GUSTAVE FLAUBERT

MADAME BOVARY

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİRENLER:
NURULLAH ATAÇ - SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

GUSTAVE FLAUBERT

MADAME BOVARY

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİRENLER:

NURULLAH ATAÇ-SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

Madame Bovary
GUSTAVE FLAUBERT
özgün adı:
MADAME BOVARY
görsel yönetmen:
BİROL BAYRAM
grafik tasarım ve uygulama:
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, no: 144/4 beyoğlu 34430 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Genel Yayın: 1014

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

Birkaç Söz

Rahmetli Ataç dostumdu. Ben onu daha "Nurullah Ata Bey" iken tanımıştım. Sık sık buluşup görüştüğümüz halde, bize birlikte çalışıp iş çıkarmak kısmet olmadı. Gerçi o tarihte İstanbul'da otururdu; fakat çeviri piyasası öylesine dar, okuma zevki öylesine sönüktü ki, bir araya geldiğimiz zaman, yapacağımız çalışmalardan değil, memlekette veya Fransa'da çıkan kitaplardan söz açar, edebî dedikodular yapar, şunun bunun çeviri yanlışları üzerinde konuşurduk.

Sonra, Nurullah Ata, Ataç olup Ankara'ya gitti ve oraya yerleşti. Buluşmalarımız da artık yalnız tatil aylarına kaldı. Bunun için, bugün elinizdeki *Madame Bovary* çevirisi, ikimizin imzasını taşıdığı halde, karşı karşıya oturup birlikte yaptığımız bir çalışmanın ürünü değildir. Rahmetli dostum, daha İstanbul'da iken, *Madame Bovary*'yi dilimize çevirmeye başlamıştı. Çevirisi, *Ayda Bir* mecmuasında tefrika olarak çıkıyordu. Mecmua 1936'da kapanınca, çeviri de yarıda kaldı. Sonradan, çıkmış olan bölümler, yeniden elden geçirildikten sonra Remzi Kitabevi'ne verilmiş, fakat arkası gelmemişti. Ataç'ın vakitsiz ölümüyle çevirinin tamamlanması imkânsızlaşınca, Remzi Kitabevi'nin isteği üzerine, bu işi yapmak bana düştü. Rahmetli dostumun ikinci kısmın VIII. bölümü ortalarına kadar yürüttüğü çeviriye ben bıraktığı yerden devam ettim ve onun aziz hatırasına saygısızlık etmemek için, emeğinin eserine hiç el sürmedim. Tam tersine, iki çeviri arasındaki üslup ayrılığını elimden geldiği kadar ortadan kaldırmak amacıyla, kendi dilimi onunkine benzetmeye çalıştım. Çünkü bence önemli olan, *Madame Bovary*'yi benim çevirmem değil, aziz dostumun çevirisine başladığı bir eseri tamamlamak suretiyle, onun hatırasına saygı göstermekti. Okuyucuların, Ataç'la aramdaki bu işbirliğini, 1935-1936 yıllarına kadar geriye götürüp değerlendirmek insafını göstereceklerinden eminim. İki çeviri arasındaki bu zaman uzaklığını kapatmaya çalışırken, çabamı artıran diğer bir konu da, merhumla benim Gustave Flaubert'e karşı birlikte beslediğimiz hayranlıktı.

Sabri Esat Siyavuşgil

Esentepe, 1966

Gustave Flaubert

ve

Madame Bovary

Gustave Flaubert yalnız Fransa'nın değil, bütün dünyanın en tanınmış romancılarındandır. Ölmez eserlerinden *Salambô*, dilimize İsmail Hakkı Alişan tarafından çevrilmiştir. O roman Gustave Flaubert'in romantik tarzının en güzel eseridir.

Madame Bovary ise tarihi sahneleri canlandırmaya değil, gözünün önünde geçen hayatı, yaşayan tipleri tespite çalışan Flaubert'in eseridir. Asıl ününü sağlayan da belki bu kitabıdır. Asabi, hatta hastalıklı bir sanatkâr olan Flaubert, insanların özellikle budalalıklarını seyretmekten, bunlarla kendini zehirlemekten hoşlanırmış. *Madame Bovary*'de dünyanın en unutulmaz budalalarını betimlemiştir. Fakat kitabın asıl konusu bu değildir: Madam Bovary, kendini, içinde yaşadığı çevreden üstün gören, kocasıyle geçirdiği silik hayattan nefret edip daha ince bir yaşam isteğiyle kendini birtakım kuklalara, taşra çapkınlarına kaptıran kadının hikâyesidir.

Gustave Flaubert en titiz sanatkârlardandır. Her cümlesi üzerinde saatlerce, günlerce çalıştığı söylenir. Böyle bir yazarın eserini çevirmeye kalkmanın bir kendini bilmezlik olduğunu bilirim, ne kadar uğraşsam *Madame Bovary* çevirisine aslındaki güzellikleri veremem. Fakat yine de bu romanın çevrilmesi gerektiği kanısındayım.

Hiçbir büyük eser bir defada kusursuz olarak çevrilemez. Benim çevirimde bulunacak kusurlar, Gustave Flaubert'i sevenleri, o romanı yeniden çevirmeye özendirirse bu, benim için en güzel ödül olur.

Nurullah Ataç

Marie-Antoine-Jules Senard'a

Paris Barosu Üyesi

Millet Meclisi Eski Başkanı

ve İçişleri Eski Bakanı

Aziz ve ünlü dost,

Bu kitabın başına ithaftan önce adınızı yazmama izninizi dilerim; çünkü, onun yayımlanmasını her şeyden önce size borçluyum. Eserim, sizin o eşsiz savunmanızdan sonra, benim gözümde bile umulmadık bir değer kazandı. Onun için, ne kadar büyük olursa olsun, sizin belagat ve iyiliklerinizin derecesine hiçbir zaman varamayacak olan saygı ve gönül borcunu lütfen kabul buyurunuz.

Paris, 12 Nisan 1857

Gustave Flaubert

Birinci Kısım

I

Okulun çalışma salonundaydık, kapı açılıp içeri müdür girdi, arkası sıra da setre pantolon giymiş bir *yeni* öğrenciyle bir de, koca bir sıra yüklenmiş bir hademe geliyordu. Uyuklayanlar gözlerini açtı ve herkes, sanki dersine dalmışken birdenbire gürültü duyup şaşalamış gibi ayağa kalktı.

Müdür oturmamızı işaret etti; sonra etüt öğretmenine dönüp yavaş sesle:

— Bu efendiye göz kulak olursunuz, Mösyö Roger, dedi. Beşinciye giriyor. Çalışması, ahlakı ile kendini beğendirirse, *büyükler arasına*, yaşına göre bir sınıfa çıkarırız.

Kapının arkasında bir köşeye büzülmüş durduğu için pek de iyi seçilemeyen bu yeni öğrenci, bir köy uşağıydı; on beş yaşında kadar vardı, boyu da hepimizinkinden uzundu. Saçları köy kilise ilahicilerinki gibi, alnına yatırılarak düz kesilmişti; uslu, söz dinler ve pek tutuk bir çocuğa benziyordu. Omuzları öyle geniş değildi ama, siyah düğmeli, yeşil çuha setrenin koltukaltlarına dar geldiği belliydi; kol ağızlarından gözüken kırmızı bilekler de herhalde çıplak durmaya alışıktı. Askısını pek çektiği için, uzun konçlu mavi çorapları, sarımtırak pantolonunun altından meydana çıkıyordu. Ayaklarında iri iri, kötü boyanmış, çivili kunduralar vardı.

Kalkıp derslerimizi anlatmaya başladık. O, kilisede dinsel öğüt dinliyormuş gibi, kulak kesildi; ayak ayak üstüne atmaya, dirseğine dayanmaya bile cesaret edemiyordu; saat ikiye gelip de zil çalınca, bizimle birlikte sıraya girmesi için, etüt öğretmeni kendisine seslenmek zorunda kaldı.

Sınıfa girer girmez, ellerimiz boşalsın diye, kasketlerimizi yere atar ya da daha kapının eşiğinde, duvara çarpıp da toz koparsın diye, sıraların altına fırlatırdık; okulun modası böyleydi.

Bunun farkına mı varmadı? Yoksa ona uymayı göze mi alamadı? Her ne hal ise, biz duamızı bitirdikten sonra bile, *yeni*'nin kasketi hâlâ dizinin üstündeydi. Bu, sorguçlu kalpaktan tutun da miğfere, yuvarlak şapkaya, lutr kaskete, takkeye kadar, her milletin her çeşitli başlığına çalan bir külahtı; hani bazı şeyler vardır, dilsiz çirkinliklerinde bir budalanın yüzünde olduğu

gibi, derin bir belagat bulunur; işte böyle bir şey. Yumurta biçimindeydi ve içi tel çubuklarla tutturulmuştu: üç burma şeritle başlıyordu; sonra, aralarına kırmızı kurdele dikilmiş, baklava baklava kesilmiş kadife ve tavşan derisi parçaları sıralanıyordu; bunların üzerinde torbamsı bir şey vardı ki, bunun arkaya düşen kısmı, içeriden mukavva ile girilip yol yol şeritlerle süslenmişti; bunun ucunda da, incecik bir şeride bağlanmış, altın tellerle yapılmış bir küçücük haç, püskül gibi sarkıyordu. Yeniydi; güneşliği parlıyordu.

Öğretmen:

— Kalkınız, dedi.

Kalktı; kasketi düştü. Bütün sınıf gülmeye başladı.

Eğilip yerden aldı. Yanında oturanlardan biri dirseği ile vurup yine düşürdü; o, tekrar eğilip kaldırdı. Hocamız şakalı sözden hoşlanır bir adamdı.

— O miğferi bir yana bıraksanıza! dedi.

Sınıfı bir kahkahadır aldı; zavallı çocuk o kadar şaşalamıştı ki, kasketini elinde mi tutsun yere mi bıraksın, yoksa başına mı giysin, bir türlü kestiremiyordu. Yerine oturdu, dizlerinin üzerine koydu. Öğretmen:

— Ayağa kalkın da adınızı söyleyin, dedi.

Yeni öğrenci, acele acele, heceleri birbirine karıştırarak bir isim söyledi, ama kimse işitmedi.

— Bir daha söyleyin!

O, yine heceleri karıştırarak tekrar etti; bizim bağrışmalarımızdan onun sesi büsbütün işitilmez olmuştu. Hoca:

— Daha yüksek söyleyin! Sesinizi biraz daha çıkarın! dedi.

O, son bir çaba göstererek ağzını alabildiğine açtı ve birine seslenirmiş gibi, nefesinin olanca kuvveti ile şu kelimeyi fırlattı: *Şarbovari*.

Bir anda sınıfı saran gürültü, tiz seslerle en üst perdelere yükseldi, (kimimiz uluyor, kimimiz havlıyor, kimimiz tepiniyor, kimimiz: *Şarbovari!*

Şarbovari! diye bağırışıyorduk) sonra tek sesler halinde dalgalandı, bin zorlukla dindirildi; fakat yine de, tutulmaya çalışan bir kahkahanın iyice sönmemiş bir fişek gibi patlayıverdiği bir sırada, birdenbire canlanıyordu.

Başımıza yağmur gibi yağan cezalar sınıfın düzenini yerine getirdi; öğretmen yazdırtarak, hecelettirerek, tekrar tekrar okutturarak, o yeni öğrencinin adının Charles Bovary olduğunu sonunda anlayabilmişti. O zavallıya, hemen gidip kürsünün dibinde tembeller sırasına oturmasını emretti. Çocuk yerinden kımıldadı, sonra yine durakladı. Öğretmen:

— Ne arıyorsunuz? diye sordu.

Yeni öğrenci, çekingen gözlerini etrafında gezdirerek sıkıla sıkıla:

— Kaske... diyebildi.

Bir gürültü daha kopacaktı ama öğretmenin öfkeyle:

— Hepiniz beşer yüz dize kopya edeceksiniz! diye bağırması üzerine, denizler tanrısının: "*Şimdi ha!*" demesi ile sinen dalgalar gibi tısıverdik. Hocanın çok canı sıkılmıştı; kürsünün üzerine koyduğu başlığının içinden mendilini çıkarıp alnını kurulayarak:

— Hiç rahat duramaz mısınız? dedi. Siz de, *yeni efendi*, yirmi kere *ridiculus sum*[1] fiilini yazacaksınız.

Sonra daha tatlı bir dille:

— Kasketiniz de bulunur, dedi; merak etmeyin, kimse çalmamıştır.

Sınıfın sessizliği geri gelmişti. Başlar defterlere eğildi; yeni efendi de, kendisine ara sıra kalem ucuyla atılan yuvarlanmış kâğıtlar gelip de yüzünü mürekkeplemesine rağmen, tam iki saat, herkese örnek olabilecek bir vaziyette oturdu. Yüzünü eliyle siliyor ve gözleri eğik, hiç kımıldamadan duruyordu.

Akşam çalışma salonunda çekmesini açıp kolluklarını geçirdi, ufak çizgiler çizdi. Baktık, dikkatle, özene özene çalışıyor, kelimeleri birer birer sözlükte arıyor, elini işten esirgemiyordu. Böyle istek gösterdiği için olacak, daha aşağı sınıfa indirilmedi; çünkü kuralları oldukça bellemişti, ama anlatımında hiçbir incelik yoktu. Ailesi masraftan çekinip onu okula

mümkün olduğu kadar geç gönderdiği için, ilk Latince derslerini köyün papazı gösterivermişti.

Babası Mösyö Charles-Denis-Bartholomé Bovary, orduda cerrahbaşı yardımcılığı etmiş, 1812'de, yeni asker toplama işlerinde birtakım dalaverelere adı karıştığından istifasını vermek zorunda kalmıştı; o zaman da, "kişisel üstünlükleri" nedeniyle altmış bin franklık bir drahoma ele geçirmişti; bu parayı getiren tuhafiyeci kız, onun boyuna posuna vurulmuştu. Yakışıklı, konuşkan, çalımlı bir adamdı; rastıklı bıyıkları favorileriyle birleşmişti; parmaklarına yüzükler takar, en göz alıcı renklerden elbiseler giyerdi. Onda hem bir yiğit görünüşü, hem de bir ticaret tellalının inandırma yeteneği vardı. Evlendikten sonra iki üç yıl karısının parası ile geçindi, boğazına iyi baktı, sabahları geç kalktı, porselen pipolar içti, her akşam tiyatroya gidip eve geç döndü, kahvelere dadandı. Kayınpeder ölünce çok bir şey kalmadı, damat buna içerleyip *dokumacılığa girişti*, biraz para batırdı ve *toprağı altın etmek* için köye çekildi. Ama basmadan anlamadığı gibi tarımdan da anlamıyordu, atlarını işe göndereceğine bineğe kullandı, elma şarabını satacağına şişelere koyup kendi içti, kümesinin en iyi hayvanlarını kesip kesip pişirdi, domuzlarının yağı ile av çizmelerini parlattı; arası çok geçmedi, zenginlik peşinde koşmayı bırakmanın daha hayırlı olacağını kendi de anladı.

Pays de Caux ile Picardie sınırlarında küçük bir köyde, yıllığı iki yüz franga, yarı çiftlik, yarı konak denecek bir ev buldu; tasalı, bağrı dolgun, feleğe küskün, herkesi kıskanır bir adam olmuştu; daha kırk beşinde, insanoğlundan iğrendiğini, artık rahat etmek istediğini söyleyerek dünyadan elini eteğini çekti.

Bir zamanlar karısı onun için deli olmuştu; fakat kendini kul köle ederek sevmesi, kocasını bir kat daha soğutmuştu. Gençliğinde şen, konuşkan, şefkatli olan kadıncağız, yaşlandıkça, açık kalan şarabın bozulup sirkeleşmesi gibi, geçimsiz, yaygaracı, sinirli olmuştu. Önceleri kocasının, köyün şırfıntıları peşinde koşmasına, o kerhane senin, bu meyhane benim sürtüp eve geç vakit bezgin, ağzı leş gibi kokarak gelmesine, sesini çıkarmadan içlenirdi. Sonra gururu ayaklandı. O zaman sustu, kaderine sessizce katlanıp öfkesini ölünceye dek karnında sakladı. Artık hep iş üstündeydi. Avukatları dolaşır, mahkeme reisine gider, senetlerin ödenme tarihini düşünür, gidip alacaklıdan vadelerinin uzatılmasını isterdi; evde ütü

ütüler, dikiş diker, çamaşır yıkar, işçilere nezaret eder, onların pusulalarını öderdi; *beyefendi* ise hiçbir işi üzerine almaz, ocağın başına oturur, küllere tükürerek çubuğunu içer ve ancak karısını haşlamak için gözlerini açardı.

Bir çocukları olunca sütnineye vermek gerekti. Oğlan eve dönünce, bir kral çocuğu gibi şımartıldı. Annesi onu reçelle beslerdi; babası yalınayak koşturur ve filozofluk satayım diye: "Hayvan yavruları gibi çırılçıplak dolaşsa da olur" derdi. Annenin gösterdiği eğilimlerin aksine olarak Mösyö Bovary, çocukların erkekçe büyütülmesi fikrini kafasına koymuştu; oğlunu da buna göre yetiştirmeye çalışıyor, dinç, gürbüz olsun diye, Ispartalılar gibi sert bir terbiyeden geçmesini istiyordu. Onun yattığı odada ateş yaktırmaz, ona kadeh kadeh rom içmeyi, dini alaylar geçerken küfür savurmayı öğretirdi. Fakat yaradılışından yumuşak huylu olan çocukcağız, babasının yüzünü pek ağartamıyordu. Annesi onu yanından ayırmazdı; kâğıttan oymalar yapar, masallar anlatır, diller döküp okşayarak, hüzünlü neşelerle dolu bitmez tükenmez sözler söyleyerek güya onunla konuşurdu. Bu eşsiz dostsuz hayat, bütün hülyalarını kırıp savurmuştu; kendinin eremediğine, oğlunun ereceğini ummaya başladı. Onun yüksek mevkilere geçeceğini kuruyor, daha şimdiden onu büyümüş, yakışıklı, sohbeti hoş bir mühendis veya bir hâkim olmuş gibi görüyordu. Okuma öğretti, hatta evdeki köhne piyanoyu açarak iki üç küçük şarkı bile belletti. Fakat ilme, irfana pek aldırış etmeyen Mösyö Bovary bütün bunlara: "Zahmete değmez!" diyordu. Çocuğu yüksek okullara göndermeye, ona bir memuriyet almaya, ticaret için sermaye vermeye paraları yetecek mi? Hem, cüret gösteren bir adam, *ne olursa olsun hayatta başarılı olur*. Madam Bovary dudaklarını ısırıyor, çocuk da köyde kararsız ve şaşkın dolaşıp duruyordu.

Çiftçilerin peşinden gider, kargalara kesek atıp uçururdu. Hendekler boyunca dut koparıp yer, eline bir sırık alıp hindi güder, biçim zamanı ot kurutur, yağmurlu havalarda kilisenin revakı altında seksek oynar, olanca ağırlığıyla asılarak bir bu yana, bir o yana uçmak pek hoşuna gittiği için, büyük bayram günleri zangoca yalvarıp çan çalardı.

Böylece bir meşe gibi büyüdü. Elleri iri iri, yanakları al al oldu.

On ikisine gelince annesi, artık okutturulmasına babasını razı etti. Bu iş için, köyün papazını görevlendirdiler. Fakat dersler o kadar kısa ve o kadar düzensizdi ki büyük bir hayrı dokunamazdı. Papaz, bir vaftiz ayini ile bir cenaze ayini arasında biraz boş vakit bulunca çocuğu *sacristie*'de[2] okutur

veya akşam duasından sonra bir yere çıkmayacaksa eve çağırtırdı. Onu odasına çağırtır, karşılıklı yerleşirlerdi; mumun etrafında küçük sinekler, pervaneler uçuşurdu. Sıcaktan çocuk uyur, papaz de elleri karnının üstünde kendinde geçer, az sonra ağzı açık horlamaya başlardı. Bazen de civardaki hastalardan birine *viatique*[3] yutturmaktan dönerken Charles'ın kırlarda haylazlık ettiğini görür, yanına çağırır, bir süre dinsel öğütten sonra bu uygun durumdan yararlanarak bir ağaç dibinde fiil çektirirdi. Fakat o sırada ya yağmur yağar, ya bir tanıdık geçer, ders bırakılırdı. Ama, papaz gene de öğrencisinden memnundu, hatta *delikanlının* hafızasının kuvvetli olduğunu söylerdi.

Charles bu kadarla kalamazdı. *Valide hanım* dayattı, *peder bey* de utanıp, daha doğrusu yorulup, karşı koymaksızın razı oldu. Çocuğun ilk kez kilisede cemaate katılması için bir yıl daha beklenildi.

Altı ay daha geçti; nihayet ertesi yıl Charles, Rouen Collège'e gönderildi; onu, ekimin sonlarına doğru, Saint-Romain panayırı vaktinde, babası kendi eliyle götürdü.

Şimdi birimizin bile onun hiçbir halini hatırlaması kabil değildir. O, teneffüslerde oynayan, çalışma saatlerinde çalışan, ders dinleyen, yatakhanede iyi uyuyup yemekhanede karnını sıkıca doyuran, kendi halinde bir çocuktu. Velisi, Ganterie sokağında bir hırdavat toptancısıydı; bu adam ayda bir pazar günü, dükkânını kapattıktan sonra onu okuldan alır, nehir boyunca gezdirip gemileri seyre gönderir, akşam yediyi bulmadan tekrar getirip yemeğe yetiştirirdi. Charles, her perşembe akşamı annesine kırmızı mürekkeple mektup yazıp balmumu ile üç kere mühürlerdi; sonra oturup tarih defterini temize çeker, veya *Anaharsis Gezi Yazısı*'nın, çalışma salonunda sürüklenip duran eski püskü bir cildini açar okurdu. Gezmeye çıktığı günler, kendi gibi bir köy uşağı olan hademeyle konuşurdu.

Olanca dikkatiyle çalışması sayesinde daima sınıfın ortalarında kalabildi; hatta bir kere de tabiat bilgisinden ikinci çıktı. Fakat üçüncü sınıfı bitirince, bakalorya sınavını kendi kendine verebileceğine güvenen ailesi, onu okuldan alıp tıbbiyeye verdi.

Annesi, tanıdığı bir boyacının evinde, dördüncü katta, ona bir oda tuttu. Yemek işini konuşup yoluna koydu; eşya, yani bir masa ile iki iskemle buldu, köye adam gönderip yaban kirazından eski karyolayı getirtti,

yavrucağını ısıtsın diye bir dökme soba ile odun aldı. Bir hafta sonra dönerken oğluna, artık bir başına kalacağı için, akıllı uslu olmasını tekrar tekrar öğütledi.

Charles tıbbiyenin ilan tahtasında ders programını okuyunca sersem gibi oldu; anatomi dersi, patoloji dersi, eczacılık dersi, kimya, botanik, klinik, tedavi dersleri, ayrıca da sağlık ve tıp bilgisi; bunların hiçbirinin ne demek olduğunu bile bilmiyordu, sanki hepsi de, insanın içine yücelik veren karanlıklarla dolu birer tapınağın kapılarıydı.

Bir şey anlamadı; ne kadar dinlese boştu, kavrayamıyordu. Ama yine de çalışıyordu, ciltli defterleri vardı. Her derse gidiyor, bir tek muayeneyi kaçırmıyordu. Gözleri bağlı dolap beygiri ne iş yaptığını bilmeden nasıl dönüp durursa, o da her günkü işçeğizini öylece yapıyordu.

Annesi ona masraf ettirmemek için her hafta emanetçi ile bir parça fırınlanmış dana eti gönderirdi; Charles, sabahları hastane dönüşü, tabanını duvara vura vura, bununla karnını doyururdu. Sonra derslere, amfilere, hastaneye koşmak, birçok sokaklardan geçerek tekrar eve dönmek sırası gelirdi. Akşam, ev sahibinin verdiği yavan bir lokmacık yemeği yedikten sonra odasına çıkar, kıpkırmızı sobanın karşısında ıslak elbisesinin dumanı tüte tüte oturup çalışırdı.

Güzel yaz akşamları, ılık sokakların boşalıp hizmetçi kızların kapı önlerinde *volant*[4] oynadıkları saatte, penceresini açıp dayanırdı. Rouen'ın bu mahallesine bayağı bir Venedik hali veren ırmak, aşağıda, köprüleri ve kafesleri arasından, sarı, mor, mavi suları ile akıp giderdi. Kenara çömelmiş işçiler, suda kollarını yıkardı. Tavan aralarından uzatılmış sırıklar üzerinde pamuk yumakları kururdu. Karşıda, damların ötesinde, tertemiz geniş gök, batan kırmızı güneş... Orası kim bilir ne güzeldir! Akgüllerin altı kim bilir ne serindir! Köyün kokularını, kendine kadar gelmeyen bu kokuları duymak için derin derin nefes alırdı.

Zayıfladı, boyu uzadı, yüzüne adeta ilgi çekici hüzünlü bir hal geldi.

İşi ihmale vurup o eski kararlarından tabiatıyla birer birer dönmeye başladı. Bir gün muayeneyi, ertesi gün bir dersi kaçırdı ve tembelliğin tadını alıp yavaş yavaş bir daha hiç uğramaz oldu.

Meyhaneye dadandı, dominoya düştü. Her akşam pis bir kahveye kapanıp, üzerleri siyah benekli küçük koyun kemiklerini mermer masalara çarpmak, ona özgür olduğunu gösteren, kendi gözünde itibarını artıran bir hareket gibi geliyordu. Sanki bununla dünyanın sırlarından kısmetini almış, yasak zevkler âlemine girmiş oluyordu; içeri girerken, elini kapının tokmağına koyunca şehvani bir haz duyar gibi olurdu. O zamana kadar içinde gizli kalmış birçok şeyler birer birer uyandı; şarkılar öğrenip oyun arkadaşlarını karşılarken söyledi, Béranger için coşkunluk gösterdi, *punch* yapmasını öğrendi ve nihayet aşkın ne olduğunu da tattı.

Bu hazırlıkları sayesinde, sıhhiye memurluğu imtihanında döndü. Babası ile annesi mürüvvetini kutlulamak için, onu o akşam evde bekliyorlardı!

Charles yaya olarak yola çıktı, köye varmadan önce bir yerde durup annesini çağırttı, ona her şeyi anlattı. Kadın, bu başarısızlığı hocaların haksızlığından bilip oğlunu affetti ve işi düzeltmeyi kendi üzerine alarak ona biraz güven verdi.

Mösyö Bovary gerçeği ancak beş yıl sonra öğrendi; artık bu tarihe karışmış bir iş! Sesini çıkarmadı, hem kendi dölünden gelmiş bir adamın budala olmasına ihtimal veremezdi.

Charles yeniden çalışmaya başladı, başını kaldırmaksızın sınava hazırlandı, bütün soruları ezberledi. Oldukça iyi bir numara ile kazandı. Annesi için bu, ne saadetti! Büyük bir ziyafet verdiler.

Charles nereye yerleşecekti? Tostes'a. Orada hekim olarak ancak bir ihtiyar vardı. Madam Bovary çoktan beri onun ölümünü bekliyordu; adamcağız daha pılıyı pırtıyı toplamadan, Charles, ona halef diye gidip karşısındaki eve yerleşmişti.

Ama oğlanı okutmak, tıp tahsil ettirmek, hekim diye Tostes'a yerleştirmekle iş bitmiyordu; ona bir de kadın bulmak lazımdı. Annesi onu da buldu: Dieppe'li bir mübaşirden dul kalmış, kırk beşinde, yılda bin iki yüz frank geliri olan bir kadın.

Çirkin, çalı otu gibi kara, tomurcuk açmış fidan gibi sivilceli olmasına rağmen Madam Dubuc'ü isteyenler hiç de eksik değildi. Maksadına ermek için Madam Bovary'nin onları birer birer saf dışı bırakması lazım geldi;

hayli ustalık gösterdi, papazlardan arkası olan bir sucukçunun emeklerini bile boşa çıkardı.

Charles evlenmekle halinin iyileşeceğini ummuş, daha serbest olacağını, bildiği gibi hareket edip parasını istediği gibi harcayacağını sanmıştı. Fakat evin asıl efendisi, karısı oldu; Charles'ın herkesin içinde şunu deyip bunu dememesi, cumaları et yememesi,[5] karısının keyfince giyinmesi, para vermeyen müşterileri mektupla boyuna sıkması lazım geldi. Karısı onun mektuplarını açıyor, onu her işinde kolluyor, içeride kadın hasta olunca kulağını duvara verip dinliyordu.

Her sabah çikolatalı sütünü hazırlamak, bitmez tükenmez özenler göstermek lazımdı. Hiç durmadan sinirlerinden, göğsünden, şurasından, burasından yakınıp duruyordu. Ayak sesinden rahatsız olurdu; bırakıp gitseler yalnızlığa dayanamazdı; yanına gelseler bu, hiç kuşkusuz, öldüğünü görmek içindi. Akşam Charles eve dönünce, kadın, yorganın altından sıska kollarını çıkarır, onun boynuna dolar, yatağın ucuna oturup kederlerinden söze başlardı: "Beni unutuyorsun, başka birini seviyorsun! Bana mutsuz olacağımı söylerlerdi ya!" derdi; nihayet ondan bir reçete yazmasını, kendisini biraz daha sevmesini isterdi.

II

Bir gece, saat on bir sularında, tam kapılarının önünde duran bir at gürültüsü ile uyandılar. Hizmetçi kadın, tavan arasının penceresini açtı ve aşağıda, sokakta dikilip bekleyen bir erkekle bir konuşmadır başladı. Bu adam hekimi götürmeye geldiğini, ona verilecek bir mektubu olduğunu söylüyordu. *Nastasie* titreye titreye merdivenleri indi, kapının kilidini açtı, sürgüsünü çekti. Herif atını bıraktı ve hizmetçinin arkası sıra içeri daldı. Kül rengi püsküllü takkesinin içinden, bir beze sarılı bir mektup çıkardı ve terbiyeli terbiyeli Charles'a uzattı; Charles yastığa kolunu dayayıp okumaya başladı. Nastasie, yatağın yanında, ışık tutuyordu. Hanım, utancından sokaktan yana dönmüş, sırtını çevirmişti.

Bir mavi balmumu ile mühürlenmiş olan bu mektupta Mösyö Bovary'den, bir kırık bacak sarmak için hemen Bertaux çiftliğine gelmesi rica ediliyordu. Tostes ile Bertaux arası, Longueville ve Saint-Victor yolundan gidilince, bol bol altı fersah tutar. Gece zifiri karanlıktı. Madam Bovary, kocasının başına bir kaza gelmesinden korkuyordu. Bunun için seyisin önden gitmesine karar verildi. Charles üç saat sonra, ay doğunca yola çıkacaktı. Ona çiftliğin yolunu göstermek ve çit kapılarını açmak için karşıcı bir çocuk çıkarılmasını da tembih ettiler.

Charles, sabahın dördüne doğru, paltosuna sıkıca bürünüp Bertaux yolunu tuttu. Uykunun harareti ile hâlâ uyanamamış olduğundan, hayvanın rahvan yürüyüşü ona beşik gibi geldi. Tarlalarda, evlekler boyunca delikler kazıp etrafını dikenle kuşatırlar; hayvan bunların başına gelip de kendiliğinden durunca, Charles uyanarak sıçrıyor, hemen aklına kırık bacak geliyor ve bildiği bütün kırıkları hatırlamaya çalışıyordu. Yağmur kesilmişti: Ortalık ağarmaya yüz tutmuştu, yapraksız elma ağaçlarının dallarında kıpırdamadan duran kuşlar, sabahın serin rüzgârından korunmak için tüylerini kabartıyorlardı. Düz kır, gözün alabildiğine uzayıp gidiyor ve birbirinden hayli aralı çiftlikler etrafındaki ağaç kümelerinin bu geniş boz yüz üzerinde meydana getirdiği kara mor lekeler, ufukta, göğün kasvetli rengine karışıp kayboluyordu. Charles ara sıra gözlerini açıyordu; sonra zihni yorulup uyku bastırıyor, hemen bir uyuşukluğa tutuluyor, duygularının yeni teessürlerini hatıralarından ayırt edemeyip kendini ikileşmiş gibi hissediyordu; bir taraftan, üniversite öğrencisi, bir taraftan evli, bir taraftan,

demincek olduğu gibi, yatağında yatıyor, bir taraftan da, eskiden olduğu gibi, ameliyat olmuş hastalar koğuşundan geçiyor, lapaların sıcak kokusu, kafasında kırağının yeşil kokusu ile karışıyor; karyola perdelerindeki demir halkaların, çubukları üzerinde kaydığını ve karısının uyuduğunu duyuyordu... Vassonville'den geçerken bir hendek kenarında, otların üzerine oturmuş bir çocuk gördü. Çocuk:

— Hekim siz misiniz? diye sordu.

Charles'dan aldığı cevap üzerine, çarıkları elinde, önden koşmaya başladı.

Sıhhiye memuru, kendisine yol gösteren çocuğun sözlerinden Mösyö Rouault'nun hali vakti pek yerinde bir çiftçi olduğunu öğrendi. Mösyö Rouault, o gece, komşularından birinin evinde *Epiphanie*[6] ziyafetinden dönerken bacağını kırmıştı. Karısı iki yıl önce ölmüştü. Şimdi yanında yalnız kızı vardı; eve de *küçükhanım* bakıyordu.

Tekerlek izleri gitgide genişliyordu. Bertaux çiftliğine varmışlardı. Küçük uşak bir çitin aralığından sokulup kayboldu; biraz sonra bahçenin bir ucundan gözüküp kapıyı açtı. Otlar ıslak olduğundan atın ayağı kayıyordu; Charles dalların altından başını eğerek geçti. Kulübeye bağlı çoban köpekleri, zincirlerini çekerek havlıyorlardı. Bertaux çiftliğine girince Charles'ın hayvanı ürküp şaha kalktı.

Burası çekili düzenli bir çiftlikti. Ahırların açık kapıları üzerinden içeriye bir göz atılınca, iri iri çift beygirlerinin, yepyeni yemliklere başlarını daldırmış, rahat rahat karın doyurdukları gözüküyordu. Binalar boyunca serilmiş gübre yığınından bir duman yükseliyor; üzerinde, tavuklarla hindiler arasında, Pays de Caux kümeslerinin ziyneti beş altı tavus kuşu yemliyordu. Ağıl uzun, duvarları el ayası gibi düz, buğday ambarı yüksekti. Sundurmada kamçıları, hamutları, bütün takımları ile iki yük arabası, dört saban vardı; bunların mavi yün örtüleri, zahire ambarlarından dökülen ince tozla kirlenmişti. Gitgide yükselen bahçede ağaçlar muntazam aralıklarla dikilmişti, havuz başından da bir kaz sürüsünün keyifli keyifli bağrışmaları duyuluyordu.

Arkasına merinos yününden üç volanlı fistan giymiş bir taze, Mösyö Bovary'yi kapıdan karşıladı, mutfağa aldı. Ateş gürül gürül yanıyordu. Kimi büyük, kimi küçük kaplarda çiftlik halkının yemeği hazırlanıyordu. Ocağın

içinde ıslak elbiseler kuruyordu. Hepsi de koca koca olan kürek, maşa ve körüğün ağzı, perdahlı çelik gibi parlıyor, duvarlar boyunca asılı çeşit çeşit mutfak takımlarına da, ocağın camlardan süzülen ilk güneş ışıkları ile karışmış pembe alevi vuruyordu.

Charles birinci kata, hastayı görmeye çıktı. Mösyö Rouault yatıyordu; yorganların altında kan ter içinde kalmış, pamuk takkesini başından çok uzağa fırlatmıştı. Bu şişman, kısa boylu, beyaz tenli, mavi gözlü, başının önü dazlak, ellilik erkek, kulaklarına da küpe takmıştı. Yanında, bir iskemle üzerinde duran Fransız rakısından ara sıra bir kadeh doldurup yürek tazeliyordu; fakat hekimi görünce heyecanı yatıştı ve on iki saatten beri savurduğu küfürleri bırakıp hafiften inildemeye başladı.

Kırık basit bir şeydi ve sonradan bir kötülük çıkarmasına da imkân yoktu. Charles bundan daha kolayını aklına bile getiremezdi. Hocalarının yaralılar başında takındığı vaziyetleri hatırlayıp hastasını türlü türlü tatlı sözlerle teselli etti; cerrahların bu okşamaları, neşterlere sürülen yağı andırır. Kırık tahtası yapmak için, arabalığa gidip birkaç lata getirdiler. Charles bunlardan birini seçti, parça parça kesip bir cam kırığı ile perdahladı; bir taraftan hizmetçi kız çarşafları kesip sargı hazırlıyor, Matmazel Emma da küçük küçük yastıklar dikmeye çalışıyordu. İğneliği hayli aradığı için babası kızıp söylendi; kız hiç cevap vermedi, fakat dikişini dikerken ikide bir iğneyi parmaklarına batırıyor, sonra parmağını ağzına götürüp emiyordu.

Charles, kızın tırnaklarının beyazlığına şaştı. Bu tırnaklar parlak, uçları sivri, Dieppe'in fildişi işlerinden daha temiz, badem biçimi kesilmişti. Halbuki eline güzel denemezdi; belki rengi gerektiği kadar donuk değildi; parmakları da kuru kuruydu, ellerin uzunluğu da fazlaydı ve kenarlarında öyle yumuşak bükülen hatlar yoktu. Kızın asıl güzel yeri, gözleriydi; kestane rengi olmalarına rağmen, kirpikleri onları kara gibi gösteriyordu ve insana samimiyetle bakışında, sanki saf, temiz bir cüretkârlık vardı.

Bacağın sarılması bittikten sonra Mösyö Rouault, hekimi, gitmeden önce *bir lokma bir şey yemeye* davet etti.

Charles aşağı katta geniş bir odaya alındı. Burada, sarıklı, şalvarlı insan resimleri ile donatılmış bir alaca bez örtülü, üstü sayvanlı koca bir karyolanın önüne küçük bir masa konmuş, iki kişilik sofra kurulmuş, gümüş el tasları çıkarılmıştı. Pencereye tam karşı gelen yüksek meşe dolaptan bir

süsen çiçeği ve nemli çamaşır kokusu geliyordu. Dört köşeye buğday çuvalları sıralanmıştı. Bunlar, biraz ötede üç basamak taş merdivenle çıkılan ambarda yer kalmadığı için buraya getirilmişti. Mavi badanalı güherçile altında dökülmeye başlayan duvarın ortasında bir çiviye, odayı süslesin diye, yaldızlı çerçeve içinde, karakalem bir Minerva başı asılmıştı; bunun altına, gotik harflerle: "*Sevgili babama*" diye yazılmıştı.

Önce hastadan, sonra havadan, şiddetli soğuklardan, geceleyin tarlalara inen kurtlardan bahsedildi. Matmazel Rouault köyde, hele çiftliğin bütün işlerine bakmak kendi üzerine düşeli beri, hiç de eğlenemiyordu. Oda serince olduğundan, kız yemek yerken titriyor ve bunun için, sustuğu zamanlar hafif hafif ısırmayı âdet edindiği dudakları biraz açılıyordu.

Boynuna kıvrık, beyaz bir yaka takmıştı. Saçları, kafatasını takip ederek hafifçe arkaya kıvrılan ince bir çizgiyle ortadan ayrılmış kara saçları o kadar düzdü ki, o iki parça tel tel değil de yekpareymiş gibi gözüküyordu; şakaklara doğru dalga dalga dökülüyor, kulakların ancak memesini meydanda bırakarak başın arkasında birbirine karışıyor, gür bir topuz teşkil ediyordu. Köy hekimi saçların böyle dalgalı hatlar çizmesini ömründe görmemişti. Kızın elmacıkları pembe pembeydi. Erkek gibi, ceketinin iki düğmesi arasından bir bağa gözlük sarkıyordu.

Charles, Rouault Baba'ya, "allahaısmarladık" demeye çıktı; aşağı odaya döndüğü zaman kız, ayakta, alnı cama dayalı, bahçeye, rüzgârdan devrilmiş fasulye sırıklarına bakıyordu.

Döndü:

— Bir şey mi aradınız? diye sordu.

— Kırbacımı bulamadım da...

Charles yatağın üzerini, kapı arkalarını, iskemle altlarını araştırmaya başladı; kırbaç yere, duvarla çuvalların arasına düşmüştü. Onu önce Matmazel Emma gördü, buğday çuvallarına doğru eğildi. Charles, nezaket icabı, hemen atıldı, bir taraftan da kolunu uzatmış olduğu için, göğsünün, önünde eğilmiş olan kızın sırtına değdiğini hissetti. Emma doğruldu, kıpkırmızı olmuştu; Charles'a omzunun üzerinden bakarak sığır siniri kırbacını uzattı.

Charles, Bertaux çiftliğine, söz verdiği gibi üç gün sonra değil, hemen ertesi sabah geldi, sonra her hafta iki kere uğradı; ara sıra, gününü şaşırmış gibi, hiç beklenilmediği zamanlarda da gözüktüğü oluyordu.

Zaten her şey yolunda gidiyordu; hastanın iyileşmesi, kitapların söylediği seyri takip etti; kırk altı gün sonra Rou-

ault Baba'nın, odasında yürüme denemeleri yaptığını görenler Mösyö Bovary'yi değeri büyük bir adam saymaya başladılar. Rouault Baba: "Yvetot'nun değil, Rouen'ın bile en meşhur hekimleri gelse, beni bundan çabuk iyileştiremezlerdi" diyordu.

Charles'a gelince, o, Bertaux çiftliğine uğramaktan niçin bu kadar hoşlandığını hiç düşünmedi. Düşünmüş bile olsa, böyle gayret göstermesini hiç şüphesiz, ya kırığın vahametinden, ya kâr ümidinden bilirdi. Ama hayatının tatsız tuzsuz meşgaleleri arasında Bertaux'ya hasta bakmaya gitmenin gönül açıcı bir istisna teşkil etmesi sade bunun için miydi? O günler sabahleyin erkenden kalkar, atını dörnala sürer, sonra inip ayaklarını otlara siler ve içeri girmeden siyah eldivenlerini giyerdi. Bahçeye girip de tahta perdenin kapısı kapanırken omzuna çarpınca, duvarın üstünde horozun öttüğünü duyunca, uşakların kendisini karşılamak için koştuğunu görünce içine bir ferahlık gelirdi. Buğday ambarları da, ahırlar da onun içine ferahlık veriyordu: "Beni siz kurtardınız" diye avuçlarını okşayan Rouault Baba, Matmazel Emma'nın, yeni yıkanmış mutfak kirlenmesin diye giydiği takunyalar, her şey onun içine ferahlık veriyordu. Yüksek ökçelerle boyu biraz uzayan kız, Charles'ın önünden yürürken adımlarını sıklaştırır, kunduranın köselesine çarpan takunyalardan hafif bir tıkırtı duyulurdu.

Emma onu yolcu etmek için daima merdivenin başına kadar gelir, at daha getirilmemişse durup beklerdi. Birbirlerine allahaısmarladık demiş oldukları için artık bir şey söylemezlerdi; rüzgâr kızı sarar, ensesinde topuza giremeyen saçları tel tel havalandırıp karıştırır, önlüğünün birer kâğıt şerit gibi kıvranan püsküllerini kalçası üzerinde oynatırdı. Bir gün, buzların çözüldüğü bir sırada, bahçedeki ağaçların kabuklarından su sızıyor, saçaklarda karlar eriyordu. Emma eşikte durmuştu; gitti şemsiyesini getirip açtı. Arasından güneş süzülen kumru göğsü ipek şemsiye, yüzünün beyaz derisine oynak ışıklar serpiyordu. Kız bu tatlı sıcaklığa gülümsüyor, gergin hareli kumaşın üstüne su damlalarının birer birer düştüğü duyuluyordu.

Charles'ın Bertaux çiftliğine gitmeye başladığı ilk günlerde karısı hastanın halini sorardı; hatta muzaaf usule göre tuttuğu defterde, Mösyö Rouault için temiz bir sayfa açmıştı. Fakat onun bir de kızı olduğunu duyunca, kuşkulanıp işin aslını öğrenmek istedi. Ona, Matmazel Rouault'nun Ursulines rahibeleri okulunda okumuş, maruf tabiri ile *güzel bir terbiye*

görmüş olduğunu, herhalde dans, coğrafya ve resim bildiğini, nakış işleyip biraz da piyano çaldığını söylediler. Kadıncağızın zihni altüst oldu! İçinden:

— Ya, dedi; demek bunun için oraya giderken yüzü gülüyor; yağmurdan bozulur diye korkmadan yeni yeleğini giyiyor! Ah o karı! Ah o karı!

Kadınlık duygusu ile Emma'ya kin bağladı. Önce telmihlerle içini dökmek istedi, ama Charles anlamadı. Sonra sözlerine, tesadüfenmiş gibi birtakım rumuzlu düşünceler karıştırdı; Charles, arkasından fırtına kopar korkusuyla bunları da cevapsız bıraktı; nihayet, kadın yana yakıla sitemlere başladı, kocası onu nasıl yatıştıracağını bilemiyordu. Mösyö Rouault iyileşmiş, para sözü ettiği de yok, o halde Charles ne diye hâlâ Bertaux'ya gidip durur? Anlamayacak ne var? Orada bir *kadın* var da ondan, konuşmasını, gergef işlemesini bilen, tahsil terbiye görmüş bir kız. Charles böylelerini sever: ona şehir hanımları lazım! Madam Bovary:

— Rouault Baba'nın kızı bir şehir hanımı, değil mi? diyordu. Haydi canım! Büyükbabaları çobanmış; akrabalarından biri de bir kavga dövüş işinden az kaldı mahkemelik oluyordu. O kadar avurt zavurta, pazar günü kiliseye kont karıları gibi ipekliler giyerek gitmeye lüzum yok, ne olduğunu biliriz. Babasının zenginliği de laf! Geçen yıl kolza bol olmasaydı taksitlerini bile veremeyecekti.

Charles bu münakaşalardan bezdi, Bertaux'ya gitmez oldu. Héloïse, bir hayli hıçkırmalardan ve öpüşmelerden sonra, büyük bir aşk feveranı anında ona, elini kitaba bastırarak bir daha oraya uğramayacağına yemin ettirmişti. Charles itaat etti; fakat duyduğu arzudaki cüret, hareketindeki pısırıklığa isyan ediyordu. Zavallı, bönce bir mürailik eseri olarak içinden: "Mademki onu görmemi yasak ediyorlar, ben de onu severim işte!" dedi. Hem, dul aldığı karı sıska bir şeydi; uzun uzun dişleri vardı; kış, yaz demez, arkasına aldığı kara atkının ucu kürekkemiklerine kadar inerdi; takır takır vücuduna kın geçirir gibi giydiği kısacık elbiseler, ayak bilekleriyle kül rengi çoraplar üzerine kavuşturduğu kundura bağlarını meydana çıkarırdı.

Charles'ın annesi ara sıra onları görmeye gelirdi; fakat birkaç gün sonra gelin onu kendine uydurur ve artık Charles tahta, onlar burgu, türlü türlü sözler ve itirazlarla başının etini yerlerdi. "Senin bu kadar çok yemen iyi değil!.. Her gördüğüne şarap ikram etmek nene lazım? İnat edip de giymemekten maksadın ne?.."

Baharın ilk günlerinde bir hadise oldu: Ingouville'li bir noter, kendine bırakılmış ne kadar para varsa hepsini yanına alarak çekip gitti. Dul Madam Dubuc'ün servetine de o bakardı. Gerçi Héloïse'in bir gemideki altı bin frank tahmin edilen bir hissesi ile Saint-François sokağındaki evi duruyordu; fakat pek göklere çıkarılan bu zenginliklerden evin içine birkaç eşya ile birkaç pırtı girmişti. İşin aslını bir araştırmak lazım geldi. Meğer Dieppe'teki evin temel direkleri bile ipotek altında imiş; noterdeki paranın tutarını Tanrı'dan başka bilen yoktu; gemideki hisse de üç bin frangı aşmıyordu. Demek ki hanımcağız yalan söylemişti! Bunları öğrenince ihtiyar Mösyö Bovary'nin kan beynine çıktı, öfkesinden bir iskemleyi yere vurup paramparça etti: "Oğlumu, koşumu derisi kadar da etmez böyle kocamış bir kısrağın yanına koştun da felakete sürükledin" diye karısına çattı. Kalkıp Tostes'a geldiler. Orada işi açtılar. Münakaşalar, kavgalar oldu. Héloïse ağlayarak kocasının boynuna atıldı, babasına, anasına karşı onu koruması için yalvardı. Charles ondan yana çıkacak oldu. Babası ile anası kızıp gittiler.

Ama *ok hedefe değmişti*. Sekiz gün sonra kadın bahçede çamaşır asarken ağzından kan geldi ve ertesi gün Charles'ın, pencereyi kapatmak için arkasını döndüğü bir sırada: "Aman Allahım" diye bağırıp bayıldı. Ölmüştü! Hep şaşıp kaldılar.

Mezarlık işini bitirip de eve döndüğü zaman Charles, aşağı katta kimseyi bulamadı. Birinci kata, odasına çıktı; geceliği hâlâ karyolanın ucunda asılı duruyordu. Bunu görünce masasına dayandı, akşama kadar öyle durup elemli düşüncelere daldı. Ne de olsa bu kadın onu sevmişti!

III

Bir sabah Rouault Baba, Charles'a, bacağının iyileştirilmesi ücretini kendi eli ile getirdi; gümüş yetmiş beş frank ile bir de hindi. Başına gelen felaketi duymuştu; dilinin döndüğü kadar teselliye çalıştı. Omzuna vurarak:

— Ne olduğunu bilirim! dedi; benim de başımdan geçti! Rahmetli bizim hanım öldüğü zaman bir başıma kalayım diye tarlalara giderdim; bir ağaç dibine yığılır, ağlar, Allah'ı imdadıma çağırır, ona saçma sapan şeyler söylerdim; dallara asılmış, karınlarında böcekler kaynaşan köstebeklere benzemek ister, gebersem de kurtulsam derdim. O anda başkalarının, yanlarına karıcıklarını almış, onlara sarılmış oldukları aklıma geldikçe, sopamı yere vurur dururdum; adeta deli olmuştum, yemekten kesilmiştim; inanmazsınız, kahveye gitmek aklıma gelse iğreniyordum. Ama işte günler akşam oldu, kış geçip bahar geldi, yaz gidip sonbahar oldu, parça parça, sanki çöp çöp aktı bitti; kederim de geçti gitti, daha doğrusu dibe indi; çünkü ne de olsa bir şeyler kalıyor, nasıl söyleyeyim... Sanki insanın yüreğinin üstüne bir taş oturuyor! Ama ne yapalım; hepimizin başına gelecek, kendimizi çürütecek, ölenle ölecek değiliz ya!.. Kendinizi toplayın, Mösyö Bovary; bu da geçer! Bize bir uğrasanıza! Kızım ara sıra sizin sözünüzü ediyor, artık bizi unuttu diyor. Bahar geliyor; sizinle tavşan avına çıkarız, biraz eğlenmiş olursunuz.

Charles onun öğüdünü tuttu. Bertaux'ya gitti. Orada her şeyi bir gün önceki, yani beş ay önceki gibi buldu. Armut ağaçları artık çiçek açmıştı; Rouault Baba da şimdi ayaktaydı, gidip geliyor, çiftliğe daha bir canlılık veriyordu.

Hekimin kederli olması dolayısıyla Mösyö Rouault ona elinden geldiği kadar nezaket göstermeyi kendine vazife saydığından şapkasını çıkarmamasını rica etti, bir hasta ile konuşur gibi yavaş sesle söz söyledi; hatta onun için her zamankinden daha hafif bir şey, mesela krema veya armut hoşafı yapılmamış diye kızar gibi oldu. Hikâyeler anlattı. Charles dalıp gülümsedi. Fakat karısını hatırlayıp yine kederlendi. Kahveler içildikten sonra, ölmüşlerini bir daha düşünmez oldu.

Yalnız yaşamaya alıştıkça karısı da yavaş yavaş aklından çıktı. Başına buyruk olmanın verdiği zevki, bu yeni zevki tattıkça, yalnızlığı artık eskisi

gibi çekilmez bir şey saymıyordu. Şimdi yemek saatlerini değiştirmek, hiçbir sebep göstermeden eve girip çıkmak, pek yorgun olduğu zamanlar yatağına, kollarını bacaklarını uzatarak geniş geniş serilmek elindeydi. Kendine nazlı nazlı baktı ve eşin dostun teselli sözlerini dinledi. Karısının ölmesinin ona mesleğinde de faydası dokunmuştu; çünkü bir ay onun sözünü edip: "Zavallı delikanlı, ne felaket!" demişlerdi. Adı yayılmış, müşterileri artmıştı; hem artık Bertaux'ya da gönlünün istediği gibi gidiyordu. İçinde ne olduğunu kestiremediği bir ümit, belirsiz bir saadet vardı; ayna önüne geçip favorilerini tararken yüzünü daha tatlı buluyordu.

Bir gün çiftliğe üç sularında vardı; herkes tarlalara çıkmıştı; mutfağa girdi, fakat Emma'yı hemen göremedi; pencerenin tahta kanatları kapalı idi. Tahtanın yarıklarından giren güneşin taşlara çizdiği ince çizgiler eşyalara çarpıp kırılıyor, tavanda oynaşıyordu. Masanın üstünde kirli bardaklara tırmanan sinekler elma şarabı artıklarına düşüp vızıldayarak boğuluyordu. Ocaktan giren ışık, maden levhaya bulaşmış kuruma bir kadife hali, soğuk küllere bir mavilik veriyordu. Emma, pencere ile ocağın arasına oturmuş, dikiş dikiyordu; arkasına ipek atkısını almadığı için çıplak omuzları üzerinde küçük ter taneleri gözüküyordu.

Köy âdetine uygun olarak Charles'a bir şey içmesini teklif etti. Onun reddetmesi üzerine ısrar etti ve en sonunda, gülerek, kendisi ile beraber bir kadeh likör içmesini söyledi. Gidip dolaptan bir şişe Küraso ile iki küçük kadeh çıkardı, bunlardan birini doldurup ötekine bir iki damla koydu ve tokuşturup ağzına götürdü. Kadeh hemen hemen boş olduğundan, kız içmek için başını arkaya devirmişti; dudakları uzamış, boynu gerilmiş, hiçbir tat duymadığına gülüyor, ince dişleri arasından dilinin ucunu çıkarıp kadehin dibini yalıyordu.

Yerine oturup tekrar işini eline aldı; beyaz pamuk bir çorabın söküklerini dikiyordu. Çalışırken başı öne eğikti; konuşmuyordu. Charles'ın da söz söylediği yoktu. Kapının altından gelen rüzgar, taşlara biraz toz serpiyordu; Charles tozun yerde sürüklenmesini seyrediyor, yalnız kafasının içinde kanının vurduğunu, bir de bahçede, ta uzaklarda yumurtlayan bir tavuğun bağırmasını işitiyordu. Emma ara sıra avcunu yanaklarına götürüp serinlemeye çalışıyor, sonra ellerini tekrar soğusun diye büyük ızgaraların demir topuzuna dayıyordu.

Mevsim başlangıcından beri baş dönmeleri duyduğundan şikâyet etti; deniz banyosunun yarayıp yaramayacağını sordu; rahibeler okulundan bahsetti, Charles da kendi okulunu anlattı, söz sözü açtı. Kızın odasına çıktılar. Emma nota defterlerini, mükâfat diye aldığı kitapları, bir dolabın alt gözüne atılmış meşe yaprağı taçlarını gösterdi. Sonra annesinden, mezarlıktan söz açtı, hatta her ayın ilk cuması annesinin kabrine götürdüğü çiçekleri bahçenin hangi bölümünden kopardığını gösterdi. Fakat şimdiki bahçıvanları hiç işinin ehli değildi; zaten el adamı iyi iş mi görür! Hiç olmazsa kışın olsun gidip şehirde oturmak istediğini söyledi; ama belki köy hayatı asıl yazın uzun günlerde can sıkıyordu; –söylediğine göre sesi kâh yumuşuyor, kâh tizleşiyor veya birdenbire bir dermansızlıkla dem çeker gibi bir hal alıyor, kendi kendine söylendiği zamanlar adeta bir fısıltı oluyordu– bazen neşelenip saf saf gözlerini açıyor, sonra gözkapaklarını yarı indirip gamlı gözlerle bakarak o düşünceden bu düşünceye dalıyordu.

Akşam evine dönerken Charles, kızın bütün cümlelerini birer birer düşünüp olduğu gibi hatırlamaya, manalarını tamamlamaya çalıştı; Emma'nın, kendisi ile tanışmadan önce geçirdiği günler hakkında bir fikir edinmek, hayatının o kısmını zihnen kavramak istiyordu. Fakat onu, ilk gördüğü günkü, veya demincek ayrıldıkları zamanki halinden başka bir halde göz önüne getirmeye bir türlü muvaffak olamadı. Sonra kızın evlenince ne olacağını, kime varacağını düşündü. İçini çekti: Rouault Baba çok zengin, kızı da pek güzeldi! Fakat Emma'nın yüzü hep gözlerinin önüne geliyor ve kulaklarının içinde, bir topaç homurtusu gibi yeknesak bir şey uğuldayarak: "Ya sen evlensen! Ya sen evlensen!" deyip duruyordu. Gece uyuyamadı, boğazı sıkılıyor gibiydi, susamıştı; yatağından kalkıp yüzünü yıkadığı güğümden su içti; gök baştan başa yıldızlarla kaplıydı, sıcak bir rüzgâr esiyordu; uzakta köpekler havlıyordu. Başını Bertaux'dan yana çevirdi.

Charles: "Ucunda ölüm yok ya" diyerek, bir fırsat düşer düşmez kızı istemeye karar verdi; fakat her fırsat düştükçe münasip sözleri bulamamak korkusu, dudaklarını birbirine yapıştırıyordu.

Rouault Baba, evinde hiçbir işe yaramayan kızını başından alsalar, hiç de kızmayacaktı. Kızın elinden bir iş gelmemesine içinden hak da veriyor; "O, tahsil, terbiye gördü, toprak işleri ile uğraşsın da ne yapsın!" diyordu. Zaten toprakla uğraşmak da Allah'ın lanetlemesi bir iş değil mi? Onunla kimin

milyoner olduğu görülmüş? Adamcağız para kazanmak şöyle dursun, her yıl kaybediyordu; çünkü pazarlıkta usta olmasına, mesleğin kurnazlıklarından hoşlanmasına rağmen, asıl ekim biçim işleri, çiftliğin dahili idaresi hiç de onun harcı değildi. Ellerini öyle canı çeke çeke ceplerinden çıkarmaz, iyi yeme, iyi ısınma, rahat döşek keyfi için hiçbir masraftan çekinmezdi. Koyu elma şarabına, kanlı kanlı et yemeklerine, iyice dövülmüş kahveyi likörle içmeye bayılırdı. Yemeklerini mutfakta tek başına ateşin karşısına oturup yerdi ve küçük sofrasını önüne, tiyatroda olduğu gibi, her şeyini düzeltip öyle getirirlerdi.

Kızının yanında Charles'ın elmacıklarının al al olduğunun farkına varınca, Rouault Baba, bunun yakında Emma'nın isteneceğine alamet olduğunu anlayıp işi önceden ince ince düşündü. Charles'ı çalımsız buluyordu, doğrusu umduğu damat böyle değildi; ama hekimin, ahlakı temiz, para tutar, pek bilgili bir adam olduğu söyleniyordu, drahoma için de fazla bir şey istemeyeceği şüphesizdi. Rouault Baba ise *malı*'nın yirmi dört *acre*'ını[7] satılığa çıkaracaktı, duvarcıya, saraca hayli borcu vardı; şarap mengenesinin baskısını da yenilemek lazımdı. İçinden: "Kızı isterse veririm" dedi.

Eylül sonlarına doğru Charles, çiftliğe gelip üç gün kaldı. Son günü de, ilk ikisi gibi, sözü açmayı hep bir çeyrek saat sonraya bırakmakla geçirdi. Akşama doğru Rouault Baba Charles'ı çiftlik kapısına kadar uğurladı; çukur bir yoldan yürüyorlardı, biraz sonra ayrılacaklardı; tam sırasıydı. Charles, çitin köşesine gelince söyleyecekti; nihayet çiti geçtiler, Charles:

— Rouault efendi, dedi; size bir söyleyeceğim var.

Durdular, Charles susuyordu. Rouault Baba, için için gülerek:

— Anlatın bakalım neymiş? dedi. Ben sanki hepsini bilmiyor muyum?

— Charles kekeleyerek:

— Rouault Baba... Rouault Baba, dedi.

Çiftçi sözüne devam etti:

— Ben çoktan razıyım. Gerçi kız da benim gibi düşünür ama bir de onun fikrini sormalı. Siz hele bekleyin, ben eve döneyim. O da evet derse, sözüme alınmayın, eve gelmeniz münasip olmaz, elâlemden çekinirim, hem

kız da pek sıkılır. Ama sizi meraktan kurtarmak için pencerenin tahta kanadını duvara doğru iterim; siz çite eğilirseniz arkadan görebilirsiniz.

Rouault Baba ayrılıp gitti.

Charles atını ağaca bağladı. Koşup keçiyoluna çıktı, orada bekledi. Yarım saat geçti, sonra Charles on dokuz dakika daha saydı. Birdenbire duvara çarpan bir şeyin gürültüsü duyuldu; tahta kanat açılmıştı, demiri hâlâ sallanıyordu.

Ertesi sabah saat dokuzda Charles çiftliğe damladı. O içeri girince Emma kızardı; sıkıldığını belli etmemek için de biraz gülmeye çalıştı. Rouault Baba, müstakbel damadını kucakladı. Sonra para işlerini nasıl yoluna koyacaklarını konuşmaya başladılar; ama daha vakit vardı, çünkü Charles'ın matemi bitmeden, yani gelecek yılın baharından önce düğün yapmak ayıp olurdu.

Kış böylece bekleme ile geçti. Matmazel Rouault çeyizi ile uğraştı. Eşyanın bir kısmını Rouen'a ısmarladılar, Emma gömleklerini ve gecelik hotozlarını, tanıdıklarından modeller alıp kendi dikti. Charles çiftliğe geldiği günler düğün hazırlıklarından bahsediliyor, ziyafetin hangi odada verileceği konuşuluyor, kaç çeşit yemek olacağı, önce hangisinden başlanacağı düşünülüyordu.

Halbuki, Emma böyle değil, gece yarısı meşalelerle gelin olmak isterdi; ama Rouault Baba'nın aklı kızının bu düşüncesine pek yatmadı, onun için, kırk üç kişilik bir ziyafet hazırlandı, yemek tam on altı saat sürdü ve ertesi sabah yeniden başladı, sonraki günler de sofradan misafir eksik olmadı.

IV

Davetliler erkenden tek atlı yaysızlar, iki tekerlekli brikler, körüksüz kabriyollar, meşin tenteli uzun arabalarla çıkageldiler; en yakın köylerin delikanlıları da yük arabalarına sıra sıra dikilmiş, düşmemek için yan tahtalarına tutunmuş, hayvanları tırısa kaldırmış, sarsıla sarsıla geliyorlardı. On fersah uzaktan, ta Goderville'den, Normanville'den, Cany'den gelenler oldu. İki ailenin de bütün akrabaları çağrılmıştı; dargın dostlarla barışılmış, çoktan beri aranıp sorulmayan tanıdıklara bile mektup yazılmıştı.

Ara sıra çitin arkasından doğru bir kamçı sesi duyuluyordu; biraz sonra tahta perdenin kapısı açılıyor, içeri giren bir yaysız, ta merdiven başına kadar dörtnala gelip duruveriyor, içindekileri boşaltıyordu. Kimi sağdan, kimi soldan atlayanlar dizlerini ovuşturuyor, geriniyordu. Başı hotozlu hanımlar, şehirde gördükleri gibi roplar kuşanmış, altın köstekler takınmışlardı; kimi bir pelerine sarınıp ucunu kemerinin önüne sıkıştırmış, kimi de renkli küçük bir atkı alıp, boynunu arkadan açık bırakacak surette sırtından iğnelemişti. Tıpkı babaları gibi giyinmiş çocukların yeni elbiseler içinde rahatsız olduğu belli idi (hatta çoğuna, o günün şerefine olmak üzere, ömürlerinde ilk defa olarak birer çift çizme alınmıştı); yanlarında da –şüphesiz ya kuzinleri, ya ablaları olacak– on dört, on altı yaşlarında, *première communion*[8] için dikilen beyaz elbiselerini bu düğün için uzatarak giymiş, saçlarına güllü pomatlar sürünmüş, eldivenleri kirlenecek diye içleri titreyen, hiç sesleri çıkmayan, al yanaklı, şaşkın bakışlı kızlar görülüyordu. Ahır uşakları araba atlarını çözmeye yetmediğinden efendiler de kolları sıvayıp işe girişmişlerdi. Sosyal durumlarına göre kimisi setre, kimisi redingot, kimisi ceket, kimisi de kısa ceket giymişlerdi; bütün bir ailenin saygıyla baktığı, dolaptan ancak düğün ve bayram günleri çıkarılan setreler; yakaları silindir biçimi kesilmiş, cepleri torba gibi geniş, etekleri rüzgârda sallanan redingotlar; her zamanki gibi güneşliğine bakır çember geçirilmiş kasketiyle beraber giyilen kaba çuhadan ceketler, çok kısa, arkalarında iki göz gibi bir çift düğme bulunan ve sanki dülgerin keseriyle bir vuruşta kesilmişe benzeyen ceketler. Yakası omuzlarına devrik, sırtı kırmalı ve beli ta aşağıdan dikilmiş bir kemerle sıkıştırılmış yabanlık bluzları ile de gelenler vardı ama, bunlar, hiç şüphesiz sofranın en alt başına oturacaklardı.

Kolalı gömlekler göğüslerde birer zırh gibi kabarık duruyordu. Saçlar yeni kesilmiş, kelle kulak yerinde, tıraşlar perdahlıydı; hatta bazıları, daha güneş doğmadan kalktıkları için sakallarını iyi görememişler, burunlarının altını çetele çetele çizip çenelerinin derilerini parça parça soymuşlardı; yolda gelirken açık hava yaraları tahriş etmiş, keyfinden yılışan bütün bu beyaz yüzlerde pembe damarlar peyda etmişti.

Çiftlikle belediye dairesi arası ancak yarım fersah kadar tuttuğundan yaya gidildi, kilisede nikâh kıyıldıktan sonra da yine yaya dönüldü. Önce herkes bir arada olduğundan alay, yeşil buğdaylar arasında, yılankavi dar keçiyolu boyunca dalgalanan bir hamaylıyı andırıyordu; fakat sonra uzadı, kimi hızlı, kimi konuşarak yavaş yavaş giden parçalara ayrıldı. Köyün çalgıcısı, renk renk kurdelelerle donatılmış kemanı elinde, en öndeydi; onun arkasından gelinle güvey geliyordu; akrabalar, dostlar, sıra gözetmeden gelişigüzel dağılmışlardı; çocuklar en arkada kalmış, yulaf sürgünlerinin çiçeklerini koparıyor, kimse görmeden aralarında oynuyorlardı. Emma'nın gelinliği pek uzun olduğundan eteği biraz yere sürünüyordu; kız ara sıra durup onu kaldırıyor, sert otları, deve dikeni iğnelerini, eldivenli parmakları ile birer birer ayıklıyordu; Charles ise, elleri boş, o bitirsin diye bekliyordu. Başına yeni ipek bir şapka, sırtına kol ağızları ta parmaklarının ucuna kadar inen siyah bir setre giymiş olan Rouault Baba, koluna güveyin annesini almıştı. Doğrusu bütün bu insanları içinden pek hor gören ihtiyar Mösyö Bovary ise, asker terzisi elinden çıkma tek sıra düğmeli bir redingotla gelmiş, sarışın bir köy tazesine meyhane ağzı iltifatlar savuruyordu. Kadıncağız selam veriyor, kızarıyor, ne karşılık vereceğini bilemiyordu. Düğünün öbür davetlileri işlerinden bahsediyor veya, şimdiden neşelenmek için, birbirleriyle şakalar ediyorlardı; kulak verince, kırda çalıp duran çalgıcının cızırtısı işitiliyordu. Çalgıcı, alayın arkada kaldığını görünce durup bir nefes alıyor, teller daha ziyade gıcırdasın diye yayına reçine sürüyor, sonra tempoyu şaşırmamak için, kemanın sapını indirip kaldırarak yürümeye başlıyordu. Küçük kuşlar, çalgının sesini ta uzaktan duyup kaçışıyorlardı.

Sofra, sundurmaya kurulmuştu. Üzerine dört sığır filetosu, altı sığır yahnisi, dana tencere kebabı, üç koyun budu, ortaya da etrafı kuzukulaklı dört koca sucukla donatılmış bir süt domuzu rostosu konmuştu. Köşelere rakıyla dolu sürahiler dizilmişti. Şişelere konan tatlı elma şarabının koyu köpüğü tıpalardan sızıyordu; bütün bardaklara da daha yemeğe oturulmadan, ağız ağıza şarap doldurulmuştu. Koca koca tabaklara konmuş,

sofranın her sarsılışında dalgalanan sarı kremanın üzerine, küçük küçük harflerden arabesklerle yeni gelin güveyin markaları yazılmıştı. Turtalarla nugaları yapmak için ta Yvetot'dan adam getirilmişti. O civarda daha ilk defa iş alan bu pastacı, özene bezene çalışmıştı; yemeğin sonunda kendi eliyle getirdiği resim biçimi tatlı, hayranlık sesleri ile karşılandı. Bunun kaidesi olan mavi mukavva, sütunları ve revakları ile bir mabet resmediyordu; yaldızlı kâğıttan yıldızlarla donatılmış oyuklara, mermer çamurundan heykelcikler konulmuştu; ikinci katı ise Savoie pastasından bir kaleydi ki, bunun da etrafına melekotundan, badem, kuru üzüm, dilim dilim portakaldan mini mini istihkâmlar yapılmıştı; reçelden gölcüklerin, fındık kabuğundan gemilerin, kayaların süslediği bir yeşil çayır olan yukarı sahanlıkta, çikolatadan bir salıncağa binmiş bir küçük Aşk Tanrısı görülüyordu; salıncağın iki direğinin tepesine, birer gülle gibi, iki sahici gül koncası oturtulmuştu.

Akşama kadar yemek yenildi. Oturmaktan yorulanlar gidip bahçede dolaşıyor ve ambarda *bouchon*[9] oynuyorlar, sonra yine gelip, sofraya oturuyorlardı. Sona doğru bazıları uyuyup horladı. Fakat kahveler gelince herkes dirildi; şarkılar söylendi, maharetler gösterildi, gülle kaldırıldı, bilek bükme müsabakası yapıldı; yük arabalarını sırtlamaya kalkışanlar, açık saçık hikâye anlatanlar, kadınlara sarkıntılık edenler oldu. Akşam dönme vakti gelince tıka basa yulaf yemiş hayvanlar, arabaların okları arasına zorla sığdılar; çifte atıyor, şaha kalkıyor, koşumları kırıyorlardı; efendileri ya küfür savuruyor, ya gülüyorlardı; bütün gece o civarın yollarında, atları gemi azıya alıp dörtnala gittiği için hendeklerde sıçrayan, metrelerce çakıl taşı üzerinden atlayan, çalılıklara takılan yaysızlar, dizginleri yakalamak için kapıdan sarkan kadınlar görüldü.

Bretaux çiftliğinde kalanlar geceyi, mutfakta içmekle geçirdiler. Çocuklar tahta kanepelerin altında uyumuşlardı.

Yeni gelin, âdet olduğu üzere kendisi ile şakaya kalkışılmaması için babasına rica etmişti. Ama akrabalarından bir balıkçı (bu adam düğün hediyesi diye bir çift dilbalığı da getirmişti), ağzına su doldurup anahtar deliğinden üflemeye kalkıştı; Rouault Baba tam vaktinde yetişip damadının vaziyetinin böyle münasebetsizliklere gelemeyecek kadar nazik olduğunu anlatarak buna mâni oldu. Balıkçı bu sebebi güç- bela kabul edip vazgeçti; fakat içinden: "Rouault Baba amma da kibirlenmiş!" dedi ve bir köşede

oturmuş, birkaç kere tesadüfen kendilerine etin en kötü parçaları düştüğü için gördükleri muameleden şikâyetle ev sahibini çekiştiren ve kapalı sözlerle onun fakir düşmesine dua eden dört beş kişinin arasına karıştı.

İhtiyar Madam Bovary bütün gün ağzını açıp bir çift söz etmemişti. Kendisine ne gelininin giyimi hakkında danışılmıştı, ne de ziyafetin tertibinde; erkenden çıkıp gitti. Kocası onunla beraber döneceğine Saint-Victor'a adam gönderip puro sigaraları aldırttı, sabaha kadar onları tüttürdü, bir yandan da, içine kiraz rakısı karıştırılmış groglar içiyordu; orada bulunanlar bu içkiyi bilmediklerinden ona karşı itibarları bir kat daha arttı.

Charles, şakacı tabiatlı bir adam değildi ve düğün sofrasındaki hali hiç de parlak olmamıştı. Daha çorbaya başlar başlamaz, bir vazife imiş gibi ona yağdırılan nüktelere, cinaslara pek cevap yetiştiremedi.

Ertesi gün bilakis bambaşka bir adam olmuştu. Sanki bir gün önce asıl kız oydu; gelinin ise bir şeyler sezdirecek ne bir sözü, ne de bir hali vardı. En kurnazlar bile bu işe akıl erdiremediler; Emma yanlarından geçerken, ona, zihinleri işin aslını aramakla meşgul, öyle bakıyorlardı. Fakat Charles'ın gizlediği bir şey yoktu. "Karım" diye bahsediyor, onunla senlibenli konuşuyor, herkese onun nerede olduğunu soruyor, onu her tarafta arıyordu; bazen de alıp bahçeye götürüyor, ağaçlar altında kolunu onun beline dolayıp, üzerine yarı eğilmiş, başı ile elbisesinin yakasını buruşturduğu görülüyordu.

Düğünden iki gün sonra gelinle güvey kendi evlerine gittiler: Charles hastaları olduğu için daha fazla kalamadı.

Rouault Baba onları arabasına bindirdi, kendi de Vassonville'e kadar beraber gitti. Orada kızını son bir defa daha kucakladı, indi ve yola düzüldü. Yüz adım gitmiş gitmemişti ki durdu, tekerlekleri toz duman içinde dönen arabanın uzaklaştığını görünce derin derin içini çekti. Sonra kendi düğününü, geçmiş zamanını, karısının ilk gebeliğini hatırladı; o da karısını, terkiye bindirip babasının evinden kendi evine götürdüğü gün ne kadar neşeliydi! At, karlar içinde tırıs gidiyordu; çünkü onun düğünü Noel yortusu zamanında, kırlar bembeyazken yapılmıştı. Kadın bir kolu ile ona tutunmuş, bir koluna da sepetini almıştı; rüzgâr, Pays de Caux kadınlarına mahsus başlığın dantellerini uçuruyor, bazen getirip dudaklarına sürüyordu. Rouault başını döndürünce yanında, omuz başında, hotozunun altın arması altında sessiz sessiz gülümseyen karısının pembe yüzünü görüyordu. Kadın, bazen parmaklarını ısıtmak için ellerini onun koynuna sokuyordu. Bütün bunlar ne eski bir zamana aitti. Oğulları sağ olsaydı şimdi otuzuna basacaktı! O zaman Rouault Baba dönüp arkasına baktı, yolun üzerinde bir şeyler göremedi. İçinde, eşyası boşaltılmış bir evin hüznünü duyuyordu; bol yiyecek, bol içkinin dumanları ile donuklaşmış beyninde sevgi, şefkat hatıraları kara düşüncelerle karıştığından, bir an, kilise tarafına doğru şöyle bir gitmeyi düşündü. Ama oraları görmekle kederinin büsbütün artmasından korkup doğru evine gitti.

Charles ile Emma Tostes'a, akşam altı sularında vardılar. Komşular, hekimlerinin yeni karısını görmek için pencerelere çıkmışlardı.

İhtiyar hizmetçi kadın geldi, selamladı, akşam yemeği henüz hazır olmadığı için özür diledi, Hanım'a sofra vaktine kadar evi dolaşıp öğrenmesini söyledi.

V

Evin tuğla cephesi sokağın, daha doğrusu yolun tam üstündeydi. Kapının arkasına kısa yakalı bir palto, bir dizgin, kara meşin bir kasket asılmıştı; bir köşeye atılmış ve çamuru henüz temizlenmemiş bir çift çamurluk da yerde sürünüyordu. Sağ tarafta salon, yani hem yemek yenen, hem de oturulan oda vardı. Tavana yakın kısmı açık renk çiçeklerle süslü kanarya sarısı duvar kâğıdı, iyice gergin olmadığından havalanıp duruyordu; kenarına kırmızı zıh dikilmiş beyaz pamuk bezinden perdeler, pencereler boyunca birbirine kavuşuyordu; şöminenin dar söve pervazı üzerinde, yumurta biçimi karpuzlar altına konulmuş bir çift şamdanın arasında, Hippokrates hekim heykelli bir çalar saat adeta kuruluyordu. Sofanın öbür ucunda Charles'ın muayene odası vardı; tahminen altı ayak genişliğinde olan bu küçük odaya bir masa, üç iskemle ve bir koltuk konulmuştu. *Tıp İlimleri Sözlüğü*'nün ciltleri, çam tahtasından kütüphanenin alt rafını da doldurmaya aşağı yukarı kâfi gelmişti; bu kitaplar, sayfaları henüz açılmamış olmakla beraber, birkaç hekim eline düşüp satıldıkları için hayli yıpranmışlardı. Salça kokusu duvardan işler, muayene saatlerinde hastaların öksürmesi, dertlerini anlatması mutfaktan işitilirdi. Onun yanında, ahırın bulunduğu avluya bakan ocaklı büyük bir oda daha vardı ki bu şimdi odunluk, kiler ve ambar vazifesini görüyordu; lüzumsuz eşya da buraya konurdu; köhne demir parçaları, boş fıçılar, artık işe yaramaz tarım aletleri ve ne oldukları bir türlü anlaşılamayacak bir yığın tozlu öteberi ile doluydu.

Boyu eninden fazla olan bahçe, üzerlerine kayısı ağaçları dayatılmış, samanlı harçla örülmüş iki duvar arasında, öbür yanı tarla olan bir diken çite kadar gidiyordu. Ortada, kâgir bir kaide üzerinde, arduvaz taşından bir güneş saati vardı; cılız yaban gülleri ile donatılmış dört çiçek tarhı, önemli bitkilere ayrılan bölmeyi mütenazır bir surette kuşatıyordu. Ta dipte, bodur çam ağaçları altında, alçıdan bir papaz dua kitabını okur dururdu.

Emma yatak odaları katına çıktı. İlki döşeli değildi; fakat karı kocanın yattığı ikinci odada, bir girinti (*alcôve*) içinde maun bir karyola vardı. Deniz kabuklarından yapılmış bir kutu komodini süslüyordu; pencerenin yanındaki masanın üzerine de, bir sürahi içine, beyaz saten kurdelerle bağlanmış bir limon çiçeği buketi konmuştu. Bu, bir gelin buketi, öteki kadının buketiydi! Emma baktı. Charles farkına vardı ve alıp tavan arasına

götürdü. Emma, eşyaları açılıp yerleştirilirken bir koltuğu oturmuş, bir mukavva kutuya koyduğu kendi gelinlik buketi hatırına gelmiş: "Ya ben de ölüverirsem, acaba onu ne yaparlar?" diye düşünüyordu.

İlk günlerini, evde yapılacak değişiklikleri tasarlamakla geçirdi. Şamdanların karpuzlarını çıkardı, duvarlara yeni kağıt yapıştırdı, merdiveni boyattı, bahçeye, güneş saatinin etrafına tahta kanepeler koydurdu; hatta fıskıyeli, balıklı bir havuz yaptırabilsem diye içi titredi. Kocası onun araba ile gezmeyi sevdiğini bildiğinden elden düşme, iki tekerlekli, üstü açık bir araba aldı; yeni fenerler, parlak meşinden çamurluklar takılınca araba, adeta bir *tilbury*'ye[10] benzedi.

Charles bahtiyardı, dünyada hiçbir şeyi tasa etmiyordu. Baş başa bir yemek, akşamüzeri şehir dışında birlikte bir gezinti, kadının saçlarını eliyle kaldırması, onun bir pencere sürgüsüne asılmış hasır şapkasını görmek, hasılı bir zevk vereceğini şimdiye kadar hatırına bile getirmediği birçok şeyler, Charles'ı sürekli bir saadet içinde yaşatıyordu. Sabahleyin yatakta, ikisinin başı yastıktayken, kadının gecelik hotozu ile yarı örtülmüş sarışın yanaklarının ayva tüyleri içinde güneş ışığının oynamasını seyrederdi. Böyle yakından bakıldı mı, kadının gözleri, hele uyanıp da gözkapaklarını arka arkaya birkaç defa açtığı zaman, daha büyümüş gibi gözüküyordu; gölgede kara, ışıkta lacivert olan bu gözlerin sanki, dipte koyu, yukarı çıktıkça berraklaşan kat kat renkleri vardı. Charles'ın gözü ise bu derinliklere dalar; onun içinde, başına sardığı ipek mendili, entarisinin yarı açık yakası ile omuzlarına kadar kendi hayalini, mini mini bir resmini görürdü. Nihayet kalkardı. Emma kocasının gitmesini seyretmek için pencereye geçerdi; arkasında, yanları sarkan gecelik fistanı, iki ıtır saksısı arasında pervaza dirseklerini dayardı. Charles sokakta ayağını binek taşına koyup mahmuzlarını bağlar, Emma da yukardan onunla konuşur, ağzı ile bir çiçek veya ot parçası koparır ona üflerdi. Bu yeşil yaprak biraz uçar, durur, havada bir kuş gibi yarım daireler çizer, büsbütün yere düşmeden önce, kapıda hareketsiz bekleyen ihtiyar beyaz kısrağın tüylerine takılırdı. Charles hayvanına atladıktan sonra karısına bir öpücük gönderir, o da eli ile bir allahaısmarladık işareti yapar, pencereyi kapardı. Charles da yola düzülürdü. Uzun toz kurdelesini gözün alabildiğine yayan büyük yolun üzerinde, ağaçların eğilip beşikler teşkil ettiği patikalarda, buğdayların diz boyuna çıktığı keçiyollarında, omuzlarında güneş, burun deliklerinde sabahın taze havası, gönlü gecenin zevkleriyle dolu, kafası dinç, vücudu

rahat, saadetini sanki tekrar tekrar tadardı. Hani bazı kimseler vardır, sofradan kalktıktan sonra, artık hazma başladıkları leziz yemeklerin hâlâ tadını çiğner gibi çenelerini oynatır dururlar, tıpkı onlar gibi.

Şimdiye kadar hayatta iyi denecek ne görmüştü? Ne zaman yüzü bir gülmüştü? Dört yüksek duvar arasında, kendinden daha zengin, derslerde daha kuvvetli, onun şivesine gülüp, elbiseleri ile alay eden, annesinin manşonları içinde getirip konuşma salonunda verdiği pastaları yiyen arkadaşları içinde yapayalnız geçirdiği okul yıllarında mı? Tıp tahsili ettiği sırada, bir işçi kızını dansa götürüp kendisine metres etmeye bile parası yetmediği günlerde mi? Sonra on dört ay, yatakta ayakları birer buz parçası gibi soğuk olan o dul kadınla yatmıştı. Şimdi ise bütün hayatını beraber geçireceği, taparcasına sevdiği güzel bir karısı vardı. Charles'ın nazarında evren, Emma'nın ipek etekliğinin etrafından ibaretti; onu kâfi derecede sevmiyor diye üzülüyor, onu göreceği geliyordu; hemen eve döner, yüreği çarpa çarpa merdivenleri çıkardı. Emma'yı odasında, kendine çekidüzen vermekle meşgul bulurdu; yavaşça yürüyerek girer, onu ensesinden öperdi. Kadın bir çığlık koparırdı.

Mütemadiyen onun tarağına, onun yüzüklerine, onun atkısına el sürmekten kendini alamıyordu; bazen yanaklarından şapur şupur öper, bazen de parmak uçlarından başlayıp da omzuna kadar öpücüklerle kaplardı; Emma, musallat olan bir çocuğa çıkışır gibi onu, yarı gülümseyen, yarı rahatsızlık gösteren bir tavırla başından savmaya çalışırdı.

Evlenmeden önce gönlünde aşk uyandığını sanmıştı; fakat bu aşkın neticesi olması lazım gelen saadetten bir eser yoktu. İçinden: "Yanılmış olacağım" diyordu. Emma, *bahtiyarlık, ihtiras, kendinden geçme* gibi sözlerin, kitaplarda okuyup pek güzel bulduğu bu kelimelerin hayatta acaba neyin, hangi halin adı olduğunu düşünüp duruyordu.

VI

Paul et Virginie'yi okumuş, kamışlardan yapılmış kulübe, zenci Dingo, köpek Fidèle, hele –sizin için gidip çan kulelerinden daha yüksek ağaçlardan kırmızı yemişler toplayan veya size bir kuş yuvası getirmek için kumda yalınayak koşan– bir küçük erkek kardeşin tatlı sevgisi, onu hülyalara daldırmıştı.

On üçüne gelince babası onu, rahibeler okuluna yazdırmak üzere şehre kendi eli ile götürmüştü. Saint-Gervais mahallesinde bir hana indiler, orada akşam yemeğini, Matmazel de La Vallière'in sergüzeştini anlatan resimli tabaklarda yediler. Resimlerin etrafında, bıçakların yer yer kazıyıp bozduğu yazıların hepsi de ya dindarlık faziletlerini, ya kalp inceliklerini ya saray hayatının ihtişamını överek anlatıyordu.

İlk zamanlar sıkılmak şöyle dursun, kendisini eğlensin diye okulun küçük kilisesine (buradan uzun bir koridorla yemekhaneye geçilirdi) götüren rahibelerin sohbetinden pek hoşlandı. Teneffüs zamanlarında pek az oynar, din dersini iyi anlar, papaz muavini efendinin sorduğu zor sorulara hep o cevap verirdi. Sınıfların ılık havası içinde ve bakır haçlı tespihler taşıyan o beyaz tenli kadınlar arasında yaşaya yaşaya mihrap buhurlarından, Hıristos suyu çanaklarının serinliğinden, kilise şamdanlarının ışıltısından süzülen huşulu rehavete o da kapıldı. Duaları takip edeceği yerde, kitabının gök mavi çevçeveler içindeki mukaddes tarih resimlerine bakardı; *hasta koyun*'a, sivri oklarla delinmiş *Tanrı-Yüreği*'ne, çarmıha gerilmeye giderken düşen İsa'ya gönül vermişti. Nefsine azap etmek için bütün bir gün aç oturmaya kalktı. Düşünüyor, kendisini hasredecek kutsal bir amaç arıyordu.

Günah çıkarmaya gittiği günler gölgede ellerini kavuşturup yüzünü kafese dayayarak papazın fısıltısını daha uzun müddet dinleyebilmek için birtakım küçük günahlar icat ederdi. Vaazlarda boyuna geçen nişanlı, zevç, semavi dost ve ebedi nikâh gibi istiareli sözler, ruhunun ta derinliklerinde umulmadık hazlar uyandırırdı.

Akşam duadan önce, okulun çalışma salonunda dini kitaplar okunurdu. Bayağı günler özet bir din tarihi veya, rahip Frayssinous'nun *conférences*'ı açılırdı; pazar günleri de, zihin dinlendirsin diye, *Génie du Christianisme*'den parçalar seçilirdi. Toprak ve edebiyat konularında yine

kendi kendini aksettiren romantik hüznün bu ahenktar figanını, ilk zamanlar ne kadar candan dinlemişti! Çocukluk yılları bir esnaf mahallesinin dükkân arkası odalarında geçmiş olsaydı, o zaman belki, bize ekseriya yazarların kaleminden intihal eden tabiat sevgisi hislerine kalbini kaptırabilirdi. Fakat kırları, köyleri fazlasıyla tanırdı; sürülerin meleyişinin, sütten yapılan azıkların, sabanların ne olduğunu pek iyi bilirdi. Sakinlerine alışık olduğundan, bilakis, değişik, arızalı manzaralar peşindeydi. Denizi ancak fırtınaları için sever, yeşillikten ancak, harabeler arasına parça parça serpilmiş olursa hoşlanırdı. Ancak bir nevi şahsi kâr çıkarmasına hizmet edebilecek hallere ehemmiyet verirdi. Yaradılış itibariyle sanatkâr değil, hissi bir kız olduğundan ve manzaralardan ziyade heyecanlar aradığından, kalbinin derhal coşmasına yardım edemeyecek her şeyi lüzumsuz bulurdu.

Okula her ay gelip sekiz gün çamaşırhanede çalışan bir ihtiyar kız vardı. İhtilal zamanında malı mülkü mahvolmuş bir eski kibar aileye mensup olduğu için piskoposluktan himaye görür, yemekhanede rahibelerin sofrasına alınır, karnını doyurup yukarı, işinin başına çıkmadan önce de onlarla bir süre konuşurdu. Kızlar ekseriya gidip onunla konuşmak için, çalışma salonundan kaçarlardı. Geçen yüzyılın birçok zendost şarkılarını ezbere bilir, dikişini dikerken yavaş sesle onları söylerdi. Hikâyeler anlatır, haberler getirir, kızların şehirden ısmarladıkları öteberiyi alır, daima önlüğünün cebinde taşıdığı ve iki iş arasında uzun uzun birkaç bölümünü birden okuduğu romanları, büyük öğrencilere gizlice verirdi. Bu kitaplarda hep aşktan, sevgiliden, sevdalıdan, ıssız köşklerde bayılıp kalan işkence görmüş kadınlardan, her konak yerinde bir iki tanesi öldürülen sürücülerden, her sayfada bir iki tanesi çatlatılan atlardan, karanlık ormanlardan, gönül endişelerinden, yeminlerden, hıçkırıklardan, gözyaşlarından, öpüşlerden, mehtaplı gecelerde yüzen sandallardan, ağaçlıklarda feryada gelen bülbülden, birer aslan gibi yiğit, birer kuzu gibi yumuşak huylu, artık benzeri görülmeyen derecede erdemli, daima tertemiz giyinip kuşanmış ve çağlayanlar gibi ağlayan *beyler*'den, yalnız bunlardan söz edilirdi. İşte böylece, daha on beşinde, Emma'nın ellerine kiralık romanların yağlı tozu sürüldü. Sonradan Walter Scott'u okudu, tarihi vakalara merak sardı; rüyalarını, hülyalarını artık hep burçlar, silah odaları, şato şato dolaşan saz şairleri doldurdu. Yonca biçimi kemerler altında, dirsekleri taşa, çeneleri ellerine dayalı, bütün günlerini, kırların ta ötesinden, yağız atını dörtnala sürerek gelecek beyaz sorguçlu süvariyi

beklemekle geçiren uzun elbiseli şato hanımları gibi, eski burçlarda yaşamayı hayal ederdi. O vakitler Marie Stuart'ı dindarcasına severdi. Kahramanlıkları veya çektikleri acıyla isim bırakmış kadınlara gönlünde coşkun saygı hisleri beslerdi. Jeanne d'Arc, Héloïse, Agnès Sorel, dilber Ferronière ile Clémence Isaure, tarihin uçsuz bucaksız karanlık semasında, onun için, birer kuyrukluyıldız gibi parlıyordu. O semada, Aziz Louis ile meşesi, can çekişen Bayard, XI. Louis'nin birkaç vahşeti, Saint-Barthélemy gecesinin bir iki sahnesi, Béarn'lının (IV. Henri) çalımlı yiğitliği ve XIV. Louis'yi öven resimli tabakaların hatırası da daima vardı ama, bunlar daha gölgede kalıyordu ve aralarında hiçbir ilişki yoktu.

Müzik dersinde öğrendiği şarkılar, yalnız altın kanatlı meleklerden, Meryem Ana'dan, deniz kenarına yakın gölcüklerden, gondollardan bahsederdi; bunlar zararı dokunmaz şeyler sanılırdı ama, güftenin manasızlığı ve bestenin acemiliği arasında, hissi hakikatlerin insanı cezbeden hayalini sezdiriyorlardı. Arkadaşlarından bazıları, okula, kendilerine isim günü hediyesi diye verilen kitapları getirirlerdi. Bunları gizlemek lazımdı ki, bu da hayli zor bir işti. Gece yatakhanede okurlardı. Emma onların saten ciltlerini itina ile açarak, eserlerinin altına imzalarını atan ve çoğu ya bir kont, ya bir vikont olan yazarların isimlerine gözü kamaşa kamaşa bakardı.

Resimlerin üstünden titreye titreye üfleyerek kaldırdığı kâğıt, yarı kıvrıldıktan sonra usulca öbür sayfaya kapanıverince meydana, bir balkon parmaklığı arkasından doğru uzanıp, beyazlar giymiş, kemerine ipek kese takmış bir kızı kucaklayan kısa mantolu bir delikanlı veya, yuvarlak hasır şapkaları altından insana berrak gözlerle bakan sarışın, kıvırcık saçlı İngiliz hanımları çıkardı. Kadınların bazıları, beyaz pantolonlu iki genç seyisin sürdüğü ve önünde kıvrak bir tazı koşan arabalara yayılmış, büyük bahçelerde dolaşırdı. Bazıları da, siyah örtüler içinde sedirlere oturmuş, yanlarında zarfı yeni yırtılmış bir mektup, yarı açık pencereden ay ışığını seyrederek hülyalara dalardı. En safları, yanaklarında bir damla gözyaşı, gotik bir kafesin çubukları arasında bir kumru ile ağız ağıza öpüşür, veya, gülümseyen yüzleri omuzlarına yatmış, gemi burnu pabuçlar gibi ucu yukarı kalkık sivri tırnaklı elleri ile yaprak yaprak papatya koparırlardı. Ve sizler, çardaklar altında, Hint rakkaselerinin kolları arasında kendinden geçmiş uzun çubuklu sultanlar, gâvur cengâverleri, Türk kılıçları, Yunan külahları, hiçbiriniz bu resimlerde eksik değildiniz. Hele sizler, şairane

iklimlerin manzaraları: hurma ağaçları, çamları bir arada gösteren, sağında kaplanlar, solunda bir aslan, ufukta Tatarkâri minareler, önde Romalılar tarafından kurulmuş bir şehrin harabeleri, bir yanda da diz çökmüş develer bulunan manzaralar... Bütün bunların etrafında da, balta girmemiş, fakat tertemiz bir orman ve güneşin dikine düşüp titrediği suyun çelik mavisi aynası üzerinde beyaz yırtıklar gibi gözüken kuğular...

Emma, tam başucuna asılmış gaz lambasının ışığı altında, yatakhanenin sessizliğini ve geç kalmış bir arabanın uzak caddelerden koşup giderken çıkardığı sesi dinleyerek, gözünün önünden birer birer geçip bütün dünyayı anlatan bu resimleri seyrederdi.

Annesi ölünce ilk günler hayli ağladı. Rahmetlinin saçları ile yürekler parçalayacak bir tablo yaptırttı ve Bertaux'ya yolladığı, içi hayat hakkında kederli düşüncelerle dolu mektupta, bir gün kendisinin de o mezara gömülmek istediğinden bahsetti. Zavallı babası onu hasta sanıp görmeye geldi. Emma, solgun, hazin ruhlu insanların hayallerinde özene bezene kurdukları hale, bayağı kimselerin hiçbir zaman varamayacağı o hale, böyle bir hamlede erebilmiş olduğuna içinden pek seviniyordu. Kendini Lamartine'in şiirlerindeki dolambaçlı hislere bıraktı, gölgelerde çalınan harpları, bütün can veren kuğuların şarkılarını, bütün yaprakların dökülmesini, göğe çıkan bakireleri ve vadilerde insanlara uzun uzun sözler söyleyen Lemyezel'in sesini dinledi. Bundan iç sıkıntısı duymuyor değildi ama itiraf etmek istemedi; önce alışkanlıkla, sonra vazgeçmeyi kibrine yediremeyerek devam etti ve nihayet kendini sükûna kavuşmuş, alnında kırışık olmadığı gibi gönlünü de kedersiz bulunca şaşıp kaldı.

Mademoiselle Rouault'nun din duygusundan çok şeyler ummuş olan iyi kalpli rahibeler, gösterilen dikkat ve ihtimamlara onun artık uymadığını fark edince hayli hayret ettiler. Rahibeler ona dua ettirmek, dünyadan çekilmek arzusu aşılamak, dokuz gün perhizleri tutturmak, vaazlar vermek, velilerle din uğrunda ıstıraptan kaçmamışlara karşı sonsuz bir saygı duysun diye telkinlerde bulunmak, vücudunu hor görüp ruhunun selametine çalışsın diye öğütler vermek hususunda o kadar cömert davranmışlardı ki, kız, dizgini pek fazla çekilen bir at gibi hareket etti; yani durdu ve gemi, dişleri arasından kurtuldu. Heyecanlarına rağmen yine, ancak gerçek şeylere eğilim göstermiş, kiliseyi çiçekleri, müziği hissi güfteleri, edebiyatı ihtirasları coşturduğu için sevmiş olan bu genç kız ruhu, yaradılışına pek

aykırı gelen sıkıdüzene sinirlendiği gibi, dinin anlaşılmadan inanılacak hakikatlerine de isyan etti. Babası gelip onu okuldan aldığı zaman, rahibeler onun gitmesine hiç de esef etmediler. Hatta baş rahibe, son zamanlarda cemaate karşı onun pek fazla saygısızlaştığına kaniydi.

Emma, daha yeni eve döndüğü sıralarda, uşaklara emir vermekten hoşlandı ama arası çok geçmedi, köy hayatından tiksinir oldu ve manastır günlerini aradı. Charles'ın Ber-

taux'ya ilk geldiği zamanlarda, kız kendini, artık bütün vehimlerden uyanmış, hayatta öğrenilecek, hissedilecek bir şeyi kalmamış insanlardan sayıyordu.

Fakat yeni bir halin verdiği endişe, belki de o adamı görmekten duyduğu asabiyet, o zamana kadar şairane semaların parıltısı içinde uçan pembe tüylü bir kuş gibi gördüğü o harikulade ihtirası nihayet ele geçirdiğini sanmasına kâfi gelmişti; şimdi de içinde yaşadığı bu sükûnun hayal ettiği saadet olabilmesini aklı bir türlü almıyordu.

VII

Bazen kendi kendine düşünür: "Hayatımın en güzel, hani şu balayı denilen zamanı işte bu!" derdi. Onun bütün tadını çıkarmak için, hiç şüphesiz, adları kulağa bir şarkı gibi gelen memleketlere, düğünden sonraki günlerin en hoş tembellikler içinde geçtiği yerlere gitmek lazımdı! Posta arabalarında, mavi ipek perdeler arkasında, dik yollar ağır ağır çıkılır; arabacının, dağda keçilerin çanlarına, çağlayanın derinden gelen sesine karışan şarkısı dinlenir. Güneş batarken koylar kenarında limon ağaçlarının rayihası koklanır; sonra akşam, villaların taraçalarında, kadın erkek baş başa, birinin parmakları ötekinin parmaklarına dolaşmış, yıldızlara bakarak, gelecek günler için hülyalar kurulur! Emma'ya öyle geliyordu ki, ancak bir toprağa mahsus ve başka yerde tutamayan fidanlar gibi, saadet yetiştirmek de dünyada yalnız bazı memleketlere vergidir. İsviçre şalelerinin balkonlarına dirseklerini dayamak; yahut bıkkınlığını İskoçya'da bir *küçük kır evi* içinde gizlemek; yanında da arkasına uzun yırtmaçlı siyah kadife ceket, ayaklarına yumuşak çizmeler, başına sivri bir şapka giymiş, kolluklar takmış bir koca... Bunlar niçin, niçin ona da nasip olmuyordu?

Belki bütün bunları bir kimseye açmak isterdi. Fakat bulutlar gibi değişen, kasırga gibi kararsız, dönüp dolaşan bir keyifsizlik nasıl anlatılır ki? Ne kelimeler dilinin ucuna geliyor, ne fırsat ele geçiyor, ne de içinde cüret buluyordu.

Ama Charles isteseydi, sezseydi, bakışı bir kerecik olsun onun düşüncesini arasaydı, Emma'ya öyle geliyordu ki, o zaman, olgun yemişlerin el değer değmez düştüğü gibi, kendinin de gönlü coşuverecekti. Fakat birbirlerini tanıdıkça, aralarındaki teklifsizlik derinleştikçe, içinde, kendisini kocasından uzaklaştıran bir soğukluk hissediyordu.

Charles'ın konuşması bir sokak kaldırımı gibi dümdüzdü, beylik fikirler oradan her zamanki kıyafetleriyle geçer durur, ne bir heyecan veya bir gülüşe neden olur, ne de bir hülya uyandırırdı. Charles, söylediğine göre, Rouen'da iken merak edip tiyatroya, Parisli aktörleri görmeye gitmemişti. Yüzmek, kılıç kullanmak, nişan almak gibi şeyleri bilmezdi; karısı bir gün romanda gördüğü bir binicilik terimini sorunca, onun da ne olduğunu söyleyemedi.

Halbuki bir erkeğin her şeyi bilmesi, birçok sahalarda elinden iş gelmesi, kadına ihtirasın kudretlerini, zarafet içinde yaşamayı, bütün sırların inceliklerini öğretmesi lazım değil mi? Bunun ise bir şey öğrettiği, bir şey bildiği, hayatta bir şey istediği yoktu ki! Karısını mutlu sanıyordu: karısı da ona bu kökleşmiş sükûnu, bu tasasız ağırlığı, ona kendisinin verdiği saadet yüzünden garez kesilmişti.

Emma bazen resim yapardı; orada ayakta durup onun kartonu üzerine eğilmesini, yaptığı işi daha iyi görmek için gözlerini kırpmasını veya parmaklarında ekmek içi yuvarlamasını seyretmek Charles için büyük bir eğlenceydi. Piyano çalarken de, onun parmakları ne kadar hızlı giderse Charles o kadar hayran olurdu. Emma tuşlara yukarıdan doğru şiddetle vurur ve bir baştan bir başa, hiç durmadan, bütün klavyeyi dolaşırdı. Telleri uğuldayan köhne çalgı, böyle sarsılınca, pencere açıksa sesi köyün öbür ucundan duyulur, caddeden başı açık, ayaklarında terliklerle geçen icra memuru kâtibi, elinde kâğıdı durup dinlerdi.

Emma diğer yandan evini idare etmesini de bilirdi. Hastalara, güzel cümlelerle yazılmış ve hiç de fatura kokusu olmayan mektuplarla hesaplarını gönderirdi. Pazar günleri sofrada bir misafir varsa, aynabakar eriklerini bağ yaprakları üzerine ehram gibi dizmesini, reçel hokkalarını olduğu gibi tabağa devirmesini bilirdi; hatta sofraya, el ağız yıkamak için billur fincanlar almaktan bile bahsediyordu. Bütün bunlar Bovary'nin saygı görmesine yarardı.

Böyle bir karısı olduğu için Charles'ın kendi kendine de saygısı artıyordu. Onun kurşunkalemle çizdiği iki resmi, gayet geniş çerçeveler yaptırıp, uzun, yeşil kaytanla salonun duvarına asmıştı; bunları gösterirken göğsü kabarırdı. Pazar günü kilise dönüşü evinin önünden geçenler, onun, ayaklarında işlemeli cici terlikleri, kapısının önünde oturduğunu görürlerdi.

Geç vakit, saat onda, bazen gece yarısı eve dönerdi. Yiyecek ister ve hizmetçi kadın yatmış olduğu için kendisine karısı hizmet ederdi. Sofrada daha rahat olur diye arkasından redingotunu çıkarırdı. O gün kimleri gördüğünü, hangi köylere gittiğini, yazdığı reçeteleri birer birer anlatır ve kendi kendinden memnun, kalan yahniyi bitirir, peynir doğrar, bir elma yer, sürahideki şarabın hepsini içer, sonra gidip yatağına girer, sırtüstü yatar horlardı.

Uzun zaman geceleri pazen takke giydiği için, şimdi başına sardığı mendil kulaklarından kayıyordu; bunun içindir ki, sabahleyin saçları darmadağın yüzüne gözüne dökülürdü; gece yastığın bağları çözüldüğünden, saçlarının arasına beyaz kuştüyleri karıştığı da olurdu. Daima koca koca çizmeler giyerdi; topuğun üstüne gelen kısımda, ayak bileklerine doğru iki kalın kıvrım bulunur, konçları da sanki birer tahta bacağa geçirilmiş gibi dümdüz dururdu. Charles, "*köy için böylesinin de pekâlâ olduğunu*" söylerdi.

Bu tutumluluğunu annesi de pek beğenirdi; ihtiyar Madam Bovary, evinde sertçe bir fırtına koptu mu, yine eskisi gibi oğlunu görmeye gelirdi, ama gelinine bir hıncı var gibiydi. Onun "*gidişini, para vaziyetlerine kıyasla aşırı*" buluyordu; odun, şeker, mum "*büyük konaklardaki gibi çarçur ediliyordu*"; mutfakta yakılan kömür ise, yirmi beş tencere kaynatmaya yeterdi! Gelinin çamaşırlarını dolaplara yerleştirir ve ona, eti getirdiği zaman kasabı kolaçan etmeyi öğretirdi. Emma bu dersleri dinler, Madam Bovary de bu hususta cömertlik gösterirdi; bütün gün, dudaklarını hafif hafif büzerek biri, "Kızım", öteki "Hanım anne" der ve ikisi de, öfkeden titreyen bir sesle, birbirlerine iltifatlar yağdırırlardı.

Madam Dubuc'ün zamanında, yaşlı kadın en çok kendisinin sevildiğini hissederdi; fakat şimdi, Charles'ın Emma'ya sevgisini gördükçe buna, artık kendi şefkatinden kaçılıyormuş, haklarına tecavüz ediliyormuş gibi manalar veriyordu; varını yoğunu kaybetmiş bir adam, bir zamanlar kendinin olan evde masanın başına oturanlara camlar ardından nasıl bakarsa, o da oğlunun saadetini öyle hüzünlü bir sükûtla seyrediyordu. Ona, geçmiş günlerin yadigârı diye, kendi çektiği ıstırapları, katlandığı fedakârlıkları hatırlatır ve bunları Emma'nın aldırışsızlığı ile karşılaştırarak oğlunun, her sevgiyi unutup yalnız ona tapmasının akıl kârı olmadığı neticesine varırdı.

Charles ne diyeceğini bilemezdi; annesini sayar, karısını da son derece severdi; birinin düşüncesinde, görüşlerinde yanılmadığına kaniydi, ama ötekini de kusursuz buluyordu. Madam Bovary köyüne döndükten sonra Charles, annesinden işittiği tenkitlerin en ehemmiyetsizlerinden bir ikisini, ondan duyduğu sözlerle, çekine çekine tekrara kalkardı ama Emma, yanıldığını bir kelime ile ispat edip onu hastalarının yanına savardı.

Emma, doğruluğuna inandığı birtakım kuramlara uymak için, kocasına âşık olmaya çalıştı. Mehtaplı geceler bahçede, ezberindeki bütün ateşli

şiirleri ona okur veya içini çekerek, ağır hüzünlü şarkılar söylerdi; fakat kendisini yine önceki gibi sakin bulur, bunların Charles'a fazla bir sevda, bir parça heyecan olsun veremediğini görürdü.

Böylece, bir zaman kalbine ateş vermeye çalışıp bir kıvılcım koparamayınca, zaten hissetmediğini anlamaktan olduğu kadar, kendilerini alışılmış şekillerde göstermeyen şeylere de inanmaktan âciz olan bu kadın, Charles'ın ihtirasında artık aşırı bir şey kalmadığına kolayca inanıverdi.

Kocasının muhabbet hisleri göstermesi artık bir düzene girmişti; hangi saatler kucaklayıp öpeceği belliydi. Bu da âdetler içinde bir âdet, yemeğin yeknesaklığından sonra beklenilen bir soğukluk veya bir tatlı gibi bir şey olmuştu.

"Efendi"nin ciğer iltihabından iyileştirdiği bir korucu, "hanım"a bir küçük İtalyan tazısı hediye etmişti; Emma gezmeye çıktığı zaman onu da yanına alırdı; çünkü artık yalnız kalmak, gözlerinin önünde o hiç değişmeyen bahçe ile tozlu yolun manzarasından kurtulmak için bazen gezmeye çıktığı oluyordu.

Banneville'in akgürgen korusuna kadar, duvarın tarlalar tarafındaki ucundan, artık içinde kimsenin oturmadığı köşkün yanına kadar giderdi. Kapının önündeki hendekte, otlar arasında, yaprakları keskin uzun sazlar vardı.

Önce etrafına bir göz gezdirir, geçen gelişinden beri bir şey değişmiş mi diye bakardı. Yüksükotlarını, sarı şebboyları, iri çakılların etrafını çeviren ısırgan kümelerini, her zaman kapalı duran ve paslı demir çubukları çürüyüp parça parça dökülen pancurlarıyla üç pencereyi boylu boyunca kaplayan yosunu, her şeyi yerli yerinde bulurdu. Kırda koşup daireler çizen, sarı kelebeklere havlayan, bir buğday tarlası kenarında gelincikleri ısırarak sivri sıçanlar avlayan tazısı gibi fikri de, bir zaman, oradan oraya dolaşırdı. Düşünceleri sonra yavaş yavaş bir noktaya takılır, çimene oturmuş, şemsiyesi ile otları karıştıran Emma, içinden: "Yarabbi ne yaptım da evlendim?" diye tekrar eder dururdu.

Talih başka türlü cilve edip onun karşısına başka bir kısmet çıkaramaz mıydı? O gerçekleşmemiş olaylar, o bambaşka hayat, o tanımadığı erkek acaba nasıl şeyler olurdu? Emma bunları düşünür, bunları göz önüne

getirmeye çalışırdı. Bütün erkekler Charles gibi olmaz ya! Öbür koca, önüne çıkamayan o kısmet, güzel, sohbeti hoş, kibar, cazibeli bir adam olabilirdi; rahibeler okulundaki eski arkadaşları şüphesiz öylelerine varmışlardı. Acaba o kızlar şimdi ne yapıyorlardı? Şehirde, sokakların gürültüsü, tiyatroların uğultusu, baloların ışıkları içinde elbette ki, gönüle ferahlık veren, hisleri geliştiren bir hayat sürüyorlardı. Oysa kendisinin hayatı, penceresi kuzeye açılan bir tavan arası odası gibi soğuktu; iç sıkıntısı, o sessiz örümcek, karanlıkta gönlünün her tarafına ağını kuruyordu. Ödül dağıtımı günlerini, kazandığı taçları almak için hocalarının oturduğu yüksek yere doğru çıktığı günleri hatırlıyordu. Örgülü saçları, beyaz elbisesi, üstü açık kara mandola iskarpinleri ile ne şirin bir hali vardı! Yerine dönerken beyler eğilip onu tebrik ederlerdi; okulun avlusu o günler araba ile dolar, bunlar giderken kapılarından çıkan eller ona veda işaretleri gönderir, elinde keman kutusu ile müzik hocası selam vererek geçerdi. O günler ne kadar, ne kadar uzaktı!

Emma, Djali'yi yanına çağırır, dizlerinin arasına alır, parmaklarını onun ince, uzun tüyleri arasında gezdirerek:

— Sen gam, tasa nedir bilmezsin; öp bakalım hanımını! derdi.

Sonra, ağır ağır esneyen bu endamlı hayvanın gamlı yüzüne bakıp içlenir, onu kendisiyle mukayese ederek, teselli edilen kederli biriymiş gibi yüksek sesle onunla konuşurdu.

Bazen bir rüzgâr çıkar, denizden meltemler eser ve bir hamlede bütün Pays de Caux yaylasını kaplayıp tarlaların en uzaklarına kadar tuzlu bir serinlik serperdi. Yerde sazlardan bir ıslık kopar, kayın ağaçlarının yaprakları ani bir ürperişle hışırdar, tepeleri de durmadan sallanarak uğuldar dururdu. Emma atkısına sıkı sıkı bürünür kalkardı.

Ağaçlı yolda, dallardan süzülüp serilen yeşil ışığın aydınlattığı kısacık yosunlar, Emma'nın ayakları altında çıtır çıtır bir ses çıkarırdı. Güneş batar; dalların arasından gözüken gök kızarır; dümdüz sıralanmış ağaçların hep birbirine benzeyen gövdeleri, yaldızlı bir zemin üzerinde beliren bir dizi kara sütunu andırırdı. Emma'nın içine bir korku düşerdi; Djali'yi çağırır, hemen caddeden Tostes'a döner, bir koltuğa yığılır ve bütün akşam bir söz bile söylemezdi.

Fakat eylülün sonuna doğru yaşantısında olağanüstü bir şey oldu; Vaubyessard'a, Marki d'Andervilliers'lere davet olundu.

Restorasyon devrinde nazırlık etmiş olan Marki, siyaset âlemine dönmeye niyet etmiş, mebusluğa adaylığını bir an evvel hazırlamaya başlamıştı. Kışın fakir fukaraya odun dağıttırır; seçim dairesi meclisinde, vilayete yeni yollar yapılması için ateşli nutuklar söylerdi. Sıcağın en şiddetli günlerinde, ağzında bir cerahat kesesi toplanmış ve bundan, Charles'ın tam zamanında vurduğu bir neşterle, adeta mucize kabilinden kurtulmuştu. Bu ameliyatın ücretini vermek için Tostes'a giden kâhya, akşam dönünce Marki'ye, hekimin bahçesinde iri iri kirazlar gördüğünü anlattı. Vaubyessard'da ise iyi kiraz yetişmezdi; Mösyö le Marki, Bovary'den birkaç çelik istetti, bunlar için bizzat gidip teşekkür etmeyi kendine borç bildi. Emma'yı gördü, boyunu posunu, köylü kadınlarınkine hiç de benzemeyen selam vermesini beğendi; o kadar ki, genç karı kocayı köşke davet etmenin aşırı bir alçakgönüllülük olmayacağına kanaat getirdi. Hem bu, herhalde işine de yarayabilirdi.

Bir çarşamba günü saat üçte, Mösyö ve Madam Bovary, arabalarına binip Vaubyessard yolunu tuttular. Arabanın arkasına bir koca sandık bağlanmış, çamurluğun önüne de bir şapka kutusu yerleştirilmişti. Bundan başka, Charles'ın dizleri arasında da bir kutu vardı.

Şatoya sular kararırken, bahçede yol göstermek için fenerler yakıldığı saatte vardılar.

VIII

Yeni-Zaman işi olan İtalyan tarzındaki şato, çıkıntılı iki kanadı ve üç taş merdiveni ile üzerinde birkaç inek otlayan koca bir çimenliğin eteğinde, öbek öbek uzun ağaç kümeleri arasına yayılmıştı; kumlu, kıvrılan yolun üzerinde de, katmerli zakkum, yabani yasemin ve kartopu fidanları irili ufaklı yeşil kubbeler meydana getiriyordu. Bir köprü altından bir ırmak geçiyordu; hafif meyilli, üstleri korularla kaplı iki küçük tepenin çevrelediği çayıra serpilmiş, saman örtülü binalar, akşam karanlığında hayal meyal seziliyordu; arka tarafta, sık ağaçlıklar arasında, karşı karşıya sıralanmış arabalıklarla ahırlar vardı ki, bunlar yıkılan eski şatodan kalmıştı.

Charles'ın arabası orta merdivenin önünde durdu, hemen uşaklar çıktı; Marki de geldi, hekimin karısını koluna aldı ve hep birden avluya girdiler.

Burası mermer döşeli, gayet yüksek bir yerdi; ayak patırtıları, konuşulan sözler orada, bir kilisedeymiş gibi akisler uyandırırdı. Tam karşıda düz bir merdiven vardı; sol tarafta, bahçeye bakan bir koridordan geçilip gidilen bilardo salonunda, fildişi yuvarlakların birbirine çarpıp çıkardığı ses, ta kapıdan duyuluyordu. Emma, salona girmek için o koridordan geçerken masanın etrafında, yüzleri vakarlı, gerdanları yüksek yakalar üstüne oturtulmuş, hepsi de rütbeli nişanlı, istekaları dürterken sessiz sessiz gülümseyen adamlar gördü. Duvarın koyu tahta kaplaması üzerine asılmış yaldızlı büyük çerçevelerin altlarında, siyah harflerle yazılmış isimler vardı. Emma bunlardan birini okudu: "Jean-Antoine d'Andervilliers d'Yverbonville, Vaubyessard Kont'u ve Fresnaya Baronu; 20 Ekim 1587'de Coutras cenginde ölmüştür." Birini daha okudu: "Jean-Antoine-Henry-Guy d'Andervilliers de la Vaubyessard, Fransa amirali ve Saint-Michel şövalye nişanı. 29 Mayıs 1692'de Hougue-Saint-Vaast savaşında yaralanıp 23 Ocak 1693'te Vaubyessard'da ölmüştür." Sonrakiler pek iyi seçilemiyordu; çünkü bilardonun yeşil çuhası üzerine indirilmiş lambaların ışığı, geniş odayı dalga dalga saran gölgeyi gidere memişti. Işık, ufki levhaları kaplayan karanlığı biraz hafifletiyor, parçalanıyor, ancak cilanın çatlaklarına değince ince hatlar teşkil edebiliyordu; ve bütün o yaldızlı, siyah çerçevelerdeki resimlerin yalnız açık renk boya vurulmuş kısımları, mesela uçuk bir alın, insana bakan bir çift göz, kırmızı elbiselerin pudra dökülmüş omzu üzerine

yayılan perukalar veya etli, yuvarlak bir baldırın yukarısında bir dizbağı tokası görülüyordu.

Marki kapıyı açtı; hanımlardan biri (konağın hanımefendisi) ayağa kalkıp Emma'yı karşıladı, iki kişilik bir kanepeye yanına oturttu ve sanki çoktan ahbabıymış gibi onunla dostça konuşmaya başladı. Kırk sularında, omuzları güzel, burnu kemerli, ağır ağır, düzenli bir sesle konuşan bir kadındı; o akşam başına sadece bir dantel örtü örtmüş, bunun ucunu çaprazvari arkasına atmıştı. Yanında, uzun arkalıklı bir iskemlede sarışın bir taze oturuyordu; göğüslerine çiçek takmış beyler, şöminenin etrafında hanımlarla konuşuyorlardı.

Saat yedide yemeğe çağrıldılar. Erkekler avluya kurulan büyük sofraya, onlardan azlık olan kadınlar ise, Marki ve Markiz ile beraber, yemek odasında küçük sofraya oturdular.

Emma, içeri girince, kendini sıcak bir havanın sardığını hissetti; bu, çiçek, iyi cins çamaşır, et ve kuzumantarı kokularının birbirine karışmasından oluşan bir şeydi. Şamdanlardaki mumlar, gümüş yemiş kâseleri üzerine alevler uzatıyordu; donuk bir buğu kaplamış kesme billur kadehlerin pırıltıları birbirine aksediyordu, sofranın boyunca çiçek demetleri konmuş, geniş kenarlı tabakların içine, piskopos başlığı biçimi konmuş peçetelerin iki katı arasına birer beyzi francala yerleştirilmişti. Istakozların kırmızı kırmızı bacakları tabaklardan dışarı çıkıyor, ajurlu sepetlerde iri iri yemişler kat kat yükseliyordu; bıldırcınların tüyleri üzerindeydi; dumanları tütüyordu; ipek çoraplı, kısa külotlu, beyaz boyunbağı, gömleği işlemeli, bir hâkim gibi vakarlı *maître d'hôtel*,[11] hazır kesilmiş yemekleri misafirlerin omuzları arasında dolaştırıyor ve herkesin beğendiği parçayı, kaşığının bir değmesi ile, tabağa aktarıveriyordu. Bakır çemberli bir çini sobanın üzerinde, çenesine kadar tüllere bürünmüş bir kadın heykeli, bu insan dolu salona hareketsiz bakıyordu.

Madam Bovary, hanımlardan birkaçının, eldivenlerini bardaklara sürmediklerine dikkat etti.

Sofranın ta üst başında, bütün o kadınlar içinde yapayalnız, dolu tabağına doğru eğilmiş, bir çocuk gibi peçetesini arkadan bağlatmış, ağzından salçaları akıta akıta yemek yiyen bir ihtiyar oturuyordu. Gözleri çapak çapak olan bu adam, Marki'nin kayınbabası Dük de Laverdière'di; vaktiyle

Vaudreuil'de, Marki de Conflans'ın şatosunda ava çıktığı zamanlar, Kont d'Artois'nın en candan ahbabıydı; Mösyö de Coigny'den sonra ve Mösyö de Lauzun'den önce, Kraliçe Marie-Antoinette'in âşığı olduğu da söylenirdi. Düellolar, bahse girişmeler, kadın kaçırmalarla dolu bir sefahat hayatı sürmüş, servetinin altından girip üstünden çıkmış ve bütün ailesinin gözünü korkutmuştu. Sandalyesinin arkasında bir uşak duruyor ve onun kekeleyerek, parmağı ile işaret ettiği yemekleri, kulağına eğilip bağırıyordu; Emma, o sarkık dudaklı ihtiyara ikide bir gözlerini çevirmekten kendini alamıyor ve ona harikulade, adeta kutsi bir şeymiş gibi bakıyordu. O, sarayda yaşamış, kraliçelerin koynuna girmişti!

Buzla şampanya getirdiler. Emma, ağzında o soğuğu hissedince, bütün tenini bir ürperme kapladı. Ömründe ne nar görmüş, ne de ananas yemişti. Tozşekeri bile, başka yerlerdekinden daha beyaz buldu.

Sonra hanımlar, baloya hazırlanmak için, odalarına çıktılar.

Emma, sahneye ilk defa çıkan bir aktris özeni ile giyinip kuşandı. Saçlarını, berberin öğütlerine göre düzeltti, elbisesini karyolaya yayıp öyle başından geçirdi. Charles'ın pantolonu göbeğini sıkıyordu.

— Dans ederken supyelerim rahatsız edecek, dedi.

Emma:

— Dans mı diyorsun? diye sordu.

— Öyle ya!

— Sen deli mi oldun? Herkesi kendine güldürürsün. Otur oturduğun yerde.

Sonra:

— Zaten, dedi; hekim kısmına yaraşmaz.

Charles sustu; bir aşağı, bir yukarı dolaşıyor, Emma'nın hazır olmasını bekliyordu.

Onu arkadan, aynada, iki şamdan arasında görüyordu. Kadının kara gözleri daha karalaşmış gibiydi. Kulaklarına doğru hafif hafif kabaran saçları, lacivert bir parıltı saçıyordu; topuzuna iliştirdiği gül, yapraklarının

ucundaki yapma su damlaları ile, oynak bir sap üstünde titriyordu. Açık safran rengi elbisesine, yeşil yapraklarla süslü üç gül buketi takmıştı.

Charles gelip onu omzundan öptü.

— Bırak, üstümü buruşturacaksın.

Bir keman ezgisi ve boru sesleri duyuldu. Emma hemen merdivenden indi; koşmamak için kendini zor tutuyordu.

Kadriller başlamıştı. Davetliler geliyor, herkes birbirini itiyordu. Emma kapının yanına bir uzun kanepeye ilişti.

Kontrdans bitince, ortalık biraz boşaldı, sonra yine grup grup ayakta konuşan beyler, ellerinde büyük tepsiler gezdiren formalı uşaklarla doldu. Oturan kadınlar sırasında renk renk yelpazeler sallanıyor, çiçek demetleri yüzlerin gülümsemesini yarı örtüyor, bilekleri sıkan beyaz eldivenlerin altında, tırnakların şekli bile belli olan ellerde, altın tıpalı şişeler dolaşıyordu. Dantel süsler, pırlantalı broşlar, madalyonlu bilezikler bluzlarda titriyor, göğüslerde parlıyor, çıplak kollarda şıngırdıyordu. Önden kâkül kâkül kesilmiş, enseden burulmuş saçlara, taç biçimi, salkım salkım veya dal dal, sevda çiçekleri, yaseminler, nar çiçekleri, başaklar veya peygamberçiçekleri takılmıştı. Uslu uslu yerlerinde oturan anneler, başlarına sarık gibi kırmızı örtüler sarmış, somurta somurta bakıyorlardı.

Parmaklarının ucu kavalyesinin elinde sıraya girmiş, dans etmek için yayın ilk vuruşunu beklerken Emma'nın yüreği biraz çarptı. Fakat az sonra heyecanı geçti; orkestranın ahengine uyup sallanarak öne doğru kayar gibi gidiyor, boynunu hafif sallıyordu. Bazen öbür çalgılar susup da tek başına çalan kemancının bir inceliği oldu mu, Emma'nın dudaklarında bir tebessüm beliriyordu; içeride kumar masasının üzerine atılan altınların şıkırtısı duyuluyor, sonra bütün çalgılar birden başlıyor, pistonlu kornetin sesi tiz perdeden yükseliyordu. Ayaklar yine tempoya uyuyor, eteklikler kabarıp birbirine değiyor, dans edenler kâh el ele tutuşup, kâh ayrılıyorlardı; bir an önce önünüzde eğilen gözler bir an sonra yine gözlerinizin içine bakıyordu.

Dans edenler arasına dağılmış veya kapı önlerinde durup konuşan, en genci yirmi beş, en ihtiyarı kırkında birkaç kişi (on beş kadar) vardı ki

bunların yaş, kıyafet veya çehre farkları ne olursa olsun, hepsi aynı ailedenmiş gibi, kendilerini kalabalıktan ayıran bir halleri vardı.

Elbiseleri herkesinden daha iyi dikilmiş, kumaşı herkesinkinden daha yumuşak gibi gözüküyordu; şakaklarına doğru kıvrılan saçlarına sürdükleri pomatlar bile herkesin kullandığından daha iyi gibiydi. Yüzlerinde zenginliğin rengi: hani şu porselenlerin uçukluğu, satenlerin hareleri, güzel eşyanın cilası ile bir kat daha göze çarpan ve çok lezzetli yemeklerden bile ölçülü yemek sayesinde sağlığın korunduğunu gösteren o beyaz renk vardı. Boyunları, alçak yakalar içinde rahat rahat hareket ediyordu; dudaklarını, üzerine iri markalar işlenmiş, tatlı bir koku çıkaran mendillerine siliyorlardı. İhtiyarlamaya yüz tutanlarda bir genç hali, gençlerinde ise bir olgunluk vardı. İlgisiz bakışlarında, günü gününe tatmin edilmiş ihtirasların sükûnu görülüyordu; nazik, yumuşak tavırları arasında, cins atları idare etmek, aşüftelerle düşüp kalkmak gibi kuvveti işleten ve gurura bir eğlence olan yarı kolay işlerin verdiği o bir nevi sertlik de beliriyordu.

Emma'dan üç adım ötede, lacivertler giyinmiş bir bey, inciden mücevherlerle süslenmiş uçuk benizli bir taze ile konuşuyordu. İtalya'dan bahsediyor, San Pietro kilisesi sütunlarının iriliğini, Tivoli'yi, Vésuve'ü, Castellamare'yi, *cassina*'ları,[12] Ceneviz güllerini, Coliseum'un mehtabını methediyorlardı. Emma, öteki kulağı ile de, anlamadığı kelimelerle dolu bir konuşmayı dinliyordu. Bir hafta önce *Miss Arabelle* ile *Romulus*'u mağlup etmiş ve İngiltere'de bir hendek atlayarak iki bin altın kazanmış bir delikanlının etrafını almışlardı. Biri, semiren koşu atlarından, bir başkası da atının adını anlaşılmaz bir hale sokan dizgi yanlışlarından yakınıyorlardı.

Balonun havası ağırlaşmış, lambalar kararmaya başlamıştı. Bilardo salonuna üşüşüldü. Bir uşak iskemleye çıkıp iki cam kırdı; bunların gürültüsünü duyunca Madam Bovary başını çevirdi ve pencereye dayanmış bakan köylü suratları gördü. O zaman Bertaux'yu hatırladı. Çiftiği, çamurlu havuzu, elma ağaçları altında mintanıyla dolaşan babasını, süthanede parmağını daldırıp süt çanaklarının kaymağını aldığı eski hali, kendi kendini de görür gibi oldu. Fakat eski hayatının o zamana kadar berrak kalan hatırası, şimdi geçirdiği saatin göz alan parıltıları arasında siliniyor ve Emma adeta onu yaşamış olduğundan şüphe ediyordu. Şimdi balodaydı; balonun dışında ise ancak gölge, başka her şeyi kaplayan bir karanlık vardı.

Sol elinde, altın suyuna batmış gümüş bir fincan tutuyor, gözleri yarı kapalı, kaşığı dişleri arasında, maraskinolu dondurma yiyordu.

Yanında bir hanım elinden yelpazesini düşürdü. Bir bey geçiyordu. Hanım:

— Yelpazem şu kanepenin arkasına düştü, lütfen alır mısınız? dedi.

Bey eğildi, kolunu uzattı; Emma, onun şapkası içine genç hanımın, muska gibi bükülmüş beyaz bir şey attığını gördü. Bey, yelpazeyi alıp saygıyla hanıma uzattı; kadın bir baş işareti ile teşekkür edip elindeki çiçek demetini koklamaya başladı.

Gece yemeğinde şişe şişe İspanya ve Rhin şarapları açıldı, balık suyuna çorbalar, sübyeler içildi, Trafalgar usulü pudding, etrafında dondurulmuş et suyu titreyen tabaklarda türlü türlü söğüşler yenildi; sonra arabalar birbiri arkasından gitmeye başladılar. Muslin perdenin bir kenarını kaldırıp bakılınca, fenerlerin ışığının karanlıkta kayıp gittiği görülüyordu. Kanepelerde, sıralarda oturanlar azaldı; oyun için kalan birkaç kişi daha vardı; çalgıcılar parmaklarının ucunu dillerine değdire değdire serinletiyorlardı: Charles, arkası bir kanepeye dayalı, yarı uyumuştu.

Sabahın üçünde kotiyon başladı. Emma vals etmeyi bilmezdi. Matmazel d'Andervilliers ile Markiz de dahil olduğu halde herkes valse kalkmıştı; gece şatoda yatacak on iki kadar misafirden başka kimse kalmamıştı.

Fakat vals edenlerden biri, –gayet açık yeleği göğsüne yapışık gibi duran bu adama teklifsizce *Vikont* deniliyordu– bir ikinci defa gelip Madam Bovary'yi kaldırmak istedi ve:

— Ben sizi idare ederim, görürsünüz, pekâlâ olur, dedi.

Ağır ağır başlayıp sonra hızlandılar. Dönüyorlardı; etraflarında her şey, lambalar, eşya, duvarların tahta kaplamaları, yer, her şey, mil üzerine konulmuş bir daire gibi dönüyordu. Kapıların yanından geçerken Emma'nın etekliği kalkıp erkeğin pantolonuna dolanıyor, ikisinin bacakları birbirine karışıyordu; Vikont'un gözleri Emma'ya eğiliyor, Emma gözlerini kaldırıp ona bakıyordu: bütün vücudunu bir uyuşukluk sardı. Durdu; Vikont onu daha seri bir hareketle sürükleyerek beraberce dehlizin ta öbür ucuna götürdü. Kadın orada, heyecanından nefes alamaz bir halde, az kalsın

düşüverecekti; başını bir an erkeğin göğsüne dayadı. Sonra yine dönerek, fakat bu sefer yavaş yavaş, Vikont onu yerine getirdi; Emma ayılır gibi duvara dayandı ve eli ile gözlerini kapadı.

Gözlerini tekrar açtığı zaman baktı, salonun ortasında iskemlede oturan bir hanımın önüne üç erkek, valse davet için, diz çökmüşlerdi. Kadın Vikont'u seçti ve keman yeniden başladı.

Hep onlara bakıyorlardı. Kadının vücudu dimdik, çenesi eğik, erkek hep aynı vaziyette, göğsü gergin, eli belinde, ağzı önde, ikisi de bir geçiyor, sonra yine dönüyorlardı. O kadın Emma gibi değildi, vals etmesini biliyordu! Öbür dans edenlerin hepsini yordular.

Bir müddet daha sohbet edildi; sonra geceler, daha doğrusu sabahlar hayrolsun denilip şatonun misafirleri odalarına çekildiler.

Charles tırabzana asılarak çıkıyor, "sanki bacakları vücuduna girecek gibi" olduğunu söylüyordu. Oyun masasının başında beş saat dikilip hiçbir şey anlamadan whist seyretmişti. Ayağından çizmelerini çıkarınca ferahlayıp bir, "oh!" dedi.

Emma omzuna bir atkı aldı, pencereyi açıp dayandı.

Gece kapkaranlıktı. Yağmur serpeliyordu. Emma, gözkapaklarını serinleten nemli havayı derin derin içine çekti. Balonun müziği hâlâ kulaklarında uğulduyordu; uyumamak, birazdan bırakıp gitmeye mecbur olacağı bu tantanalı hayatın vehmini bir parça daha uzatmak istedi.

Ortalık ağardı. Emma şatonun pencerelerine uzun uzun baktı, o gece gördüklerinden her birinin hangi odada yattığını keşfetmeye çalıştı. Onların nasıl yaşadıklarını bilmek, hayatlarına girmek, o hayata karışmak istiyordu.

Fakat soğuk ta içine işlemiş, titriyordu. Soyunup yatağa girdi, büzüldü, uyuyan Charles'a sokuldu.

Sabah kahvaltısında hayli adam vardı. Sofrada ancak on dakika kalındı; likör çıkarılmamasına hekim hayli şaştı. Sonra Matmazel d'Andervilliers, fıskıyeli havuzdaki kuğulara atmak üzere, francala artıklarını topladı ve hep bir arada limonluğa gittiler; burada, ağızlarına kadar dolu yılan yuvaları gibi, kenarlarından birbirine sarılmış uzun yeşil lifler sarkan, tavana asılmış saksılar altında diken diken tüylü tuhaf bitkiler, kat kat ehramlar meydana

getiriyordu. Ta uçta, üstü örtülü portakal bahçesinden konağın kahve ocağına (uşakların oturduğu yer) geçilirdi. Marki, genç kadın eğlensin diye, ahırları gezdirmeye götürdü. Sepet biçimi yemliklerin üzerine çini levhalar asılmış, atların adları kara harflerle yazılmıştı. Hayvanlardan her biri, yanından damak şaklatarak geçilince, yerinde bir asabileşiyordu. Koşumluğun döşeme tahtası, bir salon parkesi gibi parlıyordu. Ortada müteharrik iki sütun üzerine araba koşumları yığılmış, gemler, kırbaçlar, üzengiler, gem sulukları duvar boyunca dizilmişti.

Charles, seyislerin birinden arabasını koşmasını rica etti. Arabayı merdiven başına getirdiler, paketler yerleştirildi. Bovary'ler de Marki ile Markiz'e saygılarını sunduktan sonra Tostes yolunu tuttular.

Emma, sessiz sessiz oturmuş, tekerleklerin dönmesini seyrediyordu. Charles, kanepenin bir ucuna ilişmiş, kolları iki yana doğru açık, arabayı sürüyor, küçük beygir de kendine pek geniş gelen oklar arasında tırıs tırıs gidiyordu. Gevşek dizginler sağrıya çarpıp ter köpüklerine bulanıyor, arabanın arkasına bağlanmış olan kutu da boyuna küt küt vuruyordu.

Thibourville tepelerine henüz varmışlardı ki, önlerinden, ağızlarında puro sigaraları, birkaç atlı gülüşerek geçtiler. Emma onlardan birini Vikont'a benzetti; arkasına dönüp baktı, tırıs veya dörtnala giden hayvanların birbirine pek uymayan yürüyüşüne göre kimi batan, kimi çıkan başların hareketinden başka bir şey göremedi.

Bir çeyrek fersah ötede, kopan çeki kayışını iple bağlayıvermek için durmak lazım geldi.

Charles, koşumları son bir defa gözden geçirirken yerde, hayvanın bacakları arasında bir şey görüp aldı; bu, kenarı yeşil ipekli, ortası bir konak arabası gibi armalı bir tabakaydı.

— İçinde iki puro sigarası var, dedi; akşam yemeğinden sonra içerim.

Emma:

— Sen tütün içer misin? diye sordu.

— Ara sıra, bir fırsat düşerse...

Charles, tabakayı cebine koyup hayvanı kamçıladı.

Eve geldikleri zaman akşam yemeği daha hazır değildi. Madam öfkelendi, Nastasie terbiyesizce karşılık verdi. Emma:

— Çıkın dışarı, dedi; siz haddinizi bilmiyorsunuz; sizi kovuyorum!

Yemekte soğanlı çorba ile kuzu kulaklı dana eti vardı. Charles keyifle ellerini ovuşturarak:

— İnsanın evi başka şey, dedi; bir yere benzemez!

Nastasie'nin ağlaması duyuluyordu. Charles o kızcağızı biraz severdi. Vaktiyle karısı ölüp de yalnız, evin içinde kolları böğründe kaldığı zaman Nastasie can yoldaşlığı etmişti. O şehirde ilk tanıdığı, ilk müşterisi o kız olmuştu.

Nihayet:

— Sen onu gerçekten mi kovdun? diye sordu.

— Elbette! Kim karışırmış ki?

Sonra odaları hazırlanırken oturup mutfakta ısındılar. Charles sigarasını içmeye başladı. Dudaklarını uzatarak, dakikada bir tükürerek, her nefeste bir kere geri çekilerek içiyordu.

Emma hafifseyen bir tavırla:

— Rahatsız olacaksın, dedi.

Charles sigarasını bıraktı, koşup tulumbadan bir bardak soğuk su içti. Emma tabakayı alıp hemen dolabın ta dibine atıverdi.

Ertesi gün, bir türlü bitmek bilmedi. Emma bahçesinde dolaştı, aynı yollardan gidip gidip geliyor, çiçek tarhlarının, çardağın, alçı papaz heykelinin önünde duruyor, pek iyi bildiği bu eski şeylere hayretle bakıyordu. Balo ona ne kadar uzak bir zamanda gibi gözüküyordu! Evvelki günün sabahı ile bugünün akşamını kim birbirinden bu kadar ayırmıştı? Hani fırtına bazen dağlarda, bir gece içinde büyük yarıklar açıverir. Vaubyessard'a gitme de Emma'nın hayatında öyle bir delik açmıştı. Ama yine de katlandı; güzel elbisesini, hatta saten iskarpinlerini, sanki dindarca bir saygıyla, konsoluna kaldırdı. İskarpinlerin pençeleri, kayan parkenin

mumu ile sararmıştı. Emma'nın gönlü de onlar gibiydi. Zenginliğe sürtünmüş olmak onda da silinmez bir iz bırakmıştı.

Böylece o balonun hatırası, Emma için bir meşgale oldu. Her çarşamba, sabahleyin uyanınca: "Ah!" derdi, "Bugün sekiz gün oldu... on beş gün oldu... üç hafta oldu, balodaydım!" Sonra yavaş yavaş hafızasında çehreler birbirine karıştı; dansların havasını unuttu; uşakların elbiselerini, salonları, odaları iyice göz önüne getiremez oldu; bazı noktalar böyle silinip gitti, fakat hasret gönlünde yer etti.

IX

Çok vakit, Charles bir işe gitti mi Emma da kat kat çamaşır altına sakladığı yeşil ipek tabakayı dolaptan çıkarırdı.

Açar, bakar, mineçiçeği ve tütün kokusu sinmiş astarı kokladığı olurdu, acaba kimin tabakasıydı?.. Vikont'un olacak. Belki de sevdiği kadının bir hediyesidir. Herkesten gizli, mini mini bir pelesenk gergefte işlenmiştir; düşünceli düşünceli çalışan kadıncağız buna kim bilir kaç saat göz nuru dökmüş, büklüm büklüm yumuşak saçlarını değdirmiştir. Kanaviçenin deliklerinden bir aşk esintisi geçmiş, her batırılan iğne bu kumaşa ya bir ümit, ya bir hatırayı iliştirmişti; birbirine dolanmış bu ibrişimler hep aynı sessiz ve ateşli aşkın sürüp gitmesi değil miydi? Sonra bir sabah Vikont gelmiş, tabakayı almış, götürmüştü. O, geniş söveli şömineler üzerinde, çiçek saksıları ile Pompadur saatler arasında dururken, acaba neler konuşulmuştu?.. Emma Tostes'ta, Vikont ise şimdi Paris'te; yani orada! Paris kim bilir nasıl bir yerdir? Adı bile insana ne sonsuz hayaller veriyor! Emma, kulaklarında bir katedral çanı gibi uğuldayan, pomata çanaklarının üzerindeki yazıya varıncaya kadar her yerde gördüğü o ışıldayan adı kendi kendine yavaşça tekrar etmekten bir haz duyardı.

Gece vakti balıkçılar, yük arabalarına binmiş, *Marjolaine* şarkısını söyleyerek evin önünden geçerken Emma uyanır, demirli tekerleklerin gürültüsünü, şehirden çıkıp da toprak yollarda boğuklaşıncaya kadar dinlerdi:

— Yarın oraya varacaklar!.. derdi.

Hayalinden onların ardı sıra gider, çıkıp inerek bayırlar aşar, yıldızlar altında kırlardan geçerdi. Belirsiz bir uzaklıktan daima ne olduğu bilinmedik bir yere gelir, kadının hülyası bundan öte geçemezdi.

Bir Paris planı aldı; bunun üzerinde parmağını gezdirerek başkentte uzun uzun dolaştığı olurdu. Caddelerden çıkar, her köşede, sokakların çizgileri arasında, evleri gösteren dört köşe beyaz lekeler önünde dururdu. Nihayet yorulan gözlerini yumar, karanlıklarda sokak fenerlerinin yakıldığını, tiyatroların direkli avluları önünde yayılan arabaların basamaklarını görürdü.

Kadınlara mahsus *Corbeille* gazetesi ile *Sylphe des Salons*'a abone oldu. Piyeslerin ilk temsili, koşular, müsamereler, balolar hakkında yazılanları, bir kelime atlamadan okur; sahneye yeni çıkan bir kadın artistle, yeni açılan mağazalarla alakadar olurdu. Son modayı, iyi terzilerin adresini, Opêra'ya, Bois de Boulougne'a ne gün gidileceğini bilirdi. Eugène Sue'nün romanlarından salonların nasıl döşendiğini öğrendi; Balzac'ın, George Sand'ın eserlerini okuyup şahsi arzularını; heveslerini hiç olmazsa hayalen tatmine çalıştı. Kitabını sofrada bile elinden bırakmaz, Charles konuşarak yemek yerken, Emma bir romanın sayfalarını çevirirdi. Her okuduğunda Vikont'u hatırlatan bir şey bulur, romanlardaki şahısları bir yönden ona benzetirdi. Fakat merkezini Vikont'un oluşturduğu daire gitgide genişledi ve taşıdığı hale, onun çehresinden ayrılıp daha uzaklara yayıldı, kadının birçok başka hülyalarına ışık verdi.

Paris, okyanustan büyük, ondan da geniş bir şey olmuş, altın ve gümüş yaldızlı bir havaya bürünmüş, Emma'nın gözleri önünde pırıl pırıl yanıyordu. Ama o hayhuy içinde kaynaşan kalabalık hayat yine de kısım kısım ayrılmış, birbirinden ayrı tablolara bölünmüştü. Bunlardan yalnız ikisi üçü Emma'nın gözleri önünde canlanıyor, ötekilerin hepsini gizliyor ve bütün insanlığı yalnız onlar temsil ediyordu. Sefirler âleminde herkes, duvarları ayna kaplı, döşeme tahtası cilalı salonlarda, kadife örtüleri sırma saçaklı oval masalar etrafında yaşıyordu. Orada etekleri yerlerde sürünen elbiseler, büyük büyük sırlar, tebessümler altında gizlenen heyecanlar, tasalar vardı. Sonra düşesler çevresi geliyordu: Orada benizler uçuktu; saat dörtten evvel uyanılmazdı; hepsi de birer biçare melek olan kadınların eteklikleri altından İngiliz dantelleri gözükürdü; hallerine bakılırsa sade hava ve heveslerine tabi sanılmakla beraber hepsinin de takdir edilmemiş bir kabiliyeti, meziyetleri bulunan erkekler her eğlencede atlarını çatlatır, yaz mevsimini gidip Baden'de geçirir, kırkına doğru uslanır, bir zengin kızı bulup evlenirlerdi. Gece yarısından sonra yemek yenen lokantaların özel odalarında, şamdanlar altında, yazarlarla aktristlerden oluşan alacalı bir kalabalık keyfeder dururdu.

Bunlar birer kral gibi cömertti, gayet yüksek ihtirasları vardı. Coşup çeşit çeşit garip hülyalara kapılırlardı. Bunların hayatı ötekilerden üstün, yerle gök arasında, fırtınalar içinde geçen ulvi bir şeydi. Dünyanın bu hayata karışmayan bölümüne gelince o, Emma'nın nazarında kaybolmuştu, belirli bir yeri, hatta varlığı yoktu. Zaten eşya kendine ne kadar yakın olursa,

düşüncesi onlardan o kadar uzaklaşırdı. Asıl etrafını çeviren şeyler, iç sıkan köy, budala orta halli insanlar, bütün bu bayağı hayat Emma'nın nazarında, içine kendisinin de nasılsa düştüğü ayrı bir âlemdi; onun dışında ise, gözün alabildiğine uzayan bir mutluluklar ve sevgiler diyarı vardı. İçindeki arzuya kapılıp ziynet ve ihtişamın verdiği maddi zevkle gönül neşelerini, itiyatlardaki zarafetle his inceliklerini birbirine karıştırıyordu.

Hint bitkileri gibi aşk için de hazırlanmış bir toprak, özel bir ısı gerekli miydi?.. Ay ışığında iç çekmeleri, uzun uzun kucaklaşıp öpüşmeleri, bırakılıveren ellere akan gözyaşlarını, vücudu kavrayan ateşleri, şefkatin verdiği rehavetleri; içlerinde özgür bir yaşam sürülen büyük şatoların balkonundan, perdeleri ipek, halısına ayak gömülen salonlardan, içi dolu çiçekliklerden, yüksek kerevetler üzerine kurulmuş karyolalardan, elmas pırıltılarından, kordonlu formalar giymiş uşaklardan ayırmaya imkân yoktu.

Her sabah gelip kısrağı tımar eden posta seyisi, koridordan iri iri çarıkları ile geçerdi, mintanı delik deşik, kalçınları içinde ayakları çıplaktı. Emma, kısa pantolonlu uşak diye işte bu adamla yetinmeye zorunluydu!.. Herif, bir kere işi bitti mi, bütün gün bir daha eve uğramazdı; çünkü Charles akşam dönünce hayvanı ahıra kendi götürür, eyeri çözüp yuları takardı; hizmetçi kız da bir demet saman getirir, bunu, elinden geldiği kadar, yemliğe koyardı.

Tostes'tan iki gözü iki çeşme ayrılmış olan Nastasie'nin yerine Emma, on dört yaşında, tatlı yüzlü bir öksüz kız tutmuştu. Ona, pamuklu hotoz giymeyi men etti, bir söz söylerken üçüncü şahısla hitap etmeyi,[13] su getirirken bardağın altına tabak koymayı, içeri girmeden kapıyı vurmayı, ütü ütülemeyi, kolalamayı, kendi giyinirken hizmet etmeyi öğretti, onu kendine bir oda hizmetçisi yapmak istedi. Yeni hizmetçi, kovulmamak için, homurdanmadan itaat ederdi; hanım büfenin anahtarını ekseriya üzerinde bıraktığından, Félicité her akşam bir miktar şeker çıkarır, yatağında duasını ettikten sonra kendi kendine yerdi.

Öğleden sonra bazen gidip karşıdaki posta seyisleri ile konuşurdu. Hanım da, yukarı katta, dairesinde otururdu. Arkasına tamamıyla açık bir robdöşambr giyer, bunun altından, bluzun şal yakası arasından, üç altın düğmeli, kırmalı gömleği görünürdü. Beline iri püsküllü bir kuşak sarardı; nar rengi küçük terliklerinin, tam ayak bileği yerinde, etrafa yayılan kurdele bir püskül vardı. Mektup yazılacak kimsesi olmadığı halde bir sünger

kâğıdı, bir kalem, kâğıt, zarf almıştı; etajerin tozunu siler, aynaya bakar, eline bir kitap alır, sonra satırlar arasında bir hülyaya dalıp dizine bırakıverirdi. Seyahate çıkmak veya tekrar rahibeler okuluna dönmek isterdi. Hem ölsem, hem de Paris'te yaşasam diye dua ederdi.

Charles, yağmur demez, kar demez, kestirme yollardan hayvanını sürerdi. Çiftlikler sofrasında omletle karnını doyurur, kolunu nemli yataklara sokar, hacamatla akan ılık kanın yüzüne sıçramasına ses çıkarmaz, göğüs hırıltılarını dinler, leğenlere bakar, bir hayli kirli çamaşır ellerdi fakat her akşam kendini karşılayan alazlı ateş, hazır bir sofra, yumuşak koltuklar ve zarif giyinmiş, dilber, taze bir koku yayan karısını bulurdu; bu kokunun nereden geldiğini bilmez, hatta: "Acaba gömleğe derisinden mi geçiyor!" diye düşünürdü.

Emma'da Charles'ın ağzını kulaklarına vardıran bin bir incelik vardı; şamdanlara kendi icadı kâğıt çanaklar takıvermesi, elbisesinin bir volanını değiştirmesi, gayet basit bir yemeğe pöhpöhlü bir ad takıvermesi kâfi gelirdi; hizmetçi kız o yemeği iyi pişirmemişse bile Charles, son lokmasına kadar keyifle göçürürdü. Emma, Rouen'da hanımların saat kösteklerini, cicili bicili şeyler takmalarını gördü, onlardan kendi de aldı. Şöminenin üzerine koymak için iki tane mavi cam saksı, bir müddet sonra da yüksüğü altın suyuna batmış bir dikiş takımı istedi.

Charles bu zarafetleri anlamadığı nispette onların cazibesine kapılıyordu. Onlar hayatın zevkini, ocağının tadını artırıyordu. Sanki ömrü küçük bir patika, bunlar da onun üzerine kum gibi serpilmiş altın tozuydu.

Sıhhati yerinde, yüzü terütazeydi, kendini etrafa iyice tanıtmıştı. Kibirli olmadığından köylüler onun için çıldırırlardı. Çocukları okşar, meyhaneye ayak basmaz ve zaten ahlakı ile herkese güven verirdi. En çok nezle ve göğüs hastalıkları tedavisinde başarı gösterirdi. Hastalarını öldürmekten pek korktuğu için, Charles ancak teskin edici ilaçlar verirdi; bazen de kusturucu bir ilaç yazar; "Ayaklarınızı suya koyun" der veya sülük tavsiye ederdi. Doğrusu cerrahlıktan da çekinmezdi; hastalarını, beygirden kan alır gibi, bol bol hacamat ederdi, diş çekmek hususunda bir "cehennem zebanisi" bileği vardı.

Nihayet, "fennin ilerlemelerinden haberdar olmak için" *La Ruche Médicale*'e abone oldu. Akşam yemeğinden sonra gelir onu biraz okur, fakat

odanın sıcaklığı ile hazım rehaveti bir araya gelir, beş dakika geçmeden uyuyuverirdi; çenesi iki eline dayalı, saçları bir yele gibi lambanın ayağına yayılmış, orada öylece kalırdı. Emma ona bakıp omuzlarını silkerdi. Bari kocası şu az söyler, geceleri kitaplar içinde çalışır, altmışa gelip romatizmalar çağına girince biçimi bozuk siyah setrelerine bir sıra nişan sıralayan adamlardan olsaydı!.. Bovary adını, kendinin de taşıdığı o adın meşhur olmasını, kitapçı dükkânlarına yayılıp gazetelerde tekrar edilmesini, bütün Fransa'da tanınmasını isterdi. Ama Charles'ın öyle yukarılarda gözü yoktu ki! Geçenlerde beraber konsültasyona gittiği Yvetot'lu bir hekim, hastanın yanında soy sop toplanmış olduğu bir zamanda, ona adeta hakaret etmişti. Charles, akşam bu vakayı anlatınca Emma o hekime hayli içerleyip ağır sözler söyledi. Charles müteessir oldu. Gözleri yaşarıp karısını alnından öptü. Fakat Emma utancından yerlere geçiyor, Charles'ı döveceği geliyordu; sofaya çıkıp pencereyi açtı, sükûn bulmak için serin havayı derin derin içine çekti, dudaklarını ısırarak içinden:

— Ne zavallı adam!.. Ne zavallı adam!" diyordu.

Zaten ona gitgide sinirleniyordu. Charles yaşlandıkça tavrı, hareketleri de adileşiyordu; yemek yendikten sonra boş şişelerin tıpalarını kesiyor; diliyle dişlerini temizliyor; çorba içerken her yudumda gurk gurk diye sesler çıkarıyordu. Artık semizlenmeye başladığından, zaten küçük olan gözleri, elmacıkların şişkinliği ile şakaklara doğru çekilir gibi bir hal almıştı.

Emma bazen onun fanilalarının kırmızı kenarını yeleğinin içine sokar, kravatını düzeltir, giymeye kalktığı soluk eldivenleri bir kenara atardı; bunları Charles kendi için sanırdı ama hiç de öyle değildi; Emma sırf kendini düşündüğü için, sinirine dokunduğu için yapardı. Bazen de, ona okuduğu şeylerden bahseder, örneğin bir romanın, yeni piyeslerden birinin bir parçasını veya *yüksek sosyeteye* dair gazetede gördüğü bir hikâyeyi anlatırdı; çünkü Charles ne de olsa bir insan, daima dinlemeye, onaylamaya hazır bir muhataptı. İçindekileri tazı köpeğine de anlattığı olurdu! Öyle zaman olurdu ki, ocağa attığı kütüklere, asma saatin rakkasına bile dert yanası gelirdi!..

Ama ta gönlünün içinden beklediği bir şey vardı. Darda kalmış gemiciler gibi, gözlerini hayatının yalnızlığı üzerinde ümitsizce gezdirir, uzaklarda, ufkun sisleri arasından çıkıverecek beyaz bir yelkenli araştırırdı. Bu hangi rastlantının belirtisi olacak? Onu kendine kadar hangi rüzgâr getirecek?

Onunla hangi kıyılara gidecek? Bu bir şalupa mı, yoksa üç güverteli bir gemi mi olacaktı?.. Acaba bin çeşit tasa ile mi, yoksa lombarlarına kadar mutlulukla mı doludur?.. Orasını bilemezdi. Fakat her sabah uyanınca onu o gün için umar, her patırdıyı dinler, yerinden sıçrar, onun gelmemesine şaşardı; sonra, güneş batınca hüznü biraz daha artar: "Ah! bir yarın olsa!" derdi.

Yaz tekrar geldi. İlk sıcaklar başlayıp da armut ağaçları çiçek açınca, nefes darlıkları çekti.

Temmuzun daha başlangıcından başlayarak ekime kaç hafta kaldığını parmakları ile saymaya başladı; Marki d'Andervilliers Vaubyessard'da belki yine bir balo verir diye düşünüyordu. Fakat bütün eylül ayı geçti, ne bir mektup geldi, ne de bir davetçi.

O ümidi de kırıldıktan sonra kalbi yine boşalıverdi ve artık sıra ile aynı günler başladı.

Demek ki günler, hepsi birbirinden farksız, birbirini izleyip duracak ve bir şey getirmeyecekti! Başkalarının hayatında ise, ne kadar yavan olursa olsun, günün birinde bir hadise çıkması ihtimali vardı. Bir maceradan bazen bitmez tükenmez sonuçlar doğar, dekor değişiverir. Halbuki Emma için bir şey, hiçbir şey olacağı yoktu. Allah öyle emretmişti!.. Gelecek, dipte kapısı sımsıkı kapalı, karanlık, daracık bir dehlizdi.

Müziği bıraktı. Çalgı çalıp da ne olacak?.. Kim dinleyecek? Arkasında kısa kollu bir kadife elbise ile bir konser salonunda bir Erard piyanosu başına oturup fildişi tuşlar üzerinde parmaklarını hafifçe koşturamayacak, hiçbir zaman etrafında hayranlık fısıltılarının kalbine ferahlık veren bir rüzgâr gibi estiğini duymayacak olduktan sonra çalışıp öğrenmek neye yarar? Resim defterlerini, nakışlarını dolaba kaldırdı. Neye yarar? Neye yarar?.. Dikiş dikmekten sinirleniyor:

— Her şeyi okudum, diyordu.

Oturup saç maşalarını kızdırır veya yağmurun yağmasını seyrederdi.

Pazar günü, kilisede akşam çanı çalınırken içine ne kadar hüzün çökerdi! Çanın birer birer vuran çatlak seslerini dikkatli bir şaşkınlıkla dinlerdi. Damda bir kedi, ağır ağır yürüyerek güneşin solgun ışıkları ile sırtını ısıtıp

kabartır, rüzgâr, şehir dışındaki yoldan toz koparıp getirir, bazen uzakta bir köpek ulurdu; bir taraftan da çanın o monoton sesi, belirli aralıklarla sürüp gider, sonra köylere dağılıp kaybolurdu.

Nihayet halk kiliseden çıkardı. Boyanmış çarıklı kadınlar, yeni mintanlarını giymiş köylüler, onların önlerinde sıçrayan başı açık çocuklar, herkes evlerine dönerdi. Beş altı kişi de –her hafta aynı adamlar– ortalık iyice kararıncaya kadar, hanın büyük kapısı önünde, ‘*bouhon*' oynarlardı.

O yıl kış soğuk oldu. Her sabah pencereler buz tutmuş bulunurdu; onların arasından geçen ışık, donuk camlardan süzülür gibi, beyazımtırak bir renk alır, bazen bütün gün hiç değişmezdi. Akşamın dördü olur olmaz lambayı yakmak kazım gelirdi.

Havanın güzel olduğu günler Emma bahçeye inerdi. Kırağı, lahanalar üzerinde, uzun parlak iplikleri birinden öbürüne uzanan bir sırma işleme gibi parladı. Kuş sesi duyulmazdı; yaklaşıldığı zaman üzerinde birçok ayaklı tespihböceklerinin süründüğü görülen duvarın sivri tepesine bir hasta yılan gibi sığınmış asma, üstü saman örtülü çardak, her şey uykuda gibiydi. Çitin yanında, Amerikan çamlarının altında dua kitabını okuyan üç köşe şapkalı papazın sağ ayağı kırılmıştı; alçısı da dondan pul pul dökülmüş, heykelin suratını cüzamlıya döndürmüştü.

Emma sonra yukarı çıkar, kapısını kapatır, kömürleri yayar ve ocağın sıcaklığı ile vücudu gevşeyip üzerine iç sıkıntısının daha bir ağır çöktüğünü hissederdi. Aşağıya inip hizmetçi kızla konuşmayı gönlü isterdi, ama buna kibri, utancı mâni olurdu.

Her gün, aynı saatte, okulun hocası, başında siyah kadife takkesi ile çıkıp evinin kepenklerini açar, korucu da bluzuna bağlı kılıcı ile geçerdi. Sabah akşam posta atları, üçer üçer sokaktan geçirilip gölden su içmeye götürülürdü. Ara sıra bir meyhane kapısının açılırken çalan çıngırağı; rüzgâr olduğu zaman da, berberin dükkânı üzerine tabela diye asılmış, küçük bakır leğenlerin çifte çubukları üzerinde gıcırdadığı duyulurdu. O dükkânda süs, ziynet namına, pencerelerden birine yapıştırılmış bir eski fistan modeli ile bir de, saçları sapsarı yarım kadın heykeli vardı. Berber de eğilimini istediği gibi geliştiremediğinden, geleceğinin mahvolduğundan yakınır, örneğin, Rouen gibi bir büyük şehirde, rıhtımda veya tiyatro yanında dükkân açmak hülyaları kurup bütün gün, belediye dairesi ile kilise

arasında tasalı tasalı gezinerek müşteri beklerdi. Madam Bovary gözlerini her kaldırışında onun, başında takkesi, arkasında lasting ceketi ile, nöbet tutarmış gibi dolaştığını görürdü.

Bazen öğleden sonra, oturma odasının penceresi önünde, siyah favorili, yüzü güneşten kararmış, beyaz dişlerini göstererek tatlı tatlı gülümseyen bir erkek başı belirirdi. Hemen bir vals başlar ve çalgının üzerine kurulmuş ufacık bir salonda, boyları parmak kadar oyuncular, pembe hotozlu hanımlar, uzun ceket giymiş Tyrol delikanlıları, siyah setreli maymunlar, kısa pantolonlu beyler, koltuklar, kanepeler, konsollar arasında döner, dönerken, köşelerinden birine yaldızlı kâğıtla birleştirilmiş ayna parçaları onları birkaç misli çoğaltırdı. Adamcağız sağına, soluna, pencerelere bakarak manivelayı çevirir dururdu. Bazen sınır taşına doğru koyu sarı bir tükürük fırlatır, askısı omzunu yoran çalgıyı dizinden biraz kaldırırdı; kâh hazin ve ağır, kâh neşeli ve akıcı olan havalar, kutunun arabeskli bir bakır kafesle örtülü pembe canfes perdesi altından uğuldayarak dağılırdı. Bunlar, başka yerlerde, örneğin tiyatrolarda çalınan besteler, salonlarda söylenen şarkılar, pırıl pırıl avizeler altında dans edilen havalardı ve dünyanın Emma'ya kadar gelen yankılarıydı. Kafasının içinde bitmez tükenmez zarabandalar[14] uyanır ve aklı, bir halının çiçekleri üzerinde raks eden bir Hint çengisi gibi, çalgıya uyup sıçrar, bir hülyadan bir hülyaya, bir hüzünden bir hüzne geçerdi. Adamcağız, kasketine atılan beş on kuruşu aldıktan sonra çalgısını bir eski mavi yün battaniyeye sarıp omzuna atar, ağır ağır yola düzülürdü. Emma da gözleriyle arkasından onu seyrederdi.

Ama asıl yemek saatlerinde, zemin katındaki sobası tüten, kapısı gıcırdayan, duvarları sızan, döşeme taşları nemli küçük odada oturmaya dayanamıyordu; sanki hayatın bütün acılığı önündeki tabağa dolar ve haşlama etin dumanı burnuna geldikçe, ruhunun ta derinliklerinden, birtakım başka, yavan, tatsız kokular yükselirdi. Charles'ın yemek yemesi uzun sürerdi; Emma bir iki fındık geveler veya bıçağı ile muşambaya çizgiler çizerek eğlenirdi.

Artık evin işine bakmaz olmuştu; büyük perhiz günlerinin bir kısmını Tostes'ta geçirmeye gelen ihtiyar Madam Bovary bu değişikliğe hayli şaştı. Eskiden pek titiz, pek zarif olan Emma, şimdi gün oluyor, hiç üstüne bakmıyor, kül rengi pamuk çoraplar giyiyor, lamba yerine mum yakıyordu. Zengin olmadıkları için masraftan kaçmak lazım geldiğini, böyle pek mutlu,

pek memnun olduğunu, Tostes'tan çok hoşlandığını söylüyor, daha birtakım böylesine sözlerle kaynanasının ağzını kapıyordu. Zaten artık kulağına nasihat masihat gireceğe hiç benzemiyordu; hatta bir gün, hizmetçilerin dinine diyanetine göz kulak olmanın, evin efendisine, hanımına borç olduğunu söylemeye kalkışan Madam Bovary'ye öyle öfke ile ve öyle soğuk bir gülümseme ile cevap verdi ki, kadıncağız bir daha o sözü açayım demedi.

Emma geçimsiz, günü gününe uymaz bir kadın oluyordu. Kendi için ayrı yemekler pişirtip elini bile sürmüyor, bir gün sade süt, ertesi gün de on iki fincan çay içiyordu. Çok vakit inat edip evden dışarı çıkmaz, sonra nefesine darlık gelir, pencereleri açıp incecik elbiseler giyerdi. Hizmetçi kıza, bir hayli azarlayıp hakaret ettikten sonra hediyeler verir veya gidip komşularla çene çalmasına müsaade ederdi; köylü ana babadan doğup onların nasırlı ellerinin katılığını ruhlarından bir türlü gideremeyen insanların çoğu gibi sert yürekli olmasına, başkalarının halinden öyle kolay kolay anlamamasına rağmen, kesesindeki bütün ufaklığı fukaraya attığı da olurdu.

Şubatın sonlarına doğru Rouault Baba, iyileşmesinin hatırasını kutlamak için damadına kendi eli ile kocaman, güzel bir hindi getirdi ve Tostes'ta üç gün kaldı. Charles hastalarına gittiği için onunla asıl Emma konuştu. Odada tütün içti, ocağın ızgaralarına tükürdü, ziraat, dana, inek, kümes ve belediye meclisi sözü etti; o kadar ki, o gidince arkasından Emma kapıyı, kendini şaşırtan bir memnuniyetle kapadı. Zaten beğenmediği, hafifsediği bir kimse, bir şey oldu mu, bu hissini gizlemeye çalışmazdı; bazen garip garip fikirler yürütmeye, herkesin övdüğünü kötüleyip, ahlaksızlık sayılan şeyleri övmeye kalkardı; bunları duydukça kocasının gözleri faltaşı gibi açılırdı.

Bu sefalet böyle sürüp gidecek mi?.. Emma bundan yakasını kurtaramayacak mı?.. Mutlu yaşayan kadınlardan aşağı kalan nesi vardı ki! Vaubyessard'da gördüğü nice düşeslerin vücutları kendisininkinden çok daha hantal, davranışları, sohbetleri çok daha bayağıydı.

Bunları düşündükçe Tanrı'nın adaletsizliğine karşı bir nefret duyardı. Başını duvarlara dayayıp ağlar, gürültülü yaşantıları, maskeli geceleri, küstahça eğlenceleri: "Bunlar elbette insana benim hiç bilmediğim çılgınca zevkler tattırır!" diye kıskanırdı.

Rengi soluyor, yürek çarpıntıları çekiyordu. Charles "Valèriane" içirip onu kâfurulu banyolara soktu. Fakat ne tecrübe edilse onun sinirlerini bir kat daha bozuyordu.

Bazı günler çenesi açılır, adeta bir konuşma hastalığına tutulurdu; bu coşkunluk nöbetlerinden sonra ise, birdenbire bir uyuşukluk başlar, ağzını açmaz, kıpırdamaz olurdu. Böyle zamanlarda kollarına bir şişe dolusu kolonya dökülürse canlanırdı.

Durmaksızın Tostes'tan şikâyet ettiği için, Charles onun hastalığını memleketin havasına, suyuna yordu ve gidip başka bir yere yerleşmeyi ciddi olarak düşündü.

Bunun üzerine, Emma sirke içip zayıfladı, ne yapıp yapıp kuru bir öksürük peyda etti ve iştahı büsbütün kesildi.

Dört yıl oturduktan sonra, "tam işlerinin yoluna girdiği bir zamanda" Tostes'tan kalkıp gitmek Charles için doğrusu ağır bir şeydi. Ama öyle lazım geliyorsa ne denir? Karısını Rouen'a götürüp eski hocasına gösterdi. Bir sinir hastalığıymış, hava değiştirmek lazımmış.

Oraya buraya başvurduktan sonra, Charles; Neufchâtel'e bağlı Yonville-l'Abbaye adında oldukça büyük bir kasaba bulunduğunu, oranın Leh mültecilerinden olan hekimin bir hafta önce kaçıverdiğini haber aldı. Nüfusunun ne kadar olduğunu, en yakın meslektaşın yerini, kaçan hekimin yılda ne kazandığını, daha birkaç noktayı öğrenmek için, oranın eczacısına bir mektup yazdı; aldığı cevabı beğendi ve Emma'nın sıhhatinde bir iyilik gözükmezse bahara doğru göçmeye karar verdi.

Emma, yakındaki yolcuğu düşünerek çekmeyi düzelttiği bir gün, parmağına bir şey battı. Düğün buketinin teliymiş. Limon çiçekleri tozdan sararmış, sırma zırhlı saten kurdeleler kenarlarından iplik iplik atmaya başlamıştı. Emma kaldırıp ateşe attı. Buket bir saman parçasından daha çabuk tutuştu. Sonra küllerin üzerinde yavaş yavaş yanıp eriyen kıpkırmızı, çalıya benzer bir şey gözüktü. Emma onun yanışını seyretti. Küçük mukavva yemiş taneleri patlıyor, pirinç teller kıvrılıyor, şerit eriyordu; büzülüp katılaşmış kâğıt yapraklar, sobanın tepesi boyunca birer kara kelebek gibi uçuştu, sonra boruya girip kayboldu.

Mart ayında Tostes'tan hareket ettikleri zaman, Madam Bovary gebeydi.

İkinci Kısım

I

Bir zamanlar bir Kapüsen rahipleri manastırı bulunduğu için (şimdi onun harabeleri bile kalmamıştır) adına Yonville-l'Abbaye denilen büyücek köy, Rouen'dan sekiz fersah uzaklıkta, Abbaville yolu ile Beauvais yolu arasında, Rieule ırmağının suladığı vadinin ta bitimindedir. O küçük ırmak, Andelle nehrine dökülmeden önce, pazar günü çocukların olta ile tutup eğlendikleri birkaç alabalık bulunan ağzında, üç değirmen işletir.

Yonville-l'Abbaye'ye varmak için, Boissière'de büyük caddeden ayrılır, Leux tepesine kadar dümdüz giden yolu tutarsınız; oraya varınca, vadi ayaklarınızın altındadır. Irmak, vadiyi görünüşleri bambaşka iki bölgeye ayırır; sol taraf çayır, sağ taraf sürülmüş toprak. Çayır, basık tepeciklerin meydana getirdiği tümseğin eteğinde uzayıp arkaya dönünce Bray diyarı otlakları ile birleşir; doğu tarafında ise, yavaş yavaş yükselen ova gitgide genişler ve artık gözün alabildiğine sarışın başaklı tarlalar görürsünüz. Çimenin kenarından akan su, çayırların rengi ile evleklerin rengi arasında beyaz bir çizgi gibidir; o çevre böylece, yere serilmiş, kadife yakası sırma şeritli büyük bir mantoyu andırır.

Oraya vardınız mı, karşınızda, ta ufukta, Argueil ormanının meşeleri ile Saint-Jean tepelerinin, yukardan aşağı irili ufaklı çizgiler taşıyan dik dik yarlarını görürsünüz; bu çizgiler, yağmurların bıraktığı izlerdir, kül rengi dağın üzerinde beliren kiremidi lekeler de, civarda akan bir yığın çelikli maden sularından ileri gelir.

Burası Normandiya ile Picardie ve Ile-de-France'ın birleştiği, manzarasında bir özellik olmadığı gibi, insanlarının dilinde de bir hususiyet bulunmayan, ne idüğü belirsiz bir bölgedir. Neufchâtel peynirlerinin en kötüleri orada yapılır, ekin de hayli pahalıya mal olur; çünkü bu kum ve çakıl dolu gevrek toprağı verimli kılmak için bol bol gübre lazımdır.

1835 yılına kadar, Yonville'e gitmek için araba yolu yoktu; fakat o yıllarda, Abbaville yolunu Amiens yoluna birleştiren ve Rouen'dan Flandres'a giden arabacıların bazen faydalandıkları bir kasaba yolu yapıldı. Ama, Yonville-l'Abbaye, "bu yeni çıkışlara" rağmen, olduğu gibi kaldı. Ahalisi, tarımı düzeltmeye çalışacaklarına hâlâ, fiyatların düşmesine bakmaz, çayır yetiştirmekte inat ederler; tembel köy, ovadan ayrılıp

kendiliğinden ırmağa doğru büyüyüp gitmiştir. Ta uzaktan görülür, ırmak kenarına uzanmış hali ile, su başında öğle uykusuna yatmış bir inek çobanını andırır.

Tepenin eteğinde, köprüyü geçtikten sonra başlayan, iki tarafına akçakavak fidanlar dikilmiş şose, doğru kasabanın ilk evlerine götürür. Her yanı çitlerle çevrilmiş olan bu evler, kimine merdiven, kimine yemiş sırığı dayanmış, kiminin dallarına oltalar ve oraklar asılmış sık yapraklı ağaçlar altında oraya buraya dağılmış, şaraphane, arabalık, taktirhane gibi binalarla dolu bahçeler ortasındadır. Gözlere kadar geçirilmiş birer kalpağı andıran saman örtülü saçaklar, göbekli camlarının ortası şişe dibi gibi düğümlü basık pencerelerinin üçte ikisini örter. Çaprazvari kara takozlu alçı duvara bazen cılız bir armut ağacı abanır; zemin katlarının kapısına da, eşiğe kadar gelip elma şarabına batırılmış, kara ekmek kırıntılarını yiyen civcivlerin içeri girmesine mâni olmak için, alçak, bir tarafından itilince dönen birer tahta perde konulmuştur. İçerlere doğru gittikçe bahçeler darlaşır, evler sıklaşır, çitler kaybolur; bir pencere altında, bir süpürge sapına asılmış bir demet eğreltiotunun sallandığı görülür; nalbandın ocağı önünden geçilir; sonra, kapısında, sokağı işgal eden iki üç yeni yük arabası bulunan arabacı ustasının dükkânı gelir. Sonra, bir parmaklık arasından, parmağını ağzına götürmüş, sükûta çağıran bir aşk heykeli ile süslü yuvarlak bir çimenlik arkasından beyaz bir ev görünür; taş merdivenin iki tarafında, dökme demirden birer saksı vardır; kapıda, parıl parıl yanan armalı levhalar asılıdır, burası noterin evidir ve kasabada bundan güzeli yoktur.

Kilise, sokağın öbür tarafında, yirmi adım ötede, tam meydana çıkılan yerdedir. Onun etrafını çeviren ve ancak göğüse kadar gelen bir duvar içine alınmış küçük mezarlık o kadar doludur ki, yere düz düz konuvermiş beyaz taşlar birbirine bitişik gibidir, otlar orada kendiliğinden, muntazam, dört köşe öbekler meydana getirmiştir. Kilise, X. Charles'ın saltanatının son yıllarında yeniden yapılmıştır. Ahşap kubbe tepesinden çürümeye yüz tutmuş, mavi boyası da yer yer koyulaşıp sararmıştır. Kapının üzerinde, erganunların bulunması lazım gelen yerde, çarıklarla basıldıkça gıcırdayan bir döner merdivenle çıkılan, erkeklere mahsus bir mahfil vardır.

Düz renk camlardan giren ışık, duvar boyunca dizilmiş ve kimisine, üzeri: "Burası falanın yeridir" yazılı paspaslar mıhlanmış sıraları yandan aydınlatır. Daha ötede, binanın daraldığı yerde, günah çıkarma yerinin

karşısında, saten fistan giydirilmiş, başına pullu bir tül örtülmüş, elmacık kemiklerine Sandwich adalarının kadın mabudu gibi allık sürülmüş bir Meryem Ana heykeli vardır. Büyük mihrabın üzerinde, dört şamdan arasında, "Kutsal Aile" tablosunun bir kopyası vardır ki, bunun da altında "İçişleri Bakanının Hediyesidir" cümlesi yazılıdır. Kilisede görülen bundan ibarettir. Koroya ait yerin çam tahtasından iskemleleri boyasız bırakılmıştır.

Yirmi kadar direk üzerine çatılmış, kiremit örtülü bir damdan ibaret olan sebze hali, Yonville'in büyük meydanının hemen hemen yarısını kaplamıştır. *Parisli bir mimarın planına göre* yapılmış belediye dairesi, eczacının evinin yanındaki köşededir. Grek tapınaklarını andırır bir binadır. Zemin katında, İonia üslubunda üç sütun, birinci katta tam kemerli divanhane vardır; bunun üzerindeki kubbeye de, bir ayağını Özgürlük Yasası'na basmış, bir ayağında da adalet terazisini tutan bir Gaule horozu oturtulmuştur.

Fakat göze en çok çarpan şey, *Altın Aslan* otelinin yanında, Mösyö Homais'nin eczanesidir! Hele akşam vakti, çifte cereyanlı gaz lambası yanıp da, camekânı süsleyen kırmızı, yeşil kavanozlar o iki renk ışıklarını uzağa, yere serdiler mi, havai fişeği andıran o ışıklar arasından bir bakın, kollarını masasına dayamış eczacıyı görürsünüz. Ev yukarıdan aşağıya kadar, kimi düz, kimi yuvarlak, kimi matbaa işi taklidi harflerle yazılmış; "Vichy, Seltz, Baregès suları, kan temizleyici murabbalar, Raspail ilacı, Arabistan unları, Darcet hapları, Regnault macunu, sargılar, lapalar, sıhhi çikolata vs" gibi türlü ilanlarla kaplıdır. Dükkânın genişliği büyüklüğünde tabelada da, yaldızlı harflerle, *Homais, Eczacı* yazılıdır. Dükkânın dibinde, tezgâhın üzerine mıhlanmış büyük terazilerin arkasında, bir camlı kapının üstünde "Laboratuvar" kelimesi okunur. Bu kapının ortasında, siyah zemin üzerine yaldızlı harflerle, *Homais* adı bir daha yazılmıştır.

Yonville'de görülecek başka bir şey yoktur. Bir kurşun atımı uzunluğunda, iki tarafında birkaç dükkân bulunan sokak (kasabanın biricik sokağı), yolu döndünüz mü kesiliverir. Onu sağda bırakıp Saint-Jean tepeleri eteği takip edilince, çok sürmez, mezarlığa varılır.

Kolera salgınında, mezarlığı büyütmek için duvarlardan biri kısmen yıkılmış, üç *acre* toprak satın alınmışsa da, mezarlar, eskisi gibi, kapıya doğru bir küme halinde devam ettikleri için bu kısım boş kalmıştır. Asıl işinden başka mezarcılık ve kilise hademeliği eden, böylelikle her cenazede

iki katlı kazancı olan bekçi, boş topraktan istifade edip patates ekmiştir. Ama küçük tarlası yıldan yıla darlaşıyor, bunun içindir ki, memlekette bir salgın olunca bekçi, cenaze sıklaştı diye sevinsin mi, yoksa mezarlar çoğaldı diye keder mi etsin, bilemiyor. Bir gün papaz dayanamadı:

— Siz ölülerin sırtından geçiniyorsunuz... Lestiboudois! dedi.

Üzüntü veren bu söz onu düşündürdü ve bir süre için engel oldu; fakat Lestiboudois, patates ekmeye devam ediyor ve:

— Ne yapayım, kendiliğinden yetişiyor!.. demekten sıkılmıyor.

Anlatacağımız hadiselerden beri Yonville'de hiçbir değişiklik olmamıştır. Kilisenin çan kulesi üzerinde tenekeden üç renkli bayrak dönüp duruyor; tuhafiyecinin kapısına asılı, alaca bezinden iki flama, rüzgâr estikçe sallanıyor; eczacının dölütleri, birer beyaz kav yumağı gibi, çamur rengi ispirtonun içinde çürüyor ve otelin büyük kapısı üzerinde, yağmur yiye yiye solmuş altın aslan, fino tüyünü andıran kıvırcık yelesini yolculara hâlâ gösteriyor.

Bovary'lerin Yonveille'e varacakları akşam, o otelin sahibi dul Madam Lefrançois o kadar telaş içindeydi ki, tencereleri başında uğraşırken alnından iri ter damlaları akıyordu. Ertesi gün kasabada pazar kurulacaktı. Şimdiden etleri kesip tavukları temizlemek, çorba ve kahve pişirmek lazımdı. Bundan başka, her zamanki müşterilerinin, doktorla karısının ve hizmetçinin yemekleri hazır edilecekti; bilardo başından kahkahalar geliyordu; küçük salondaki üç değirmenci, içki getirilmesi için bağırıp duruyorlardı; odun alaz alaz yanıyor, kömür çatırdıyor, mutfağın masası üzerine, çiğ et parçaları arasına yığılmış tabaklar, üzerinde ıspanak kıyılan kütüğün sarsıntısından boyuna titriyordu. Kümesten de, hizmetçinin boğazlamak için tutmaya çalıştığı tavukların bağrışmaları duyuluyordu.

Yeşil meşin terlikli, kadife takkeli, sırma püsküllü hafif çiçekbozuğu bir adam, sırtını ocağa vermiş, ısınıyordu. Yüzünde, kendi halinden memnun olmaktan başka hiçbir ifade yoktu; başı ucunda asılı saka kuşu, kamış kafesinde ne kadar kaygısızsa bu adam da hayatta o kadar tasasıza benziyordu: İşte Yonville-l'Abbaye'nin eczacısı.

Otelci kadın:

— Artémise! diye bağırıyordu, biraz çalı çırpı topla, sürahileri doldur, rakı getir, çabuk ol!.. Beklediğiniz misafirlere yemekte tatlı diye ne vereceğiz, onu bile kestiremedim! Aman Allahım!.. Bilardo salonundaki göç şirketi adamları yine kıyamet koparıyor! Arabalarını da büyük kapının altına bıraktılar, değil mi? *Kırlangıç* gelince devirip bir yanını kırar! Sen Polyte'i çağır da arabalığa çekiversin... İnan olsun, Mösyö Homais, sabahtan beri belki on beş parti oynayıp sekiz testi elma şarabı içtiler!..

Elinde kevgiri, onlara uzaktan bakarak:

— Bir şey değil, çuhayı yırtacaklar... dedi.

Mösyö Homais:

— Ne çıkar? dedi; Yenisini alırsınız.

Dul kadın haykırır gibi:

— Ne? dedi. Yeni bir bilardo mu alayım?

— Görüyorsunuz ki bunun tutar yeri kalmamış. Madam Lefrançois, size kaç kere söyledim, yine de söyleyeyim: siz bundan zarar göreceksiniz, hem pek çok. Şimdiki oyuncular köşe deliklerinin dar, istekaların ağır olmasını istiyor. Artık bileğe bakan kalmadı, her şey değişti... İnsan zamanına ayak uydurmalı... Tellier'ye baksanıza...

Otelci kadın öfkesinden kıpkırmızı kesildi. Eczacı devam etti:

— Ne derseniz deyin, onun bilardosu sizinkinden iyi; birinin aklına gelip de, olur a, ya Polonya veya Lyon'da evi barkı su altında kalanlar yararına vatani bir bilardo müsabakası tertip edilse...

Otelci kadın iri omuzlarını silkerek Mösyö Homais'nin sözünü kesti:

— Biz öyle çulsuzlardan mı yılarız?.. Haydi haydi! Mösyö Homais, *Altın Aslan* sağ kaldıkça, müşterisi eksilmez. Bizim sırtımız yere gelmez, ama bir sabah, hem de pek yakında, *Café Français*'yi kapanmış, kepengine de koca bir yafta asılmış görürseniz hiç şaşmayın!..

Kendi kendine söylenir gibi devam etti:

— Bilardoyu değiştirmeliymiş... Çamaşır katlayıp ütülemek için ne kadar işime yarıyor; hem av vakti, onun üstünde altı kişi yatırdığım bile oldu... Hirvert miskini de nerede kaldı?

Eczacı sordu:

— Beylerin yemeğini çıkarmak için onu mu bekleyeceksiniz?

— O beklenir mi?.. Mösyö Binet'yi ne yaparız? Görürsünüz, saat altıyı çalar çalmaz, kapıdan girer. Her işini saat gibi yapmakta eşi emsali yoktur. Daima da küçük salonda yeri hazır olmalı! Kafasını kesseler başka yerde yemez! Her şeye de bir bahane bulur. Öyle elma şarabını beğenmez. Mösyö Léon da aksine; onun yedilere, yedi buçuklara kadar gelmediği olur; önüne ne verilse bakmadan yer. Ne iyi delikanlı! Bir kere olsun ağzından sert bir söz duymadım.

— Elbette! Terbiye görmüş bir adamla vergi tahsildarlığı eden bir jandarma emeklisi bir olur mu?

Saat altıyı vurdu. Binet kapıdan girdi.

Arkasındaki lacivert redingot, zayıf vücudunun etrafına hiçbir buruşuk oluşturmadan dümdüz düşüyor, tepeden şeritle bağlanmış kulaklıklı meşin kasketin yarı kalkık güneşliği altında, miğfer giye giye ezilmiş gibi, dazlak alnı gözüküyordu. Siyah çuha yeleği, kıl yakalığı, gri pantolonu vardı; ayaklarına da kış yaz, parmakları çıkıntılı olduğundan, iki yanı şişkin, pırıl pırıl boyalı çizmeler giyerdi. Çene kemiğinin altından dolaşıp, ufacık gözlü, kemerli burunlu, donuk uzun yüzünü bir tarh çevresi gibi kuşatan sarı sakalının bir kılı bile çizgisinden taşmıyordu. Kâğıt oyunlarının hepsinde usta ve iyi bir avcı olan bu adamın inci gibi de yazısı vardı; evine bir torna almıştı; vakit geçirmek için peçete halkaları yapar, bir sanatkâr kıskançlığı ve bir *burjuva* cimriliği gösterip bunları dağıtmaz, evini bunlarla doldururdu.

Küçük salona doğru yürüdü. Fakat önce oradan üç değirmenciyi çıkarmak lazım geldi; tabağı, kaşığı, çatalı getirilinceye kadar Binet sobanın yanındaki yerinde ağzını bile açmadan durdu; sonra âdeti üzere kapıyı kapatıp kasketini çıkardı.

Eczacı, otelci kadınla yalnız kalınca:

— Şu adamın ağzından hiçbir zaman gönül okşayan bir söz çıkmaz! dedi.

Otelci kadın cevap verdi:

— O hep böyledir... Geçen hafta buraya iki yolcu inmişti; kumaş komisyonculuğu ediyorlarmış. Tatlı dilli, tuhaf iki delikanlı; akşam oturup bir yığın hikâye anlattılar; gülmekten gözlerimden yaş geldi. İnanmazsınız, Mösyö Binet karagöz balığı gibi, ağzını bile açmadı.

Eczacı:

— Öyle, dedi; herifte hayal yok, dokunaklı bir söz yok, hasılı insanı meclis adamı yapan özelliklerden hiçbiri yok.

Otelci kadın:

— Ama, dedi; imkânları olduğunu söylüyorlar.

Mösyö Homais parladı:

— İmkânları mı?.. Onda ne imkân olur?..

Sonra biraz sakinleşip:

— Belki, dedi, kendi mesleğinde bir değeri vardır. Olur a!..

Biraz durup ilave etti:

— Birçok önemli işleri olan bir tüccarın, yahut bir hukukçunun, bir tabibin, bir eczacının, zihninin pek meşgul olmasını anlarım; tarih kitaplarında bunun çok örneği vardır. Belki öyle adamlar kafalarının içinde bir şeyler düşünür. Mesela benim kaç defa başımdan geçti: Bir etiketin üzerini yazmak için kalemimi masanın üstünde ararım, ararım, bir de bakarım ki kulağıma iliştirmişim.

Madam Lefrançois o sırada kapıya çıkıp *Kırlangıç* geliyor mu diye baktı: ürperiverdi. Karalar giyinmiş bir adam birdenbire mutfağa girdi. Akşam şafağının son ışıkları içinde, al al yanaklı, pehlivan yapılı olduğu fark ediliyordu.

Otelci kadın, şöminenin üzerine sıra sıra dizilmiş, mumları dikilmiş bakır şamdanlardan birini alıp:

— Buyurun, rahip efendi, dedi; bir emriniz mi var?.. Ne içersiniz?.. Biraz frenküzümü şurubu, bir bardak şarap...

Papaz gayet nezaketle reddetti. Geçen gün Ernemont manastırında unuttuğu şemsiyesini aramaya gelmişti; onu akşam evine göndermesini Madam Lefrançois'dan rica ettikten sonra kiliseye gitmek üzere çıktı; Angélus de[15] çalıyordu.

Ayak sesleri meydandan uzaklaşıp işitilmez olunca eczacı, papazın deminki hareketinin büyük bir münasebetsizlik olduğunu söyledi. Onun, sunulan bir kadeh içkiyi reddetmesini, en çirkin, en pisinden bir ikiyüzlülük sayıyordu; Mösyö Homais'ye bakılırsa papazlar kimseye göstermeden kafayı çekiyor ve yine: *dîme*[16] günlerini getirmeye çalışıyordu.

Otelci kadın papazı savunmaya kalktı:

— Ama o, sizin gibi dört tanesini dizi üzerine kıvırıverir. Geçen yıl bizim samanı boşaltanlara yardım etti; altı demeti birden kaldırdığı oluyordu, o kadar kuvvetli.

Eczacı:

— Aferin, dedi; siz de kalkıp kızlarınızı böyle güçlü kuvvetli heriflere gönderin de günahlarını çıkarsın! Ben, hükümetin yerinde olsam, papazlardan ayda bir kan aldırtırım. Evet, Madam Lefrançois, her ay, şöyle bol bol bir hacamat, inzibat ve ahlak namına!

— Susun, Mösyö Homais! Siz kâfirin birisiniz. Ne dininiz var, ne imanınız!..

Eczacı cevap verdi:

— Neden olmasın, benim de dinim var, hem benimki, o türlü türlü hokkabazlıklar, maskaralıklar eden heriflerin hepsininkinden ileri... Bilakis, ben Allah'a taparım. Bizi, vatandaş ve aile babası vazifelerini görelim diye bu dünyaya getiren, adı ne olursa olsun, bir Yüce Varlık, bir Yaradan bulunduğuna inanırım. Ama, kiliseye gidip gümüş tabaklar öpmeye, bizden iyi yiyip içen birtakım soytarıları kesemden beslemeye gereksinme duyamam; çünkü insan Allah'a saygısını bir ormanda, bir tarlada, hatta eski zaman adamları gibi, gök kubbeyi seyretmekle de gösterebilir. Benim

Allahım Sokrates'in, Franklin'in, Voltaire'in, Béranger'nin Allahıdır. Ben *Savoie Papazının Amentüsü* ile 89 ihtilalinin ölmez prensiplerine taraftarım. Yoksa, bahçesinde elinde bastonu ile dolaşan, dostlarını balinaların karnına yerleştiren, bir feryat koparıp ölen ve üç gün sonra yeniden dirilen bir Tanrı kabul edemem. Bunlar, aslında manasız, üstelik fizik kanunlarının hepsine aykırı şeylerdir; sırası gelmişken söyleyeyim, papazların öteden beri kendileriyle birlikte halkı da sürükleyip bulanık suda boğulmaya zorladıklarına, ne korkunç bir bilgisizlik içinde çürümekte olduklarına bu da bir delildir.

Sustu; gözleri etrafında bir dinleyici kalabalığı arıyordu; çünkü eczacı, galeyana gelip bir an kendini, belediye meclisi toplantısında sanmıştı. Ama otelci kadının artık onu dinlediği yoktu. Onun kulağı, uzaktan gelen bir gürültüdeydi. Toprağı döven gevşek nal şakırtılarıyla karışık bir araba sesi işitiliyordu; nihayet *Kırlangıç* kapının önünde durdu.

Bu, tente hizasına kadar çıkıp yolcuların etrafı seyretmesine mâni olan ve üstlerini başlarını kirleten iki koca tekerleğin taşıdığı sarı bir sandıktı. Dar pencerelerinin küçük camları, araba kapalıyken, çerçeveleri içinde zıngırdıyordu. Üstlerinde belki kırk yıllık bir toz tabakası vardı ki, bunun şurasında burasında kalmış çamur lekelerini artık sağanaklar bile temizleyemiyordu. Arabaya, en öndeki tek başına, arkadaki ikisi yan yana giden üç hayvan koşulmuştu; inişlerde arabanın dibi sarsıla sarsıla yere çarpıyordu.

Yonville ahalisinden birkaçı meydana gelmişti; hep bir ağızdan konuşup haber, izahat istiyor, sepetlerini soruyorlardı. Hivert hangisine cevap vereceğini bilemiyordu. Köyle şehir arasında emanetçiliği o yapardı. Dükkânlara gider, kunduracıya kösele, nalbanda demir, hanımına bir fıçı ringa balığı getirir, terziden ısmarlanmış hotozları, berberden kıtık saç alırdı; dönüşte yol boyunca, paketleri bahçelerin çitlerinden atarak dağıtır, bunun için ikide bir yerinden doğrulur ve hayvanları durdurmadan avazı çıktığı kadar bağırırdı.

Başlarına bir iş gelmiş, geç kalmışlardı: Madam Bovary'nin tazısı kaçmış, tarlalar arasında kaybolmuştu. Tam bir çeyrek saat, belki daha fazla, hayvanı ıslıkla çağırmışlardı. Hatta Hivert, her dakika onu gördüğünü sanıp, yarım fersah geri dönmüştü; nihayet yola devam ettiler. Emma ağlamış, kızmış, bu felaketi Charles'dan bilmişti. Onunla beraber arabada bulunan

kumaşçı Mösyö Lheureux, böyle kaybedilmiş köpeklerin uzun yıllardan sonra efendilerini bulup tanıdıklarını birçok misallerle anlatarak kadını avutmaya çalıştı.

— Bir tanesi, dedi; İstanbul'dan Paris'e kadar gelmiş. Bir tanesi de dört ırmağı yüzerek geçip elli fersahlık yoldan dönmüş; babamın da bir tüylü finosu vardı, kayboldu; tam on iki yıl sonra, babam bir akşam ziyafete giderken köpek onu tanıyıp sokakta sırtına atılmasın mı!..

II

Arabadan önce Emma atladı, arkasından da sıra ile Félicité, Mösyö Lheureux, bir emzikli kadın indi; karanlık basar basmaz, oturduğu köşede derin bir uykuya dalan Charles'ı zorla uyandırdılar.

Mösyö Homais karşılamaya çıkıp kim olduğunu bildirdi; hanımefendiye ve doktor beye saygıların sundu; onların hizmetinde bulunabilmiş olmaktan zevk duyduğunu söyledikten sonra ahbapça bir eda takınıp kendini davete cesaret ettiğini, zaten karısının Yonville'de olmadığını anlattı.

Madam Bovary, mutfağa girince sobanın başına gitti. İki parmağının ucu ile elbisesini dizkapağı hizasından tuttu, topuklarına kadar kaldırdı ve siyah potinli ayağını, kızaran koyun budunun üzerinden aleve doğru uzattı. Ateş onu baştan ayağa kadar aydınlatıyor, berrak bir ışık halinde elbisesinin dokusuna, beyaz teninin düz gözeneklerine, hatta arada bir kırpıştırdığı gözlerinin kapaklarına doluyordu. Yarı açık kapıdan rüzgâr estikçe kadının üzerinden büyük bir kırmızı renk geçiyordu.

Sobanın öteki tarafında, sarı saçlı bir delikanlı Emma'ya sessiz sessiz bakıyordu.

Noter Guillaumin'in yanında kâtiplik ettiği bu Yonville'de pek sıkıldığı için, Mösyö Léon Dupois (*Altın Aslan* oteli sürekli müşterilerinin ikincisi işte bu gençti), belki akşam konuşulacak bir yolcu iniverir ümidiyle yemek vaktini uzatırdı. İşini bitirdiği günler, ne yapacağını bilmediğinden, tam saatinde gelip çorbadan peynire kadar Mösyö Binet ile baş başa oturmaya çaresiz katlanırdı. Otelci kadın, o akşam yemeğe yeni gelenlerle beraber oturmasını teklif edince Mösyö Léon sevinçle kabul etti. Büyük salona geçtiler; Madam Lefrançois şatafatlı olsun diye, dört kişilik sofrayı oraya kurdurmuştu.

Homais, nezleden korktuğu için, takkesini çıkarmamasına müsaade istedi. Sonra yanına oturan Emma'ya dönüp:

— Hanımefendi hiç şüphesiz biraz yorgundur, dedi. Bizim *Kırlangıç*'ta insan öyle fena sarsılır ki!

— Öyle ama, dedi; yolculuk her zaman hoşuma gider; yer değiştirmeyi pek severim.

Noter kâtibi içini çekerek:

— Mıhlanmış gibi hep bir yerde kalmak, dedi; ne kadar sıkıcıdır.

Charles atıldı:

— Siz benim gibi hep at sırtında dolaşmaya mecbur olsaydınız...

Léon, Madam Bovary'ye hitap ederek:

— Bana öyle geliyor ki, dedi; dünyada bundan tatlı bir şey olmaz. Ama elimizde olursa... diye ilave etti.

Eczacı:

— Zaten, diyordu; tababet icrası bizim buralarda öyle pek ağır değildir; zira yollarımız araba kullanmaya uygun olduğu gibi, çiftçilerimizin hali vakti yerindedir, ücreti esirgemezler. Sıhhi durum açısından bağırsak iltihabı, bronşit, safra hastalıkları vesaire gibi alelade vakalardan başka, hasat vakti ara sıra sıtma nöbetleri gözükürse de öyle tehlikeli, kayda değer özel bir şey yoktur; ancak birçok sıraca vakaları vardır ki, bunların da sebebi, hiç şüphesiz, köylerimizdeki evlerin sıhhi koşullar açısından pek acı bir halde olmasıdır. Bir de şunu söyleyeyim ki, Mösyö Bovary, hayli batıl itikatlarla mücadeleye mecbur olacaksınız; ilminizin gayretleri karşısına her gün, alışıklık, görenek mahsulü birtakım inatlar çıkacak; çünkü hâlâ, hekime veya eczacıya müracaat lazım geldiği yerde dokuz gün tövbelerine, kutsal emanetlere, papaza başvuranlar oluyor. Bununla beraber, doğrusu buraların iklimi hiç de fena değildir, hatta yörede doksanına ermiş birkaç kişimiz var. Termometre (gözlemleri kendim yaptım) kışın dörde kadar iniyor, en sıcak mevsimde yirmi beş, otuz dereceye yükseliyor. Bu Réaumurde, azami yirmi dört, başka bir deyişle Fahrenheit'ta, yani İngiliz ölçüsünde elli dört eder, fazla değil! Gerçekten, bizi bir yandan Argueil ormanı kuzey rüzgârlarına, öbür yandan Saint-Jean tepesi batı rüzgârlarına karşı muhafaza eder; mamafih bu ısı, ırmağın neşrettiği su buharı ve çayırlarda birçok hayvan bulunması yüzünden –malumunuzdur ki o hayvanlar bir hayli amonyak, yani azot, hidrojen ve toprağın türabı nebatisini kendine çekerek, bütün bu tebahhuratı birbirine karıştırıp bir

huzme halinde toplayarak ve bir yandan da kendiliğinden havâ-yı nesimîde bulunması muhtemel elektriğe karışarak nihayet sıcak memleketlerde olduğu gibi birtakım sıhhate zararlı miyasmoslar hasıl edelibilir; böyle olmakla beraber bu harereti, geldiği, daha doğrusu gelmesi icap ettiği taraftan, yani güney tarafından güneydoğu rüzgârları tadil eder ki, rüzgârlar, Seine nehrinde kendiliklerinden serinleşir ve bize bazen birdenbire, Rusya meltemleri gibi estikleri olur.[17]

Madam Bovary, delikanlı ile konuşmasına devam ederek:

— Bari, dedi; civarda gezilecek yerler var mı?

— Pek az. Küçük dağın tepesinde, ormanın kenarında Otlak denilen bir yer var. Bazen pazar günleri oraya gider, kitabımı açar, güneşin batışını seyrederim.

— Bence güneşin batışı kadar hayranlığa değer hiçbir şey yoktur, ama bilhassa deniz kıyısından seyredilmeli.

Mösyö Léon:

— Ah! dedi; ben denize bayılırım.

Madam Bovary cevap verdi:

— Seyretmesi bile ruhu yükseltip insana sonsuz ideal fikirleri ilham eden o sınırsız uzaklık üzerinde zekâmız, hislerimiz daha serbestçe açılıyor, size de öyle gelmiyor mu?

Léon:

— Dağ manzaraları da öyledir, dedi. Akrabamdan biri geçen sene İsviçre'de seyahate çıkmıştı, göllerin şiiri, çağlayanların letafeti, karlı dağların o heybetli, birer dev gibi duruşu akla hayale sığmaz diyor. Sellerin ortasında inanılmayacak kadar büyük çam ağaçları, uçurumlar kenarında asılı kulübeler, bulutlar açılınca da ayaklarımızdan bin kadem aşağıda boydan boya vadiler gözükürmüş. Böyle manzaralar herhalde insanı coşturur, ibadete, vecde sevk eder! Bir müzisyenden bahsederler, hayalini daha çok coşturmak için gidip muhteşem bir manzara karşısında piyano çalarmış; buna hiç hayret etmem.

Kadın sordu:

— Siz müzikle meşgul olur musunuz?

— Bir şey çalmam, ama pek severim...

Homais, tabağına eğilerek delikanlının sözünü kesti:

— Onun sözüne bakmayın, Madam Bovary, alçakgönüllülüğünden öyle söylüyor. Ne diyorsunuz, azizim! Geçen gün odanızda *Ange Gardien*'ı (Koruyucu Melek) bir söyleyişiniz vardı, insanı mest ediyordu. Sizi laboratuvarımdan dinledim; bir aktör gibi tane tane söylüyordunuz.

Léon gerçekten eczacının evinde ikinci katın meydana bakan bir odasında otururdu. Ev sahibinin bu iltifatına kızardı; fakat Mösyö Homais, hekime dönmüştü, ona Yonville'in başlıca sakinlerinden bahsediyor, onların hakkında hikâyeler anlatıyor, malumat veriyordu. Noterin servetinin neye bağlı olduğunu kimse bilmiyordu, bir de *Tuvache* ailesi vardı ki, hayli dert çıkarıyordu.

Emma sordu:

— Hangi müziği tercih edersiniz?..

— Şüphesiz Alman müziğini; insanı hülyalara daldırır.

— Théâtre des Italiens'i bilir misiniz?..

— Daha bilmiyorum; gelecek yıl hukuk tahsilimi bitirmek üzere Paris'e gideceğim, o zaman görürüm.

Eczacı:

— Şu kaçan Yanoda zavallısından bahsederken muhterem zevcinize de anlatmıştım, dedi; onun yaptığı delilikler sayesinde Yonville'in en rahat evlerinin birinden istifade edeceksiniz. Evin bir hekim için en büyük iyiliği, ağaçlıklı bir yola açılan kimse görmeden girip çıkmaya müsait bir kapısı bulunmasıdır. Zaten bir ailenin hoşuna gidecek her şey var: çamaşırlık, kilerli mutfak, oturma odası, yemiş kileri, her şey. Yanoda keyfini bilir, masraftan kaçmaz bir adamdı! Bahçenin bir ucunda havuz başına, yazın oturup soğuk bira içmek için bir de kameriye yaptırdı; hanımefendi bahçe işleri ile uğraşmasını severse...

Charles:

— Bizim hanım öyle şeylerden hoşlanmaz, dedi; ona kaç kez biraz jimnastik yapması söylenildi ama odasına kapanıp kitap okumayı tercih ediyor.

Léon:

— Ben de öyleyimdir, dedi; akşam rüzgâr pencereye vurur, lamba yanarken ateşin başına oturup bir kitap açmaktan daha tatlı ne var ki?

Emma, iri iri kara gözlerini ona dikerek:

— Değil mi?.. dedi.

Léon devam ediyordu:

— İnsan bir şey düşünmez, saatler akıp geçer. Hiç kımıldamaksızın, görür gibi olduğunuz ülkelerde dolaşırsınız; düşünceniz hayalle sarmaş dolaş olarak ayrıntılar içinde oynar, yahut serüvenlerin çevresini izler, şahıslara karışır; onların elbiseleri altında kendi kalbiniz çarpıyor sanırsınız.

Emma:

— Çok doğru!.. Çok doğru!.. diyordu.

Léon:

— Bilmem size de hiç oldu mu?.. Bazen insan bir kitapta kendisinin de aklından geçmiş bir fikre, ta derinden hatıra gelen silinmiş bir hayale rast gelir ki bu, en ince hissinizi anlatıyor sanırsınız.

Emma:

— Onu ben de hissettim, dedi.

— Bunun içindir ki ben bilhassa şairleri severim. Şiiri nesirden daha kalbe yakın buluyorum, insanı daha çok ağlatıyor.

Emma:

— Ama, dedi; sonunda insanı yoruyor; şimdi ben bilakis bir solukta okunan hikâyeleri, korku veren öyküleri seviyorum. Hayatta çok rast

gelinen alelade şahısları, ılımlı duyguları anlatan romanlardan nefret ediyorum.

Noter kâtibi:

— Hakikaten, dedi; o eserler kalbe tesir etmediği için, bana öyle geliyor ki, sanatın asıl amacından ayrılmış oluyorlar. Hayatın, hülyamızı inciten bin bir hali arasında, düşüncemizi soylu yaradılışlı insanlara, saf sevgilere, mutluluk tablolarına bağlayabilmek ne kadar tatlıdır. Burada hayattan uzak yaşayan benim biricik zevkim, biricik eğlencem bu; ama insan Yonville'de okunacak çok bir şey bulamaz ki!..

Emma:

— Burası da şüphesiz Tostes gibi, dedi; bunun için ben daima, kira ile kitap veren bir kütüphaneye abone oldum.

Bu sözleri duyan eczacı:

— Hanımefendi kabul etmek lütfunda bulunurlarsa, dedi; bütün kütüphanem emirlerine amadedir; en iyi yazarların eserlerinden meydan gelmiştir. Voltaire, Rousseau, Delille, Walter Scott, *L'Echo des Feuilletons* vb; bundan başka çeşitli günlük yayınlar da vardır ki, bunların arasında, Buchy, Forges, Neufchâtel, Yonville bucakları ve civarı muhabiri olmakla onur duyduğum gündelik *Rouen Feneri* de vardır.

İki buçuk saattir sofradaydılar, çünkü hizmetçi Artémise, eski çarıklarını taşlar üzerinde avare avare sürükleyerek tabakları birer birer getiriyor, her şeyi unutuyor, hiçbir şeyi aklı almıyor, bilardo salonunun kapısını boyuna yarı açık bırakıp mandalın duvara çarpmasına sebep oluyordu.

Léon konuşurken, hiç farkına varmadan, ayağını Madam Bovary'nin oturduğu iskemlenin çubuklarından birine dayamıştı. Kadının boynunda mavi ipek bir boyunbağı vardı ki bu, fitilli bir patiska yakayı dimdik tutuyordu; Emma'nın başı ile yaptığı hareketlere göre yüzünün alt kısmı, tatlı bir eda ile o yakaya gömülüyor veya hafifçe meydana çıkıyordu. Charles ile eczacı konuşurlarken, onlar böylece yan yana, birbirini açan sözlerin dönüp dolaşıp ortaklaşa bir yakınlığın değişmez merkezine götürdüğü çeşitli konularda bir sohbete dalmışlardı. Paris'in tiyatroları, roman isimleri, yeni kadriller, bilmedikleri kibarlar âlemi, Emma'nın

oturmuş olduğu Tostes, şimdi bulundukları Yonville; yemeğin sonuna kadar her şeyi gözden geçirip her şeyden bahsettiler.

Kahve getirildikten sonra Félicité yeni evde odayı hazırlamaya gitti; az sonra da sofradan kalkıldı. Madam Lefrançois küllerin başında uyuyakalmıştı; tavla uşağı da elinde bir fener, evlerine götürmek üzere, Mösyö Bovary ile hanımını bekliyordu. Kızıl saçları arasına saman çöpleri karışmıştı; sol bacağından topallıyordu. Öteki eline de papazın şemsiyesini aldı ve yola düzüldüler.

Kasaba uykudaydı. Pazaryerinin direkleri, yere büyük gölgeler seriyordu. Sanki bir yaz gecesiymiş gibi toprak gıpgriydi.

Fakat hekimin evi, otelden ancak elli adım ötede olduğundan, hemen vedalaşıp ayrılmak lazım geldi.

Emma, kapıdan girer girmez, sıvaların soğukluğunun omuzlarını nemli bir havlu gibi kapladığını hissetti. Duvarlar yeniydi, ahşap basamaklar gıcırdıyordu. Birinci kattaki odaya, perdesiz pencerelerden beyazımtırak bir ışık giriyordu. Hayal meyal ağaç tepeleri ve daha ötede, yarı sis içine gömülmüş, ay ışığı vurdukça ırmak boyunca bir buhar tabakası yükselen çayır gözüküyordu. Evin ortasında karmakarışık konsol çekmeceleri, şişeler, perde demirleri, yaldızlı değnekler, sandalyelere yığılmış şilteler, yere konuvermiş leğenler vardı, eşyayı getiren iki hamal her şeyi gelişigüzel bırakıvermişlerdi.

Emma, bununla dördüncü defa olarak bilmediği bir yerde yatıyordu. Birincisi rahibeler okuluna girdiği gün, ikincisi Tostes'a vardığı zaman, üçüncüsü Vaubyessard'da, dördüncüsü de bu; bunların her biri de hayatında sanki yeni bir safhanın başlangıcı olmuştu. Emma, olayların ayrı yerlerde aynı biçimde olabileceğine inanmıyordu; mademki hayatının geçen kısmı fena olmuştu, bundan sonrakinin daha iyi olacağından kuşkusu yoktu.

III

Ertesi sabah uyanınca noter kâtibini, evin önündeki meydanda gördü. Kendisi henüz gecelik elbisesi ile idi. Léon başını kaldırıp selam verdi. Emma selamı çabucak iade edip pencereyi kapadı.

Léon o gün akşama kadar saatin altıya gelmesini bekledi. Fakat otele girdiği zaman sofra başında yalnız Mösyö Binet'yi gördü.

Bir gün önceki yemek onun için mühim bir hadiseydi; o zamana kadar bir *hanım*'la durmaksızın iki saat konuştuğu hiç olmamıştı. Eskiden o kadar iyi söyleyemeyeceği şeyleri nasıl olmuş da ona, hem de öyle bir dille, anlatabilmişti?.. O, genellikle, utangaç bir çocuktu ve yarı sıkılganlıktan, yarı hislerini saklama isteğinden gelen bir çekingenliği vardı. Yonville'de onun edebi, terbiyesi yerinde bir insan olduğu söylenirdi. Yaşlı kimselerin ileri sürdüğü düşünceleri dinler, politika bahsinde taşkınlık etmezdi; bir genç için ne güzel şey. Hem, birtakım meziyetleri de vardı: Suluboya resim yapar, nota okumasını bilir ve akşam yemeğinden sonra kâğıt oynamayacaksa, seve seve edebiyat sözü ederdi. Bilgisi ile Mösyö Homais'nin saygısını, sık sık çocukları gezmeye götürmek nezaketini gösterdiği için de Madam Homais'nin sevgisini kazanmıştı. Daima üstleri başları berbat, o pek arsız ve biraz da anaları gibi hantal çocuklara, hizmetçiden başka, eczacı çırağı Justin de dadılık ederdi. Justin, Mösyö Homais'nin uzaktan akrabasıydı; eve acıdıkları için almışlardı, dükkândaki işinden başka, uşaklık da ederdi.

Eczacı, doğrusu iyi bir komşu olduğunu gösterdi. Madam Bovary'ye, alışveriş edeceği dükkâncılar hakkında bilgi verdi, kendi elma şarabı aldığı adamı özel olarak çağırttı, şarabı tadıp iyisini seçti ve fıçının bodrum katına yerleştirilip yerleştirilmediğine baktı; tereyağının ucuza alınması için çare öğretti; zangoçluk ve mezarcılık vazifelerinden başka, ev sahiplerinin isteğine göre gündelikle veya götürü olarak Yonville'in başlıca bahçelerine bakan Lestiboudois ile pazarlık etti.

Eczacının bu kadar yakından ve dostça paralanması sadece başkalarına bir hayrı dokunmak ihtiyacından gelmiyordu; bunların altında kendisinin de bir çıkarı vardı.

19 Ventôse XI tarihli kanunun, diplomasız şahısların hekimlik yapmalarını yasak eden birinci maddesine aykırı hareket etmişti; bu yüzden birtakım gizli ihbarlar üzerine Rouen'a, krallık savcısının huzuruna çağrılmıştı. O yüksek adliye memuru Mösyö Homais'yi özel odasında, arkasında kalın kürklü cüppesi, başında serpuşu ile, ayakta kabul etmişti.

Bu, sabahleyin, mahkeme saatinden önce oluyordu. Koridorda, jandarmaların koca çizmeleri ile dolaştıkları, daha uzaktan da, kilitlenen kapı gürültülerine benzer sesler duyuluyordu. Eczacının kulakları çınlamaya başladı, o kadar ki, beynine kan hücum edip ölecek sandı; kendini rutubetli zindanlara atılmış, çoluğunu çocuğunu gözyaşları içinde perişan, eczaneyi satılmış, şişeleri, kavanozları dağıtılmış bir halde görür gibi oldu; heyecanı geçsin, aklı başına gelsin diye bir kahveye girip bir kadeh rom ile Seltz suyu içmek zorunda kaldı.

Yavaş yavaş bu ihtarın hatırası zayıflamış, Mösyö Homais, yine eskisi gibi, dükkânın iç odasında ufak tefek hastalıklara bakmaya başlamıştı. Fakat belediye reisinin ona kini vardı, meslektaşları da çekemiyorlardı; her şeyden korkulurdu. Hizmetinde bulunup Mösyö Bovary'yi kendine çekmekle onu minnettar etmiş ve sonradan işin farkına varırsa söz etmesini önlemiş olacaktı. Bunun içindir ki her sabah Homais, ona *gazete*'yi götürür ve çoğu zaman da, öğleden sonra, eczaneyi bir süre bırakıp hekimle yarenlik etmeye giderdi.

Charles kederliydi. Hasta gelmiyordu. Bir yere oturup saatlerce hiç konuşmadan öyle duruyor, muayene odasına kapanıp uyuyor veya karısının dikişini seyrediyordu. Vakit geçirmek için evinde ırgatlık etti, hatta boyacıların bıraktığı bir parça boya ile, tavan arasının duvarlarını süslemeye kalktı. Fakat para meseleleri zihnini işgal ediyordu. Tostes'taki tamirat, hanımın elbiseleri ve göç için o kadar masraf olmuştu ki, üç bin *écu*'den fazla tutan drahoma, iki yılda eriyivermişti. Hem Tostes'tan Yonville'e taşınırken bir sürü eşya hasara uğramış, hatta kaybolmuştu; arabanın fazla sarsıldığı bir sırada Quincampoix kaldırımına düşüp tuzla buz olan alçı papaz da caba!..

Çok şükür ki karısının gebeliğini düşünmek, bu tatlı tasa onu avuttu. Kadının kurtulması yaklaştıkça Charles'ın da sevgisi artıyordu. Aralarında yeni bir ilişki belirip vücutlarını yaklaştıracak ve sanki daha girift bir birlik bağı, devamlı bir his peyda olacaktı. Karısının uzaktan tembel tembel

gelişini, korsesiz kalçalarının etrafına yumuşacık gevşek etlerin doluşunu seyrettikçe, karşı karşıya oturup ona doyasıya baktıkça, koltuğunda yorgun argın vaziyetler takındığını gördükçe sevincinden çıldırıyordu. Yerinden kalkar, kadına sarılır, elleri ile yüzünü okşar, "Annecik" der, dans ettirmek ister ve yarı güler, yarı ağlar bir eda ile, o anda aklına gelen türlü türlü tatlı, şakacı sözler söylerdi. Baba olacağını düşündükçe haz duyuyordu. Şimdi hiçbir eksiği yoktu. İnsan hayatını boydan boya biliyor ve hayat sofrasına, iki kolunu dayayıp, gönül ferahlığı ile oturuyordu.

Emma önce büyük bir şaşkınlık duydu; sonra, analık denen şeyin ne olduğunu anlamak için kurtulmayı arzu etti. Fakat istediği gibi masraf edip pembe ipek cibinlikli sepet beşik, işlemeli takkeler yaptıramadığı için hüzne kapıldı, çocuk takımı ile uğraşmaktan vazgeçti, onu köyün işçi kadınlarından birine ısmarlayıp kendisi bir çöpüne karışmadı. Böylece, annelerin şefkatini iştahlandıran o hazırlıklarla gönül eğlendirmedi, belki de sevgisi, bunun için, ta başlangıcından bir derece sönükleşti.

Fakat Charles her yemekte çocuktan bahsettiği için Emma da onu devamlı bir surette düşünmeye başladı.

Oğlan istiyordu; gürbüz, esmer olacak, adını Georges koyacak; dünyaya getireceği çocuğun bir erkek olması fikri, sanki geçmişteki aczlerinin intikamını aldıracak bir ümitti. Erkek kısmı, ne de olsa, serbesttir; ihtirasları ve memleketleri dolaşır, engellerden atlar, en uzak saadetlere dişlerini geçirebilir. Kadının ise önüne her zaman engeller çıkar. Hem bir külçe gibi hareketsiz, hem de kolay eğilip bükülen bir yaratık olan kadının başında, vücudunun rehaveti, kanunun emrettiği itaatler gibi düşmanları vardır. İradesi, şapkasının bir şeritle tutturulmuş tülü gibi, her rüzgârın etkisi ile çırpınır; daima sürükleyen bir arzu ve yine daima engel olan bir ahlak düşüncesi vardır.

Bir pazar günü, seher vakti, saat altıda doğurdu.

Charles:

— Kız!.. dedi.

Emma başını çevirip bayıldı.

Çok geçmedi, Madam Homais ile *Altın Aslan* oteli sahibi Madam Lefrançois koşarak göz aydına geldiler. Eczacı, saygılı bir adam olduğundan, aralık kapıdan, şimdilik birkaç kutlama sözü ile yetindi. Çocuğu görmek istedi ve onu vücutça iyi bulduğunu söyledi.

Nekahet günleri sırasında, Emma kızına bir isim bulmak için hayli uğraştı. Önce Clara, Louisa, Amanda, Atala gibi sonu İtalyan isimlerine benzeyenleri birer birer düşündü; Galsuinde hoşuna gitmişti, ama Yseult veya Léocadie'yi daha iyi buluyordu. Charles kızına anasının adını koymak istedi; ama, Emma razı olmuyordu. Takvim[18] baştan aşağı gözden geçirildi, elâleme danışıldı.

Eczacı:

— Geçen gün Mösyö Léon'la konuşuyorduk, dedi; çocuğun adını Madeleine koymayışınıza hayret ediyor; şimdi o isim moda oldu.

Fakat Charles'ın annesi kızıp böyle günahkâr kadın[19] adının lafını ettirmedi. Mösyö Homais'nin ise, bir büyük adamı, ünlü bir olayı veya yiğitlik gösterir bir kavramı hatırlatan isimlere sevgisi vardı; dört çocuğuna da bu usul üzere ad koymuştu. Böylece, Napoléon şan ve şerefi, Franklin de hürriyeti temsil ediyordu; Irma belki sadece romantizme bir tavizdi, ama Athalie, Fransız tiyatrosunun en ölmez usta işine karşı bir anmaydı. Çünkü, Mösyö Homais'nin felsefi inançları, sanat vadisindeki hayranlıklarına engel olmaz ve düşünürlüğü, hassaslığını boğmazdı; farkları gözetmesini bilir, hayal ile taassubu birbirine karıştırmazdı. Örneğin, Athalie tragedyasındaki fikirleri kınamakla beraber üsluba hayrandı; eserin ruhuna lanet ediyorsa da bütün ayrıntıları alkışlar, şahıslara öfkelendiği halde onların nutukları ile coşardı. Onun başlıca güzel parçalarını okudukça heyecana kapılır, fakat papaz alayının o parçalardan kendi melanetleri için faydalandıklarını düşündükçe yüreğini üzüntü kaplardı; öyle ki, ruhunu saran bu birbirine aykırı hisler arasında kararsız, hem Racine'e iki eli ile taç giydirmek, hem de onunla şöyle bir çeyrek saat tartışmak isterdi.

Nihayet Emma,Vaubyessard şatosunda Markiz'in bir tazeyi Berthe diye çağırdığını hatırladı; artık bu ada karar verildi ve Rouault Baba gelemeyeceği için, vaftiz babası olması Mösyö Homais'den rica edildi. Hediye olarak müessesesi matahlarının hepsinden birer parça, yani altı kutu hünnap, bir kavanoz dolusu nişasta peltesi, üç hokka hatmi murabbası,

ayrıca da, bir dolaptan bulup çıkardığı altı çubuk nöbet şekeri verdi. Ayin gününün akşamı bir ziyafet çekildi; *papaz* da gelmişti; kafalar kızıştı.

Likörlere sıra gelince Mösyö Homais *İyilerin Tanrısı*'nı tutturdu; Mösyö Léon bir Venedik havası, vaftiz analığı etmiş olan ihtiyar Madam Bovary de İmparatorluk zamanından kalma bir şarkı okudular, nihayet Bovary Baba, çocuğun getirilmesini istedi ve onu, başından aşağı bir bardak şampanya dökerek vaftiz etti. Böyle mukaddesatın alaya alınması, rahip Bournisien'i öfkelendirdi, Bovary Baba *Tanrılar Savaşı'*ndan bir parça okuyarak karşılık verince papaz gitmeye kalktı; hanımlar yalvarıyorlardı; Homais araya girdi ve papazı yerine oturttular; o da, hiçbir şey olmamış gibi, yarı bıraktığı kahvesini içmeye başladı.

Charles'ın babası Yonville'de bir ay daha kalıp sabahları, meydanda çubuğunu içmeye giderken giydiği gümüş şeritli asker külahı ile köy halkının gözlerini kamaştırdı. İçkiye de pek düşkün olduğundan sık sık hizmetçi kızı *Altın Aslan*'a gönderip bir şişe *Fransız rakısı* aldırtır, oğlunun hesabına yazdırtırdı; boyun atkıları güzel koksun diye gelininin bütün kolonyalarını harcadı.

Emma onunla konuşmaktan hiç de sıkılmıyordu. Herif dünyayı dolaşmıştı: Berlin'den, Viyana'dan, Strasbourg'dan, subaylık zamanından, metreslerinden, bulunduğu ziyafetlerden bahsediyor, hem nazik, hoşsohbet gözüküyor, hatta bazen, merdivende olsun, bahçede olsun: "Charles, karışmam ha!.." diyerek kadını belinden yakalıyordu.

O zaman ihtiyar Madam Bovary, oğlunun saadeti yıkılacak diye kaygılandı ve böyle devam ederse, kocasının, genç kadının fikirleri üzerinde kötü bir etkisi olmasından korkarak bir an önce köye dönmeye karar verdi. Belki daha ciddi endişeleri de vardı. Mösyö Bovary hiçbir şeyden çekinmeyecek adamlardandı.

Çocuk, doğramacının karısına, sütnineye verilmişti; bir gün Emma onu birdenbire özledi ve kırkı çıkıp çıkmadığını hesaplamadan, Rollet'nin evine doğru yürümeye başladı. Marangoz köyün ta ucunda, dağın eteğinde, araba yolu ile çayırlar arasında otururdu.

Öğle vaktiydi; pencerelerin tahta kepenkleri kapatılmıştı; mavi göğün sert ışığı altında parıl parıl yanan arduvaz taşlarından damların tepesinde sanki

kıvılcımlar çatırdıyordu. Ağır bir rüzgâr esiyordu. Emma yürürken kendinde bir halsizlik hissediyordu, kaldırımın çakılları ayaklarını zedeliyordu, eve mi dönsem, yoksa bir yere girip otursam mı diye bir düşündü.

Tam o sırada Mösyö Léon, koltuğunun altında bir tomar kâğıtla, orada bir kapıdan çıktı. Gelip kadını selamladı ve Lheureux'nün dükkânı önünde, sokağa doğru ilerleyen tentenin gölgesi altına girdi.

Madam Bovary kızını görmek üzere yola çıktığını, fakat şimdi bir yorgunluk duyduğunu anlattı.

Léon:

— Arzu ederseniz... diye söze başladı, ama devama cesaret edemedi.

Emma:

— Bir işiniz var mıydı?.. diye sordu ve kâtipten aldığı "hayır" cevabı üzerine, kendisine yoldaş olmasını rica etti.

Daha o akşam Yonville'de bunu duymayan kalmamıştı; belediye reisinin karısı Madam Tuvache, hizmetçisine, "Madam Bovary'nin kendini lekelemekte olduğunu" söyledi.

Sütninenin evine varmak için, sokak geçildikten sonra, mezarlığa gidermiş gibi sola sapmak ve basık evlerle bahçeler arasında, iki tarafında kurtbağrı ile dolu bir küçük yolu tutmak lazımdı. Kurtbağrılar, yavşanotları, yabangülleri, ısırganlar, fundalıklardan yükselen böğürtlenler hep çiçek açmıştı. Çitlerin delikleri arasından bakılınca, kulübelerin önünde, gübrede yuvarlanan bir domuz veya boynuzlarını ağaç gövdelerine sürten, bağlı inekler görülüyordu. İkisi, yan yana, yavaş yavaş yürüyorlar, Emma, Léon'a dayanıyor, Léon da adımlarını kadınınkine uyduruyordu; önlerinde bir sürü sinek, sıcak havada uğuldayarak uçuyordu.

Evi, önüne gölge salan bir koca ceviz ağacından tanıdılar. Damı kara kiremit örtülü bu basık evin çatı deliğinden aşağı bir soğan hevengi sarkıyordu. Dikenli çite dayanmış çalı demetleri; yere ekili birazcık marul, lavanta çiçeği ve sırıklarında çiçek açmış bezelyenin etrafını çeviriyordu. Pis bir su akıp otların üzerine yayılıyordu; etrafta ne olduğu pek anlaşılmaz birkaç pırtı, el örgüsü çorap, kırmızı basmadan bir gömlek asılıydı; çitin

üzerine de amerikanbezinden bir yatak örtüsü serilmişti. Tahta perde kapısının açıldığını duyunca sütnine, kucağında meme emen bir çocukla çıkıp geldi. Bir eli ile de, yüzü gözü çıban içinde, cılız, küçük bir oğlanın elinden tutmuştu; Rouen'lı bir şapkacının oğlu olan bu çocuğu, babası ile anası, ticaretleriyle fazla meşgul oldukları için, köye bırakmışlardı.

Sütnine:

— Buyurun, dedi; sizin çocuk içeride uyuyor.

Evin, zemin katında bulunan biricik odanın dibinde, duvara dayalı perdesiz geniş bir karyola vardı; camlarından biri kırıldığı için, üzerine yuvarlak bir mavi kâğıt yapıştırılmış pencerenin önünde bir hamur teknesi duruyordu. Kapının arkasındaki köşede, bulaşık musluğunun taşı altında, ağzına tavuk tüyü takılmış zeytinyağı şişesinin yanına parlak çivili pabuçlar dizilmişti; tozlu şöminenin üzerine, çakmaktaşları, mum ve kav parçaları arasına bir Mathieu Laensberg atılıvermişti. Bu odada bulunan lüzumsuz şeylerin sonuncusu da, hiç şüphesiz bir lavantacı ilanından kesilip altı kundura çivisiyle duvara mıhlanmış boru çalan, şöhret sembolü bir kadın resmiydi.

Emma'nın çocuğu, yerde, bir kamış beşikte uyuyordu. Annesi onu yorgana sarıp kucağına aldı ve iki tarafına sallayarak ninni söylemeye başladı.

Léon odada dolaşıyordu; arkasına Nankin kumaşından elbise giymiş o güzel hanımı bu sefalet manzarası içinde görmek ona bir tuhaf geliyordu. Madam Bovary kızardı; Léon, gözleri ile bir terbiyesizlik etmiş olmaktan korkarak başını çevirdi. Sonra Emma, işlemeli yakasına kusmuş olan çocuğu tekrar yatırdı. Sütnine hemen koştu ve: "Yer etmez, belli bile olmaz!" diyerek yakayı silmeye başladı.

— Bana daha neler ediyor, bir görseniz!.. diyordu; Bütün günüm onu temizleyip kurulamakla geçiyor!.. Bakkal Camus'ye lütfen söyleyiveriniz de lazım oldukça bana biraz sabun versin... Sizin için de daha iyi olur, benim rahatsız etmemden kurtulursunuz.

Emma:

— Peki, peki, dedi. Allahaısmarladık, Madam Rollet.

Ayaklarını eşikte silerek dışarı çıktı.

Kadıncağız bahçe kapısına kadar beraber gitti; ha bire gece kalkmanın ne kadar zahmetli olduğundan bahsediyordu.

— Bazen öyle takatsız düşüyorum ki, sandalyenin üzerinde uyuyakalıyorum; ne olur, bana yarım kilo çekilmiş kahve bıraksanız, bir ay idare eder, sabahları sütle içerim.

Madam Bovary, sabredip kadının teşekkürlerini de dinledikten sonra yürüdü; fakat birkaç adım ilerlemişti ki bir takunya sesi duyup başını çevirdi; yine sütnine geliyordu.

— Ne var?..

Köylü kadın Emma'yı bir kara ağacın altına çekti ve kocasından bahsetmeye başladı; kocasının işinden kazandığı, yüzbaşının da yılda bir verdiği altı frankla...

Emma:

— Kısa kesin, dedi.

Sütnine, her kelimede bir içini çekerek:

— Peki, dedi; sabahları benim yalnız başıma kahve içtiğimi görünce içlenir diye korkuyorum; bilirsiniz ya, erkekler...

Emma:

— Vereceğiz dedik ya!.. diye tekrar ediyordu. Artık can sıkıyorsunuz!

— Ah hanımcığım, o kadarla kalmaz ki!.. Yaraları göğsünde fena fena sızılar bıraktı. Elma şarabından zayıflıyorum, diyor.

— Çabuk olun, Madam Rollet; istediğiniz ne ise çabuk söyleyin.

Sütnine yerlere kadar eğilerek:

— Söyleyeyim, dedi; bilmem istediğim pek çok mu oldu?.. –Bir kez daha selam verdi– Gönlünüzden ne koparsa,– gözleri yalvarıyordu– bir testicik Fransız rakısı gönderiveriniz; onunla çocuğun ayaklarını ovarım, dil gibi yumuşacık ayakları var...

Emma, sütnineden kurtulduktan sonra yine Mösyö Léon'un koluna girdi. Bir süre hızlı hızlı yürüdü, sonra yavaşladı ve etrafa gezdirdiği gözleri, kadife yakalı bir redingot giymiş olan delikanlının omzuna dikildi. Mösyö Léon'un kestane rengi, düz ve güzel taranmış saçları omuzlarına doğru iniyordu. Emma onun tırnaklarına da dikkat etti: Yonville'de kimseninki o kadar uzun değildi. Tırnaklarına bakmak kâtibin başlıca işlerinden biriydi; hatta bunun için, yazı takımında özel bir makas bulunduruyordu.

Yonville'e, ırmak boyundan döndüler. Sıcak mevsimde yamaç daha genişlediği için, ırmağa kadar inen birkaç basamak merdivenleri bulunan bahçelerin duvarları, ta temellerine kadar görülüyordu. Su, sessiz, koşar gibi akıyor ve bir serinlik hissi veriyordu; uzun ince otlar, kendilerini iten akıntıya göre eğiliyor ve suyun berraklığı üzerinde bırakılıp yayılmış, yeşil bir saçı andırıyorlardı. Bazen, kamışların ucuna veya nilüfer yaprakları üzerine, incecik ayaklı bir böceğin konup yürüdüğü görülüyordu. Arka arkaya gelip birbirini çatlatan dalgaların mavi kabarcıklarına güneş doluyor, dalları düşmüş ihtiyar söğütler, suya kül rengi gövdelerini yansıtıyorlardı; ötede, bütün civarda, çayır sanki bomboştu. O saat çiftliklerde yemek vaktidir; bunun içindir ki genç kadınla yol arkadaşı yürürken, ayaklarının hep bir sesle toprağa çarpmasından, birbirlerine söyledikleri sözlerden ve Emma'nın vücudu etrafında hışırdayan elbisesinin sürtünmesinden başka bir şey duymuyorlardı.

Sivri tepelerine şişe parçaları dikilmiş bahçe duvarları, bir limonluk camekânı gibi sımsıcaktı. Tuğlaları arasında sarı şebboylar bitmişti; Madam Bovary geçerken açık şemsiyesinin ucu ile dokunup onların kuru çiçeklerinin birkaçını ufalayıveriyordu; bazen de duvarlardan sarkan bir hanımeli veya bir filbahar dalı, şemsiyenin saçaklarına takılıp bir süre ipeğin üzerinden sarkıyordu.

Yakında Rouen tiyatrosuna geleceği söylenen İspanyol dans topluluğundan bahsettiler. Emma:

— Gidecek misiniz?.. diye sordu.

— İstiyorum ama, bilmem mümkün olacak mı?

Birbirleriyle başka bir konuşacakları yok muydu?.. Halbuki gözleri daha bir sohbetle doluydu; söz kesilmesin diye gelişigüzel cümleler bulmaya

çalışıyorlardı. Ama ikisi de kendilerini tatlı bir gevşekliğin kapladığını hissediyordu; sanki ruhları arasında derin, sürekli bir fısıltı vardı ki, bu, ağızlardan çıkan fısıltıyı örtüyordu. Yeni duydukları bu tatlılığın şaşkınlığı içinde, ikisi de bu histen bahsetmeyi, nedenini araştırmayı hiç düşünmüyorlardı. Gelecek mutluluklar, sıcak ülkelerin kıyıları gibi, kendilerinden önceki genişliğe, özlerindeki gevşekliği güzel kokulu bir meltem halinde yayar ve bu sarhoşluk içinde kendisinden geçen insan, görünmeyen ufku merak etmeyi bile aklından geçirmez.

Bir yerde toprak, hayvan ayakları altında dövüle dövüle çökmüş, bir çukur meydana gelmişti; orada çamurun içinde birbirinden uzak taşlara atlayarak geçmek lazım geldi. Bazen Emma bir dakika durup ayağını basacak bir yer arıyor ve titreyen taşın üzerinde sendeliyor, dirsekleri havada, beli eğilmiş, gözü telaşlı, suya düşüvermek korkusuyla gülüyordu.

Bahçenin önüne varınca Madam Bovary küçük tahta kapıyı itti, merdiveni koşarak çıkıp kayboldu.

Léon yazıhaneye döndü. Noter orada değildi; evraka bir göz attı, sonra bir kalem yonttu, nihayet şapkasını alıp çıktı.

Argueil tepesine, ormanın başlangıcındaki otlağa gitti; çamlar altında uzandı ve parmakları arasından göğe baktı. Kendi kendine:

— Ne kadar sıkılıyorum!.. Ah! Ne kadar sıkılıyorum!.. diyordu.

Bu köyde, Homais'den başka dostu olmadan Mösyö Guillaumin'in emrinde yaşadığını düşündükçe haline acıyordu. Kulaktan atma altın gözlük takan, kırmızı favorileri beyaz kravatı üzerine dökülen Mösyö Guillaumin, ilk zamanlar kâtibin gözlerini kamaştıran İngilizvari sahte tavırlarına rağmen, ruh inceliklerinden bir şey anlamazdı. Eczacının karısına gelince o, bütün vilayetin belki en iyi kadınıydı: Koyun gibi halim selim, çocuklarını, anasını, babasını, akrabasını candan seven, başkalarının felaketine ağlayan, evinde her şeyi gelişigüzel bırakan, korseden nefret eden bir kadıncağız; fakat o kadar ağır canlı, konuşması o kadar sıkıcı, hali tavrı o kadar bayağı ve o kadar söz bilmez bir insandı ki, Léon, onun otuz ve kendisinin yirmi yaşında olmalarına, yan yana iki odada yatmalarına ve her gün görüşmelerine rağmen, onun bir kimseye kadınlık edebileceğini, onda

elbisesinden başka, kadınlara özgü bir hal daha bulunabileceğini hiç düşünmemişti.

Başka da kim vardı ki?.. Binet, birkaç dükkâncı, iki üç meyhaneci, papaz, belediye reisi Mösyö Tuvache ile iki oğlu; bunlar da zengin, suratları asık, dar kafalı, topraklarını kendileri ekip biçen, sofralarına kimseyi çağırmayan, son derece bağnaz, sohbetleri çekilmez insanlardı.

Fakat bu insan yüzlerinin meydana getirdiği bayağı zemin üzerinde Emma'nın yüzü tek olarak kendini gösteriyordu, ama yine de hepsinden uzak gibiydi; çünkü Léon onunla kendisi arasında ne olduğu tayin edilmez uçurumlar hissediyordu.

İlk zamanlar eczacı ile beraber birkaç defa onun evine gitmişti. Charles onunla dost olmaya pek istekli gözükmemişti; bunun için Léon, bir yandan saygısızlık etmek korkusu, bir yandan da hemen hemen imkânsız saydığı daha içlidışlı bir yakınlık isteği arasında kalmış, ne yapacağını bilemiyordu.

IV

İlk soğuklar basar basmaz Emma odasını bırakıp salona yerleşti; burası alçak tavanlı, uzunlamasına bir yerdi; şöminenin üzerinde de, aynaya dayalı, dal dal bir ahtapot yuvası duruyordu. Emma pencerenin yanındaki koltuğa oturur, köy halkının kaldırımdan geçmesini seyrederdi.

Léon, günde iki defa, yazıhaneden *Altın Aslan* oteline giderdi; Emma ta uzaktan onun geldiğini işitir, dinleyerek eğilirdi; delikanlı da, arkasında hep bir biçim elbise, başını çevirmeden perdenin arkasından süzülür geçerdi. Fakat ortalık karardıktan sonra, çenesi sol avcunun içinde, başladığı kanaviçe işi dizlerinin üstünde etrafa bakan Emma, birdenbire süzülen o gölge belirince bazen ürperir ve hemen kalkıp sofranın kurulmasını emrederdi.

Mösyö Homais akşam yemeği yendiği sırada gelirdi. Kadife takkesi elinde, kimseyi rahatsız etmemek için sessiz adımlarla girer ve daima: "Herkese akşamlar hayır olsun!" diye selam verirdi. Sonra masa başına, karı ile koca arasındaki yerine oturur, hekime hastalarının halini sorar, Charles da ne kadar tedavi ücreti alınması gerektiğini ondan öğrenmeye çalışırdı. Sonra "gazetede olanların" sözü açılırdı. Homais, günün o saatinde, gazeteyi hemen ezbere bilir, gerek Fransa'da, gerek hariçte cereyan etmiş ferdi felaket hadiselerini, yazı sahibinin düşüncelerini de unutmadan, birer birer anlatırdı. Fakat bu konu da kuruyuverince eczacı, sofrada gördüğü yemekler hakkında fikir beyan etmeye başlardı. Hatta bazen yerinden yarı doğrulup hanıma nezaketle en yumuşak, en iyi parçayı işaret eder veyahut hizmetçiye dönüp salçalı yemeklerin nasıl pişeceği ve baharatın ne miktarda sağlığa dokunmayacağı hakkında salıklar verirdi; yemeklerin kokusundan, etin özünden, usareden, jelatinden bir bahsedişi vardı ki göz kamaştırırdı. Zaten kafasının içi ilaç ve yemek tarifeleri ile kavanoz dolu dükkânından kalabalık olan Homais, türlü reçeller, sirkeler, tatlı likörleri kaynatmakta ustaydı; en yeni icat olunmuş, az kömür sarf eden maltızları bildiği gibi, peynirleri muhafaza etmek, bozulmaya yüz tutan şaraplara bakmak sanatlarını da bilirdi.

Saat sekizde Justin gelir, eczaneyi kapamak için efendisini çağırır; o zaman Mösyö Homais, hele Félicité de odada ise, ona alaylı alaylı bakardı;

çırağının hekimin evine gelmekten pek hoşlandığını sezmişti.

— Bizim oğlanın aklından bir şeyler geçiyor, derdi; günahına girmeyelim ama, bana öyle geliyor ki sizin hizmetçiye abayı yakmış!..

Fakat şikâyetle anlattığına göre, Justin'in daha büyük bir kusuru vardı; daima konuşulanları dinlerdi. Mesela pazar akşamları Madam Homais, koltuklarda uyuyup pek bol basma yüzlerini sırtlarıyla sürte sürte indiren çocukları alıp götürsün diye Justin'i bir kere salona çağırdı mı, onu bir daha dışarı çıkarmak kabil olmazdı.

Zaten eczacının evindeki pazar akşamı toplantılarına çok gelen de olmazdı; adam çekiştirmesi ve siyasi kanaatleri, saygıdeğer birkaç kişinin oradan ayaklarını kesmesine sebep olmuştu. Ama noter kâtibi o toplantıları hiç kaçırmazdı. Kapı çalınır çalınmaz hemen Madam Bovary'yi karşılamaya koşar, atkısını alır, kadının karlı havalarda ayakkabıları üzerine giydiği iri çuha terlikleri eczanenin masası altında bir kenara yerleştirirdi.

Önce birkaç parti otuz bir oynanır, sonra Mösyö Homais Emma ile écarté'ye başlardı; Léon kadının arkasına geçer, ona oyun öğretirdi. Ayakta durur, ellerini iskemlenin arkalığına dayar, kadının topuzuna taktığı tarağın dişlerine bakardı. Emma iskambili atmak için her kımıldanışında fistanının sağ tarafı kalkardı. Yukarıya doğru toplanmış saçlarından sırtına doğru inen esmerlik gitgide açılır ve yavaş yavaş gölgede kaybolurdu. Sonra elbisesi, kabarık bir halde iskemlenin iki yanına düşer, kıvrımlar teşkil eder, yere kadar yayılırdı. Bazen Léon çizmesinin ona değdiğini hisseder ve birine basmış gibi hemen çekilirdi.

Kâğıt oyunu bitince eczacı ile hekim dominoya oturur, Emma da yerini değiştirip, dirsekleri masaya dayanmış, *Illustration*'u karıştırmaya başlardı. Kendisi de moda gazetesini getirmiş bulunurdu. Léon'un yanına oturur, beraber resimlere bakarlar ve biri sayfayı bitirince ötekinin de bitirmesini beklerdi. Bazen Emma ondan şiir okumasını rica ederdi; Léon baygın, monoton bir sesle okur, âşıkane parçalarda büsbütün baygın, can çekişir gibi bir eda takınırdı. Fakat domino gürültüsünden rahatsız olurdu; Mösyö Homais o oyunda çok ustaydı, Charles'a ilklik verir, yine de yenerdi; üç oyundan sonra ikisi de ocak başına uzanırlar ve arası çok geçmez, uykuya dalarlardı. Ateş sönüp kül olur, çaydanlık boşalır, Léon hâlâ okurdu; Emma onu dinler, bir yandan da lambanın, üzerine arabalara binmiş *pierrot*'lar,[20]

ellerinde terazileri ile ip cambazları resmedilmiş tül abajurunu eli ile çevirir dururdu. Léon, susup, uyumuş dinleyicilerini işaret ederdi; o zaman yavaş yavaş konuşmaya başlarlar ve söyledikleri, başka kimse duymadığı için, kendilerine daha tatlı gelirdi.

Böylece aralarında bir çeşit birlik, sürekli bir kitap ve şarkı notası alışverişi başladı. Mösyö Bovary kıskançlık nedir pek bilmediği için, buna hiç aldırış etmiyordu.

Charles'a isim günü, hediye olarak, frenoloji bilimine göre yapılıp, ta göğüse kadar işaretli, mavi boyalı güzel bir kafa geldi. Bunu noter kâtibi göndermişti. Zaten onun hekime sevgi ve saygısının daha başka belirtileri de vardı, Rouen'da bir işi olunca gidip onu da yapardı; o zamanlarda bir romancının kitabı "yağlı bitkiler" merakını moda haline soktuğundan, Léon da hanıma verilmek üzere alıp *Kırlangıç*'ta kucağında getirmiş, onların sert tüylerine dokunup parmaklarını kanatmıştı.

Emma saksılarını koymak için pencerenin önüne parmaklıklı bir tahta taktırdı. Noter kâtibi de kendine böyle bir "asılı bahçe" edindi; her sabah pencereden birbirlerinin çiçekle uğraşmasına bakarlardı.

Ama köyün pencereleri içinde bir tanesi vardı, onun, Emma'nınki kadar boş kaldığı olmazdı: pazar günleri sabahtan akşama kadar, hava açık olduğu zaman her gün öğleden sonra, tavan arasının penceresi önünde Mösyö Binet'nin, gürültüsü ta *Altın Aslan* otelinden işitilen tornası başında çalıştığı görülürdü.

Bir akşam Léon eve dönünce, odasında, koyu zemin üzerine açık yaprak işlemeli yarı kadife, yarı yün bir masa örtüsü buldu. Hemen Madam Homasi'yi, Mösyö Homais'yi, Justin'i, çocukları, ahçı kadını çağırdı; ondan notere de bahsetti, herkes o örtüyü görmek istedi; hekimin karısı kâtibe ne diye böyle hediyeler veriyor, böyle cömertlik gösteriyordu? Bu herkesin tuhafına gitti ve nihayet: "Herhalde sevgilisidir de ondan!" dediler.

Léon'un sözleri de bu zannı kuvvetlendiriyordu: boyuna onun letafetinden, zekâsından bahsediyordu; o kadar ki, bir gün Binet sert sert:

— Bana ne? dedi. Ben onun evine gidip gelenlerden değilim ki!..

Ona "aşkını ilan" için ne yapacağını düşünüp içi içini yerdi; bir taraftan onun fenasına gitmekten çekinir, bir taraftan bu kadar korkak olduğu için kendi kendinden utanır, bu iki his arasında kararsız, istek ve üzüntü ile kıvranır dururdu. Sonra gayrete gelip kararını verir, hemen bir mektup yazardı; fakat bunu yırtar, başka bir güne bırakır, o gün gelince de süreyi yine uzatırdı. Bazen her şeyi göze almayı tasarlayarak yola çıktığı olurdu; fakat Emma ile karşılaşınca vazgeçerdi; o sırada Charles eve döner, Léon'a, arabaya binip kendisiyle beraber civardaki bir hastaneye kadar gitmeyi teklif ederdi. Léon hemen razı olup hanımı selamlar, Charles'ın peşi sıra giderdi. Emma'nın kocası da Emma'nın bir parçası demek değil miydi?..

Emma'ya gelince o, Léon'u sevip sevmediğini hiç düşünmedi. Onun sandığına göre aşk, şimşek parıltıları ve gök gürültüleri ile kendini birdenbire gösterir, göklerden düşüp hayatı altüst eden, iradelerimizi birer yaprak gibi söken, bütün kalbi uçuruma sürükleyen bir kasırgaya benzerdi.[21] Bilmiyordu ki, evlerin taraçalarında oluklar tıkalı ise, hafif yağmurdan da göller hasıl olur... Böylece kalbi huzur içinde yaşayıp gidecekti ama, bir gün, duvarda bir çatlak olduğunu seziverdi.

V

Bunu şubatın karlı bir gününde fark etti.

Öğleden sonra Mösyö Bovary ile Madam Bovary, Homais ile Léon hep bir arada, Yonville'den yarı fersah ötede yeni kurulan bir iplik fabrikasını gezmeye gitmişlerdi. Eczacı, Napoléon ile Athalie'yi de, yürümek jimnastik yerine geçer diye yanına almıştı, Justin de, omzuna şemsiyeleri yüklenmiş, beraber geliyordu.

Herkesin görelim diye koştuğu o yerde, hiç de görülmeye değer bir şey yoktu. Kocaman boş bir arsa, karmakarışık kum ve çakıl yığınları, şimdiden paslanmış birkaç çark; orta yerde de küçük küçük bir sürü penceresi olan dört köşe bir bina... İnşaat henüz tamamlanmamıştı, damın payandaları arasından gökyüzü hâlâ gözüküyordu. Çatının putreline asılmış, başakla karışık bir demet saman, üç renk[22] kurdelelerini rüzgârda şaklatıp duruyordu.

Homais'nin ağzı açılmıştı. Topluluğa bu kuruluşun gelecekteki önemini anlatıyor, taban tahtalarının dayanıklılığını, duvarın kalınlığını hesaplıyor, Mösyö Binet gibi kendisinin de sırf şahsi işlerinde kullanılmak üzere yanında bir metre taşımadığına üzülüyordu.

Onun koluna girmiş olan Emma biraz omzuna yaslanmış, uzakta, hafif bir sis içinde, göz kamaştırıcı solgunluğunu etrafa yayan güneşin yuvarlağına bakıyordu. Birden başını çevirip Charles'ı gördü. Kasketini kaşlarına kadar geçirmişti; kalın dudaklarının hafifçe titremesi yüzüne bir de alıklık çöktürüyordu; sırtı bile, o sakin sırtı bile insanı sinirlendiriyordu; Emma kocasının bütün bayağılığını redingotunun üzerine apaçık serilmiş gibi görüyordu.

O, öfkesinden bir çeşit iğrenç zevk tadarak kocasına bakarken Léon bir adım ilerlerdi. Benzini sarartan soğuk, sanki yüzüne daha tatlı bir baygınlık vermişti; kravatı ile boynu arasında gömleğinin bolca yakasından teni gözüküyordu; uzun saçları altından kulağının memesi meydana çıkmıştı; Emma onun bulutlara dikilmiş mavi gözlerine baktı ve onları dağların göğü aksettiren göllerinden daha berrak, daha güzel buldu.

Eczacı birdenbire:

— Seni hınzır seni, diye bağırıp oğlunun yanına koştu; çocuk, kunduraları beyaza boyansın diye bir kireç yığınının içine girmişti. Babasından işittiği azar üzerine Napoléon ağlamaya başladı; Justin de bir tutam saman almış, kunduraları temizliyordu. Ama bunun için bir bıçak lazımdı; Charles kendisininkini verdi.

Emma içinden:

— Hele bak!.. dedi. Köylü gibi cebinde bıçak taşıyor!..

Kırağı yağmaya başlamıştı, Yonville'e döndüler.

O akşam Madam Bovary komşulara gitmedi; Charles'ı uğurlayıp da kendini yapayalnız hissedince sabahki mukayese, gözünün önündeki iki şeyi karşılaştırıyor denecek kadar bir açıklıkla yeniden başladı; hem bu sefer eşyaya, hatıranın verdiği boyut genişliği de katılmıştı. Emma yatağına uzanmış, ateşin parlak ışığına bakıyor ve Léon'un bir eliyle uslu uslu bir buz parçası emen Athalie'yi tutarak, bir eliyle de ince bastonunu yere bastırıp eğmesini görür gibi oluyordu. Onu pek cana yakın buluyor, bunu düşünmekten kendini alamıyordu; Léon'un başka günlerdeki başka hallerini, tavırlarını, söylediği sözleri, sesinin ahengini, hasılı her şeyi göz önüne getiriyor, öpecekmiş gibi dudaklarını uzatarak tekrar ediyordu:

— Çok cana yakın, çok cana yakın!..

Sonra:

— Acaba bir sevdiği yok mu?.. diye düşündü. Ama kimi sevecek?.. Beni!

Léon'un kendisine âşık olduğunun bütün delilleri o anda hep birden aklına geldi, yüreği oynadı. Şöminenin alevi tavana neşeli bir ışık halinde aksetmiş, titriyordu; Emma kollarını gererek sırtüstü yattı.

O zaman bitip tükenmeyen yakınma başladı: "Felek isteseydi... Niçin kabil olmasın?.. Engel olan mı var?.."

Charles gece yarısı eve dönünce Emma; uykusundan uyanmış gibi bir hal takındı ve kocasının soyunurken gürültü etmesi üzerine baş ağrısından yakındı, sonra ilgisiz bir tavırla o akşam neler olduğunu sordu.

Charles:

— Mösyö Léon erkenden odasına çıktı, dedi.

Emma gülümsemekten kendini alamadı; gönlünü yeni bir büyü kaplamıştı, böylece uyuyuverdi.

Ertesi gün ortalığın karardığı saatte, tuhafiyeci Mösyö Lheureux, Emma'yı ziyarete geldi. Bu dükkâncı doğrusu işini bilir adamdı.

Gaskonya'da doğup Normandiya'da yerleşmiş, güneylilere özgü gevezeliğine Pays de Caux'luların kurnazlığını da katmıştı. Yağlı, gevşek ve sakalsız suratı açık bir meyankökü suyu ile boyanmışa benziyor, beyaz saçları da küçük kara gözlerinin parlaklığını bir kat daha artırıyordu. Vaktiyle ne iş gördüğünü iyice bilen yoktu; bazıları ayak satıcılığı, bazıları da Routot'da sarraflık ettiğini söylerdi. Muhakkak olan bir şey varsa, o da Lheureux'nün çok karışık hesapları zihninden yapabildiğiydi; bu hususta Binet'nin bile gözünü korkutmuştu. Fazlasıyla nezaket gösterip daima birini selamlar yahut davet eder gibi yarı eğilmiş bir vaziyet alırdı.

Krepli şapkasını kapıya astıktan sonra, elindeki yeşil mukavva kutuyu masanın üzerine koydu ve bin bir türlü saygı sözleriyle Madam Bovary'ye, o güne kadar güvenini kazanmamış olmasından dert yandı. Onunki gibi küçük bir dükkân, *zarif bir hanımın* dikkatini nasıl celp edebilirdi ki?.. "Zarif bir hanım" derken sesine daha bir kuvvet veriyordu. Ama gerek dikiş malzemesi ve çamaşır, gerek şapka ve tuhafiye hususunda ne istediği olursa getirtebilirdi; her ay aralıksız dört kere şehre giderdi. En büyük ticarethanelerle ilişkisi vardı. Onu bir kere *Üç Kardeşler, Altın Sakal, Büyük Vahşi* ticarethanelerine soruverin; bütün o efendiler Lheureux'yü pek iyi tanırlar!.. Bugün, pek ender düşen bir fırsatla eline geçmiş birkaç parça şeyi göstermek için hanımı rahatsız etmişti. Kutudan yarım düzine kadar işlemeli yaka çıkardı.

Madam Bovary yakalara baktı, sonra:

— Şimdilik bir şey lazım değil, dedi. Bunun üzerine Mösyö Lheureux kutudan büyük bir özenle üç Cezayir hamaylısı, birkaç paket İngiliz iğnesi, bir çift hasır terlik ve kürek mahkûmları tarafından hindistancevizinden oyulmuş dört kafesli rafadan yumurta fincanı çıkardı. Sonra iki elini masaya dayadı, boynunu uzattı, belini kırdı, ağzını açtı, Emma'nın o eşyaları kararsız kararsız gözden geçirmesine bakıyordu. Ara sıra, boydan boya

açılmış hamaylıların tozunu almak ister gibi, tırnağı ile vuruyordu, bu darbe ile ipekliler titreyip sarı pulları, akşam şafağının mavimtırak ışığı içinde pırıl pırıl yanıyordu.

— Bunlar kaça?..

— Sudan ucuz, dedi; sudan ucuz, ama acelesi yok, ne zaman isterseniz o zaman verirsiniz; biz Yahudi değiliz ya!..

Emma bir zaman düşündü ve Mösyö Lheureux'ye yine bir eksiği olmadığını söyledi; bunun üzerine tuhafiyeci:

— Başka bir sefer anlaşırız, dedi; ben hanımlarla daima anlaşırım, bir benimki ile anlaşamam, o kadar!..

Emma gülümsedi.

Lheureux o latifeden sonra babacan bir tavırla:

— Para için bir düşünceniz olmasın, dedi... Lazımsa ben size bulurum.

Emma hayretle baktı. Lheureux hemen sesini alçaltıp:

— Hem bulmak için öyle uzun uzun aramaya da lüzum yok, dedi; ben söz verdim mi güvenebilirsiniz!..

Sözü değiştirdi ve Mösyö Bovary'nin o günlerde bakmakta olduğu, *Café Français*'nin sahibi Tellier Baba'nın nasıl olduğunu sormaya başladı:

— Tellier Baba'nın da nesi var Allah aşkına?.. Öyle bir öksürüyor ki bütün evi sarsıyor; bilmem ama iyi görmüyorum, yakında ona fanila gömlek değil, çam tahtasından bir palto giydirmek gerekecek!.. Gençliğinde vur patlasın, çal oynasın eğlendi!.. Vallahi, hanımefendi, bu adamlar düzen, tertip nedir, bilmezler!.. İçini ispirto ile yakıp kömür etti!.. Ama insan bir tanıdığın ölmek üzere olduğunu görünce, ne de olsa tasa ediyor.

Bir taraftan eşyayı toplayıp kutuya yerleştirirken bir taraftan da hekimin müşterileri hakkında nutka girişmişti. Pencerelere bakıp somurtarak:

— Bütün bu hastalıklar hep havalardan, değil mi?.. dedi. Doğrusu ben de kendimi pek iyi hissetmiyorum; sırtımda bir ağrı var, bugünlerde gelip

beyefendiye bir göstermek istiyorum. Müsaadenizle, Madam Bovary; bir emriniz olursa minnettar edersiniz.

Kapıyı yavaşça kapattı.

Emma yemeğini tepsiyle odasına getirtip ocak başına oturdu; karnını doyurması hayli uzun sürdü; her şeyi beğendi. Hamaylılar hatırına geldikçe:

— Doğrusu almadığıma çok iyi ettim!.. diyordu.

Merdivenlerden bir ayak sesi işitti; Léon geliyordu. Hemen kalktı; kenarı bastırılmak üzere konsolun üzerine konulmuş toz bezleri vardı; en üsttekini alıp oturdu; Léon göründüğü vakit Emma çok meşgul gözüküyordu.

Konuşmaları hiç de hararetli olmadı, Madam Bovary ikide bir susuveriyor, Léon da ne diyeceğini pek bilemiyordu. Léon, şöminenin yanında alçak bir iskemleye oturmuş, parmakları arasında fildişi kutuyu çeviriyor, Emma da ya dikiyor, veyahut bezin kenarını kırıp tırnağı ile bastırıyordu. Bir şey söylemiyordu; Léon da onun, konuşmasına olduğu gibi sükûtuna da vurgun susuyordu.

Kadın içinden: "Zavallı çocuk!" diyor, delikanlı da: "Acaba neyimi beğenmiyor?.." diye düşünüyordu.

Nihayet Léon, o günlerde noterliğin bir işi için Rouen'a gideceğini söyledi.

— Sizin nota aboneliğiniz bitti; onu da yenileyeyim mi?..

— Hayır.

— Neden?..

— Çünkü...

Dudaklarını ısırdı ve iğnenin ucundaki gri tireyi yavaş yavaş çekti. Bu dikiş işi Léon'u sinirlendiriyordu. Emma'nın parmak uçları zedelenir gibi oluyordu; delikanlının aklına zarif bir kompliman geldi, ama cesaret edip söyleyemedi:

— Neden?.. dedi; bırakıyor musunuz?..

Emma birden anlamayıp sordu:

— Neyi?.. Ha, müziği, değil mi?.. Ne yapalım, öyle olacak. Ev işleri ile uğraşmak, kocama bakmak lazım; daha birçok şeyler var... Bunların hepsi müzikten önce düşünülecek vazifeler!

Saate baktı. Charles geç kalmıştı. Emma onu merak eder gibi gözüküp iki üç defa tekrar etti:

— Çok, çok iyi adamdır.

Kâtibin Mösyö Bovary'ye saygısı vardı. Fakat ona böyle bir sevgi gösterilmesi, hoşa gitmeyen bir hayret uyandırdı üzerinde; ama yine de onu övmekte devam etti:

— Zaten, dedi; herkes kendisini övüyor, özellikle eczacı...

Emma tekrar etti:

— Doğrusu çok temiz kalpli insandır.

Kâtip de karşılık verdi:

— Elbette.

Sonra Madam Homais'den konuşmaya başladı. Çoğu zaman onun sözü açılınca kılığı ile alay ederlerdi. Emma, Léon'un sözünü keserek:

— Ne çıkar?.. dedi. Ailesine düşkün bir kadın tuvalet düşünmez ki!

Yine sustu.

Ertesi günler de hep böyle geçti. Emma'nın sözleri, hali, tavrı, her şeyi değişti. Ev işlerine daha büyük bir ilgi göstermeye, kiliseye muntazaman gitmeye ve hizmetçisine daha sert davranmaya başladı.

Berthe'i sütnineden aldı. Eve misafir gelince Félicité çocuğu getirir, Madam Bovary de onu soyup vücudunu gösterirdi. Çocuklara bayıldığını iddia ediyordu; çocuk onun tesellisi, gönlünün eğlencesi, delice ihtirasıydı. Onu severken heyecana gelip, *Notre-Dame de Paris*'deki Sachette'i hatırlatacak ateşli sözler söylerdi!.. Ama Yonville'de Hugo'nun romanını okumuş yoktu ki Sachette'i hatırlasın.

Charles eve dönünce terliklerini ısınsın diye ocak başına konmuş bulurdu. Artık yeleklerinin astarı, gömleklerinin düğmesi eksik olmuyor, pamuklu

gecelik takkeleri bile dolaba kat kat istif ediliyordu. Emma'nın, eskisi gibi onun bahçede gezmek teklifine yüzünü ekşittiği olmuyordu; hiç sesini çıkarmadan boyun eğdiği emirlerini anlamamakla beraber onun her dediğine razı oluyordu; Léon yemekten sonra Charles'ın, iki eli göbeğinde, iki ayağı ızgaralara dayalı, yanağı hazmın verdiği hararetle kızarmış, gözleri saadetle nemli ateş başına kurulduğunu, çocuğun yerde kilim üzerinde yuvarlandığını, o ince belli kadının da koltuğun arkalığı üzerinden eğilip kocasını alnından öptüğünü görünce, içinden:

— Ne delilik, derdi. Ona erişmek için ne yapsam ki?

Böylece Léon, Emma'nın o kadar namuslu ve öyle elde edilmez bir kadın olduğuna inandı ki kalbinden en küçük ümidi bile uzaklaştırdı.

Fakat bu feragati ile Emma'yı görülmedik bir mertebeye yükseltmiş oluyordu. Onu gözünde, kendisine bir faydası dokunmayacak olan bütün cismani güzelliklerden ayırdı; Emma onun kalbinde daima yükseliyor ve sanki tanrılaşacak, uçup o kalpten ayrılıverecek gibi oluyordu. Bu, hayatla ilişiği olmayan ve ender oldukları için çiçek gibi bakıp yetiştirdiğimiz saf hislerden biridir; ona kavuşmanın vereceği zevk, onu kaybetmekten meydana gelecek acının yanında hiç kalır.

Emma zayıfladı, benzi soldu, yüzü uzadı. Siyah saçları, iri gözleri, düz burnu, bir kuşunkini andıran yürüyüşü ve şimdi daimi olan sessizliği ile o kadında, hayata ancak belli belirsiz dokunarak geçer gibi, alnında ulvi bir kaderin yazısını taşıyormuşçasına bir hal yok muydu?.. Gayetle mahzun ve gayetle sakin, hem son derece halim, hem de son derece çekingendi, öyle ki, insan, kiliselerde çiçeklerin mermer soğukluğuna karışan kokusu ile titrediği gibi, onun yanında da sanki donduran bir büyüye kapılıyordu. Onun cazibesinden yalnız Léon değil, başkaları da kurtulamıyordu. Eczacı bile:

— Cidden yüksek bir kadın, diyordu; bir kaza merkezine de gitse yaraşır.

Burjuva kadınları onun ev idaresine, hastalar nezaketine, fakirler de insaniyetine hayran oluyordu.

Fakat onun içini hırs, öfke ve kin kemiriyordu. O düz kırmalı fistanın altında huzurunu kaybetmiş bir kalp gizliydi; o pek afif dudakları, gönlün ıstırabını anlatmıyordu. Emma Léon'a âşıktı; yalnızlığı araması da onu

düşünüp haz duymak içindi. Onun kendisini görmek, hayalin verdiği zevki bozuyordu. Léon'un ayak seslerini duyunca yüreği çarpar, sonra karşısına çıkınca heyecanı geçip en sonunda hüzne dönen bir büyük hayretten başka bir şey duymazdı.

Léon, Emma'nın evinden üzgün çıktığı günler, kadının da, onu bir an daha sokakta görmek için arkası sıra yerinden kalkıverdiğini bilmezdi. Emma onun işlerini merak eder, halini yüzünden okumaya çalışırdı. Gidip onun odasını görmeye bir bahane bulmak için bütün bir hikâye uydururdu. Eczacının karısını, onunla bir çatı altında yattığı için mutlu sayıyordu. *Altın Aslan* otelinin güvercinleri pembe ayaklarını, beyaz kanatlarını oluklara sokup ıslatmak için nasıl o eve gidiyorlarsa, Emma'nın düşünceleri de hep o evin içinde dolaşıyordu. Fakat Emma aşkını ne kadar kuvvetle hissederse onu belli etmemek, azaltmak için o kadar şiddetle kalbinin derinliklerine atıyordu. Léon'un fark etmesini ister, bunu kolaylaştıracak rastlantılar, felaketler hayal ederdi. Emma'yı tutan hiç şüphesiz ki ya tembelliği, ya korkusu, biraz da utancıydı. Bazen düşünüyor, Léon'u kendinden pek uzaklaştırmış olduğunu, artık vaktin geçip hiçbir ümit kalmadığını sanıyordu. Böylece bir fedakârlık etmiş olduğuna kaniydi, ama: "Ben iffetli bir kadınım" diyebilmenin, ayna karşısında boynu bükük tavırlar takınmanın verdiği gurur ve zevkle biraz teselli buluyordu.

Vücudu saran istekler, para hırsı, sevda çekmenin verdiği hüzün kaynaşıp tek bir gönül acısı oluverdi; Emma bu düşünceden silkinmeye bakacağı yerde ona sımsıkı sarılıyor, ıstırabı özlüyor, her şeyi buna fırsat biliyordu. Sofraya getirilen yemekte bir kusur gördü veya bir kapıyı yarı açık buldu mu sinirleniverir, alamadığı kadifeyi, eremediği saadeti, hülyalarının pek yüksek, evinin çok dar olduğunu düşünüp inlerdi.

Onu çileden çıkaran şey, çektiği işkenceyi Charles'ın fark bile etmemesiydi. Emma'nın nazarında Charles'ın, karısını mesut ettiğini sanması budalaca bir hareket, bu düşünmeyle gösterdiği güven de adeta nankörlüktü. O adam için mi böyle uslu oturuyordu? Halbuki her saadete engel olan o değil miydi? Her sefalet onun yüzünden çıkmıyor muydu? Emma'yı her yanından kıskıvrak bağlayan karmakarışık kayışın sivri toka dili o değil miydi?

İşte böylece Emma, türlü sıkıntılarının neticesi olan kinini hep kocasının üzerine yükledi. Bu kini azaltmak için harcadığı her emek bilakis bunu

çoğaltmaktan başka bir şeye yaramıyordu; çünkü boşa giden bu zahmet de öbür üzüntü sebeplerine katılarak ayrılığın genişlemesine hizmet ediyordu. Kendi için duyduğu şefkat, içinde isyan duyguları uyandırıyordu. Evinde hayatın bayağılığı onu lüks fantezilere, kocasından gördüğü muhabbet günahkârca arzulara sevk ediyordu. Charles'dan nefrete, intikam almaya daha ziyade hak kazanmak için: "Ah! Bana bir el kaldırsa!" dediği olurdu. Aklına gelen yürek parçalayıcı ihtimallere bazen kendi de şaşıyordu; onları düşünmek, yine de güler yüz göstermeye, kendi ağzı ile mutlu olduğunu iddiaya, bahtiyarmış gibi gözükmeye, herkesi buna kandırmaya mecbur olmak!..

Ama bu ikiyüzlülükten kendi de tiksiniyordu. Bazı günler, Léon'la beraber ta uzaklarda bir yere kaçıp da talihi bir daha denemek arzuları duyardı ama, ruhunda hemen ne olduğu bilinmez, karanlıklarla kaplı bir uçurum açılıverirdi. Kendi kendine:

— Zaten, derdi; artık beni sevmiyor ki? Benim halim neye varacak? Ben kimden bir yardım, bir teselli umayım? Kim benim derdime derman olur?

Adeta soluğu kesilir, perişan, yığılıvermiş gibi oturur, sessiz hıçkırır, gözyaşları dökerdi. Onun bu buhran anlarında içeri giren hizmetçi:

— Beyefendiye niçin söylemiyorsunuz? diye sorardı.

Emma:

— Bir şey değil, derdi; hep sinirden geliyor, sakın beye söyleyeyim deme, sonra üzülür.

Félicité:

— Peki, hanımcığım, derdi. Pollet'de balıkçılık eden Guérin Baba'nın bir kızı vardı, adına La Guérine derdik; ben buraya gelmeden önce Dieppe'teydim, orada tanıdım. Siz de tıpkı onun gibisiniz. Öyle içli, öyle içliydi ki, evin eşiğinde dikilip durduğunu görenler, kapının önünde asılmış bir kefen sanırlardı. Derdini sorsanız, sanki kafasının içini sis kaplamış gibi bir şeymiş, ne hekimlerin ilacı kâr etti, ne de papazın duası... Derdi pek fazlalaştı mı, bir başına deniz kenarına giderdi; gümrük memuru kola çıkınca onu taşların üzerinde bulurmuş; kız oraya yüzükoyun yatar, ağlarmış. Kocaya vardıktan sonra geçmiş diyorlar.

Emma:

— Ama, derdi; ben bu derde kocaya vardıktan sonra tutuldum.

VI

Bir akşam açık pencerenin kenarına oturmuş, zangoç Lestiboudois'nın şimşirleri budamasını seyrederek dalmıştı; birdenbire *Angélus* çalındığını duydu.

Nisan ayı yeni girmiş, çuhaçiçekleri açmaya başlamıştı; ılık bir rüzgâr tarhları okşayarak geçiyor, ağaçlar da sanki birer kadın olmuş, yaz eğlencelerine hazırlık için kendilerine çekidüzen veriyordu. Kameriyenin çubukları arasından ve ondan öte bütün civara bakınca, ırmağın, çayırda akıp otların üzerinde girintili çıkıntılı, başıboş hatlar çizdiği görülüyordu. Akşam buharı kavakların arasından geçiyor, her birini, sanki dallarına takılıvermiş bir bürümcükten daha soluk, daha şeffaf lacivert bir gölgeye bürüyordu. Uzakta inekler yürüyordu, ama ayak sesleri de böğürmeleri de işitilmiyordu; çan da hâlâ durmamış, havalarda huzur içindeki iniltisine devam ediyordu.

Bu bir durup yine başlayan sesi duyunca, taze kadın çocukluk ve okul zillerinin hatırasına kapıldı. Mihrabın üzerinde çiçek dolu saksılardan, küçük küçük sütunlu kudas sandukasından daha yüksek uzun şamdanlar gözünün önüne geldi. Sıra sıra dizilmiş beyaz duvaklı kızlar, ortasında da dua rahlesine eğilmiş rahibelerin sert, kara başlıkları... Ah! Emma yine onların arasına karışıp kaybolabilseydi... Pazar günleri ayin esnasında başını kaldırınca, buhurun dalga dalga yükselip dönen mavimtırak dumanı içinde Meryem Ana'nın tatlı yüzünü görürdü. İçine bir gariplik çöktü; kendini, kasırgaya kapılmış bir kuştüyü gibi kimsesiz, takatsız hissediyordu; böylece, kendi de pek farkına varmadan, kilisenin yolunu tuttu. Ruhunu eğebileceği, bütün hayatı silip unutturacak herhangi bir ibadete hazırdı.

Köyün meydanında, kiliseden dönen Lestiboudois'ya rast geldi; zangoç, günün hiçbir saatini kaybetmemek için, başladığı işi bırakıp bir ikincisine seğirtmeyi, sonra yine birincisine dönmeyi tercih ederdi; öyle ki, *Angélus*'ü, ne zaman işine gelirse o zaman çalardı. Zaten vaktinden önce çalmanın, köyün çocuklarına, din dersinin saatini haber vermek gibi bir faydası da vardı.

Çocukların birkaçı gelmiş, mezarlığın taşları üzerinde bilye oynuyorlardı. Birkaçı da duvara çıkıp ata biner gibi oturmuş, bacaklarını sallıyor, son

kabirlerle duvar arasında yetişmiş iri ısırganları çarıkları ile biçiyorlardı. Mezarlıkta yalnız orada yeşillik vardı; üst tarafı hep taş dolu ve kilisenin süpürgesi bulunmasına rağmen daima ince bir tozla kaplıydı.

Ayaklarına kalçınlar giymiş çocuklar orada, sanki sırf kendileri için döşenilmiş bir parke üzerinde gibi koşuyor, bağrışmaları da çanın uğultusu arasından duyuluyordu. Ta kulenin tepesinden sarkıp bir ucu yerde sürünen kalın halatın titreşimi hafifledikçe uğultu da kesiliyordu. Kırlangıçlar hafif hafif bağrışarak geçiyor, kanatları ile havayı bıçak gibi kesiyor ve hemen, duvarın kırmızı kiremitli çıkıntısı altındaki sarı yuvalarına giriyorlardı. Kilisenin ta dibinde bir lamba, yani tavana asılmış bir şişe içinde ufacık fitilli bir kandil yanıyordu. Bunun ışığı, uzaktan, yağın üzerinde titreyen beyazımtırak bir lekeye benziyordu. Kilisenin ön tarafını kaplayan uzun bir güneş ışını, aşağı tarafların köşelerini büsbütün karartıyordu.

Çocuklardan biri, çok geniş bir delik içinde duran turnikeyi sarsıp oynuyordu, Madam Bovary, ona:

— Papaz nerede? diye sordu.

Çocuk:

— Şimdi gelir, dedi.

Çok geçmedi, papazın evinin kapısının gıcırdadığı duyuldu ve rahip Bournisien gözüktü; çocuklar çil yavrusu gibi kaçıp kiliseye girdiler. Papaz ağzının içinden:

— Bu yumurcaklar işte hep böyle! diye söylendi.

Ayağı bir din dersi kitabına çarpmıştı; eğilip kaldırdı ve:

— Günah nedir bilmezler ki! dedi.

Fakat Madam Bovary'yi görür görmez:

— Affedersiniz, dedi; birden tanıyamamıştım da...

Din dersi kitabını cebine sokup durdu; *sacristie*'nin ağır anahtarını hâlâ iki parmağı arasında sallıyordu.

Batan güneşin ışığı tam yüzüne vurmuş, dirsekleri parlak, eteği didiklenmiş yün cüppeye soluk bir renk veriyordu. Geniş göğsünde küçük düğmeler boyunca giden yağ ve tütün lekeleri, katmer katmer kırmızı gerdanın yayıldığı beyaz yakadan uzaklaştıkça daha sıklaşıyordu; derisindeki sarı benekler de, kırçıl sakalın sert kılları arasına karışıp kayboluyordu. Akşam yemeğini yeni yemiş, soluyordu.

— Nasılsınız, iyisiniz inşallah? diye sordu.

Emma:

— Hiç iyi değilim, dedi; ıstırap içindeyim.

Papaz:

— Ben de öyle! dedi. Ne yapalım, ilk sıcaklar bastı mı insana bir gevşeklik çöküyor. Ama Saint-Paul'ün buyurduğu gibi, hepimiz dünyaya ıstırap çekmeye geldik. Sizin rahatsızlığınıza Mösyö Bovary ne diyor?

Emma, küçümseyen bir hareketle:

— O ne diyecek ki! dedi.

Adamcağız şaşkın şaşkın sordu:

— Size bir ilaç yazmıyor mu?..

Emma:

— Bana lazım olan, dedi; dünya ilaçları değil ki!

Fakat papaz ikide bir kiliseye, diz çökmüş çocukların birbirine omuz vurup iskambilden askerler gibi devrilmelerine bakıyordu.

Emma:

— Size sormak istiyordum... diye söze başladı.

Papaz öfkeli bir sesle bağırdı:

— Hele bir geleyim de, Riboudet, bak kulakların ne oluyor... Seni haylaz seni!

Sonra Emma'ya dönüp anlattı:

— Bizim dülger Boudet'nin oğlu; anasının babasının hali vakti yerinde, ne yaparsa ses çıkarmıyorlar. Ama istese çabuk öğrenecek, çok akıllı şey! Ben bazen şaka olsun diye ona: "Riboudet" derim; hani Maromme yolundaki tepe yok mu, işte onun gibi. Hatta *mon* Riboudet derim. Hoş değil mi? *Mon* Riboudet, Mont-Riboudet![23] Geçen gün bunu piskopos efendimize de anlattım; güldüler... Gülmek lütfunda bulundular. Mösyö Bovary nasıl?..

Emma duymamış gibiydi. Papaz devam etti:

— Hiç şüphesiz daima meşgul, değil mi? Onunla ben, muhakkak ki bu kasabanın en çok işi olan iki adamıyız.

Kaba bir gülümseme ile ilave etti:

— Ama, o vücutların hekimi, ben ruhların hekimiyim.

Emma, papaza yalvaran gözlerle baktı:

— Evet, dedi; siz her derde dermansınız.

— O bahsi hiç açmayın, Madam Bovary! Daha bu sabah beni ta Bas-Diauville'e götürdüler; bir ineğin karnı şişmiş; sahibi işin içinde büyü var diyor. Bilmem nedendir, inekleri hep birer birer... Bir dakika müsaade buyurun! Hey Longuamarre, Baudet, siz daha rahat durmayacak mısınız?

Bir sıçrayışta kiliseye daldı.

Çocuklar o sırada ilahicilere mahsus rahlenin etrafına toplanmış, sıralara tırmanıyor, dua kitabını karıştırıyordu; bazılarının da, ayaklarının ucuna basarak, günah çıkarma odasına kadar sokuldukları oluyordu. Fakat papaz birdenbire yetişip şamarları savurmaya başladı. Yakalarından tutup havaya kaldırıyor, sanki onlar birer ağaçmış da kilisenin taşlarına dikmek istiyormuş gibi hızla yere kakıyor, diz üstü oturtuyordu.

Emma'nın yanına dönünce alaca enfiye mendilini boylu boyunca açtı, bir köşesini dişleri arasına sıkıştırdı ve:

— Doğrusu, dedi; çiftçilerin hali acınacak şey!

Emma:

— Acınacak daha neler var! dedi.

— Elbette; mesela şehirdeki işçiler...

— Onları demek istemedim...

— Affedersiniz ama onların içinde de ne namuslu, ne erdemli aile kadınları var! Evliya gibi, melek gibi kadınlar, ama ekmek bulamadıkları gün oluyor.

— Ama, papaz efendi, (Emma söz söylerken ağzının iki köşesi büzülüyordu) öyleleri de var ki ekmek buluyor da...

— Kışın ateş bulamıyor diyeceksiniz, değil mi?

— Ondan ne çıkar?

— Nasıl ne çıkar? İnsanın karnı tok, sırtı pek olunca... Bana öyle geliyor ki, bir insana başlıca lazım olan şeyler...

Emma:

— Hay Allahım! Hay Allahım! diye içini çekiyordu.

Papaz merak etmiş gibi ilerleyerek:

— Neniz var? dedi; bir sıkıntı mı geldi? Hiç şüphesiz hazım zamanınız olacak. Hemen eve gidip bir fincan çay için, Madam Bovary; içinde ham şeker eritilmiş soğuk su da çok iyidir.

— Niçin?..

Emma'da, rüyasından uyanmış bir insan hali vardı.

— Demin elinizle alnınızı ovuşturdunuz da gözleriniz karardı sandım.

Sonra, kadının biraz evvelki sözlerini hatırlayıp:

— Bana bir şeyden bahsediyordunuz, değil mi? dedi. Neydi? Pek hatırlamıyorum.

Emma:

— Hiç... Hiçbir şeyden bahsedecek değildim! diye tekrar etti.

Etrafta gezdirdiği gözleri yavaş yavaş eğilip o cüppeli ihtiyara dikildi. Karşı karşıya durmuşlar, birbirlerine bir şey söylemeden bakıyorlardı. Nihayet papaz:

— Kusura bakmayın, Madam Bovary, dedi; çünkü vazife her şeyden öncedir. Çocuklara derslerini verip hepsini evlerine göndermek lazım. Yakında première communion'lar başlayacak. Bu gidişle korkarım ki çocukları iyice hazırlayamayacağız! Bunun için *Ascension* yortusundan sonra her çarşamba dersi bir saat uzatacağım. Zavallı yavrucaklar! Onları Tanrı yoluna ne kadar erken sokarsak o kadar iyi olur; zaten Tanrı da, Mübarek Oğlunu elçi edip, bize öyle buyurmuş... Güle güle, Madam; beye de benden çok çok selam edersiniz.

Kiliseye girdi ve eşikten ayağını atar atmaz hemen bir kere diz çöktü.

Emma onun, başı biraz omzu üzerine eğilmiş, yarı açık elleri yanlarına sarkmış, ağır ağır yürüyerek iki sıra beyaz rahle arasında kaybolmasına baktı.

Sonra, bir mil üzerine konup vaziyeti değiştirilen bir heykel halinde, kalıp gibi topukları üzerinde döndü, evinin yolunu tuttu. Fakat papazın kalın sesi, çocukların ince sesi hâlâ kulağına geliyor, onun arkasından devam ediyordu:

— Siz Hıristiyan mısınız?..

— Evet Hıristiyanım.

— Hıristiyan kime derler?..

— Hıristiyan vaftiz olduktan sonra... vaftiz olduktan... vaftiz olduktan sonra...

Emma merdivenin basamaklarını tırabzana tutunarak çıktı, odasına varınca da kendini bir koltuğu attı.

Camlardan süzülen beyazımtırak ışık dalga dalga dökülüyordu. Yerli yerinde duran eşyayı sanki her zamankinden fazla bir hareketsizlik kavramış, etrafını gölge karanlık bir okyanus gibi çevirmişti. Ocak sönmüş, saat hâlâ işliyordu; Emma, kendi içinde bu kadar çöküntüler varken, eşyada görünen bu durgunluğa adeta şaşar gibi bakıyordu. Fakat küçük Berthe,

ayağında yün örgüsü patikleri, pencere ile dikiş masasının arasında durmuş, sendeleye sendeleye annesinin yanına gelmek, onun önlüğündeki kurdelelerin ucunu yakalamak istiyordu. Kadın onu eliyle savarak:

— Rahat bırak! dedi.

Kız biraz sonra yine gelip dizlerine daha ziyade sokuldu; dirseklerini dayadı, iri mavi gözünü annesine dikti; dudağından aşağı, önlüğün ipek kumaşına doğru iplik gibi salya akıtıyordu. Kadın büsbütün sinirlendi:

— Rahat bırak! diye tekrar etti.

Çocuk onun bakışından korkup bağırmaya başladı. Emma onu dirseğiyle iterek:

— Eh! sana rahat bırak diyorum! dedi.

Berthe konsolun önüne doğru yuvarlanıp başını bakır topuza çarptı; yanağını kesti, kan aktı. Madam Bovary onu kaldırmak için hemen koştu, acele ile zilin ipini kopardı, hizmetçiyi var kuvvetiyle çağırdı; tam dövünmeye başlayacağı sırada içeri kocası girdi. Yemek vakti olmuştu; Charles işten dönüyordu. Emma durgun bir tavırla:

— Bak, kocacığım, dedi; çocuk oynarken yere düşüp yüzünü kanattı.

Charles: "Merak edilecek bir şey yok, yara önemli değil," deyip talyon yakısı almaya gitti.

Madam Bovary sofraya inmedi; çocuğunu bir başına beklemek istediğini söyledi. Onun uyumasını seyrederken, içinde kalan merak da, yavaş yavaş yok oldu; bu kadar küçük bir şey için telaş etmekle budalalık ettiğine, fazla merhamet göstermiş olduğuna kanaat getirdi. Berthe'in hıçkırması artık kesilmişti. Şimdi nefesi, pamuk battaniyeyi belli belirsiz kımıldatıyordu. Yarı aralık kirpikleri altından bir çift fersiz, çukur gözbebeği görünen gözkapaklarının yanında iri iri yaşlar durup kurumuştu; yanağına yapıştırılan yakı, derisini yana doğru germişti. Emma içinden:

— Tuhaf şey! dedi; bu kız ne kadar da çirkin!

Yakıdan kalanı, yemekten sonra eczaneye geri vermeye giden Charles, saat on birde eve dönünce karısını beşiğin başında buldu. Onu alnından

öperek:

— Dedim ya! Kaygılanacak bir şey yok, dedi; hiç üzülme, karıcığım, kendini hasta edeceksin!

Eczacının evinde hayli kalmıştı. Öyle pek telaş etmemesine rağmen Homais ona metanet vermeye çalışmış, "yüreğini pek tutmasını" öğütlemişti. Bunun üzerine, çocukların uğrayabilecekleri tehlikelerden, hizmetçilerin dikkatsizliğinden konuşmaya başladılar. Madam Homais'nin kendi başına gelmişti de iyi bilirdi: Küçüklüğünde aşçı kadın, onun göğüslüğünden aşağı bir kürek dolusu kor döküvermişti; yeri hâlâ duruyordu. Bunun üzerine, toprakları bol olsun, annesiyle babası türlü türlü tedbirler almışlardı. Mesela evlerinde bıçaklar katiyyen bilenmez, döşeme tahtalarına hiçbir zaman cila vurulmazdı. Pencerelere demir parmaklık, söve pervazlarına kalın çubuk takılırdı. Homais'nin çocukları, kendilerine karışan yok gibi görünürlerdi, ama arkalarından bir bakan olmayınca yerlerinden bile kımıldanamazlardı; biraz nezle olsalar, babaları onlara türlü ilaçlar içirir; dört yaşına, beş yaşına kadar, insaf, merhamet edilmez, başlarına içi pamuklu, kalın takkeler giydirilirdi. Bu, Madam Homais'nin bir buluşuydu; kocası, böyle bir basıncın, zihin organlarına zarar vermesinden korkup içinden üzülür, hatta bazen dayanamayıp:

— Senin elinde bu çocukların, Amerika vahşilerinden farkı kalmayacak! derdi.

Charles birkaç defa sözü kesmeye çalışmıştı, ama bir türlü muvaffak olamamıştı. Odadan çıkarken noter kâtibinin kulağına yavaşça:

— Size bir söyleyeceğim var, dedi.

Léon merdivende onun önüne düştü, içinden: "Acaba bir şeyin mi farkına vardı?" diyordu. Yüreği çarpıyor, aklına türlü türlü şeyler geliyordu.

Nihayet Charles kapıyı kendi eliyle kapattı ve Léon'dan, Rouen'a gittiği zaman, madeni levha üzerine iyi bir resmin kaça çıkacağını öğrenmesini rica etti; karısına, duygularını okşayacak bir sürpriz yapmak, ince bir sevgi eseri göstermek, boylu boyunca bir resmini hediye etmek niyetindeymiş. Fakat bir kere, "bunun kaça mal olacağını" bilmek istiyordu; Mösyö Léon hemen her hafta şehre gittiği için bu işe de bakıvermesi büyük bir zahmet olmazdı.

Léon ne diye ikide bir Rouen'a giderdi? Homais, "bu işin içinde bir delikanlılık, bir kadın dalaveresi" bulunduğundan şüphe ediyordu, ama yanılıyordu; Léon'un çapkınlıkta gözü yoktu. O, her zamankinden daha üzgündü; Madam Lefrançois, onun, tabağına konulan yemeğin çoğunu bıraktığını görüp merak ediyordu. Belki işin aslını öğrenirim diye bir kere de vergi tahsildarına sordu; Binet suratını asıp:

— Ben ne bileyim? Polis hafiyesi değilim ya! diye cevap verdi.

Ama arkadaşının hali ona da bir tuhaf geliyordu; çünkü ikide bir Léon'un iskemlesine devrilip kollarını da iki yanına sarkıtarak karmakarışık sözlerle hayattan şikâyet ettiği oluyordu. Böyle zamanlarda tahsildar ona:

— Hiç eğlenceniz yok da ondan, derdi.

— Ne gibi eğlencem olsun?

— Ben sizin yerinizde olsam bir torna alırdım!

Noter kâtibi:

— İyi ama ben torna kullanmasını bilmem ki, derdi.

Bunun üzerine Binet çenesini kaşır, hem duyduğu kıvancı, hem de karşısındakini küçümsediğini gösteren bir kurumla:

— O da doğru ya! derdi.

Léon, hiçbir sonuca ermeksizin sevmekten bezmişti, hani insan, hiçbir şeye karşı ilgisi, hiçbir şeyden umudu kalmayınca hayatın her gün değişmeyen tekrarı altında ezilir gibi olur, Léon da kendinde işte öyle bir hal hissetmeye başlıyordu. Yonville'den, Yonville'lilerden o kadar sıkılıyordu ki, bazı kimseleri, bazı evleri görmek onu sabredilmeyecek derecede sinirlendiriyordu; babacan bir adam diye baktığı eczacıya da tahammül edemiyordu. Ama bir gün yeni bir işe girip başka bir hayata karışması ihtimali, gönlüne hoş geldiği kadar içine de korku veriyordu.

Önceleri ürpererek aklına getirdiği bu ihtimal, çok geçmedi, şiddetli bir arzu halini aldı. Maskeli baloların mızıkası, *grisette*'lerinin[24] şakrak sesiyle o ta uzaklardaki Paris, gözlerinin önünde canlanmaya başladı. Mademki hukuk tahsilini orada bitirecekti, niçin derhal gitmesindi? Bir mâni olan mı

vardı? Hemen içinden hazırlıklara başladı; neler yapacağını önceden kararlaştırdı. Hayalinde apartmanına koyacağı eşyayı da seçti. Orada bir sanatkâr hayatı sürecek, gitar dersi alacaktı! Bir robdöşambrı, arkaya doğru yığılan bir beresi, mavi kadifeden bir çift terliği olacaktı! Şöminenin üzerine çaprazvari bir çift meç asıp ortalarına bir kurukafa yerleştirecek, gitarını da en üste asacaktı... Bunları düşündükçe şimdiden hayran oluyordu.

İşin zor tarafı annesini razı etmekti; ama kendi aklı pek yatmıştı. Yanında çalıştığı noter bile ona, mesleğinde ilerlemek için bir başka noterlikte de çalışmayı tavsiye ediyordu. Léon, Paris'i daha ileriye bırakıp Rouen'da bir ikinci kâtiplik aradı, bulamadı; nihayet annesine uzun, ayrıntılı bir mektup yazıp hemen Paris'e gidip orada oturmasını gerektiren nedenleri anlattı. Kadıncağız razı oldu.

Léon acele etmedi. Bütün bir ay, her gün Hivert, onun için Yonville'den Rouen'a, Rouen'dan Yonville'e sandıklar, bavullar, paketler taşıdı; Léon kendisine elbiseler diktirmek, odasındaki üç koltuğu doldurmak, bir sürü boyun atkısı almak, kısacası, dünya gezisine çıkacak bir yolcudan fazla hazırlıkta bulunmak işini bitirdikten sonra da hareketini hep bir haftadan öbür haftaya bıraktı; en sonunda annesinden, tatilden önce imtihanını vermek istediğine göre, bir an önce yola çıkmasının uygun olacağını bildiren bir ikinci mektup aldı.

Sarılıp vedalaşmak saati gelince Madam Homais ağladı. Justin hıçkırıyordu; Homais, metin bir erkek olduğundan, üzüntüsünü belli etmedi; aziz dostunun paltosunu, Léon'u arabasına bindirip Rouen'a götürecek olan noterin kapısına kadar kendi elinde taşımak istiyordu. Delikanlının Mösyö Bovary'ye ancak ayaküstü bir allahaısmarladık diyecek kadar vakti kalmıştı.

Merdivenin üst başına varınca o kadar yüreği çarpıyordu ki, duruverdi. O içeri girince Madam Bovary hemen ayağa kalktı. Léon:

— Ben yine geldim! dedi.

— Sizin geldiğinizi anlamıştım!

Kadın dudaklarını ısırdı, yüzüne kan çıkıp saçlarının dibinden ta boynuna kadar derisi pespembe kesildi. Omzunu duvarın tahta kapısına dayamış,

ayakta duruyordu. Léon:

— Doktor evde değil mi? dedi.

— Evde değil.

Bir daha tekrar etti:

— Evde değil.

İkisi de sustular. Birbirlerine bakıyorlardı; aynı yürek çarpıntısı içinde birleşen fikirleri, çarpan iki göğüs gibi, birbirini sımsıkı kucaklamıştı. Léon:

— Berthe'i bir görüp öpmek isterdim, dedi.

Emma birkaç basamak inip Félicité'yi çağırdı.

Léon yalnız kalınca etrafına, duvarlara, raflara, ocağa ayrı ayrı, uzun uzun baktı; sanki hepsini içine sindirmek, alıp götürmek istiyordu.

Emma hemen geldi, hizmetçi de Berthe'i getirdi; çocuğun elinde, ipe bağlanmış, sarkan bir fırıldak vardı.

Léon onu boynundan tekrar tekrar öptü:

— Allahaısmarladık yavrucuğum! Allahaısmarladık cicim! Allahaısmarladık!

Annesinin kucağına verdi. Emma:

— Götürün çocuğu! dedi.

Yalnız kaldılar.

Madam Bovary arkasını dönüp yüzünü pencereye dayamıştı; Léon kasketini elinde tutuyor, hafif hafif dizlerine çarpıyordu.

Emma:

— Yağmur yağacak, dedi.

— Paltomu yanıma alıyorum.

— Ya!

Kadın döndü; çenesini eğmişti; öne doğru uzattığı alnının üzerinden ışık, kaşlarına kadar, bir mermer üzerinden akar gibi kayıyordu. Emma ufukta neye, nereye bakıyor? O anda içinden neler düşünüyordu? Anlamak zordu.

Léon içini çekerek:

— Artık allahaısmarladık! dedi.

Emma silkinerek başını kaldırdı.

— Evet, allahaısmarladık... güle güle!

Birbirlerine doğru ilerlediler, delikanlı elini uzattı; kadın bir an tereddüt etti. Sonra, gülmeye çalışarak:

— Evet, İngiliz usulü vedalaşalım! dedi ve o da elini uzattı.

Léon'un bütün varlığının özü, parmakları arasında sıcaklığını hissettiği o nemli avuca akıyor gibiydi.

Sonra elini açtı; gözleri bir kere daha birleşti ve Léon çıkıp gitti.

Çarşı meydanına varınca durdu; dört yeşil pancuru ile o beyaz evi son bir defa seyretmek için bir direk arkasına gizlendi. Odada pencerenin arkasında bir gölge görür gibi oldu; fakat perde, kimsenin dokunmadığını göstermek ister gibi topuzundan kurtulup uzun, eğri kıvrımlarını kıpırdattı, birden yayılıp dümdüz, hareketsiz alçı bir duvar halini aldı. Léon koşmaya başladı.

Uzaktan, yolun üzerinde, noterin kabriyolesini gördü; arkasına kaba bezden elbise giymiş bir adam, arabanın yanında durmuş, hayvanı tutuyordu. Homais ile Mösyö Guillaumin konuşuyor, onu bekliyorlardı. Eczacı, gözleri dolu dolu olmuş:

— Gelin bir kucaklaşalım, dedi. Paltonuzu getirdim, dostum; aman üşütmeyin. Kendinize iyi bakın! Sakıntısız davranmayın!

Noter:

— Haydi, Léon, arabaya! dedi.

Homais çamurluğa doru eğildi, hıçkırıkların kestiği bir sesle, gönlü üzgün, ancak şunu söyleyebildi:

— Hayırlı yolculuklar!

Mösyö Guillaumin:

— Akşamınız hayrolsun! diye cevap verdi. Haydi hayvanı bırakın.

Gittiler; Homais de evine döndü.

*

*   *

Madam Bovary bahçe tarafındaki pencereyi açmış, bulutlara bakıyordu. Bunlar, birer kara sütun halinde, yuvarlanır gibi batıya, Rouen'a doğru kümeleniyor, arkalarında da güneşin uzun çizgileri, havaya asılmış bir silah takımının altın oklarını andırıyordu; göğün boş kalan kısmını da bir porselen beyazlığı kaplamıştı. Fakat bir bora çıkıp kavakların başlarını eğdi ve birden, yeşil yapraklar üzerinde çatırdayarak yağmur boşandı. Sonra yine güneş çıktı, tavuklar bağrıştı; ıslak çalılıklarda serçeler kanat çırpıyor, kumun üzerinde birikmiş sular, akasyanın kırmızı çiçeklerini de sürükleyerek akıp gidiyordu. Emma:

— Kim bilir şimdi ne kadar uzaktadır! diye düşündü.

Mösyö Homais her zamanki gibi saat altı buçukta yemek yenirken geldi. Sandalyesine otururken:

— Bizim delikanlı bizleri bırakıp gitti ha? dedi.

Hekim:

— Öyle olmuş! diye cevap verdi; sonra iskemlesinden dönerek sordu:

— Sizde ne var ne yok?

— Ne olacak? Yalnız bugün bizim hanım biraz heyecana kapıldı. Bilirsiniz ya! Kadın kısmı her şeye üzülüverir! Hele benimki!.. O zaman bir şey söylemek de doğru değil, çünkü onların sinir yapısı, erkeklerinkinden çok gevşek oluyor.

Charles:

— Zavallı Léon'cuk! diyordu. Paris'te nasıl yaşayacak? Oraya alışabilecek mi?

Madam Bovary içini çekti.

Eczacı damağını şaklatarak:

— Alışmaz olur mu? dedi. Lokantalarda kadınlarla baş başa yemekler! Maskeli balolar! Şampanyalar! Hiç tasa etmeyin, öyle şeye herkes alışır.

Bovary karşı çıktı:

— Öyle kendini koyuverecek çocuğa benzemez.

Mösyö Homais hemen:

— Ben de sanmam, dedi. Ama ne de olsa etrafındakilere uyması lazım, sonra adı softaya çıkar. Siz o çapkınların Quartier Latin'de, oyuncu kızlarla neler yaptığını bilmezsiniz!.. Zaten Paris'te üniversite öğrencisi pek gözdedir. Bir parçacık olsun sanattan, müzikten anladılar mı hemen en kibar konaklara davet edilir, hatta Saint-Germain[25] mahallesi hanımları içinde onlara gönül verenler oluyor. Delikanlılar sonradan onların sayesinde zengin kızlar bulup evleniyor.

Hekim:

— Ama, dedi; korkarım ki Léon orada...

Eczacı hemen onun sözünü kesti:

— Hakkınız var! dedi. İşte o da madalyanın ters tarafı! İnsan Paris'te elini hep cebine götürmek zorundadır. Mesela bir bahçeye, gezmeye gitmişsiniz; bakarsınız kılığı kıyafeti yerinde, hatta yakasına nişan rozeti takmış, diplomat sanacağınız bir adam yanınıza gelir. Konuşmaya başlarsınız; gittikçe daha sokulur, size enfiye ikram eder, yerden şapkanızı alır. Dostluğu ilerletirsiniz; sizi kahveye götürür, köşküne davet eder, size şaraplar içirir, birçok kimselerle tanıştırır. Bütün bunlar, yüzde seksen, paranızı aşırmak veya sizi tehlikeli işlere sürüklemek içindir.

Charles:

— Doğru, dedi; ama benim aklıma daha ziyade hastalıklar gelmişti; örneğin tifo, taşralı öğrenci ona çabuk tutuluyor.

Emma ürperdi. Eczacı devam etti:

— Yemeklerinin değişmesi bünyede karışıklığa sebep olur da onun için. Hem Paris'in suyu, lokantaların yemeği, o salçalı baharlı etler, ne derlerse desinler, insanın evinde pişen çorbanın yerini tutamaz. Ben daima ev yemeğini tercih ederim, daha sıhhidir. Bunun içindir ki Rouen'da eczacı

okuluna giderken bir pansiyona girmiştim, yemeklerimi orada profesörlerle yerdim.

Böylece genel sorunlar hakkındaki düşüncelerini, neleri sevip nelerden hoşlanmadığını anlatmaya başladı ve bu, Justin gelip hazırlanacak bir ilaç için onu çağırıncaya kadar devam etti. Homais:

— İllallah! dedi; bir dakika rahat yok, hep ırgat gibi çalışmalı!.. Bir an bir yere gitmeye gelmiyor!.. İnsanı çift beygiri gibi kan ter içinde uğraştırıyorlar!.. Ne çekilmez çile!

Kapıya kadar gittikten sonra:

— Unutuyordum, dedi; haberiniz var mı?

— Neden?

Homais kaşlarını kaldırıp en ciddi tavrını takınarak:

— Bu yıl, dedi; Seine-Inférieure çiftçileri, tarım işlerini konuşmak için Yonville-l'Abbaye'de toplanacaklarmış. Henüz son karar verilmemiş ama pek muhtemel olduğu söyleniyor. Bugünkü gazetede de buna dair birkaç satır vardı. Doğru çıkarsa bizim kaza için son derece önemli bir şey olur!.. Bunu yine konuşuruz. Zahmet etmeyin, görüyorum; Justin fener getirmiş.

VII

Ertesi gün Emma için iç sıkıcı bir gün oldu. Etrafında ne varsa, eşyanın üzerinde hayal meyal dalgalanan kara bir havaya bürünmüş gibiydi; ruhunun uçurumuna dalan keder, ıssız şatolara dolan kış rüzgârı gibi, hazin ulumalarla doluyordu. Hani bir daha geri gelmeyecek şeylere hülyamızın bir kapılması vardır, hani her olup bitmiş işten sonra bizi saran bir yorgunluk, alıştığımız her hareketin durmasından, devamlı bir titreşimin kesilivermesinden doğan bir ıstırap vardır, o gün Emma işte o hale uğramıştı.

Vaubyessard'dan dönüp de kafasının içinde kadril kasırgaları uğuldadığı günlerde olduğu gibi, yine gamlı bir durgunluğa, uyuşuk bir yeise tutulmuştu. Léon şimdi ona daha uzun boylu, daha güzel, daha şirin, daha hayalleşmiş görünüyordu. Ondan ayrılmış olmasına rağmen, bırakıp gitmemişti, hâlâ oradaydı, evin duvarlarında hâlâ onun gölgesi vardı. Emma, onun yürümüş olduğu bu halılardan, onun oturmuş olduğu şu boş iskemlelerden, koltuklardan gözünü ayıramıyordu. Irmak hâlâ akıyor, küçük dalgalarını kaygan sahil boyunca sürüp duruyordu. Oralarda, yosun tutmuş çakıllar üzerinde kaç defa beraberce gezip suların şırıltısını, şimdi duyduğu şırıltıyı dinlemişlerdi!.. Ne güzel güneşli günler görmüşlerdi!.. Öğleden sonra, bahçenin bir köşesinde, gölgelikte oturup, baş başa ne tatlı anlar geçirmişlerdi!.. O, kuru çubuklardan yapılmış bir iskemleye ilişir, başı açık yüksek sesle kitap okurdu; kırdan esen serin rüzgâr sayfaları hışırdatır, kameriyenin latinçiçeklerini titretirdi. Ah! Hayatının biricik büyüsü, yegâne saadet ümidi olan o adam gidivermişti!.. Emma ne yapmıştı da bahtiyarlığı, önüne geldiği zaman yakalayıvermemişti?.. O, kaçmaya kalkınca niçin iki eli ile, iki dizi ile ona sarılmamıştı?.. Emma, Léon'u sevmediğine dövündü; onun dudaklarına susadı. Koşup onun yanına gitmek, kollarına atılmak, "Ben geldim, ben seninim!.." demek için içi titriyordu. Fakat böyle bir hareketin güçlüğünü düşünüp onu göze alamaması, arzularına bir de esef katarak onları bir kat daha şiddetlendiriyordu.

O günden sonra Léon'un hatırası, Emma'yı saran can sıkıntısının merkezi oldu; bu hatıra, o üzüntünün ortasında, yolcuların bir Rus stepinde unuttukları ateşten daha çok parlıyordu. Emma ona doğru atılıyor, ona sığınıp büzülüyor, sönmek üzere olan o ateşi usulca karıştırıyor, etrafında

onu daha ziyade canlandırabilecek şeyler arıyordu; eline derhal geçen fırsatlar gibi en uzak hatıraları, gerçekten başına gelenler gibi ancak hayalinde geçenleri, nefsinin tatmin edilmeden dağılan arzularını, rüzgâra kapılmış birer kuru dal gibi kırılan saadet tasavvurlarını, kısır faziletini, düşmüş ümitlerini, kocalı bir kadın olmak boyunduruğunu, her şeyi topluyor, kederini kızıştırmak için hepsinden faydalanıyordu.

Yığın belki kendiliğinden tükendiği, belki de pek büyük olduğu için gitgide alevler yatıştı. Aşk, ayrılıkla yavaş yavaş söndü, alışıklık kederi yavaş yavaş boğdu, soluk semasına al bir renk vermiş olan yangın parıltısı perde perde kararıp kayboluverdi. Gerçi şuurunu kaplayan uyuşukluğun tesiriyle, kocasına karşı duyduğu iğrenme hislerini ruhunun aşkına doğru bir atılışı, kinin açtığı yakıcı yaraları şefkat ateşinin tekrar canlanması sandığı da oluyordu; fakat fırtına esmekte devam ettiği, sevda yanıp kül olduğu, hiçbir yardım gelmediği, hiçbir güneş doğmadığı için her tarafı büsbütün gece kapladı ve Emma, içine işleyen müthiş bir soğuk içinde kendini kaybetmişe döndü.

Tostes'taki kötü günler yine baş gösterdi. Emma şimdi kendisini eskisinden de mutsuz buluyordu, çünkü artık kederin ne olduğunu öğrenmiş, ondan hiç, hiç kurtulamayacağını anlamıştı.

Bu kadar büyük fedakârlıklara katlanmış bir kadın, gönlünün çektiği ufak tefek şeylerden de mi kaçınsın?.. Bir gotik dua iskemlesi aldı, tırnaklarını temizlemek için bir ay içinde on dört franklık limon harcadı; Rouen'a yazıp mavi kaşmirden bir fistan getirtti; Lheureux'nün dükkânına gidip hamaylıların en güzelini aldı; bunu sabahlığının üzerinden beline bağlar, panjurları kapatır, eline bir kitap alır, o kıyafetle bir kanepeye uzanıp yatardı.

İkide bir saçlarının biçimini değiştiriyordu: bazen Çin kadınlarınki gibi toplar, bazen kâkül bırakır, bazen de örerdi; bir süre de, erkek saçı gibi yandan ayırıp ensesi üstüne topladı.

İtalyanca öğrenmek istedi: bir iki sözlük, bir gramer, bir yığın beyaz kâğıt aldı. Tarih ve felsefe kitapları gibi ağır eserler okumaya kalktı. Bazen gece yarısı Charles sıçrayarak uyanır; bir hastaya çağrıldığını sanıp dili dolaşarak:

— Geliyorum, geliyorum, derdi.

Buna sebep de Emma'nın lamba yakmak için kibrit çakması olurdu. Fakat okuması da nakış işlemesi gibiydi; nakışları yarıda bırakıp dolaba tıktığı gibi kitabın da birine başlar, bir başkasına geçerdi.

Öyle buhran anları oluyordu ki, o zamanlarda onu, çılgınca işlere sürüklemek pek kolaydı. Bir gün kocasına, yarım bardak dolusu Fransız rakısını içebileceğini iddia etti. Charles'ın da budalalık edip: "Yapamazsın!" demesi üzerine rakıyı dikiverdi.

Yonville'in ev kadınlarının tabiri ile: "terelelli" olmasına rağmen Emma'da hiç de keyifli bir hal yoktu; çoğu zaman dudaklarının kenarında hareketsiz bir kasılma gözükürdü: Hani evde kalıp ihtiyarlamış kızlarla, çökmüş muhterislerin yüzlerini kırıştıran bir büzülme vardır, işte ona benzer bir şey. Nereye gitse hep benzi uçuk, duvar gibi bembeyazdı; burnunun derisi aşağı doğru çekilir, gözleri insana dalgın bakardı. Şakaklarında üç tane ak tel buldu diye ihtiyarlık sözü etmeye başladı.

Sık sık halsizlikler geçiriyordu. Hatta bir gün ağzından kan geldi; Charles'ın telaş ettiğini görünce:

— Adam sen de! dedi; ne çıkar ki?..

Charles gidip muayene odasına kapandı; masanın başında koltuğa oturup iki kolunu dayadı, Léon'un hediye ettiği kafanın altında hüngür hüngür ağladı.

Mektup yazıp annesini çağırttı; Emma'nın hali hakkında uzun uzun konuştular.

Neye karar vereceklerini bilemiyorlardı. Emma hekim tedavisine razı olmadıktan sonra ne yapılabilirdi ki?

İhtiyar Madam Bovary:

— Bilir misin ki karına ne lazım?.. diyordu. O, kendini zorla bir işe vermeli, el işlerine! O da, birçok kadınlar gibi ekmeğini kendi kazanmaya mecbur olsa siniri miniri kalmaz. Bütün bunlar işsizlikten, kendi kendine kuruntu edinmesinden geliyor.

Charles:

— Uğraşmıyor, iş görmüyor değil ki!.. derdi.

— Uğraşıyor da ne yapıyor? Birtakım romanlar, kötü kötü kitaplar okuyor, hepsi de din aleyhinde, papazlar aleyhinde Voltaire'den alınmış sözlerle dolu. Sana söyleyeyim, oğlum, bunun sonu hayır değildir; bir insanda din iman olmazsa namus da kalmaz.

Bunun üzerine Emma'nın roman okumasına engel olmaya karar verildi. Bu iş, hiç de kolaya benzemiyordu. Kaynana:

— Sen onu bana bırak! dedi.

Rouen'dan geçerken, kira ile roman veren kitapçıya uğrayacak ve Emma'nın abonelikten vazgeçtiğini söyleyecekti. O herif: "Benim işim budur" diye zehir saçmakta devam ederse polise başvurmaya da hakları olmaz mıydı?..

Kaynana ile gelinin vedalaşmaları pek soğuk oldu. Bir arada geçirdikleri üç hafta içinde, sofrada buluşulduğu zaman veya akşam yatmaya giderken, âdet yerini bulsun diye edilen sözlerden, hal hatır sormadan başka iki çift lakırdı bile etmemişlerdi.

İhtiyar Madam Bovary bir çarşamba gün hareket etti; o gün Yonville'de pazar kurulmuştu.

Meydan, erkenden, kiliseden otele kadar evler boyunca dizilmiş, kıç üstü devrilip okları yukarı dikilmiş arabalarla dolmuştu. Öbür tarafa da yelken bezinden barakalar kurulmuştu. Onların her birinde pamuklular, yün battaniyeler, çoraplar, hayvan yuları, bir uçları havada dalgalanan kurdeleler satılıyordu. Yerde, yumurta ehramlarıyla içlerinden yapışkan saman parçaları gözüken peynir sepetleri arasında, hurda bakırlar seriliydi; buğday öğütme makineleri yanında, yassı kafeslerde gıtgıtlayan tavuklar başlarını çubukların arasından çıkarıyordu. Hep bir yere üşüşüp oradan kımıldamak istemeyen halkın, eczanenin camlarını kırmasından korkulduğu zaman oluyordu. Çarşamba günleri eczane hiç boşalmazdı; halkın birbirini iterek oraya girmesi ilaç almaktan ziyade hastalıklar hakkında danışmak içindi: Homais'nin hekimliği civar köylere o derece ün salmıştı. Onun yılmak

bilmez cüretkârlığı köylülerin aklını çelmişti. Hepsi de ona bütün hekimlerden daha büyük bir hekim diye bakarlardı.

Emma penceresine çıkmıştı (bunu daima yapardı: taşrada pencere mesire ve tiyatro yerini tutar); şenlik bilmez heriflerin itişip kakışmalarını seyrederek eğleniyordu. O sırada, yeşil kadifeden redingot giyinmiş bir bey gördü. Bu adam, ayaklarında kalın dizlikler olmasına rağmen ellerine sarı eldivenler takmıştı; hekimin evine doğru ilerliyordu; arkasından da başı öne eğilmiş, düşünceli düşünceli yürüyen bir köylü geliyordu. O bey, kapının eşiğinde Félicité ile konuşan Justin'e:

— Doktor beyi görebilir miyiz? dedi.

Justin'i evin uşağı sanmıştı:

— Kendilerine La Huchette'li Mösyö Rodolphe Boulanger gelmiş dersiniz, dedi.

Bu zatın kendini La Huchette'li diye tanıtması, öyle bir toprağı olduğu için koltuk kabartmak istemesinden değil, kim olduğunu iyi bildirmek içindi.[26]

La Huchette, Yonville civarında bir "malikâne"nin adıydı: Rodolphe Boulanger, köşkü ve iki çiftliği ile beraber orayı satın almıştı; çiftlikleri öyle pek sıkıntıya düşmeden, kendi işletiyordu. Bekâr olarak yaşıyordu; "yılda hiç olmazsa on beş bin frank geliri" olduğu söylenirdi!

Charles odaya girdi. Mösyö Boulanger adamını gösterip, "bütün vücudu karıncalandığı" için kan aldırmak istediğini söyledi. Köylü, bütün söylenenlere:

— Hafifliktir!.. diyordu.

Bu ısrar üzerine Bovary bir sargı ile bir leğen getirdi ve Justin'den leğeni tutmasını rica etti. Sonra, yüzü sapsarı kesilmiş köylüye:

— Korkmayın!.. dedi.

Köylü:

— Siz işinize bakın, ben korkmam! diye cevap verdi.

Sonra, bir babayiğit tavrı takınıp iri kolunu uzattı. Neşterin batması ile kanın fışkırıp aynayı bulaştırması bir oldu.

Charles:

— Leğeni beri getirsene! diye bağırdı.

Köylü:

— Iş! dedi; çeşme gibi be! Kanım amma da kırmızıymış! Öyle olması iyilikten gelir, değil mi?..

Doktor:

— Bazen, dedi; insan önce bir şey duymaz, sonradan bayılıverir, hele böyle güçlü kuvvetlilerde çoğu zaman öyle olur.

Köylü, bu sözleri duyunca, elinde çevirip durduğu neşter muhafazasını bırakıverdi. Omuzları şiddetle silkinip iskemlenin arkalığını gıcırdattı. Şapkası başından düştü. Bovary, parmağını damara yapıştırıp:

— Ben böyle olacağını biliyordum!.. dedi.

Justin'in elindeki leğen sallanmaya başlamıştı; dizleri titriyordu, rengi uçmuştu, Charles:

— Emma! Emma! diye çağırdı.

Kadın koşarak merdivenlerden indi.

Kocası:

— Çabuk sirke getir! diye bağırıyordu. Aman Allahım!.. İkisi birden...

Heyecanından baskıyı bir türlü yerleştiremiyordu. Mösyö Boulanger ise Justin'i kucaklamış, masanın üzerine oturtup arkasını duvara dayamış, bir taraftan da sakin sakin:

— Bir şey yok, telaş etmeyin! diyordu.

Madam Bovary Justin'in kravatını çözmeye başladı. Gömleğinin kordonları kördüğüm olmuştu; Emma birkaç dakika hafif parmaklarını delikanlının gerdanında dolaştırmaya mecbur oldu; sonra patiska mendiline

sirke döktü; bununla yavaş yavaş Justin'in şakaklarını ıslatıyor, hafif hafif üflüyordu.

Arabacı ayıldı; fakat Justin'in baygınlığı hâlâ devam ediyor, gözbebekleri –süte atılmış mavi çiçekler gibi– uçuk akın içinde kayboluyordu.

Charles:

— Aman bunu görmesin! dedi.

Madam Bovary, masanın altına koymak üzere leğeni aldı; yaptığı eğilme hareketiyle fistanı (bu, dört volanlı, sarı renkli, boyu uzun, etekliği geniş bir yazlık elbiseydi), odanın döşeme taşlarına çarpıp etrafına yayıldı; Emma çömelip kolunu uzatırken biraz sendelediği için kumaşın şişkinliği de yer yer inip göğsünün kıvrımlarını belli ediyordu. Sonra gidip bir sürahi su getirdi; bardakta şeker eritirken eczacı da içeri girdi. Telaş arasında hizmetçi ona da haber yetiştirmişti. Homais, çırağının gözlerinin açıldığını görünce derin bir nefes aldı. Sonra onun etrafında dönmeye başladı; şöyle yukardan aşağıya bakıp:

— Budala! dedi. Gerçekten budalasın! Kelimenin tam manasıyla budala! Bir hacamat da büyük bir şey mi? Hem de senin gibi hiçbir şeyden korkmaz, güçlü kuvvetli bir delikanlı için!.. Bu oğlanın sincaptan farkı yoktur, insanın gözünü karartacak kadar yükseklere çıkıp ceviz devşiriverir... Sen hele bir daha ağzını açıp da övün bakayım!.. Eczacı olacak bir adam için güzel bir mizaç doğrusu! Sen, günün birinde, gayet nazik, vahim neticeleri olabilecek bir işte, hâkimlerin vicdani kanaatini aydınlatmak üzere mahkeme huzuruna çağırılabilirsin; orada soğukkanlılığını muhafaza etmen, fikir selameti ile düşünüp bir erkek olduğunu göstermen lazım, yoksa herkesin nazarında bir aptal olursun!..

Justin cevap vermiyordu. Eczacı devam etti:

— Hem senin burada işin ne? Daima doktor beyi de, hanımefendiyi de rahatsız ediyorsun! Zaten çarşamba günleri sana daha çok ihtiyacım oluyor. Şimdi evde tam yirmi kişi var. Seni merak ettim, her şeyi yüzüstü bırakıp geldim. Haydi, git bakalım! Koş! Beni bekle, şişelere de göz kulak ol!

Justin giyinip gittikten sonra bir müddet bayılma bahsi açıldı. Madam Bovary ömründe bayılmamıştı. Mösyö Boulanger:

— Bir hanım için doğrusu fevkalade bir şey! dedi. Ama bazı kimseler de pek zayıf yürekli oluyor. Mesela ben bir düelloda, şahitlerden birinin, tabancalar doldurulurken çıkan gürültüden bayıldığı gördüm.

Eczacı:

— Ben, dedi; başkalarının kanını görmeye hiç aldırmam; ama kendi kanımın aktığını biraz düşünsem kendimi kaybedebilirim.

Mösyö Boulanger uşağına artık eve gitmesini, kafasına koyduğu işi nihayet yaptırdığı için gönlünün rahatlamasını söyledi.

— Bu sayede sizinle tanışmak şerefine nail oldum, diye ilave etti.

Bu cümleyi söylerken Emma'ya bakıyordu.

Sonra masanın bir köşesine üç frank bıraktı, gelişigüzel bir selam verip çıktı gitti.

Az sonra ırmağın öte tarafını bulmuştu (La Huchette'e oradan gidilirdi); Emma onu çayırdan geçerken gördü: Rodolphe Boulanger kavaklar altında yürüyor, bir düşüncesi varmış gibi ikide bir duruyordu. O içinden:

— Şirin kadın! diyordu; Hekimin karısı hakçası şirin bir kadın!.. Güzel dişleri, kara gözleri, zarif ayakları var. Endamı da Paris kadınlarınınki gibi. Acaba nereden buralara düşmüş? O koca herif bu kızı nereden ele geçirmiş?

Mösyö Rodolphe Boulanger otuz dört yaşındaydı; mizacında hoyratlık, zekâsında oldukça keskinlik vardı; zaten kadınlarla hayli düşüp kalkmış, onları iyice öğrenmişti. Emma'yı güzel bulmuştu; bunun içindir ki onu da, kocasını da düşünüyordu:

— Herif çok budalaya benziyor. Kadın hiç şüphesiz ondan bıkmıştır. Herifin tırnakları pis, sakalı da en aşağı üç günlük. O, hastadan hastaya dolaşırken karısı da evde oturup çoraplarına yama vurur. Elbette içi sıkılır! Şehirde yaşamak, her akşam dans etmek ister! Zavallı kadıncağız! Mutfakta masanın üzerine konan sazan balığının nasıl su diye içi titrerse onun da aşk diye içi titrer. Şöyle nazikçe üç kopliman yapsan insanı çıldırasıya sevecek, hiç şüphe yok! Hem de ne şefkat gösterir! Ne dilber olur!.. Orası öyle ama, sonra başımdan nasıl atarım?..

Onunla sevişmenin rast gelebileceği engelleri böyle uzaktan düşünmek aklına metresini getirdi. O, Rouen'lı bir aktrisi "kapatmıştı"; hatırasından bile bıkkınlık getirdiği o hayalle bir an oyalandıktan sonra içinden:

— Madam Bovary ondan elbette çok daha güzel, dedi; hem de çok daha taze. Virginie doğrusu pek semirdi. Neşesi, keyfi de insana usanç veriyor. Karides yemeye de ne kadar düşkün.

Kır bomboştu; Rodolphe etrafında, kundurasına kırbaç gibi vuran otların hep biteviye hışırtısından ve uzakta, yulaflar arasına saklanmış cırlakların gürültüsünden başka hiçbir ses duymuyordu; Emma yine hekimin odasındaki hali, o elbisesi ile gözünün önüne geliyor ve Rodolphe onu hayalen soyuyordu. Sopasını hızla vurup yerdeki bir keseği parçalayarak:

— O, benim olacak!.. Benim olacak! diye bağırdı ve hemen meselenin icra tarafını tetkike başladı. Düşünüyordu:

— Nerede buluşuruz?.. Nasıl buluşuruz? Çocukla dadısı sürekli başımızda olacak. Hem komşular var, kocası var, her cinsten bin türlü sıkıntı, dert var. Bırak sen de! dedi. Çok vakit harcamak lazım!

Sonra tekrar başladı:

— Ama gözleri de burgu gibi insanın ta yüreğine giriyor. Benzi de ne uçuk!.. Ben ki uçuk benizli kadınlara bayılırım.

Argueil yokuşunun tepesine vardığı zaman kararını vermiş bulunuyordu:

— Artık fırsat kollamak lazım!.. Ara sıra evlerine uğrar, onlara av eti, tavuk, hindi gönderirim, gerekirse kendimi hacamat ettiririm; dost olurum, onları bize davet ederim... Sahi! diye ilave etti; yakında tarım toplantıları dolayısıyla şenlikler var, elbette Madam Bovary de gelir, görürüm. İşe başlarız, hem de cüretkârlık göstererek; en emin yol odur.

VIII

O pek beklenilen tarım şenlikleri nihayet başladı. Tören günü daha sabahtan köy halkı, evlerinin kapısı önüne çıkmış, hazırlıklardan söz ediyorlardı; belediye dairesinin saçağı, sarmaşıkla donatılmıştı; bir çayıra, ziyafet için bir çadır kurulmuş, kilisenin önündeki meydanın ortasına da, valinin geldiğini haber vermek, madalya kazanan çiftçilerin adlarını bildirmek için bir *bombarde*[27] konulmuştu. Buchy milli muhafız kıtası da (Yonville'de muhafız kıtası teşkil edilmemişti) gelip Binet'nin idaresindeki itfaiye bölüğüne katılmıştı. Binet o gün her günkünden de dik bir yaka takmıştı; sımsıkı forması içinde bedeni o kadar kaskatı kesilmiş, o kadar hareketsizleşmişti ki, bütün kişiliği, bir tek hareketle yavaş yavaş usul üzere, adım adım kalkıp inen bacaklarında toplanmıştı. Vergi tahsildarı ile albay arasında öteden beri bir rekabet devam edegeldiğinden her ikisi de emirleri altındaki adamları ayrı ayrı talim ettiriyorlardı. Birbiri arkasından bidüziye kırmızı apoletlerin, sonra göğüslüklerin geçtiği görülüyordu. Bu hiç durmuyor, boyuna yeniden başlıyordu! Bu kadar şatafat asla görülmemişti! Köy halkının çoğu evlerini bir gün önceden temizlemişlerdi; yarı açık pencerelerden üç renkli bayraklar sarkıyordu, bütün meyhaneler doluydu; kolalı başlıklar, altın haçlar, renk renk atkılar, hava güzel olduğu için, kardan daha beyaz gözüküyor, güneşin berrak ışığında parlıyor, kara redingotlarla mavi bez ceketlerin monotonluğunu, saçılmış karışık renkleriyle süslüyorlardı. Civar çiftliklerden gelen kadınlar, lekelenir diye korkup bellerine kaldırdıkları fistanlarını tutan iğneleri attan inince çıkarıyor; kocaları ise, şapkalarını korumak için üzerlerine örttükleri mendilleri yerlerinde bırakıp bir uçlarını dişleriyle tutmakta devam ediyorlardı.

Halk, caddeye köyün iki ucundan geliyordu. Sokakçılardan, ağaçlı yollardan boyuna insan taşıyor, ara sıra da, gidip şenliği görmek için evlerden çıkan keten eldivenli hanımların arkasından kapı tokmaklarının çarptığı duyuluyordu. Herkesin en çok hayran olduğu şey, büyük memurların oturacağı parmaklıklı tribünün iki tarafına dikilmiş, üzerlerine fenerler asılmış iki uzun porsuk ağacıydı; bundan başka, belediye dairesinin dört sütununa dayanmış, her birine yeşilimsi bir bayrak asılıp üzerine sarı sırma ile yazılar işlenmiş dört tane sırık vardı. Bunların birine: "Yaşasın

Ticaret", ötekine: "Yaşasın Tarım", üçüncüsüne: "Yaşasın Sanayi", dördüncüsüne de: "Yaşasın Güzel Sanatlar" yazılmıştı.

Fakat bütün yüzlerde bir çiçek gibi açılan sevinç, otelci Madam Lefrançois'yı kederlendirmişe benziyordu. Madam Lefrançois, mutfak merdiveninin basamaklarında durmuş, kendi kendine homurdanıyordu:

— Ne budala herifler! Öyle bezden baraka yaptılar da iyi halt ettiler! Bir vali, cambazlar gibi çadır altında yemek yemekten hoşlanır mı sanıyorlar? Böyle işgüzarlıkların adına "memlekete hizmet" diyorlar! Ta Neufchâtel'den pis bir aşçı getirmeye değerdi ya! Hem de kimler için! Bir alay inek çobanı, baldırı çıplak alayı için!..

Eczacı oradan geçiyordu. Siyah bir setre, Nankin pamuklusundan pantolon, kunduz derisinden kundura giymiş, her zamankinin tersine olarak da başına bir şapka, basık bir şapka geçirmişti.

— Allah ömürler versin! dedi; Af buyurun, acele işim var.

Şişman dul kadın nereye gittiğini sorunca:

— Size garip geliyor, değil mi?.. dedi. Ben ki daima laboratuvarımda otururum, şairin peynire soktuğu fareden de daha münzeviyim...

Otelci kadın:

— Ne peyniri? diye sordu.

Homais:

— Hiç! Hiç! dedi. Sadece şunu söylemek istemiştim, Madam Lefrançois: Her zaman dükkânıma kapanır otururum. Ama bugün, böyle bir münasebetle...

Madam Lefrançois küçümseyen bir tavırla:

— Haa! Oraya mı gidiyorsunuz? dedi.

Eczacı hayretle cevap verdi:

— Evet, oraya gidiyorum. Ben danışma komisyonunda üye değil miyim ya!

Madam Lefrançois onu birkaç saniye süzdü, sonra gülümseyerek cevap verdi:

— Öyleyse başka! Ama tarımdan size ne? Siz ondan da anlar mısınız?

— Elbette anlarım; ben eczacı, yani kimyager değil miyim? Kimyanın konusu da, Madam Lefrançois, doğadaki bütün cisimlerin birbiri üzerine etkilerini araştırmak olduğundan, bunun sonucu olarak tarım da onun alanına dahil demektir! Hem, gübrelerin bileşimi, sıvıların mayalanması, gazların çözümlenmesi, miyasmaların etkisi gibi şeyler, sorarım size, doğrudan doğruya kimya değil de nedir?

Otelci kadın cevap vermedi. Homais devam etti:

— Siz bir insanın tarım uzmanı olması için bizzat toprağı sürmesi, kümes hayvanları beslemiş olması mı lazımdır sanıyorsunuz? O işlerden ziyade, söz konusu maddelerin yapısını, toprağın, maden filizlerinin durumunu, havanın etkilerini, arazinin niteliğini, madenlerin, suların özelliklerini, çeşitli cisimlerin yoğunluğunu, kılcallığını bilmek lazımdır! Daha ne bileyim? Binaların yapılışını, hayvanların yemini, uşakların yemeğini incelemek, gerekirse bu konularda karar vermek, tutulan yolu eleştirebilmek için sağlık bilgisi kurallarını da çok iyi bilmek gerekir! Bundan başka botanik biliminden de anlamak, ağaçları otları tanımak gereklidir, Madam Lefrançois! Anlıyor musunuz? Hangileri sağlığa zararlı, hangileri yararlıdır? Hangileri verimsizdir, hangileri besleyicidir? Hangilerini yok etmeli, hangilerini etmemelidir? Falan ağaç ya da ot nerede tutar, nerede tutmaz? Bütün bunları bilmek, ayırt etmek, kısacası broşürleri, dergileri okuyup bilimin ilerlemesinden haberdar olmak, her zaman uyanık davranıp ıslahatı göstermek lazımdır...

Otelci kadın gözlerini *Café Français*'nin kapısından ayırmıyordu, eczacı devam etti:

— Ah! Bizim tarımcılarımız birer kimyager olsa, hiç olmazsa bilimin öğütlerini dinler kimseler olsalar! Mesela ben geçenlerde büyükçe bir risale, yetmiş iki sayfalık bir muhtıra kaleme almış, *Elma şarabı, imal tarzı, tesirleri ve bu hususta bazı yeni düşünceler* diye ad koymuştum; Rouen'daki Tarım Derneği'ne gönderdim; bu sayede derneğin tarım bölümü yemiş

ağaçları koluna üye olmak şerefine erdim. İşte benim o eserim basılıp yayılsaydı...

Fakat, Madam Lefrançois zihnen o kadar dalgın görünüyordu ki eczacı durmak zorunda kaldı. Kadın:

— Hele şunlara bakın!.. diyordu. Anlaşılır şey değil. Böyle pis bir aşçı dükkânı!..

Yün örgü ceketinin ilmiklerini göğsüne doğru çeken omuz silkintileri ile iki elini kaldırıp rakibinin meyhanesini gösteriyordu. O sırada oradan şarkı sesleri yükselmekteydi.

— Zaten, dedi; artık çok sürmez; sekiz güne varmaz her şey biter.

Homais hayretle geriledi. Madam Lefrançois üç basamak merdiveni indi ve eczacının kulağına eğildi:

— Nasıl? dedi; sizin haberiniz yok mu? Bu hafta haciz koyacaklar. Lheureux dava açıp eşyanın satılmasını istemiş. Onu senetlerle katletti.

Akla hayale gelebilecek her türlü hal ve fırsata uygun cümleleri olan eczacı:

— Ne korkunç felaket! dedi.

Otelci kadın, Mösyö Guillaumin'in uşağı Théodore'dan öğrendiği bu işi anlatmaya başladı. Tellier'den nefret etmesine rağmen bu hususta Lheureux'yü ayıpladığını, onun "yüze gülüşünün, yılan gibi" olduğunu söylüyordu.

— İşte, dedi; kendisi şurada, pazaryerinde: Madam Bovary'yi selamlıyor. Madam Bovary'nin başında yeşil bir şapka var, Boulanger'nin koluna girmiş.

Homais:

— Madam Bovary mi? dedi. Ben hemen gidip kendisine saygılarımı sunayım. Belki içeride, sütunlar altında bir yer bulursak memnun olur.

Eczacı, tafsilat vermek için çağıran Madam Lefrançois'yı dinlemeden, dudaklarında gülümseme, hızlı hızlı uzaklaştı; sağına soluna selamlar

dağıtıyor, arkasında rüzgâra kapılıp dalgalanan kara setrenin etekleriyle hayli yer kaplıyordu.

Rodolphe onu uzaktan görmüş, hızla yürümeye başlamıştı; fakat Madam Bovary'nin soluğu kesildi: Rodolphe da adımlarını ağırlatıp gülümsedi; ve nezakete bakmayarak:

— Şu şişman heriften kaçınmak istiyordum da onun için, dedi; biliyorsunuz ya? Şu eczacı.

Emma ona dirseği ile vurdu, Rodolphe kendi kendine: "Bu da ne demek?" diye düşündü ve yürümesine devam etmekle beraber kadını göz ucuyla süzdü.

Böyle yandan bakılınca kadının yüzü o kadar sakindi ki, bir şey anlamak kabil olmuyordu. Uçuk renkleriyle birer saz yaprağını andıran kurdelelerin süslediği oval siyah şapka, o çehrenin beyazlığını bir kat daha belirtiyordu. Kıvrık iri kirpikli gözleri önüne bakıyor ve iyice açık oldukları halde, ince derisinin altında hafif hafif vuran kanı, onları biraz elmacıkların altına çekilmiş gibi gösteriyordu. Burun zarını pembe bir renk kaplamıştı. Emma başını omzuna eğmişti; dudakları arasından da dişlerinin sedef gibi parlayan uçları gözüküyordu.

Rodolphe: "Acaba benimle eğleniyor mu?" diye düşündü.

Emma'nın öyle dirsek vurması, sadece dikkat etmesini ihtar içindi; çünkü, Mösyö Lheureux de onlarla beraberdi ve ikide bir, sohbete girişmek ümidi ile olacak, onlara:

— Hava doğrusu enfes!.. Herkesler dışarıda!.. Rüzgâr doğudan esiyor, gibi sözler söylüyordu.

Madam Bovary'nin de, Rodolphe'un da hemen hiçbir cevap vermemelerine rağmen Mösyö Lheureux, onların en küçük bir hareketlerini görünce: "Ne emir buyurdunuz?" diye yaklaşıp elini şapkasına götürüyordu.

Nalbandın evi önüne vardıkları zaman Rodolphe, yolu çite kadar takip edeceğine birdenbire bir patikaya saptı; Madam Bovary'yi de beraber sürüklemişti.

— Allahaısmarladık, Mösyö Lheureux! diye bağırdı. İnşallah yine görüşürüz!..

Emma gülerek:

— Herifi nasıl da savdınız! dedi.

— Başımıza başkalarını musallat etmenin yeri var mı ya! Hem, mademki bugün sizinle bulunmak bahtiyarlığına erdim...

Emma kızardı. Rodolphe sözünü tamamladı. Artık havanın güzelliğinden, böyle çayır çimende yürümenin zevkinden bahsediyordu. Yeniden çiçek açmış birkaç papatya gördüler.

Rodolphe:

— Şu koyungözlerine de bakın! dedi. Ne güzel! Köydeki sevdalı kızların hepsinin de falına bakmaya yeter.

Sonra ilave etti:

— Birkaç tane koparayım mı? Ne dersiniz?..

Emma biraz öksürüp:

— Sizin de bir sevdiğiniz var mı?.. diye sordu.

Rodolphe:

— Orasını Allah bilir! diye cevap verdi.

Çayır artık kalabalıklaşmaya başlıyor, iri şemsiyeleri, sepetleri, çocukları ile gelmiş kadınlar insana çarpıyorlardı.

Ayaklarına mavi çoraplar, topuksuz pabuçlar giyip parmaklarına gümüş yüzükler takınmış, yanlarından geçilince süt kokan hizmetçi kızlara ikide bir yol vermek gerekiyordu. Bunlar el ele vermiş, uzun bir dizi halinde yürüyor ve böylece, ta akçakavaklardan ziyafet çadırına kadar, boylu boyunca bütün çayıra serpiliyorlardı. Artık hayvanları tetkik zamanı da gelmişti: kazıklara bağlanmış uzun bir iple koşu meydanı gibi bir yer ayrılmıştı, çiftçiler, birbiri arkasından, oraya girmeye başlamışlardı.

Hayvanlar orada, yüzleri ipten tarafa çevrilmiş, birbirininkinden ya yüksek, ya alçak gelen sağrıları ile karmakarışık dizilmişlerdi. Uykusu gelmiş domuzlar burunları ile toprağı deşiyor, danalar böğürüyor, koyunlar meliyor, bir dizlerini kıvırmış inekler karınlarını da çimene yaymış, ağır ağır geviş getiriyor ve ertaflarında vızıldayan küçük sineklerden korumak için gözlerini kırpıyorlardı.

Kolları sıvalı arabacılar, kısraklar tarafında burunlarını aça aça bakıp kişneyen, şaha kalkmış aygırları zapt ediyorlardı. Kısraklar, başları uzanmış, yeleleri sarkmış, sakin sakin duruyor, tayları da onların gölgelerinde yatıyor veya bazen meme emmeye geliyorlardı. Bu bir araya tıkıştırılmış vücutların meydana getirdiği dalga boyunca, rüzgâra kapılan bir yelenin bir bayrak gibi havalandığı, bazen de birkaç sivri boynuzun veya koşan birkaç insan başının yükseldiği görülüyordu. Sahadan yüz adım kadar ötede, ayrıca bir yerde, ağzı bağlanmış, burnuna demir halka vurulmuş kocaman kara bir boğa vardı ki sanki tunçtanmış gibi hiç kımıldamıyordu. Üstü başı lime lime bir çocuk onu bir iple tutuyordu.

İki sıra arasında, hakem heyeti azaları ağır ağır dolaşmaya başladılar; her hayvanın önünde durup bakıyor, sonra birbirlerine yavaş yavaş fikir danışıyorlardı. İçlerinde en önemlileri gibi gözüken biri, hem yürüyor, hem de elindeki deftere bir şeyler kaydediyordu. Bu zat, hakem heyeti başkanı Mösyö Derozerays da la Panville'di. Rodolphe'u görür görmez hemen yanına gitti ve nazik bir tavırla gülümseyerek:

— Nasıl, bizi huzurunuzdan mahrum mu edeceksiniz, Mösyö Boulanger? dedi.

Rodolphe hemen geleceğini söyleyerek özür diledi, ama başkan uzaklaşır uzaklaşmaz, Emma'ya:

— Doğrusu, dedi; gitmeye hiç de niyetim yok: Sizin yanınızda olmayı, onun yanında olmaya tercih ederim.

Rodolphe, Tarım Komisyonu toplantılarına hiçbir önem vermemekle beraber, daha rahat dolaşabilmek için jandarmalara mavi kartını gösteriyor, hatta güzel bir hayvan gördü mü, durup bakıyordu. Fakat Madam Bovary'nin böyle şeylerle ilgilendiği yoktu; Rodolphe bunu sezince, Yonville hanımlarının tuvaleti ile alaya başladı; kendisi üstüne başına pek

bakmadığı için özür diledi. Rodolphe'un giyiminde, aleladelikle özenip bezenmenin bir araya gelmesinden hasıl olan bir karmakarışıklık vardı; avamdan kimseler bunu, garip bir surette yaşamanın, pek tuhaf hisler beslemenin, sanat hevesine esir olmanın ve toplum kurallarını daima hafifsemenin bir belirtisi sanarak, ya hoşlanır, ya da sinirlenir. Örneğin, Rodolphe'un kollukları pastalı patiska gömleği, rüzgâr estikçe, kül rengi toz bezden yeleği içinde kabarır, kalın çizgili pantolonunun altında da, alt kısmı vernikli, koncu Nankin bezinden potinleri gözükürdü. Bunlara o kadar vernik vururdu ki ayna gibi parlatırdı; çayırda baksanız otların aksettiğini görürdünüz. Rodolphe onlarla at pisliklerine basar, elini ceketinin cebine sokar, şapkasını yan giyerdi.

— Zaten, dedi; insan köyde oturunca...

Emma:

— İyi giyinmek zahmetine değmez, dedi.

— Çok doğru! Bu adamlardan hiçbiri, bir elbisesinin biçimi, dikişi nedir, onu bile anlamaz; insan bunu düşündükçe...

Sonra taşranın bayağılığından, onun boğduğu hayatlardan, orada sönüp giden emellerden, hülyalardan bahsettiler.

Rodolphe:

— Bunun içindir ki, diyordu; ben de günden güne kendimi hüzne daldırıp gidiyorum.

Emma hayretle:

— Siz mi? dedi. Ben sizi neşeli bir adam sanıyordum.

— Evet, ama görünüşte öyle; çünkü herkesin önünde yüzüme bir alaycı maskesi takmasını bilirim. Ama kaç kere, mehtapta bir mezarlık görünce, gidip orada uyuyanlara katılmanın daha iyi olup olmayacağını kendi kendime sormuşumdur...

— Ah, ya dostlarınız ne olacak? Onları hiç düşünmüyor musunuz?

— Dostlarım mı? Peki hangileri? Dostum var mı benim? Kim beni düşünüyor ki?

Bu son kelimeleri söylerken sesi dudaklarından adeta ıslık gibi çıkıyordu.

Arkalarında, üst üste konmuş bir sürü iskemle taşıyan bir adam yüzünden, birbirlerinden uzaklaşmak zorunda kaldılar. Adam öylesine yüklenmişti ki, yalnız tahta kunduralarının burnu ile, öne doğru uzattığı kollarının ucu görülüyordu. Bu, kilisesinin iskemlelerini kalabalıktan oradan oraya taşıyıp duran mezar kazıcısı Lestiboudois'ydı. Kendi çıkarları söz konusu olunca kafası pek güzel işlediği için, Tarım Komisyonu toplantılarından faydalanmanın çaresini bulmuştu. Fikri de para getiriyordu; müşteriden baş alamaz olmuştu. Nitekim, sıcaktan bunalan kasabalılar, hasırı buhur kokan bu iskemleleri kapışıyorlar ve kilise mumlarının damlalarıyla kirlenmiş kocaman arkalıklarına bir nevi saygıyla yaslanıyorlardı.

Madam Bovary, Rodolphe'un kolunu tekrar yakaladı; o, kendi kendine konuşuyormuş gibi devam etti:

— Evet, birçok şeylerden mahrum kaldım; hep yapayalnız. Ah, hayatta bir gayem olsaydı, bir sevgiye rast gelseydim, birini bulsaydım... O zaman içimdeki bütün enerjiyi harcar, her şeyi alt eder, her şeyi silip süpürürdüm!

Emma:

— Ama hiç de acınacak bir halde değilsiniz gibi geliyor bana, dedi.

Rodolphe:

— Öyle mi sanıyorsunuz?

— Ne de olsa... serbestsiniz.

Tereddütle ilave etti:

— Zenginsiniz.

Rodolphe:

— Benimle alay etmeyiniz, dedi.

Emma alay etmediğine yemin ederken, bir top sesi gümbürdedi. Herkes, itişe kakışa kasabaya doğru yollanmaya başladı.

Bu, yanlış bir işaretti. Vali bey henüz gözükmemişti. Jüri azaları sıkıntılı bir duruma düşmüşlerdi; oturumu açmak mı, yoksa biraz daha beklemek mi

lazım geldiğini bilemiyorlardı.

Nihayet, meydanın ucunda bir büyük kira landosu gözüktü. Beyaz şapkalı bir arabacının boyuna kırbaç savurduğu iki sıska beygir arabayı çekiyordu. Binet: "Silah başına!" diye bağıracak zamanı ancak bulabildi; albay da onu taklit etti. Herkes silah çatılarına doğru koşuştu, birbirine girdi. Bazıları yakalarını bile unuttu. Fakat vilayet arabası bu karışıklığı tahmin etmişe benziyordu; arabaya koşulmuş iki sıska beygir, tam milli muhafızlarla itfaiyeciler trampet çalarak sert adımlarla saf tutmaya geldikleri anda, gemlerini kırıta kırıta çekerek, hafif tırısla, belediye binasının önüne vardılar.

Binet bağırdı:

— Hizaya gel!

Albay haykırdı:

— Dur! Sola saf bağla!

Namlu bileziklerinin merdivenlerden tekerlenen bir bakır kazan gibi ses verip gittiği bir selam dur vaziyetinden sonra bütün tüfekler tekrar yere indirildi.

O zaman, gümüş sırma işlemeli kısa bir frak giymiş, alın tarafı dazlak, başının arka tarafında bir yumak saç, uçuk benizle, pek halim selim görünüşlü bir zatın arabadan indiği görüldü. Adam, pek kocaman ve kalın gözkapaklarıyla örtülü gözlerini, kalabalığa bakarken yarı yarıya kapatıyor, aynı zamanda sivri uçlu burnunu yukarıya dikiyor ve içeriye gömük ağzına bir gülümseme konduruyordu. Belediye başkanını hamailinden tanıdı ve valinin gelemediğini söyledi. Kendisi Vilayet Meclisi üyesindenmiş, sonra özür diledi. Tuvache iltifatlarla mukabelede bulundu; beriki bundan pek mahcup olduğunu bildirdi. Böylece her ikisi, etraflarında jüri üyeleri, Belediye Meclisi'nin ve kasabanın ileri gelenleri, Milli Muhafız Kıtası ve halk olduğu halde, alınları birbirine değercesine karşı karşıya kaldılar. Vilayet Meclisi üyesi bey, üç köşeli siyah şapkasını göğsüne bastırarak muhatabını tekrar tekrar selamlarken Mösyö Tuvache da, yay gibi eğilmiş, gülümsüyor, kekeliyor, söyleyecek söz bulamıyor, krallığa olan bağlılığını ve Yonville'e lütfedilen şerefi belirtmeye çalışıyordu.

Hanın uşağı Hippolyte, arabacının beygirlerini dizginlerinden yakaladı ve küt ayağı ile topallaya topallaya *Altın Aslan*'ın sundurması altına götürdü. Orada bir sürü köylü toplanarak arabaya bakmaya başladılar. Trampet çaldı, top gürledi ve beyler birbiri peşi sıra kerevete çıkarak, Madam Tuvache'ın iğreti verdiği kırmızı Utrecht kadifesi kaplı koltuklara oturdular.

Bütün bu insanlar birbirine benziyordu; güneşten hafifçe yanmış kumral ve gevşek yüzleri tatlı elma şarabı rengi bağlamıştı. Kabarık favorileri, fiyongu iyice gerilmiş beyaz kravatların tuttuğu katı yakalıklardan taşıyordu. Bütün yelekler kadifeden ve geniş, devrik yakalıydı. Bütün saatlere, ucunda yumurta biçimi, akikten birer mühür sallanan uzun bir kurdele bağlıydı. Herkes iki elini kalçaları üzerine dayıyor, henüz apresi olduğu gibi kaldığı için, kocaman çizmelerin meşininden daha çok parlayan çuhadan yapılmış pantolonlarının apış aralarını ihtimamla aralıklıyordu.

İleri gelenlerin hanımları arkada, girişte, sütunlar arasında bulunuyorlar, kalabalığın büyük kısmı ise karşıda ayakta duruyor veya iskemlelere oturuyordu. Lestiboudois, çayırdan sırtlayıp getirdiği bütün iskemleleri oraya yerleştirmiş, hâlâ gidip kiliseden iskemle getiriyordu. Bu alışverişiyle ortalıkta öyle bir tıkanıklığa sebep oluyordu ki, kerevetin basamaklarına çok güçlükle varılabiliyordu.

Mösyö Lheureux, yerine oturmak üzere önünden geçen eczacıya:

— Bana kalırsa, dedi; şuraya iki Venedik direği dikmek lazımdı: Yenilik olarak biraz ciddi ve zengin şeylerle donatarak. Hani göze pek güzel görünürdü.

Homais:

— Şüphesiz, dedi. Ama ne yaparsınız! Her şeye belediye başkanı el attı. Şu zavallı Tuvache'ın pek zevki yoktur. Hele sanat dehası denilen şeyden büsbütün mahrumdur.

Bu arada Rodolphe, Madam Bovary ile birlikte, Belediye Konağı'nın birinci katına, toplantı salonuna çıkmış bulunuyordu. Salon bomboş olduğu için Rodolphe, manzarayı oradan rahatça seyredebileceklerini söylemişti. Yumurta biçimi büyük masanın etrafından, tam hükümdarın büstü altında bulunanlardan üç tabure aldı ve pencerelerden birine yaklaştırdı. İkisi de taburelere yan yana oturdular.

Kerevetin üstünde bir kıpırdama, uzun fısıldamalar, müzakereler oldu. Nihayet Vilayet Meclisi üyesi ayağa kalktı; adının Lieuvain olduğu artık öğrenilmişti. İsmi ağızdan ağıza kalabalık arasında dolaşıyordu. Bir iki kâğıdı sıraya koyup daha iyi görmek için gözlerine uygun bir mesafeye getirdikten sonra söze başladı:

"Beyler,

Evvela müsaade ediniz de (bugünkü toplantının mevzuu hakkında söze başlamadan önce, bu hususta benimle hemfikir olduğunuzdan eminim), arz ettiğim gibi müsaade ediniz de, Yüksek İdare Makamları'na, Hükümet'e, Şevketmeab'a, Hükümdarımıza, evet, beyler, amme ve fert refahının hiçbir şubesi nazarlarından uzak kalmayan, harp gibi, sulhü, sanayii, ticareti, ziraati ve güzel sanatları da saydırmasını bilerek, fırtınalı bir denizin bin bir muhatarası arasında devlet gerdunesini metin olduğu kadar da hakim bir elle sevk ve idare eden Sevgili Kralımıza minnet ve şükranlarımızı sunayım."

Rodolphe:

— Biraz geri çekilelim, dedi.

— Niçin?

Tam o sırada Vilayet Meclisi üyesinin sesi görülmemiş bir şiddetle yükseldi:

"Vatandaşlar arasındaki çekişmelerin sokak ve meydanlarımızı kana buladığı, mülk sahibinin, tüccarın, hatta bizzat amelenin, geceleri huzur içinde uykuya dalarken birdenbire yangını haber veren çan seslerinin gürültüsüyle uyanmaktan titrediği, en yıkıcı sözlerin büyük bir cüretle memleketi temelinden çökerttiği günler artık mazi olmuştur, beyler!"

Rodolphe:

— Belki aşağıdan beni görürler, dedi. Kötü şöhretim malum, en azından on beş gün müddetle herkese dert anlatmak zorunda kalırım sonra.

Emma:

— Doğrusu, kendinize iftira ediyorsunuz, dedi.

— Hayır, hayır, adım pek kötüye çıkmıştır, yemin ederim.

Vilayet Meclisi üyesi devam ediyordu:

"Şayet hafızamdan bu karanlık levhaları def edip nazarlarımı güzel vatanımızın bugünkü vaziyetine çevirecek olursam, ne görürüm? Her yerde ticaret ve zanaat yeşermekte, her yerde yeni münakale yolları, devletin bedeninde yeni kan damarları gibi çoğalarak yeni irtibatlar kurmakta, büyük imalat merkezlerimiz tekrar faaliyete geçmekte, din daha çok kuvvet bularak gönüllerimizde gülümsemekte, limanlarımız dolup taşmakta, itimat yeniden doğmakta ve nihayet Fransa rahatça nefes almaktadır!.."

Rodolphe:

— İnsanlık bakımından belki de bu haklı ve yerinde bir şey, dedi.

Emma:

— Ne gibi?

— Ne gibisi var mı? Kaplarına sığmayan insanlar bulunduğunu bilmez misiniz?.. Böylelerine hem hülya, hem hareket, hem en temiz ihtiraslar, hem de en coşkun keyifler lazımdır. Böylece insan her çeşit fanteziye, çılgınlığa kendini kapıp koyuverir.

Bu söz üzerine Emma, ona, harikulade memleketleri gezip dolaşmış bir yolcuyu seyreder gibi baktı ve:

— Biz zavallı kadınların, dedi; böyle bir eğlencemiz bile yok!

— Hazin eğlence; çünkü insan bu eğlencede saadet bulamaz.

— Fakat saadet bulunur mu hiç?

Rodolphe:

— Evet, diye cevap verdi; saadete rast gelinir bir gün.

Vilayet Meclisi üyesi devam ediyordu:

"Sizler de zaten bunu anlamış bulunuyorsunuz. Sizler, köylerde yaşayan çiftçiler ve işçiler, baştan başa medeniyet olan bir eserin barışsever akıncıları! Sizler, terakki ve ahlaklılığın mücahitleri! Artık anlamış

bulunuyorsunuz ki, politika fırtınaları atmosferdeki karışıklardan hakikaten çok daha tehlikelidir..."

Rodolphe:

— Saadete rast gelinir bir gün, diye tekrarladı; ansızın, tam ümitsizliğe düşüldüğü bir günde. O zaman ufuklar aralanır, sanki, "İşte o!" diyen bir sestir bu. O kimseye içinizi dökmek, her şeyinizi vermek, her şeyi feda etmek ihtiyacını duyarsınız! Karşılıklı uzun uzadıya konuşmazsanız, birbirinizin içindekileri sezersiniz, birbirinizi rüyalarda görürsünüz. (Bunu söylerken kadına bakıyordu.) Nihayet, o kadar aranılmış olan bu hazine, şuracığa, karşınıza gelir, parıldar, kıvılcım saçar. Ama yine de tereddüt edilir, inanmaya cesaret edilmez, sanki karanlıktan birdenbire ışığa çıkmış gibi, insanın gözleri kamaşır.

Rodolphe sözlerini bitirirken, cümlesine pandomima da kattı. Sanki başı dönmüş gibi elini yüzüne götürdü; sonra Emma'nın eline bırakıverdi. Kadın elini çekti. Ama Vilayet Meclisi üyesi hep devam ediyordu:

"Bundan kim hayrete düşer, beyler? Ancak, insanın gözü kör, kafası geçmiş zamanın peşin hükümleri içine gömülmüş (evet, söylemekten çekinmiyorum), iyice gömülmüş bulunmalı ki, tarımla geçinen ahalinin zihniyetini yanlış anlasın. Gerçekten, bundan fazla vatanseverlik, siyasi davaya bundan fazla bağlılık, bir kelime ile, bundan fazla zekâ ve anlayış köylerden başka nerede bulunur? Zekâ deyince, beyler, o satıhta kalan zekâyı, aylak kafaların o lüzumsuz süsünü değil, fakat herkesin hayrına, ammenin kemaline, devlete muin olmaya çalışmak suretiyle, her şeyden önce faydalı gayeler peşinde koşmaya kendini adamış derin ve ölçülü zekâyı, kanunlara saygı ile vazifelerin ifasından doğan zekâyı kastediyorum..."

Rodolphe:

— Ah, yine, dedi. Yine, hep vazife, vazife. Bu kelime harap ediyor beni. Yün fanilalı bir sürü bunakla ayağı tandırlı, eli tespihli bir alay sofu karı, durmamacasına kafamızı şişiriyor vazife, vazife diye. Anladık, ama vazife, büyük olanı hissetmek, güzel olanı candan sevmektir; yoksa toplumun sırtımıza yüklediği bayağılıkları ile birlikte bütün göreneklerini kabullenmek değildir.

Madam Bovary itiraz ediyordu:

— Ama yine de... ama yine de...

— Hayır, hayır! Ne diye ihtirasların aleyhinde nutuk vermeli? Şu dünyada tek güzel şey, kahramanlığın, coşkunluğun, şiirin, müziğin, sanatların, nihayet her şeyin kaynağı değil mi o ihtiraslar?

Emma:

— Ama, herkesin kanaatine biraz uymak ve ahlak kurallarına boyun eğmek de lazım, dedi.

Rodolphe:

— Fakat iki türlü ahlak vardır, dedi; biri, küçüğü, göreneğe kaçanı, insanların ahlak dediği şey, durmadan değişen ve yüksek perdeden atıp tutan, saman altından su yürüten, şurada gördüğümüz budala toplantısı gibi, çıkarcıların ahlakı. Fakat öbürü, ebedi ahlak; etrafımızı saran peyzaj ve bizi aydınlatan mavi gökyüzü gibi, çepeçevre ve yukarda bulunan ahlak.

Mösyö Lieuvain, cebinden çıkardığı mendile ağzını silmişti; tekrar söze başladı:

"Burada size tarımın lüzumunu ispat etmem mi lazım, beyler? Kim karşılıyor bizim ihtiyaçlarımızı? Varlığımızı kim doyuruyor? Çiftçi değil mi? Çiftçi, beyler. Toprağın o bereketli saban izlerine gayretli bir elle tohum saçarak buğdayı yetiştiriyor; o buğday da, gayet hünerli cihazlar sayesinde öğütülüp toz haline getirtiliyor ve değirmenden un adıyla çıkıyor, oradan şehirlere götürülüyor, fırıncının eline geçiyor, o da ondan, fakir kadar zengin için de lüzumlu bir gıda imal ediyor. Elbiselerimiz için, koskoca sürülerini merada otlatıp semirten de çiftçi değil midir? Tarım olmasaydı, sırtımıza ne giyerdik, karnımızı nasıl doyururduk? Hem sonra, beyler, misal bulmak için bu kadar uzaklara gitmeye lüzum var mı? Kümeslerimizin süslü olan o mütevazı hayvanın ehemmiyetini sık sık düşünmeyen var mıdır içimizde? O hayvancık değil midir, yataklarımıza yumuşak yastıkları, soframıza o lezzetli eti ve yumurtalarını temin eden? Tıpkı cömert bir ana gibi çocuklarına her şeyi veren, iyi işlenmiş bir toprağın bütün nimetlerini birbiri peşi sıra saymak lazım gelse, bunun sonu gelmez. Burada bağ vardır, başka yerde meyvesinden elma şarabı yapılan elma ağaçları, ötede kolza,

daha ileride peynirin türlüsü; keten, beyler, keteni unutmayalım! O keten ki, son yıllarda büyük bir gelişme göstermiştir, o keten ki, üzerine bilhassa dikkatinizi çekmek isterim."

Kimsenin dikkatini çekmesine gerek yoktu; çünkü sözlerini yutacakmış gibi kalabalığın ağzı bir karış açıktı. Yanında duran Tuvache, hatibi dinlerken gözlerini dört açıyordu. Mösyö Derozerays, vakit vakit gözlerini hafifçe yumuyordu. Daha ötede, eczacı, bacaklarının arasında oğlu Napoléon, nutkun bir hecesini dahi kaybetmemek için, avcunu açarak kulağına götürmüş, dinliyordu. Jürinin diğer azaları, onaylama anlamında, yeleklerine gömülmüş gerdanlarını hafifçe oynatıyorlardı. İtfaiyeciler, kerevetin aşağısında, süngülerine dayanarak dinleniyorlardı; ve Binet, kılıcının ucu havada, dirseklerini gererek, dimdik duruyordu. Belki nutku işitiyordu, ama miğferinin ta burnuna kadar inen viziyeri yüzünden hiçbir şey görmesine imkân yoktu. Tuvache efendinin küçük oğlu olan muavininin miğferi çok daha mübalağalıydı; kafasına öyle kocaman bir miğfer geçirmişti ki, hiç durmadan sallanıyor ve başına doladığı basma sargının bir ucu aşağıya sarkıyordu. Oğlan, o miğferin altında çocuksu bir tebessümle tatlı tatlı gülümsüyor, damla damla terleyen küçük, solgun yüzünde keyif, yorgunluk ve uyku ifadesi beliriyordu.

Meydan, ta evlere kadar hıncahınç dolmuştu. Dirseklerini pencerelere dayamış, yahut kapılarda ayakta duran insanlar görülüyordu. Justin'in, eczanenin camekânı önünde, baktığı şeyin temaşasına dalmış gibi bir hali vardı. Sessizliğe rağmen, Mösyö Lieuvain'in konuşması havada kayboluyordu. Sesi, kalabalıktan gelen iskemle gıcırtılarının yer yer kestiği cümle kırıntıları halinde kulağa erişiyordu. Sonra, ansızın, arka taraftan bir öküzün uzun uzun böğürdüğü, yahut köşe başlarında birbirlerine cevap yetiştiren koyunların melediği duyuluyordu. Sığırtmaçlarla çobanlar, hayvanlarını ta oraya kadar sürmüşlerdi. İnekler burunlarına kadar sarkan yaprakları dilleriyle kopararak, arada bir böğürüp duruyorlardı.

Rodolphe, Emma'ya yaklaşmıştı; alçak sesle, hızlı hızlı söylüyordu:

— Topluluğun bu komplosu sizi isyan ettirmiyor mu? Onun mahkûm etmediği bir tek duygu var mı? En soylu içgüdüler, en temiz sempatiler hırpalanıyor, kötüleniyor; ama iki zavallı gönül birbirine kayacak olursa, kavuşmamaları için her türlü oyunlar oynanıyor. Onlar, yine de deneyecekler, kanat çırpacaklar, birbirlerini çağıracaklardır. Ne yaparlarsa

yapsınlar, er geç, altı ayda, on yılda bir araya gelecekler, birbirlerini seveceklerdir; çünkü alın yazıları budur; çünkü birbirleri için yaratılmışlardır.

Kollarını dizleri üstünde kavuşturmuş duruyor, yüzünü Emma'ya çevirerek ona yakından sabit bakışlarla bakıyordu. Emma, Rodolphe'un gözlerinde, siyah gözbebeklerinin etrafına çizik çizik yayılan küçücük altın ışınlar fark ediyor, hatta saçlarına parlaklık veren pomadın kokusunu duyuyordu. Üzerine bir rehavet çöktü. Vaubyessard'da kendisini valse kaldırmış olan Vikont hatırına geldi; onun da sakalından, bu saçlar gibi etrafa aynı vanilya ve limon kokusu yayılıyordu. Gayri ihtiyari, kokuyu daha iyi içine çekmek için gözlerini yarı yarıya yumdu. Fakat iskemlesinin üzerinde dikilerek yaptığı bu hareket sırasında, ta uzakta, ufkun ta ötesinde, arkasında uzun bir toz bulutu bırakarak Leux yamacından yavaşça aşağı inmekte olan eski yolcu arabası *Kırlangıç*'ı gördü. Léon hep bu sarı arabaya binerek ona gelirdi; sonunda, bir daha dönmemek üzere yine o yoldan geçip gitmişti! Onu, pencereden, tam karşısında görür gibi oldu; sonra her şey birbirine karıştı, bulutlar geçti; hâlâ kendini avizelerin parıltısı altında, Vikont'un koluna girmiş, valste dönüyor sandı, Léon uzakta değilmiş de hemen gelecekmiş zannetti; ama yine de Rodolphe'un başını hep yanında hissediyordu. Bu duygunun tatlılığı, eski arzularının içine siniyor ve üzerinden rüzgâr esen kum taneleri gibi, o arzular, ruhuna yayılan bu kokunun harikulade nefesiyle dönüyor, dönüyordu. Birçok kere, sütun başlıklarını saran sarmaşıkların serinliğini içine çekmek için, burun kanatlarını hızla açıp kapadı. Eldivenlerini çıkarıp ellerini kuruladı; sonra, mendili ile yüzünü yelpazeledi. Bu sırada, şakaklarının zonklaması arasından kalabalığın uğultusunu ve cümlelerini dua okur gibi sıralayan Vilayet Meclisi üyesinin sesini duyuyordu.

Diyordu ki:

"Devam ediniz! Sebat ediniz! Ne göreneğin telkinlerini, ne de pervasız bir ampirizmin fazla aceleci nasihatlerini dinleyiniz. Bilhassa toprağı ıslah etmeye, iyi gübre kullanmaya, beygir, sığır, koyun ve domuz cinslerini geliştirmeye dikkat ve himmet ediniz! Bu tarım yarışmaları sizler için birer er meydanı olsun. Bunlardan galip çıkan, elini mağluba uzatıp daha iyi bir başarı temennisiyle onunla canciğer olsun! Ve sizler, zahmetli mesailerini hiçbir hükümetin nazarı itibara almadığı saygıdeğer hizmetkârlar, mütevazı

çiftlik uşakları, gelin de o sessiz faziletlerinizin mükâfatını alın ve emin olun ki, devlet bundan böyle, gözlerini size dikmiş, sizi desteklemekte, sizi himaye etmektedir. Haklı taleplerinizi karşılayacak ve elinden geldiği kadar meşakkatli fedakârlıklarınızın yükünü hafifletecektir!"

Mösyö Lieuvain artık oturdu; Mösyö Derozerays kalkıp başka bir nutka başladı. Nutku, belki üyeninki kadar süslü değildi, fakat daha olumlu bir üslup niteliği taşıyordu; yani daha özel bilgiler ve daha esaslı düşünceler içeriyordu. Mesela, nutukta hükümetin övgüsü daha az yer tutuyor, buna karşılık, din ve tarım bahsi daha uzun sürüyordu. Bu bahiste din ile tarım arasındaki ilişkiler, her ikisinin nasıl uygarlığa elbirliğiyle hizmet etmiş olduğu anlatılıyordu. Rodolphe ile Madam Bovary ise, rüyalardan, önsezilerden, manyetizmadan söz açmışlardı. Hatip, toplumların meydana çıktığı tarihe kadar çıkarak, insanların ormanlar içinde meşe palamutlarıyla karın doyurduğu o hoyrat zamanları tasvir ediyordu. Sonra bu insanlar hayvan postlarını terk etmişler, kumaştan elbise giymişler, toprağı çizik çizik etmişler, asma dikmişlerdi. Bu, insanlığın hayrına olmuştu; acaba bu keşifte faydadan çok zarar yok muydu? Mösyö Derozerays bu meseleyi ele almıştı. Sayın başkan, sabanı ile tarla süren Cincinnatus'u, lahana yetiştiren Diocletianus'u, tarlalara tohum atarak yeni yılı açan Çin imparatorlarını zikrederken, Rodolphe da manyetizma bahsinden yavaş yavaş yakınlıklar bahsine geçmiş, genç kadına, bu dayanılmaz cazibelerin nedenini çok daha önce yaşanmış hayatlarda aramak lazım geldiğini anlatıyordu.

— Nitekim, biz, diyordu; neden birbirimizle tanıştık? Hangi rastlantı bunu istedi? Hiç şüphe yok, birbirine kavuşmak için akan iki nehir gibi, aradaki mesafeye rağmen, ikimizin de üstünden kayıp gittiğimiz inişler bizi birbirimize doğru itti.

Ve kadının elini yakaladı, Emma elini çekmedi.

Başkan:

"*Mükemmel ürün ödülü!..*" diye bağırdı.

— Mesela az evvel size geldiğim zaman...

"*Quincampoix'dan Mösyö Bizet'ye...*"

— Size refakat edeceğimi biliyor muydum?

"*Yetmiş frank!*"

— Hatta yüz kere kalkıp gitmek istedim, sizi takip ettim, kaldım.

"*Fışkılar*."

— Bu akşam, yarın, diğer günler ve bütün hayatım boyunca kalacağım gibi!

"*Argueil'den Mösyö Caron'a, bir altın madalya!*"

— Çünkü kimsede bu kadar tam bir cazibe ve güzellik görmedim.

"*Givry-Saint-Martin'den Mösyö Bain'e!*"

— Nitekim hatıranızı hep gönlümde saklayacağım.

"*Bir merinos koçu için...*"

— Ama unutursunuz beni, bir gölge gibi silinir giderim.

"*Norte-Dame'dan Mösyö Belot'ya...*"

— Hayır, hayır, düşüncenizde, hayatınızda benim de bir yerim olacak, değil mi?

"*Domuz cinsi, iki birincilik mükâfatı: Mösyö Léhérisse ile Mösyö Cullembourg; altmış frank!*"

Rodophe kadının elini sıkıyor, o elin, yakalanmış da tekrar havalanmak isteyen bir kumru gibi sımsıcak ve titremeler içinde olduğunu hissediyordu. Fakat kadın, ya elini kurtarmak istediğinden, yahut bu tazyike cevap verdiğinden, parmaklarını oynatır gibi oldu. Rodolphe haykırdı:

— Ah teşekkür ederim! Beni reddetmiyorsunuz! Ne kadar iyi kalplisiniz! Anlıyorsunuz ki ben sizinim! Bırakın da sizi göreyim, sizi seyredeyim.

Pencerelerden giren bir rüzgâr, masanın örtüsünü buruşturdu ve meydanda, aşağıda köylü kadınların bütün o kocaman başlıkları, beyaz kelebeklerin çırpınan kanatları gibi hafifçe havalandı.

Başkan: "*Yağlı tohum küspelerinin kullanılışı*" diye devam ediyordu. Sonra, birbiri ardından sıraladı:

"*Flaman gübresi, – keten üretimi, – kanal açma, – uzun vadeli icarlar, – hizmetkârların emeği.*"

Rodolphe artık konuşmuyordu. Birbirlerine bakıyorlardı. Kurumuş dudakları dayanılmaz bir arzu ile titriyordu ve parmakları, kendiliklerinden, tatlı bir gevşemeyle, birbirlerine kenetlendi.

"*Sassetot-la-Guerriére'den Catherine-Nicaise-Elisabeth Leroux'ya, aynı çiftlikte elli dört yıl müddetle hizmet gördüğü için, yirmi beş frank kıymetinde, bir gümüş madalya!*"

Vilayet Meclisi üyesi, "*Nerede Catherine Leroux?*" deyip duruyordu.

Kadın bir türlü meydana çıkmıyordu, fısıltı halinde sesler geliyordu:

— Gitsene!

— Sola!

— Korkma!

— Ah, ne budala kadın!

Tuvache seslendi:

— Nerede kaldı bu kadın!

— İşte geliyor!..

— Yaklaşsa ya!

O zaman, pek fakirane elbisesi içinde büsbütün büzülmüş gibi görünen ufak tefek bir ihtiyar kadıncağızın ürkek ürkek kerevete yaklaştığı görüldü. Ayaklarında tahtadan kocaman galoşlar, belinde de büyük bir mavi önlük vardı. Kenarı işlemesiz başlığının çerçevelediği sıska yüzü, buruşukluklarla suyu çekilmiş bir elmadan daha fazla kırış kırış olmuştu. Kırmızı gömleğinin yenlerinden, mafsalları boğumlu iki uzun el çıkıyordu. Ambarların tozu, çamaşır yıkamaların sodası, yapağının kiri o elleri öylesine sıvamış, katılaştırmış, çizik çizik etmişti ki, temiz suda bol bol yıkanmış olmasına rağmen yine de kirli görünüyor ve hizmet göre göre, sanki çekilmiş bin bir meşakkatin mütevazı deliliymiş gibi hep yarı açık duruyordu. Yüzünün ifadesinde bir nevi manastır sertliği vardı. Bu solgun

bakışı kederli veya içli hiçbir şey yumuşatmıyordu. Hayvanlarla düşe kalka, onların dilsizliği ve vurdumduymazlığı kendisine de geçmişti. Hayatında ilk defa böyle bir kalabalığın ortasında bulunuyordu. Bayraklar, trampetler, siyah elbiseli beyler ve Vilayet Meclisi üyesinin göğsündeki nişanla ürkmüş, ilerlemek mi, yoksa kaçmak mı lazım geldiğini, halkın kendisini neden ortaya ittiğini, jüri üyelerinin kendisine niçin gülümsediklerini kestiremeyerek olduğu yerde dimdik duruyordu. Bu yarım asırlık kölelik, neşe ile açılıp saçılan o burjuvaların karşısında işte böyle kalakalmıştı.

Başkanın elinden kazananların listesini almış olan Vilayet Meclisi üyesi:

— Yaklaşın pek sayın Catherine-Nicaise-Elisabeth Leroux, dedi.

Kâh elindeki kâğıda, kâh ihtiyar kadıncağıza bakarak, babacan bir tavırla:

— Yaklaşın, yaklaşın... diye tekrarladı.

Tuvache, koltuğundan sıçrayarak:

— Sağır mısınız kuzum? dedi ve kulağına bağırmaya başladı:

— Elli dört senelik hizmet! Bir gümüş madalya! Yirmi beş frank! Bunlar hep sizin.

Kadın, madalyayı eline alınca, iyice baktı. O zaman yüzünde saadetle dolup taşan bir tebessüm belirdi ve giderken şöyle homurdandığı duyuldu:

— Namıma ayin yapsın diye bizim köyün papazına vereceğim bunu.

Eczacı, notere eğilerek:

— Ne kaba sofuluk bu, dedi.

Toplantı sona ermişti; kalabalık dağıldı. Artık nutuklar okunmuş, bitmişti. Herkes yine eski mevkiine dönüyor, her şey eskisi gibi olup bitiyordu: Efendiler uşakları azarlıyor, onlar da, boynuzlarında yeşil çelenklerle ahırlarına dönen, müsabakanın gamsız galiplerini dövüyorlardı.

Bununla beraber, milli muhafızlar, süngülerine geçirmiş oldukları çöreklerle, belediye binasının birinci katına çıkmışlardı. Taburun trampetçisi şişe ile dolu bir sepet getirmişti. Madam Bovary, Rodolphe'un

koluna girdi. O da kendisini evine kadar götürdü. Kapıda birbirlerinden ayrıldılar. Rodolphe, ziyafet saatini bekleyerek, çayırda tek başını gezindi.

Şölen uzun sürdü; gürültülü ve düzensiz geçti. O kadar izdiham vardı ki, herkes dirseğini güçlükle kımıldatıyordu. Sıra yerine geçen daracık tahtalar, az kalsın davetlilerin ağırlığı altında kırılacaktı. Bol bol yiyip içtiler, herkes, ziyafet için verdiği paranın acısını çıkarmaya bakıyordu. Bütün alınlardan damla damla ter akıyor, sofranın üstünde, tavana asılmış gaz lambaları arasında, bir sonbahar sabahı nehirden yükselen buğu gibi, beyazımtırak bir duman dalgalanıyordu. Rodolphe, sırtını çadırın bezine dayamış, öylesine Emma'yı düşünmeye dalmıştı ki, hiçbir şey işitmiyordu. Arkasında, çimen üstünde uşaklar kirli tabakları istif ediyorlar, yanındakiler boyuna konuşuyor, fakat o, cevap bile vermiyordu. Kadehine şarap koyuyorlardı; uğultunun artmasına rağmen, düşüncesine tam bir sessizlik çökmüştü. Emma'nın söylediklerini, dudaklarının biçimini hayalinden geçiriyordu. Yüzü, sihirli bir aynadaymış gibi, asker serpuşlarının madeni tokalarında parıldıyor, elbisesinin kıvrımları duvarlar boyunca iniyor ve yaşanacak aşk günleri istikbalin panoramasında sonsuzluğa kadar uzayıp gidiyordu.

Onu, geceleyin, donanma fişekleri atılırken tekrar gördü; fakat kocası, Madam Homais ve eczacı ile beraberdi. Eczacı, havaya karışıp giden fişekleri tehlikeli buluyor, endişe ediyordu.

İkide birde yanındakilerden ayrılıp Binet'ye tavsiyelerde bulunmaya gidiyordu.

Mösyö Tuvache'ın adresine gönderilmiş olan donanma fişekleri, aşırı bir ihtiyatkârlıkla, mahzene yerleştirilmişti. Bu sebeple, rutubet alan barut pek ateş almıyordu. Nitekim, havada kuyruğunu ısıran bir ejder şekli çizmesi gereken en belli başlı fişek de güme gitti. Vakit vakit zavallı bir Roma şamdanı havaya yükseliyor, o zaman halk, ağzı bir karış açık, bir uğultudur koparıyordu. Bu uğultuya, karanlıkta öte berileri çimdiklenen kadınların çığlığı da karışıyordu. Emma, sessiz, yavaşça kocasının omzuna yaslanmıştı; sonra başını kaldırıp kapkaranlık gökyüzünde fişeklerin ışıklı yolunu takip etmeye başladı. Rodolphe yanmakta olan kâğıt fenerlerin ışığında kadını seyrediyordu.

Fenerler de birer ikişer söndü; yıldızlar yandı. Yere birkaç damla yağmur düştü. Emma, eşarbını şapkasız başına bağladı.

Tam o sırada, Vilayet Meclisi üyesinin kira arabası handan çıktı. Adamakıllı sarhoş olan arabacı, birdenbire uyuklamaya başladı. Uzaktan, arabanın körüğü üstünden, iki fenerin arasında, bütün vücudunun sarsıntılara uyarak bir sağa, bir sola yıkıldığı görülüyordu.

Eczacı:

— Doğrusunu söylemek lazımsa, dedi; sarhoşlukla adamakıllı mücade etmeli! Bence her hafta belediyenin kapısına bir liste asmalı ve o hafta içinde kendilerini alkolle zehirlemiş ne kadar kimse varsa, hepsinin adlarını teker teker o listeye yazmalı. Zaten, istatistik bakımından da, böylece, doğru yıllık rakamlar elde edilmiş olur ve icabında... Ama özür dilerim!..

Yeniden yüzbaşıya doğru koştu.

Yüzbaşı evine dönüyordu, tornasına kavuşacaktı. Homais:

— Acaba iyi olmaz mı, dedi; adamlarınızdan birini gönderseniz veyahut bizzat kendiniz gitseniz?..

Tahsildar:

— Beni rahat bırakın, dedi; mademki hiçbir şey yok!

Eczacı, dostlarının yanına dönünce:

— Müsterih olun, dedi. Mösyö Binet bana bütün tedbirlerin alınmış olduğuna dair teminat verdi. Yerlere bir tek kıvılcım bile düşmeyecek; tulumbalar dolu. Haydi, artık gidelim de yatalım.

Madam Homais, gerine gerine esneyerek:

— Doğrusu, benim de uykum var, dedi. Ne olursa olsun, şu bayram günü de pek güzel geçti işte.

Rodolphe, tatlı bir bakışla ve alçak bir sesle:

— Hem de ne kadar güzel, dedi.

Birbirlerini selamladılar, sonra aksi istikamette yollarına devam ettiler.

İki gün sonra, *Rouen Feneri* gazetesinde, o şenlik hakkında uzun bir makale çıktı. Bunu Homais, hemen ertesi gün, hararetle kaleme almıştı:

"Bu örgü örgü yeşillikler, bu çiçekler, bu girlantlar neye? Hararetini, sürülmüş topraklarımıza saçan tropikal bir güneşin selleri altında, gazaba gelmiş bir denizin dalgaları gibi, bu kalabalık böyle nereye koşuyor?"

Arkasından, köylülerin hayat şartlarından bahsediyordu. Şüphesiz, hükümet elinden geleni yapıyordu, ama bu kâfi değildi. "*Cesaret!"* diye bağırıyordu hükümete, "*daha binlerce ıslahata lüzum var, onları da yapalım.*" Sonra Vilayet Meclisi üyesinin kasabaya girişini anlatırken, ne "*milisin cengâver tavrını*", ne "*kasabanın en şen kadınlarını*", ne de "*orada bulunan ve bazıları, ölümsüz saflarımızın kalıntıları olup da trampetlerin erkek sesini duyar duymaz hâlâ yüreklerininin çarptığını hisseden yaşlı aile babaları*" dediği dazlak kafalı ihtiyarları unutuyordu. Jüri üyelerini sayıp dökerken kendi adını da baş tarafta zikrediyor, hatta, eczacı Mösyö Homais'nin Tarım Derneği'ne elma şarabı hakkında bir muhtıra göndermiş olduğunu da bir notla hatırlatıyordu. Ödüllerin dağılışına gelince, kazananların sevincini, methiyeye kaçan bir üslupla tasvir ediyordu. "*Baba oğlunu, kardeş kardeşi, koca karısını öpüyordu. İçlerinden birçoğu, kazandığı mütevazı madalyayı gururla herkese gösteriyordu. Hiç şüphe yok, evine ve sevgili karısının yanına dönünce de o madalyayı, gözyaşları içinde, kulübesinin gösterişsiz duvarlarına asacaktı.*

Saat altıya doğru, Mösyö Leigeard'ın çayırı üstünde kurulan ziyafet sofrasında, bayramın belli başlı tertipçileri toplanmış bulunuyordu. Yemek tam bir dostluk ve samimiyet havası içinde yendi. Mösyö Lieuvain Kral'ın, Mösyö Tuvache Vali'nin, Mösyö Derozerays tarımın, Mösyö Homais iki kardeş olan sanayi ve güzel sanatların, Mösyö Leplichey ıslahatın şerefine kadeh kaldırdı. Gece, parlak bir donanma şenliği havayı ışığa boğdu. İnsanın bu manzaraya hakiki bir hayalnüma, gerçek bir opera dekoru diyesi geliyordu. An geldi ki, küçük kasabamız, kendini herhalde bir Bin Bir Gece rüyası içinde sandı.

Bu aile toplantısını hiçbir üzücü hadisenin ihlal etmediğini de belirtmek isteriz."

Ve ilave ediyordu:

"Yalnız kilise mensuplarının bayrama katılmayışı dikkati çekti. Herhalde din adamları terakkiyi bambaşka bir tarzda anlıyor olmalılar. O da sizin bileceğiniz iş. De Loyola beyler!"[28]

IX

Aradan altı hafta geçti. Rodolphe görünmedi. Bir akşam, nihayet meydana çıktı:

— Hemen gidip görünmeyelim, yanlış bir iş yapmış oluruz.

Hafta sonunda da ava gitti.

Avdan dönüşte, vaktin geç olduğunu düşündü, sonra şöyle muhakeme etti:

— Şayet beni ilk günden sevmişse, tekrar görmek sabırsızlığı içinde, bana daha da çok tutulmuş olmalı. O halde devam edelim!

Emma yalnızdı. Akşam oluyordu. Camlar boyunca küçük muslin perdeler alacakaranlığı koyulaştırıyor, üstüne bir güneş ışını düşmüş barometrenin yaldızı, süs bitkisinin aralıklarından, aynaya ateşler aksettiriyordu.

Rodolphe, ayakta durdu; Emma, onun hatır sormalarına zar zor cevap verdi; Rodolphe:

— Benim, dedi; işim çıktı. Hasta oldum.

— Mühim bir hastalık mı?

Rodolphe, Emma'nın yanına, bir tabureye oturarak:

— Doğrusu, dedi; mühim değidi. Asıl buraya gelmek istemedim de ondan.

— Neden?

— Neden olduğunu tahmin etmiyor musunuz?

Yüzüne tekrar baktı, bu o kadar dik bir bakıştı ki, Emma kızararak başını eğdi. Rodolphe tekrar söze başlamak istedi:

— Emma...

Kadın, kendisinden biraz uzaklaşarak:

— Efendim! dedi.

Rodolphe, melankolik bir sesle:

— Ah! dedi; Görüyorsunuz ki buraya gelmemekte haklıymışım; çünkü bu ismi, ruhumu dolduran ve ağzımdan kaçırıverdiğim bu ismi söylememi bana yasak ediyorsunuz! Madam Bovary!.. Herkes size bu isimle hitap ediyor!.. Fakat aslında bu sizin isminiz değil, bir başkasının ismi!

Tekrarladı:

— Bir başkasının!

Elleriyle yüzünü kapadı:

— Evet, durmamacasına sizi düşünüyorum!.. Hatıranız beni ümitsizliğe düşürüyor! Ah, affedersiniz!.. Gidiyorum... Allahaısmarladık!.. Uzaklara, o kadar uzaklara gideceğim ki, bir daha benden bahsedildiğini duymayacaksınız!.. Ama ne de olsa... bugün... bilmem nasıl bir kuvvet beni size doğru itti! İnsan ilahi kaderle mücadelede edemiyor, meleklerin tebessümüne dayanamıyor! Kendini güzele, sihirkâr, tapılmaya layık olan şeye kapıp koyuveriyor.

Emma, hayatında ilk defa böyle sözler duyuyordu; gururu, bu sözlerin sıcaklığı karşısında, baştan başa gevşiyordu.

Rodolphe devamla:

— Fakat gelmediysem, sizi görmediysem bile, hiç değilse, sizi çevreleyen her şeyi bol bol seyrettim. Geceleri, her gece, yatağımdan kalkıyor, buraya kadar geliyor, evinize, ay ışığında parlayan çatıya, bahçenin, pencerenizde sallanıp duran ağaçlarına, camların gerisinde, karanlıkta pırıldayan küçücük lambaya, onun pırıltısına bakıyordum. Ah! Orada, sizden o kadar uzak ve size o kadar yakın bir yerde, bir zavallı insanın bulunduğunu nereden bilecektiniz...

Emma, boğazında bir hıçkırık, ona doğru döndü;

— Ah! Ne kadar iyisiniz!

— Hayır, sizi seviyorum, hepsi bundan ibaret! Siz de bundan şüphe etmiyorsunuz zaten. Bunu söyleyin bana, bir kelime ile! Bir tek kelime ile! Bir tek kelime ile!

Rodolphe, kendini azar azar tabureden yere bırakıyordu; fakat mutfaktan bir tahta kundura gürültüsü duyuldu ve o anda farkına vardı ki, salonun kapısı da kapalı değildi.

Rodolphe yerinden kalkarken:

— Bir arzumu yerine getirmek lütfunda bulunur muydunuz, bilmem, dedi.

Arzusu, evi gezmekti; evi öğrenmek istiyordu. Madam Bovary bunda bir mahsur görmeyince, her ikisi de ayağa kalktılar, tam bu sırada Charles içeriye girdi.

Rodolphe, ona:

— Bonjur, Doktor, dedi.

Bu beklenmedik unvanla gururu okşanan hekim, yaltaklanmalara daldı, beriki de bundan faydalanarak, kendisine biraz çekidüzen verdi:

— Madam bana sıhhati hakkında malumat veriyordu...

Charles, sözünü kesti, hakikaten çok endişe ediyordu; karısının hafakanları yeniden başlamıştı. Bunun üzerine Rodolphe, atla gezintiye çıkmanın iyi gelip gelmeyeceğini sordu.

— Elbette! Mükemmel, âlâ!.. Fevkalade bir fikir! Hemen tatbik etmelisin.

Emma'nın, atları olmadığı itirazı karşısında, Mösyö Rodolphe hemen emrine bir tane ayıracağını söyledi; fakat kadın reddedince, o da ısrar etmedi. Sonra, ziyaretine bir sebep göstermek için, hacamat olan arabacısının hâlâ başının döndüğünü anlattı. Bovary:

— Gider, görürüm, dedi.

— Hayır, hayır, ben size gönderirim onu. Beraber geliriz, sizin için daha kolay olur.

— Öyleyse mükemmel. Teşekkür ederim.

Baş başa kalır kalmaz da:

— Neden, dedi. Mösyö Boulanger'nin o pek kibarca teklifini kabul etmedin?

Emma dargın bir tavır takındı, bin bir bahane aradı ve sonunda, *bunun belki herkese garip geleceğini* söyledi.

Charles, yerinde çark ederek:

— O bana vız gelir, dedi. Her şeyden evvel sıhhat meselesi bu. Haksızsın.

— Peki, ama ata nasıl bineyim, binici kıyafetim yok ki.

— Yaptır kendine bir tane.

Kadın razı oldu.

Kostüm hazır olunca, Charles, Mösyö Boulanger'ye, karısının artık emrine amade olduğunu ve lütufkârlığına güvendiğini mektupla bildirdi.

Ertesi gün, öğle vakti, Rodolphe iki binek atıyla Charles'ın kapısı önüne geldi. Atlardan birinin kulaklarına pembe ponponlar takılmıştı; sırtında ise geyik derisinden bir kadın eyeri vardı.

Rodolphe uzun, yumuşak çizmeler giymişti. Böylesini Emma'nın o zamana kadar hiç görmemiş olduğunu düşünmüştü herhalde. Gerçekten, uzun kadife frakı, beyaz triko külot pantolonu ile sahanlık üzerinde göründüğü zaman Emma da kılığına bayıldı. Zaten hazırlanmış, kendisini bekliyordu.

Justin, Emma'yı görmek için eczaneden sıvıştı, eczacı da yerinden kalkıp çıktı. Mösyö Boulenger'ye bir sürü tembihte bulunuyordu:

— Aman dikkat edin! Kaza gelir, göz görmez. Belki atlarınız azgındır.!

Emma başının üzerinde bir gürültü duydu. Küçük Berthe'i oyalamak için, Félicité, parmaklarıyla camları tıkırdatıyordu. Çocuk uzaktan bir öpücük gönderdi, annesi de ona kırbacının ucuyla cevap verdi.

Homais:

— İyi gezintiler! diye bağırdı. Tedbirli olun, aman, tedbirli olun!

Onların uzaklaşmasına bakarak elindeki gazeteyi salladı.

Emma'nın atı toprak kokusunu alır almaz, dörtnala kalktı. Rodolphe da, yanı sıra, atını koşturuyordu. Zaman zaman bir iki kelime konuşuyorlardı.

Emma, yüzü biraz eğik, eli yukarda, sağ kolunu açmış, kendini eyerin üzerinde sallantının temposuna bırakmıştı.

Bayırın altında Rodolphe dizginleri gevşetti; ikisi birden, bir sıçrayışta ileri atıldılar. Sonra, yukarda atlar birdenbire durdu, Emma'nın büyük mavi tülü yere düştü.

Ekim ayının ilk günleriydi. Kırın üstünde sis vardı. Ufukta, tepelerin kenar çizgileri üzerinden buğular uzanıyordu; bazıları da yırtılıyor, yükseliyor, kayboluyordu. Bazen, bulutların aralığından, uzakta, güneş ışığı içinde, su kıyısındaki bahçeleri, avluları, duvarları ve kilisenin çan kulesiyle Yonville'in çatıları görünüyordu. Emma kendi evini seçebilmek için gözlerini yarı yarıya yumdu, içinde yaşadığı bu zavallı köy kendisine hiçbir zaman bu kadar küçük görünmemişti. Bulundukları yükseklikten, bütün vadi, buhar olup havaya karışan solgun ve geniş bir göle benziyordu. Yer yer ağaç kümeleri, bu gölden simsiyah kayalar gibi sivriliyor ve kavakların sisi aşan üst kısımları, rüzgârla kımıldayan kum yığınlarını andırıyordu.

Yanda, çamların arasında, çimen üstünde ılık havanın içinde esmer bir ışık dolaşıyordu. Tütün kırıntısı gibi kızılımsı bir renk bağlamış olan toprak, hayvanların ayak seslerini boğuyor, atlar, ilerlerken, yere düşmüş çam kozalaklarını nallarının ucuyla itiyordu.

Rodolphe ile Emma, korunun kıyısını takip ettiler. Emma, Rodolphe'la göz göze gelmemek için başını çeviriyor, o zaman da, peş peşe sıralanışı içinde sıkıntı veren çam gövdelerinden başka bir şey göremez oluyordu. Atlar, soluyor, eyerlerin meşini gıcırdıyordu.

Tam ormana dalacakları sırada güneş yüzünü gösterdi.

Rodolphe:

— Allah bizi koruyor, dedi.

— Acaba?..

— İlerleyelim, ilerleyelim!

Dilini şaklattı. Atlar koşmaya başladılar.

Yolun kenarındaki uzun eğreltiotları Emma'nın üzengisine takılıyordu. Rodolphe, atını sürmekle beraber, arada eğiliyor, otları çekip üzengiden ayırıyordu. Bazen de dalları aralamak için kadının yanından geçiyor, Emma, dizinin bacağına değdiğini hissediyordu. Gökyüzü masmavi kesilmişti. Yapraklar kımıldamaz olmuştu. Hep çiçek açmış fundalıklarla kaplı geniş alanlar vardı. Yapraklarının çeşidine göre boz, kızılımtırak yahut yaldız sarısı renginde ağaç kümeleriyle menekşe dolu düzlükler peş peşe geliyordu. Çoğu zaman, çalıların altından hafif bir kanat çırpıntısı veya meşeler arasında uçuşan kargaların boğuk ve tatlı haykırışı duyuluyordu.

Atlardan indiler. Rodolphe hayvanları bağladı. Emma, önde, tekerlek izlerinin arasındaki yosunlara basa basa yürüyordu. Eteğinin kuyruğu yukarıya iliştirilmiş olmasına rağmen, fazla uzun elbisesi ayaklarına dolaşıyordu. Rodolphe, arkasından yürürken, bu siyah kumaşla siyah potin arasında, kadının çıplaklığından bir şeyler hayal ettiren beyaz çorabının zarafetini seyrediyordu.

Emma durdu:

— Yoruldum, dedi. Nereye gidiyoruz?

Rodolphe cevap vermedi. Kadın, kesik kesik soluyordu. Rodolphe etrafına göz atıyor, bıyıklarını ısırıyordu.

Genç ağaçların balta ile devrildiği daha genişçe bir yere geldiler. Yere yatmış bir kütüğün üstüne oturdular. Rodolphe kadına, aşkından bahsetmeye başladı.

Evvela, iltifatlara boğarak, kadının ürkmesini önledi. Sakin, ciddi ve melankolik bir tavır takındı.

Emma, başını eğmiş, ayağının ucuyla yerdeki kıymıkları iterek onu dinliyordu.

Fakat şu cümleye:

— Artık kaderlerimiz müşterek değil mi?

— Hayır, diye cevap verdi. Siz de biliyorsunuz, imkânsız bu.

Gitmek için yerinden kalktı. Rodolphe onu bileğinden yakaladı. Kadın durdu. Rodolphe'u sevgi dolu ve buğulu gözlerle birkaç dakika süzdükten sonra birdenbire:

— Ah, dedi; bu bahsi kapatalım artık... Atlar nerede? Dönelim.

Rodolphe, canı sıkılmış ve öfkelenmiş gibi göründü.

Kadın tekrarladı:

— Nerede atlar? Nerede atlar?

O zaman, ağzında tuhaf bir gülümseme, gözbebekleri sabit, dişleri kenetlenmiş, kollarını açarak kadına doğru yürüdü.

Kadın tir tir titreyerek geri çekildi. Kekeleyerek:

— Ah! Beni korkutuyorsunuz, dedi. Üzüyorsunuz beni. Gidelim.

Rodolphe'un yüzündeki ifade değişti:

— Mademki öyle.

Derhal saygılı, okşayıcı, mahcup oluverdi. Kadın, koluna girdi. Döndüler.

Rodolphe:

— Ne oldu size, diyordu. Neden? Anlayamadım. Herhalde yanlış anladınız. Siz benim gönlümde, yüksek, sağlam ve tertemiz bir mevkide, kaidesi üstünde duran bir Meryem gibisiniz. Fakat yaşamak için size muhtacım! Gözlerinize, sesinize, düşüncenize ihtiyacım var. Bana yâr, kardeş, melek olunuz.

Kolunu uzatıyor, kadının belini sarıyordu. Emma ise gevşek gevşek kurtulmaya çalışıyordu. Rodolphe yürürken kadına böyle destek oluyordu.

Yaprakları yiyen iki atın gürültüsünü duydular.

Rodolphe:

— Biraz daha, dedi. Hemen gitmeyelim. Kalın.

Onu, ötede, üstünü su mercimeklerinin bir yeşillik gibi kapladığı bir küçük göle doğru götürdü. Solmuş nilüferler, sazlar arasında hareketsiz

duruyordu. Otlar üzerindeki ayak seslerini duyan kurbağalar, gizlenmek için sıçramaya başladılar. Kadın:

— Kabahatliyim, diyordu; kabahatliyim. Sizi dinlemekle delilik ettim.

— Niçin?.. Emma! Emma!

Kadın, erkeğin omzuna yaslanarak yavaşça:

— Ah! Rodolphe, dedi.

Elbisesinin kumaşı, frakın kadifesine takılıyordu, bir hıçkırıkla gerilen beyaz boynunu arkaya attı ve adeta bitkin, gözyaşları içinde, uzun bir titremeyle sarsıla sarsıla, elleriyle yüzünü kapayarak kendini bırakıverdi.

Akşam karanlığı çöküyordu. Ufka yaslanmış güneşin dallar arasından geçen ışıkları, Rodolphe'un gözlerini kamaştırıyordu. Emma'nın etrafında, şurada burada, yapraklar üzerinde veya yerde, sanki sinekkuşları uçarken tüylerini serpmişler gibi, ışıklı lekeler titreşiyordu. Her yer sessizdi; ağaçlardan tatlı bir şey yayılıyor gibiydi. Emma, çarpıntısı yeniden başlayan kalbini ve kanının vücudu içinde bir süt nehri gibi dolaştığını hissediyordu. O anda, ormanın ötesinden, öbür tepelerden upuzun ve ne olduğu belirsiz bir haykırma, sonu bir türlü gelmeyen bir ses duydu. Oynayan sinirlerinin son titreşimlerine bir müzik gibi karışan bu sesi sükût içinde dinledi. Rodolphe, dişleri arasına bir yaprak sigarası sıkıştırmış, kırık dizginlerden birini çakısı ile tamir ediyordu.

Aynı yoldan geçerek, Yonville'e döndüler. Çamur üstünde atlarının yan yana bıraktığı izleri, otlarda aynı taşları yeniden gördüler. Etraflarında hiçbir değişiklik yoktu. Fakat, Emma'nın başına, dağların yerinden oynamasından beter bir şeyler gelmişti. Rodolphe, vakit vakit eğiliyor, kadının elini yakalayarak öpüyordu.

At üstünde ne kadar sevimliydi! Narin endamıyla dimdik, dizi atının yelesi üzerinde bükülmüş, akşam kızıllığı içinde yüzü açık havadan pembeleşmişti.

Yonville'e girerlerken Emma, atını kaldırımlar üzerinde şaha kaldırıp çark ettirdi. Pencerelerden kendisine bakıyorlardı.

Akşam yemeğinde kocası, halini iyi buldu; fakat gezinti hakkında bilgi isteyince, Emma işitmemezlikten geldi. Yanan iki şamdanın arasında, dirseği tabağının yanına dayalı, duruyordu.

— Emma!

— Ne var?

— Şey, bugün öğleden sonra Mösyö Alexandre'a uğradım; henüz güzelliği yerinde bir kısrağı var, yalnız dizinin derisi biraz sıyrılmış. Eminim ki, yüz *écu* kadar bir paraya satar...

İlave etti:

— Hoşuna gideceğini düşünerek, hayvanı peyledim... Yani satın aldım. Acaba iyi mi yaptım? Söyle bana... Emma, iyi yaptığını bir baş işaretiyle bildirdi. Bir çeyrek saat sonra da sordu:

— Bu gece çıkıyor musun?

— Evet, niye sordun?

— Hiç, dostum, hiç.

Charles'dan kurtulur kurtulmaz, gidip odasına kapandı.

Evvela sersemler gibi oldu; ağaçlar, yollar, hendekler, Rodolphe gözlerinin önüne geliyor, yapraklar ürperir, sazlar ıslık çalarken, kollarının vücuduna sarılışını hâlâ hisseder gibi oluyordu.

Fakat gözü aynaya ilişince, yüzü kendisine bir tuhaf geldi. Hiçbir zaman gözleri böylesine iri, böylesine siyah, böylesine derin olmamıştı. Varlığına sinen harikulade bir şey, onu bambaşka bir şekle sokmuştu.

Kendi kendine: "Bir âşığım var, bir âşığım var!" deyip duruyordu. Bu düşünce, sanki yeniden buluğa ermiş gibi kendisine haz veriyordu. Demek o aşk sevincine, ümidini kesmiş olduğu o saadet hummasına nihayet kavuşacaktı. Her şeyin ihtiras, coşkunluk, sayıklama olduğu harikulade bir âlemin içine dalıyordu; mavimtırak bir genişlik kendisini sarıyor, duygunun zirveleri, düşüncesinin ışığı altında kıvılcımlanıyor, günlük hayat bu yüceliklerin aralığından, ancak uzakta, aşağılarda, karanlıklar içinden görünüyordu.

Aklına, okuduğu kitapların kahramanı olan kadınlar geldi. Kocalarını aldatmış bu kadınların lirik alayı, hafızasında, kendisini büyüleyen sırdaş sesiyle şarkı söylemeye başladı. Bizzat kendisi de, hayalinde canlanan bu âlemin gerçek bir parçası oluyor, kendini, o kadar imrenmiş olduğu bu tip sevdalı kadınlardan biri yerine koyarak, gençliğinin o uzun hülyasını gerçeğe çeviriyordu. Bir yandan da, intikam almanın zevkini duyuyordu. Çektiği ıstırap kâfi değil miydi? Ama şimdi zafer onundu; o kadar zaman, içinde tuttuğu aşk duygusu, sevinçle fıkır fıkır, bütün bütüne gönlünden fışkırıyordu. Vicdan azabı, endişe ve telaş duymaksızın bunun tadını çıkarıyordu.

Ertesi gün yepyeni bir tatlılık içinde geçti. Birbirlerine yemin ettiler. Emma, ona üzüntülerini anlattı. Rodolphe, öpücüklerle sözünü kesiyor, Emma ise, onu, gözkapakları yarı açık seyrederek, kendisine küçük adıyla hitap etmesini ve sevdiğini tekrarlamasını söylüyordu. Dün olduğu gibi bugün de, ormanda, bir nalıncının kulübesi içindeydiler. Kulübenin duvarları samandandı; tavanı o kadar basıktı ki, ayaktayken eğilmek gerekiyordu. Bir kuru yaprak yığını üstünde karşı karşıya oturmuşlardı.

O günden sonra, birbirlerine Allah'ın günü mektup yazmaya başladılar. Emma mektubunu, bahçenin ucunda, ırmak kenarındaki taraçanın bir yarığına bırakıyor, Rodolphe gelip mektubu alıyor ve yerine kendi mektubunu koyuyordu. Rodolphe'unkiler, Emma'ya daima pek kısa geliyordu.

Bir sabah, Charles'ın daha şafak sökmeden evden çıktığını görünce, Emma'ya, hemen gidip Rodolphe'u görmek hevesi geldi. Herkes daha uykudayken, pekâlâ, Huchette'e koşa koşa gidilir, orada bir saat kalınır ve tekrar Yonville'e dönülebilirdi. Bu fikir aklına gelince, iştahla soludu; az sonra kendisini çayırın ortasında buldu, arkasına bakmaksızın hızlı adımlarla yürüyordu.

Gün ağarmaya başlamıştı. Emma, âşığının, kırlangıç kuyruğu biçimindeki iki çatı fırıldağının koyu lekesinden, fecrin solgunluğu önünde beliren evini uzaktan tanıdı.

Çiftlik avlusundan sonra, şato olması gereken ayrı bir bina vardı. Sanki, o yaklaştıkça duvarlar kendiliğinden ikiye ayrılıyormuş gibi, hemen içeriye daldı. Büyük bir merdiven dosdoğru koridora çıkıyordu. Emma bir kapının

mandalını kaldırdı ve birdenbire, odanın dibinde bir adamın uyumakta olduğunu gördü. Bu Rodolphe'tu. Emma bir çığlık kopardı.

Rodolphe:

— Sensin ha! Sensin ha! deyip duruyordu. Nasıl gelebildin? Ah, elbisen de ıslanmış!

Emma, kollarını onun boynuna dolayarak:

— Seni seviyorum, dedi.

Başarıyla neticelenen bu ilk cüretkârane hareketten sonra, Emma artık Charles'ın evden her erken çıkışında çabucak giyiniyor, ırmak kenarına varan samanlıktan ayaklarının ucuna basa basa iniyordu.

Fakat ineklere köprülük eden kalas çekilip alınmışsa, ırmak boyunca sıralanan duvarları takip etmek gerekiyordu. Kıyı kaygandı, Emma suya düşmemek için, elleriyle, çiçekleri düşmüş şebboy kümelerine sarılıyordu. Sonra sürülmüş tarlaların içine dalayor, incecik potinleri ile çukura bata çıka, sarsıla, sendeleye, gidiyordu. Başına bağladığı eşarbı, otların arasında rüzgârla dalgalanıyordu. Öküz görünce ürküyor, koşmaya başlıyordu. Nefes nefese, yanakları kızarmış, bütün vücudunda taze bir usare, yeşillik ve açık havayı saça saça şatoya varıyordu. Rodolphe o saatte henüz uyanmamış bulunuyordu. Emma ile birlikte odasına bir bahar sabahı giriyordu.

Pencereler boyunca sarı perdeler, içeriye yavaşça, koyu bir sarışın ışık sızdırıyordu. Emma, gözlerini kırpa kırpa, el yordamıyla ilerliyor, saç kümelerine takılmış çiy damlaları, yüzünü sanki sarı yakuttan bir hale gibi sarıyordu. Rodolphe, gülerek onu kendine çekiyor, bağrına bastırıyordu.

Sonra, Emma daireyi gözden geçiriyor, dolapların çekmecelerini açıyor, tarağı ile saçlarını tarıyor, tıraş aynasında kendini seyrediyordu. Hatta sık sık, komodinin üstünde bir sürahinin yanında, limon ve şeker parçaları arasında duran kocaman bir pipoyu dişlerinin arasına sıkıştırıyordu.

Birbirlerine veda etmeleri bir çeyrek saatten az sürmüyordu. O an gelince Emma ağlıyordu; Rodolphe'u bırakıp gitmek hiç istemiyordu. Dayandığı bir kuvvet, onu hep Rodolphe'a doğru itiyordu. Nihayet bir gün Rodolphe, onun tekrar habersiz çıkageldiğini görünce, sanki bir şeye canı sıkılmış gibi suratını astı.

Emma:

— Nen var? diye sordu. Hasta mısın? Söyle bana?..

Rodolphe, sonunda, ciddi bir tavırla, bu ziyaretlerin ihtiyatsızlık olduğunu ve dile düşeceğini söyledi.

X

Rodolphe'un bu endişeleri yavaş yavaş Emma'ya da geçti. Aşk onu başlangıçta sarhoş etmişti; aşktan ötesini düşünemez olmuştu. Fakat şimdi Rodolphe'un varlığı kendi hayatı için öylesine zorunluydu ki, onu kaybetmekten, hatta sadece Rodolphe'un keyfinin kaçmasından korkuyordu. Âşığının evinden dönerken, etrafına endişeli endişeli bakıyor, ufuktan geçen her şekli, kendisini görebilecek her çiftlik penceresini gözetliyordu. Adımlara, haykırmalara, sabanların gürültüsüne kulak veriyor, başının üstünde sallanan kavak yapraklarından daha solgun, daha titrek, durakalıyordu.

Yine bir gün böyle dönerken, birdenbire, bir karabinanın uzun namlusunun kendisine nişan aldığını sezer gibi oldu. Namlu, bir hendeğin kenarında, yarı yarıya otlara gömülmüş bir küçük fıçının üstünden çaprazlamasına yükseliyordu. Emma korkudan nerdeyse bayılacaktı; yine de ilerledi ve fıçının içinden, kutu şeytanı gibi bir adam ayağı kalkıverdi. Ayağında dize kadar düğmeli tozluklar vardı, kasketini gözleri üzerine indirmişti. Burnu kıpkırmızı, dudakları titriyordu. Bu, yabani ördek avlamak için pusuya yatmış, Yüzbaşı Binet'ydi.

— Daha uzaktayken seslenseydiniz ya, diyordu. İnsan bir tüfek gördü mü haber vermeli.

Tahsildar, bu sözlerle, az önce geçirdiği korkuyu gizlemeye çalışıyordu. Çünkü, vilayetin bir emriyle kayıktan başka bir yerde yabani ördek avlamak yasak edildiği için, Mösyö Binet, kanunlara karşı saygılı olmakla beraber, nizama aykırı hareket etmiş oluyordu. Bu yüzden her dakika kır bekçisi ile burun buruna geleceğini zannediyordu. Fakat bu korku, keyfini büsbütün artırıyor ve fıçısının içinde yapayalnız, kendi kendine, talihi ve kurnazlığıyla övünüyordu.

Emma'yı görünce, yüreğinin üstünden bir ağırlığın kalktığını hissederek, hemen lafa girişti.

— Hava hiç de sıcak değil, insana buz gibi batıyor!

Emma hiç cevap vermedi. O, devam etti:

— Siz de amma erken çıkmışsınız dışarıya?

Emma, kekeler gibi:

— Evet, diye cevap verdi; çocuğumun kaldığı sütninenin evinden geliyorum.

— Çok iyi, çok iyi! Bana gelince, işte gördüğünüz gibi tanyeri ağardığından beri buradayım. Hava öyle kötü ki, insanın vücudunda nah bu kadar tüyler olmayacak olursa...

Emma, arkasını dönerek, adamın sözünü kesti:

— İyi akşamlar, Mösyö Binet.

Adam, donuk bir sesle:

— Hürmetkârınızım Madam, dedi.

Tekrar fıçısının içine girdi.

Emma, tahsildarı böyle birdenbire bırakıp gittiğine pişman oldu. Kim bilir, aleyhinde ne kötü şeyler düşünecekti. Hele sütnine hikâyesi, mazeretlerin en kötüsüydü; Yonville'de herkes, küçük Bovary'nin bir yıldan beri, ana babasının evine dönmüş olduğunu biliyordu. Sonra, o civarda oturan da yoktu; bu yol yalnız Huchette'e çıkıyordu. Binet, herhalde nereden döndüğünü tahmin etmiş olmalıydı; hiç şüphe yok, susmayacaktı gevezelik edecekti! Akşama kadar, gözlerinin önünde hep o av çantalı budalanın hayali, akla gelebilecek türlü yalanlar tasarlayarak, kafa patlattı durdu.

Charles, gece, yemekten sonra, onu böyle düşünceli görünce, açılsın diye eczacılara götürmek istedi. Eczanede ilk gördüğü kimse de, yine tahsildar oldu. Tezgâhın önünde ayakta duruyor, yüzüne kırmızı kavanozun ışığı vuruyordu:

— Lütfen, bana yarım *once*[29] kadar kezzap.

Eczacı:

— Justin, diye bağırdı; bize asit sülfiriği getir!

Sonra, Madam Homais'nin dairesine çıkmaya davranan Emma'ya:

— Yok, dedi; zahmet etmeyin, şimdi inecek. O geledursun, sobaya yaklaşıp ısının... Özür dilerim... Bonjur, Doktor (eczacı, bu doktor kelimesini söylemekten pek hoşlanıyordu, sanki başkasına doktor deyince, bu kelimeye sinmiş şatafatın bir parçası da kendi şahsına gelip konacakmış gibi)... Sakın ha, havanları devireyim deme! Git de küçük salondaki iskemleleri getir; salonun koltuklarının yeri değiştirilmez bilirsin.

Homais, koltuğunu tekrar yerine koymak için tezgâhtan fırlayacağı sırada, Binet, kendisinden yarım *once*'luk şeker asidi istedi.

Eczacı, küçümseyen bir eda ile:

— Şeker asidi mi, dedi; tanımıyorum, bilmiyorum! Sakın asit oksalik olmasın? Oksalik değil mi istediğiniz?

Binet, çeşitli av takımlarının pasını temizlemek için, kendi hazırlayacağı bir mahlule katmak üzere aşındırıcı bir maddeye ihtiyacı olduğunu izah etti. Emma ürperdi. Eczacı gülmeye başladı:

— Hakikaten, havalar pek münasebetsiz hani, öyle rutubetli ki.

Tahsildar, kurnaz bir tavırla:

— Öyle ama, dedi; rutubete hiç aldırmayanlar da var.

Emma, boğulacak gibi oldu.

— Bir de şey verin...

Emma:

— Bu adam def olup gitmeyecek mi? diye düşündü.

— Yarım *once* kadar sarı reçine ile terebentin, dört *once* balmumu, üç yarım *once* da kemik kömürü lütfen, bizim takımların vernikli meşinlerini temizlemek için.

Eczacı balmumu kesmeye başlarken, Madam Homais de kollarında Irma, yanında Napoléon, ortaya çıktı. Athalie de peşinden geliyordu. Gitti, pencerenin altında, kadife kaplı sıraya oturdu, oğlan bir tabureye tünedi, ablası ise, babacığının yanında hünnap kutusunun etrafında dört dönüyordu.

Eczacı, hunileri dolduruyor, şişeleri tıpalıyor, etiketler yapıştırıyor, paketler imal ediyordu. Etrafında kimse konuşmuyordu; yalnız vakit vakit ağırlıkların terazi kefelerini tınlattığı ve çömezine talimat veren eczacının pes perdeden bir iki kelime söylediği duyuluyordu.

Madam Homais ansızın sordu:

— Sizin küçük ne âlemde?

Müsvedde defterine rakamlar yazan kocası:

— Susalım! diye seslendi.

Madam Homais, sesini alçaltarak yeniden sordu:

— Onu neden getirmediniz?

Emma, parmağıyla eczacıyı gösterek:

— Hişt, hişt! dedi.

Fakat Binet, kendisine uzatılan hesaba dalmıştı, herhalde hiçbir şey duymadı. Nihayet, çıkıp gitti. O zaman Emma, sıkıntıdan kurtuldu, rahat bir nefes aldı. Madam Homais:

— Ne kadar derin nefes alıyorsunuz, dedi.

Emma:

— Burası pek sıcak da ondan, diye cevap verdi.

Ertesi gün, Emma ile Rodolphe artık nerede buluşacaklarını konuştular. Emma, hediye vermek suretiyle hizmetçisini bu işte kullanmak istiyordu; fakat en iyisi Yonville'de kimsenin gözüne çarpmayacak bir ev bulmaktı. Rodolphe böyle bir yer arayacağını vaat etti.

Bütün kış mevsimi, haftada üç dört defa, gece karanlığında bahçeye geliyordu. Emma, mahsus, parmaklığın anahtarını kaldırmıştı; Charles anahtarın kaybolduğunu sanıyordu.

Rodolphe, geldiğini haber vermek için, panjurlara bir avuç kum atıyordu. Emma da hemen yerinden fırlıyordu; fakat bazen beklemek gerekiyordu;

çünkü, Charles'ın ocak başında gevezelik etmek âdetiydi, lafın sonunu bir türlü getiremiyordu.

Emma, sabırsızlıktan kabına sığamıyordu; eğer iş gözlerine kalsaydı, kocasını çoktan pencereden aşağı fırlatır, atardı. Nihayet yatmak üzere yıkanıyor ve geceliğini giyiyordu; sonra bir kitap alıyor, okuduğu şeylerden pek zevk alıyormuş gibi, rahat rahat okumaya dalıyordu. Yatağa girmiş olan Charles, gidip yatmasını söylüyordu:

— Gel artık, Emma, vakit geldi, diyordu.

Emma da:

— Evet, geliyorum, diye cevap veriyordu.

Bununla beraber, gözleri mum ışığından kamaşan Charles, duvar tarafına dönüyor ve uykuya dalıyordu. O zaman da Emma, yarı çıplak, çarpıntılar içinde, dudaklarında tebessüm, nefesini tuta tuta sıvışıyordu.

Rodolphe'un geniş bir paltosu vardı. Kadını o palto ile sarıp sarmalıyor, kolunu beline sararak, hiç konuşmaksızın, bahçenin dip taraflarına götürüyordu.

Kameriyeye, vaktiyle Léon'un yaz geceleri kendisini aşk dolu gözlerle seyrettiği, o tahtaları çürümüş sıraya gidiyorlardı. Emma'nın artık Léon'u düşündüğü yoktu.

Yaprakları dökülmüş yasemin dalları arasından yıldızlar parıldıyordu. Arkalarında ırmağın aktığını ve zaman zaman, kıyıda kuru sazların çatırdadığını duyuyorlardı. Şurada burada gölge yığınları karanlıkta kabarıyor, bazen hepsi aynı anda ürperiyor, sanki onları sarmak için ilerleyen muazzam siyah dalgalar gibi kâh yükseliyor, kâh eğiliyorlardı. Gecenin soğuğu yüzünden birbirlerine sımsıkı sarılıyorlar, dudaklarından çıkan solumalar daha gürültülü oluyor, karanlıkta ancak seçebildikleri gözleri, onlara daha büyük görünüyor ve sessizliğin ortasında yavaşça fısıldanmış sözler, bir billur şıkırtısı ile ruhlarına siniyor ve çoğalan titreşimlerle devam edip gidiyordu.

Yağmurlu gecelerde, arabalıklarla ahır arasındaki muayenehaneye sığınıyorlardı. Emma, kitapların arkasına sakladığı mutfak şamdanlarından birini yakıyordu. Rodolphe, oraya kendi eviymiş gibi yerleşiyordu.

Kütüphanenin, yazı masasının, nihayet bütün dairenin manzarası onu neşelendiriyordu. Charles hakkında, Emma'yı bir hayli sıkan bir sürü şakalar yapmaktan kendini alamıyordu. Emma, âşığını daha ciddi, hatta dramatik görmek istiyordu. Mesela, bir defasında, bahçe yolunda gittikçe yaklaşan ayak sesleri duyar gibi olmuştu.

— Geliyorlar, dedi.

Rodolphe mumu söndürdü.

— Tabancaların yanında mı?

— Ne yapmak için?

— Şey... kendini müdafaa etmek için.

— Kocana karşı mı? Bırak şu biçare çocuğu!

Rodolphe, sözünü, "bir fiskede onu ezerim" manasına gelen bir el işaretiyle tamamladı.

Emma, bu cesarete hayran oldu, ama bunda bir nezaketsizlik, safiyane bir kabalık sezerek, bir tuhaflaştı.

Rodolphe bu tabanca hikâyesi üzerinde epey durdu. Düşünüyordu ki, Emma tabancadan ciddi olarak bahsettiyse, bu, gülünç, hatta çok çirkin bir şeydi; çünkü, kendisinin o zavallı Charles'dan nefret etmesine hiçbir sebep yoktu. Kıskançlıktan yanıp tutuşmuyordu ki. Hatta Emma'nın, kendisine bu mevzuda etmiş olduğu yeminleri pek hoş karşılamış değildi.

Zaten Emma, gittikçe daha hassas oluyordu. Birbirlerine minyatür resimler alıp vermek icap etmişti, saçlarından perçemler kesmişlerdi; Emma şimdi de bir yüzük, ebedi bağlılıklarının bir nişanesi olmak üzere, hakiki bir nikâh halkası istiyordu. Rodophe'a sık sık akşam çanlarından ve *tabiatın sesleri*'nden bahsediyor, kendi annesinden, Rodolphe'un annesinden söz açıyordu. Rodolphe'un annesi öleli yirmi yıl olmuştu. Emma yine de âşığını, öksüz kalmış bir damlacık çocukmuş gibi, yapmacık sözlerle teselli etmeye kalkıyordu, hatta aya bakarak bazen:

— Eminim ki, onlar şimdi gökyüzünde, bizim aşkımızı haklı buluyorlar, diyordu.

Ama Emma o kadar güzeldi ki! Rodolphe, şimdiye kadar böylesine saf ve masum bir kadına pek az sahip olabilmişti. Onun nazarında, zamparalıktan pek farklı olan bu aşk, yepyeni bir şeydi. Onu, kolay alışkanlıklarından ayırıyor, aynı zamanda hem gururunu, hem de şehvetini okşuyordu. Emma'nın kendi burjuva sağduyusuyla hor gördüğü coşkunluğunu, içinden gayet hoş buluyordu; çünkü bu coşkunluğun muhatabı kendisiydi. Artık, sevildiğinden emin, pek ince eleyip sık dokumaz oldu. Tavırları, hissedilmez bir şekilde değişti.

Artık, ne eskisi gibi, Emma'yı ağlatan tatlı sözler, ne de onu çıldırtan ateşli okşamalar kalmıştı. Öyle ki, Emma'ya, içine dalıp yaşadığı o büyük aşk, yatağı tarafından emilen bir nehrin suyu gibi, vücudunun altında azalır, tükenir gibi geldi ve kadın, nehir yatağının çamurunu fark etti. Buna inanmak istemiyordu, sevgisini artırdıkça artırdı. Rodolphe ise, kayıtsızlığını gittikçe daha az gizler oldu.

Emma, ona teslim olmaktan pişmanlık mı duyduğunu, yoksa, aksine onu daha mı çok sevmek istediğini bilemiyordu. Kendini zayıf hissetmekten duyduğu zillet, şehvetin ılımlaştırdığı bir kin haline geliyordu. Bu, artık bir bağlılık değil, adeta devamlı bir baştan çıkarılma haliydi, Rodolphe, Emma'yı hükmü altına alıyordu. Kadın da bundan korkuyordu.

Ama, Rodolphe bu zina hayatını keyfine göre sürdürmesini becerdiği için, zevahir her zamankinden daha sakindi. Altı ay sonra, bahar geldiği zaman, Rodophe ile Emma; birbirlerinin karşısında, evlilik muhabbetini rahatça devam ettiren bir karı kocadan farksızdılar.

İyileşen bacağının hatırası olarak, Rouault Baba'nın hindi gönderdiği günlerdi. Hediye daima bir mektupla birlikte gelirdi. Emma, mektubu sepete bağlayan ipi kesti ve aşağıdaki satırları okudu:

"Sevgili evlatlarım,

Bu mektubumun sizi sıhhat ve afiyette bulacağını ümit ederim ve gönderdiğim hediye de makbule geçer; çünkü, bana biraz daha körpe, tabir caizse, biraz daha okkalı gibi geldi. Fakat, gelecek sefer, değişiklik olsun diye, size bir horoz göndereceğim, ama balık isterseniz, o başka, lütfen sepeti geri gönderin, bundan önceki iki sepetle beraber, bizim arabalığın başına bir felaket geldi, rüzgârın sıkı estiği bir gece, çatısı ağaçlar üstüne

uçtu. Bu yılki mahsul de hiç parlak değil. Sizi ne zaman gelip göreceğimi bilmiyorum. Yalnız yaşadığımdan beri, Emma'cığım, evi bırakıp gitmem o kadar zor ki!"

Adamcağız kalemi bırakıp bir müddet hayale dalmış gibi, burada, satırlar arasında bir boşluk kalmıştı.

"Bana gelince, iyiyim, yalnız geçen gün bir çoban tutmak için gittiğim Yvetot panayırında nezleye yakalandım. Bizim çobanı kovdum, boğazına fazla düşkün olması sebebiyle. Bu haydut soyuyla başımız dertte. Üstelik eli de uzundu.

Bu kış sizin o taraflarda dolaşmış, hatta bir dişini de çektirmiş bir seyyar satıcıdan öğrendim ki, Bovary gayet sıkı çalışıyormuş. Buna şaşmadım. Bana çektirdiği dişi gösterdi; karşılıklı birer kahve içtik. Seni görüp görmediğini sordum, bana hayır dedi. Fakat ahırda iki hayvan görmüş, bundan anladım ki, işler yolunda. Ne mutlu size, sevgili evlatlarım, Cenabı Hak sizlere her türlü saadeti nasip eylesin.

Benim sevgili torunum Berthe Bovary'yi bugüne kadar hiç görmediğime o kadar üzülüyorum ki. Bahçede, tam senin odanın altına, torunum için bir erik ağacı diktim, yulaf eriği dedikleri cinsten, kimseye el dokundurmuyorum, yalnız ona reçel yaptırmak için toplatacağım. Reçelleri geldiği zaman yesin diye dolapta saklayacağım.

Allahaısmarladık, sevgili evlatlarım. Kızım, hem seni, hem de damadımı kucaklar, torunumu iki yanağından öperim.

Selamlarıyla sizi seven babanız,

THEODORE ROUAULT"

Parmakları arasında o kalın kâğıt, birkaç dakika, kalakaldı. Mektupta imla yanlışları birbiri içine girmişti. Emma, satırlar boyunca bir dikenli çit içine yarı yarıya saklanmış bir tavuk gibi gıdaklayan tatlı düşüncenin peşine takıldı.

Yazı, ocağın külleriyle kurutulmuştu; çünkü mektuptan elbisesinin üzerine birazcık kül rengi toz döküldü, babasının maşayı yakalamak için ocağa eğilmesini görür gibi oldu. Onun yanı başında, ocağın karşısındaki arkalıksız iskemleye oturmuş, elindeki değneğin ucunu çıtırdayarak yanmakta olan sazların aleviyle yaktığı günler ne kadar geride kalmıştı!.. Güneşle dolu yaz akşamlarını hatırladı. Kendileri önünden geçince taylar kişner ve dörtnala koşar, koşardı. Penceresinin altında bir kovan vardı ve bazen arılar, ışık içinde döne döne uçarken, çarpınca sıçrayan altın mermiler gibi, camlarına vururdu. O günlerde ne büyük mutluluk vardı! Ne hürriyet! Ne ümit! Ne hayal bolluğu! Şimdi bunlardan hiçbiri kalmamıştı. Emma, bütün onları, ruhunun bütün maceralarında, birbirini kovalayan türlü koşullar içinde, bakirelik zamanında, evlilikte, aşkta harcamış, tıpkı, zenginliğinden bir parçasını yolculuk boyunca rastladığı hanlara bırakıp giden bir gezgin gibi, o da, hayatı boyunca hepsini bir bir elden çıkarmıştı.

Fakat kim kendisini bu kadar mutsuz etmişti? Hangi görülmemiş felaket onu böyle altüst etmişti? Başını kaldırdı, kendisine bu kadar acı çektiren sebebi arıyormuşçasına, etrafına bakındı.

Etajerdeki porselenler üzerinde bir nisan ışını hareleniyordu: ocakta ateş yanıyordu; terliklerinin altında halının yumuşaklığını hissetti; gün bembeyazdı, hava ılıktı, kahkalarla gülen çocuğunun sesini duydu.

Gerçekten, küçük kız, çimenin üstünde, kurutulmakta olan otların ortasında yuvarlanıp duruyordu. Bir ot yığınının üstüne yüzükoyun yatmıştı. Dadısı, onu etekliğinden tutuyordu. Lestiboudois, ötede, tırmık geçiriyordu, küçük kız, adam yaklaştıkça, iki kolunu havada sallayarak eğiliyordu.

Annesi:

— Getirin onu bana, dedi ve koşarak çocuğunu öptü. Ne seviyorum seni, benim küçük yavrum, ne seviyorum seni!

Sonra, yavrusunun kulak memelerinin birazcık kirli olduğunu görünce, hizmetçiyi çağırarak sıcak su getirtti, temizledi, çamaşırını, çoraplarını, ayakkabılarını değiştirdi, sanki seyahatten dönüyormuş gibi, sıhhati hakkında bin bir şey sordu ve sonra, çocuğu bir kez daha öperek, birazcık da ağlayarak, bu aşırı sevgi karşısında şaşakalmış olan dadıya teslim etti.

Rodolphe, gece, onu her zamankinden fazla ciddi buldu.

Kendi kendine:

— Geçer, dedi; kapristir.

Ve arka arkaya üç randevuya gelmedi. Tekrar meydana çıktığı zaman, Emma, kendisine soğuk davrandı, hatta yukardan baktı.

— Boşuna vakit kaybediyorsun, şekerim...

Kederli iç çekmelerini, hatta çıkardığı mendili fark etmemiş gibi davrandı.

O zaman da Emma, yaptığına pişman oldu!

Hatta neden Charles'dan bu kadar tiksindiğini, onu sevebilmenin daha doğru olup olmadığını düşünmeye başladı. Fakat kocası, bu duygu dönüşlerini destekleyecek halde değildi. Emma, bir fedakârlık hevesiyle bocalayıp dururken, eczacı tam zamanında imdadına yetişti.

XI

Son günlerde küt ayakların tedavisinde kullanılan yeni bir usule dair övücü bir yazı okumuştu. Kendisi ilerleme yanlısı olduğundan, Yonville'in de diğer kasabalardan geri kalmaması için, *stréphopodie* ameliyatlarına burada da başlanması gibi vatanseverce bir fikir kafasında doğdu. Emma'ya:

— Bunda ne zarar ederiz, diyordu. Düşünün bir kere (girişimin yararlarını parmakları üzerinde bir bir sayıyordu): Hemen hemen kati bir başarı, hastanın acıdan ve çirkinlikten kurtulması, operatörün derhal şöhret kazanması. Niçin kocanız, mesela şu *Altın Aslan*'daki zavallı Hippolyte'i bu dertten kurtarmasın? Unutmayın ki, nasıl şifaya kavuştuğunu gelip geçen bütün yolculara anlatmaktan geri kalmaz tabii. Sonra (Homais sesini alçaltıyor ve etrafına bakınıyordu) bu olaya dair gazeteye küçük bir yazı göndermekten beni kim men edebilir? Ya, elbette, makale dediğiniz şey ortalıkta dolaşır... Herkes ondan bahseder... Sonunda çığ gibi büyür! Kim bilir! Kim bilir?

Gerçekten, Bovary bu işi başarabilirdi. Emma'nın elinde kocasının becerikliliğinden şüphe etmesi için hiçbir delil yoktu. Hemen sonra, onu, şöhretini ve servetini artıracak bir teşebbüse sevk etmekten kendisi de büyük bir memnunluk payı çıkaracaktı. Aşktan daha sağlam bir şeye dayanmaktan başka da bir şey istediği yoktu zaten.

Charles, eczacının ve kendi karısının teşviki ile bu işe razı oldu, Rouen'dan Doktor Duval'in kitabını getirtti, her akşam, başını elleri arasına alarak, okumaya daldı.

O, bir taraftan tırnağına basanları, iç tarafa basanları, dış tarafa basanları, yani *stréphoctopodie*'yi, *stréphendopodie*'yi ve *stréphexopodié*'yi (yahut daha iyi anlatmak için, ayağın aşağıya, içe veya dışa doğru türlü eğrilmelerini) ve *stréphypopodie* ile *stréphanopodie*'yi (başka bir deyimle, alt tarafa kıvrılma, üst tarafa kalkma) harıl harıl öğrenip dururken, bir taraftan Mösyö Homais, bin bir dereden su getirerek han uşağını ameliyat olmaya zorluyordu.

— Belki azıcık bir acı ya duyacaksın, ya duymayacaksın, iğne batmış da bir yerin azıcık kanamış gibi olacak, nasır çıkarmaktan çok daha hafif bir

şey.

Hippolyte düşünürken, aptal aptal gözlerini döndürüp duruyordu. Eczacı:

— Alt tarafı senin bileceğin iş, diyordu. Ben senin iyiliğin için söylüyorum! Sadece insanlık duygusuyla! Senin bu çirkin topallıktan kurtulduğunu görmek istiyorum da, ondan dostum. Sen istediğin kadar aksini söyle, kalçalarının böylesine sallanması, işini görmekte sana çok zarar veriyordur, herhalde.

Homais, ameliyattan sonra kendisini ne kadar dinç ve çevik hissedeceğini anlattı, hatta kadınların çok daha hoşuna gideceğini çıtlattı. Bunu söylerken, ahır uşağı salak salak gülümsüyordu. Sonra, onu gururundan yakalamak istedi.

— Sen erkek değil misin, be mübarek? Asker olup da bayrağının altında dövüşmen icap etseydi, ne yapacaktın? Ah, Hippolyte!

Homais, bunu söyledikten sonra, bu inatçılığa, ilmin nimetlerini tepmek nankörlüğüne akıl erdiremediğini ilave ederek, uzaklaşıyordu.

Zavallı adam, nihayet razı oldu. Çünkü, herkes üzerine çullanmıştı. Başkalarının işine karışmak âdeti olmayan Binet, Madam Lefrançois, Artémise, komşular, ta Belediye Başkanı Tuvache'a kadar herkes adamcağızı zorladı, nasihata boğdu, utandırdı; fakat asıl ona kararını verdiren şey, ameliyatın bedava olacağıydı. Bovary, ameliyat için gerekli avadanlığı tedarik etmeyi kendi üzerine aldı. Bu cömertlik asıl Emma'nın aklına gelmişti. Charles da içinden, karısının bir melek olduğunu söyleyerek, buna razı oldu.

Eczacının öğütleriyle, işe üç defa yeni baştan başlayarak, marangozla ona yardım eden çilingire, dört kilo kadar ağırlığı olan bir çeşit kutu yaptırdı. Bu kutuda demir, tahta, sac, meşin vida, cıvata, yok yoktu.

Bununla beraber, Hippolyte'in hangi adale ucunu kesmek lazım geldiğini tespit etmek için, küt ayağının ne cinsten olduğunu bilmek gerekiyordu.

Adamın ayağı, bacağına hemen hemen dik bir çizgi teşkil ediyordu, fakat bu, içeriye doğru çarpık olmasına mâni olmuyordu, öyle ki, bu ayak, hafifçe içe çarpık bir ayaktı. Fakat, at tırnağı kadar geniş, derisi pürtüklü, adale uçları kuru, kocaman parmaklı, siyah tırnakları nal mıhlarını andıran bu uca

basan ayakla han uşağı, sabahtan gece yarısına kadar, geyik gibi dörtnala koşturup duruyordu. Onun, ötekine benzemeyen dayanağını ileri uzatarak, arabalar arasında sıçradığı görülüyordu. Adeta hizmet ede ede, sabır ve enerji gibi manevi meziyetler edinmiş olacaktı ki, kendisine ağırca bir iş gösterildiği zaman, uşak daha çok o sakat bacağına dayanıyordu.

Mademki bu uca basan bir ayaktı, evvela Aşil tendonunu kesmek, sonra da içe çarpıklığı gidermek için, baldır kemiğinin ön veterine el atmak icap ediyordu. Çünkü hekim, aynı zamanda iki ameliyatı birden yapmayı göze alamıyordu, hatta iyi tanımadığı daha mühim bir kısma neşter dokundurmak korkusuyla titriyordu.

Ne Ambroise Paré, Celsus'tan sonra, on beş asır aralıkla ilk defa olarak; kesik bir şiryanı derhal bitiştirip bağlarken, ne Dupuytren, kalın bir beyin tabakasında bulunan bir apseyi açarken, ne de Gerson, ilk defa üst çene kemiğini kesip alırken, elinde neşter, Hippolyte'e yaklaşan Mösyö Bovary kadar yüreği çarpıntılı, eli titrek, kafası ergin değildi. Hastanelerde olduğu gibi, yanında, bir masa üzerinde, bir yığın bez parçası, mumlu iplikler, bir sürü sargı, dağlar kadar sargı, eczanedeki bütün sargılar vardı. Kalabalığın gözünü kamaştırmak kadar kendine de o vehmi vermek için, bütün bu hazırlıkları Mösyö Homais ta sabahtan beri tertip etmişti. Charles deriyi deldi. Kuru bir çıtırtı duyuldu. Veter kesilmiş, ameliyat bitmişti. Hippolyte hayretten kendini alamıyordu; eğilip Bovary'nin ellerini öptü durdu.

Eczacı:

— Haydi, sakin ol, diyordu. Velinimetine karşı minnettarlığını daha sonra gösterirsin.

Sonra, avluda bekleyen ve Hippolyte'in düzgün yürüyerek meydana çıkacağını tahayyül eden beş altı meraklının yanına, ameliyat neticesini anlatmaya indi. Charles da, hastasının ayağını mekanik motora sımsıkı bağlayıp evine gitti. Emma, merak içinde kendisini kapıda bekliyordu. Hemen boynuna sarıldı. Sofraya oturdular. Charles tıka basa karnını doyurdu. Hatta yemişten sonra kahve içmek bile istedi ki, bu, ancak pazar günleri, evde davetliler varken göz yumduğu bir sefahatti.

O akşam, sohbetler ve birlikte hayal kurmalarla geçen çok sevimli bir akşam oldu. İlerideki zenginliklerinden, aile hayatında yapacakları

yeniliklerden söz ettiler. Charles, şöhretinin yayılacağını, refahının artacağını, karısının daima kendisini seveceğini görür gibi oluyordu. Emma da, daha temiz, daha güzel, yepyeni bir his içinde refaha kavuşmaktan, nihayet kendisini delice seven bu zavallı çocuğa karşı birazcık sevgi duymaktan mutlu oluyordu. Bir an, kafasından Rodolphe'un hayali geçti, fakat bakışlarını hemen Charles'a çevirdi: kocasının hiç de çirkin dişleri olmadığını hayretle gördü.

Henüz yatağa girmişlerdi ki, Mösyö Homais, aşçı kadına rağmen, elinde daha mürekkebi kurumamış bir kâğıtla ansızın içeriye girdi. Bu, *Rouen Feneri* gazetesine göndermek için yazdığı reklam yazısıydı. Okusunlar diye getiriyordu.

Bovary:

— Siz kendiniz okuyun, dedi.

Okudu:

"Avrupa'nın yüzünü kısmen bir şebeke gibi kaplayan peşin hükümlere rağmen, ışık, köylerimize de girmeye başladı. Nitekim salı günü, bizim küçük kasabamız Yonville, aynı zamanda yüksek bir insanseverlik olayı olan bir cerrahi tecrübeye sahne oldu. Mösyö Bovary, en seçkin hekimlerimizden biri olan bu zat..."

Heyecandan boğulacak gibi olan Charles:

— Bu kadarı da fazla! Bu kadarı da fazla! diyordu.

— Hayır, katiyen! Ne münasebet!.. "*Bir küt ayak ameliyatı yaptı...*" ilmi tabirini kullanmadım, çünkü bilirsiniz, gazetede... herkes belki anlamazdı; halk yığınlarının...

Bovary:

— Doğrusu da bu, devam ediniz, dedi.

Eczacı:

— Baştan başlıyorum, dedi.

"Mösyö Bovary, en seçkin hekimlerimizden biri olan bu zat, bir küt ayak ameliyatı yaptı. Ameliyat edilen kimse, Talim meydanında Madam Lefrançois'nın işlettiği ALTIN ASLAN otelinde yirmi beş yıldan beri ahır uşaklığı eden Hippolyte Tautain adlı şahıstı. Teşebbüsün yeniliği ve mevzuun uyandırdığı alaka o kadar ahali celp etmişti ki müessesenin eşiğinde gerçekten bir izdiham peyda olmuştu. Esasen, ameliyat da göz açıp kapayıncaya kadar tamamlandı, derinin üzerinde, sanatın himmetiyle asi veterin nihayet teslim olduğunu ilan etmek üzere ancak birkaç damla kan peyda oldu. Hastada, gariptir (gözümüzle gördüğümüz için söylüyoruz) hiçbir ıstırap alameti görülmedi. Vaziyetinde, şu ana kadar, endişeye mucip olacak hiçbir şey yoktur. Her şey, nekahet devresinin kısa süreceği zannını vermektedir. Kim bilir, belki de önümüzdeki köy yortusunda Hippolyte'çiğimizin, keyifli dostlar arasında, neşeli neşeli dans ettiğini ve hepimize, konuşması ve hünerli sıçrayışlarıyla tamamen şifa bulduğunu ispat eylediğini göreceğiz. Yaşasın âlicenap âlimler! Yaşasın hemcinslerini iyileştirmeye veya acılarını dindirmeye gece gündüz demeden çalışan yorulmak bilmez insanlar! Yaşasın, bin yaşasın! Körlerin gözlerinin açılacağını, sağırların işiteceğini, topalların yürüyeceğini ilan etmenin yeri değil midir artık? Eskiden, taassubun ancak Tanrı'nın sevgili kullarına vaat ettiği şeyler, şimdi ilim sayesinde, bütün insanların nasibi oluyor! Okuyucularımızı bu fevkalade tedavinin bütün safhalarından haberdar edeceğiz."

Bütün bunlar, beş gün sonra, Lefrançois Ana'nın telaşlı telaşlı gelerek:

— İmdat! Ölüyor adam!.. Aklım başımdan gidiyor! diye bağırmasına mâni olamadı.

Charles *Altın Aslan*'a koştu, onun, şapkasız, meydandan geçtiğini gören eczacı da, eczaneyi bırakıp çıktı. O da nefes nefese, kıpkırmızı kesilmiş, merak içinde, hana geldi ve merdivenden çıkmakta olan kimselere sormaya başladı:

— Bizim sevimli küt ayaklıya ne oldu?

Müthiş çırpınmalar içinde kıvranıp duruyordu küt ayaklı, öyle ki, içine bacağının sokulduğu o mekanik aleti, yıkacakmış gibi han duvarına küt küt vuruyordu.

Uzvun vaziyetini bozmamak için, bin bir ihtiyatla kutu çıkarıldı ve korkunç bir manzara ortaya çıktı. Ayağın biçimi öyle bir şişkinlik içinde kaybolmuştu ki, deri neredeyse bütün bütüne çatlayacak gibiydi, üstü söz konusu makinenin sebep olduğu berelerle kaplanmıştı. Hippolyte, evvelce de bundan acı duyduğundan şikâyet etmişti; fakat kimse aldırmamıştı; şikâyet etmekte tamamıyla haksız olmadığını kabul etmek gerekiyordu. Adamın ayağı birkaç saat serbest bırakıldı. Lakin şiş biraz iner inmez, her iki âlim, daha çabuk iyileşsin diye, ayağı, eskisinden daha sımsıkı, tekrar alete yerleştirmeyi münasip gördüler. Nihayet, üç gün sonra, Hippolyte artık hiç dayanamayınca, makineyi yeniden çıkardılar ve gördükleri manzaradan afallayıp kaldılar. Yer yer içlerinden siyah bir mayiin sızdığı kabarcıklar bulunan kurşuni renkte bir şişkinlik bacağa yayılmıştı. Vaziyet ciddileşiyordu. Hippolyte'in canı sıkılmaya başlamıştı, Lefrançois Ana, biraz eğlenip içi açılsın diye onu, mutfağın yanındaki küçük salona yerleştirdi.

Fakat her gün yemeğini orada yiyen tahsildar, böyle bir komşuluktan acı acı şikâyet etti. Bunun üzerine Hippolyte'i bilardo salonuna kaldırdılar.

Adamcağız orada, benzi solmuş, sakalı uzamış, gözleri çukurlaşmış, başını sineklerin üşüştüğü kirli yastıkta sağa sola döndürerek, kalın battaniyelerin altında inliyordu. Madam Bovary kendisini görmeye geliyordu. Kataplazmaları için bez getiriyor, teselli ediyor, cesaretlendiriyordu. Zaten, yalnız kaldığı da yoktu, bilhassa pazar kurulduğu günler, köylüler, onun etrafında, bilardo yuvarlaklarını dürtüklüyorlar, istekalarla eskrim yapıyorlar, tütün, içki içiyorlar, şarkı söylüyorlar, avazları çıktığı kadar bağırıp çağırıyorlardı.

Omzuna vurarak:

— Nasılsın? diyorlardı. Halin pek o kadar parlak değil galiba. Ama senin kabahatin bu. Şöyle yapmalıydın, böyle yapmalıydın.

Kendisine tatbik edilen tedaviden bambaşka usullerle iyileşmiş olan kimselere dair bir sürü hikâye anlatıyorlardı; sonra, teselli makamında:

— Sen kendini fazla dinliyorsun, diyorlardı. Kalksana artık, krallar gibi yatıyorsun boyuna. Ne halin varsa gör, kazık herif, ama hiç de güzel kokmuyorsun ha!

Gerçekten, kangren de gittikçe yayılıyordu. Bovary bu halden adeta hastalanmıştı. Her saat başında, her dakika geliyordu. Hippolyte ona dehşet bürümüş gözlerle bakıyor ve hıçkırıklar arasında:

— Ne zaman iyi olacağım? diye kekeliyordu. Ah, kurtarın beni!.. Ne kadar bahtsızmışım! Ne kadar bahtsızmışım!..

Hekim de her defasında, perhiz tavsiye ederek yanından ayrılıyordu. Lefrançois Ana arkasından:

— Dinleme onu, evladım, diyordu. Sana kâfi derecede işkence yaptılar zaten. Kendini daha da halsiz düşürme. Haydi, yut şunu!

Ona mükemmel bir et suyu, bir dilim but, biraz domuz yağı getirip veriyor, hatta bazen, küçücük kadehler içinde içki uzatıyor, ama Hippolyte bunu ağzına götürmek cesaretini kendinde bulamıyordu.

Papaz Bournisien, halinin fenalaştığını öğrendi, kendisini görmek istediğini haber verdi. Söze evvela derdine acımakla başladı, arkasından, ilahi irade böyle tecelli ettiğine göre buna sevinmesi ve fırsattan derhal faydalanarak Cenabı Hak'la barışması gerektiğini söyledi. İhtiyar; ruhani, baba tavrı takınarak:

— Çünkü, diyordu; vazifelerini biraz ihmal ediyordun; seni ayinlerde pek seyrek görüyorduk. Kaç yıldır mukaddes sofraya yaklaştığın yoktu. Anlıyorum, meşguliyetlerin, dünya işlerinin girdabı, ruhunun esenliğine özen göstermekten seni alıkoydu. Fakat şimdi, bunu düşünmek zamanı geldi. Ama yine de ümidini kesme. Ben öyle ağır günahlar işlemiş kimseler tanıdım ki, Cenabı Hak'kın huzuruna çıkmak üzereyken (sen daha o vaziyette değilsin, biliyorum), ondan mağfiret dilediler ve hiç şüphe yok, buna mazhar olarak öldüler. Ümit ederim ki, sen de onlar gibi, bize iyi örnek olursun. Böylece, bir tedbir olmak üzere, sabah akşam, bir defa, "Sizi selamlarım, lütufkâr Meryem", bir defa da, "Gökyüzündeki Babamız" dualarını okusan, ne olur ki? Evet, yap dediğimi, benim için, hatırım için yap. Ne zarar edersin ki?.. Yapacağına söz veriyorsun değil mi?

Zavallıcık söz verdi. Papaz artık her gün geliyordu. Han sahibesiyle konuşuyor, Hippolyte'in pek anlayamadığı şakalar ve kelime oyunlarıyla karışık fıkralar anlatıyordu. Sonra bir punduna getiriyor, yüzüne uygun bir ifade vererek din meselelerine dokunuyordu.

Bu yardımı başarıya ulaşır gibi oldu; çünkü, çok geçmeden, küt ayaklı, iyileşecek olursa, Bon-Secours'u ziyarete gitmek arzusunu belirtti. Mösyö Bournisien de bunda bir sakınca görmediği cevabını verdi, iki tedbir bir tek tedbirden daha işe yarardı. *Bunda bir zarar yoktu ki*.

Eczacı, *Papazın dolapları* dediği bu hareketlere pek içerliyordu. Bunlar, onun iddiasına göre, Hippolyte'in nekahatine zarar veriyordu. Madam Lefrançois'ya boyuna söylüyordu:

— Bırakın şu adamcağızı! Bırakın şu adamcağızı! Sofuluğunuzla maneviyatını bozuyorsunuz!

Fakat kadıncağızın artık ona aldırdığı yoktu. Her şeyin sebebi, o idi. Hatta, inat olsun diye, hastanın başı ucuna, dolu bir mukaddes su kabı astı, bir de şimşir dalı yerleştirdi.

Ama yine, cerrahlık kadar din de biçarenin imdadına yetişeceğe benzemiyordu, o önü alınmaz çürüme, ayaklardan karna doğru ilerliyordu. İlaçlar istendiği kadar çeşitlensin, kataplazmalar istendiği kadar değiştirilsin, adaleler her gün biraz daha kopuyordu. Nihayet bir gün Charles, Lefrançois Ana'nın çaresizlikten, büyük bir şöhret sahibi olan, Neufchâtel'li Mösyö Canivet'yi getirtip getirtemeyeceğini sormasına, evet anlamında başını sallamakla cevap verdi.

Tababette doktora yapmış, elli yaşında, parlak bir mevki sahibi, kendinden pek emin bir zat olan bu meslektaş ta dizkapağına kadar kangren olmuş o bacağı görünce, aşağılayarak gülmekten çekinmedi. Sonra bacağı kesmek gerektiğini açıkça söyleyerek, eczacıya gitti ve zavallı bir adamı bu hallere sokan eşekler aleyhinde ağzını açtı, gözünü yumdu. Mösyö Homais'yi redingotunun düğmesinden yakalamış, sarsıyor ve eczanenin içinde bar bar bağırıyordu:

— Bütün bunlar, Paris icadı! İşte başkentteki beylerin fikirleri! Tıpkı şaşılık, kloroform, mesanedeki taşları kırma ameliyatı gibi, hükümetçe yasak edilmesi gereken bir alay canavarlıklar! Ama becerikli görünmek istiyorlar, neticelerine hiç aldırış etmeden, size ilaçlar, tedavi usulleri sokuşturuyorlar. Bizler, bu kadar usta değiliz, bizler âlim değiliz, nazlı bebek değiliz, toy züppe değiliz; biz, pratik hekimleriz, hasta tedavi ederiz, sapasağlam bir adama ameliyat yapmayı aklımızdan geçirmeyiz. Küt

ayakları düzeltmek! Küt ayakları düzeltmek mümkün mü? Bu, tıpkı bir kamburu dümdüz etmeyi istemek gibi bir şey!..

Homais bu sözleri dinlerken canı sıkılıyordu ama, reçeteleri ta Yonville'e kadar gelen Mösyö Canivet'yi öfkelendirmemek ihtiyacıyla, sıkıntısını dalkavukça bir gülümseme ile gizliyordu.

Bu sebeple Bovary'yi müdafaa etmeye kalkışmadı, hatta hiçbir itirazda bulunmadı, prensiplerini bir yana bırakarak, onurunu ticaretinin daha ciddi çıkarları uğruna feda etti.

Doktor Canivet'nin bacağı kalçadan kesme ameliyatı, köyde mühim bir olay oldu. Bütün köy halkı, o gün, sabah erkenden kalktılar. Tıklım tıklım olan ana caddede, sanki adam idam edilecekmiş gibi bir ölüm havası esiyordu. Bakkalda Hippolyte'in hastalığı tartışılıyordu, dükkânlarda alışveriş durmuştu; belediye başkanının karısı Madam Tuvache, cerrahın gelişini görmek sabırsızlığı içinde, pencereden kımıldamıyordu.

Nihayet, kendi kullandığı iki tekerlekli arabasıyla çıkageldi. Fakat, yandaki dik yayı, zamanla, doktorun iri vücudunun ağırlığı altında çöktüğü için, araba, hareket halindeyken dahi, biraz eğiliyordu. Yanında öteki minderin üstünde kırmızı sahtiyan kaplı ve üç bakır tokası ihtişamla parlayan kocaman bir kutu görülüyordu.

Altın Aslan'ın kapısından kasırga gibi girerken, yüksek sesle bağırarak, hayvanı arabadan çözmelerini emretti. Sonra ahıra giderek, yulafını yiyip yemediğine baktı. Çünkü, hastalarını ziyarete gelince, evvela kısrağı ve arabasıyla meşgul olurdu. Bunun içindir ki, kendisinden: "Ah! Mösyö Canivet, acayip bir adamdır" diye bahsedilirdi. Bu sarsılmaz metaneti kendisine daha da itibar kazandırıyordu. Kıyamet kopsa da, kâinatta tek canlı insan kalmasa bile, o, alışkanlıklarından bir zerresini dahi feda etmezdi.

Homais, karşısına çıktı. Doktor:

— Size güveniyorum, dedi. Hazır mıyız? Haydi, gidelim!

Fakat eczacı, kızarıp bozararak, bu ameliyatta hazır bulunamayacak kadar yufka yürekli olduğunu söyledi.

— İnsan, seyirci olarak kalırsa, diyordu; muhayyile, bilirsiniz, fazla tesir altında kalır! Hem sonra, benim sinir sistemim öyle...

Canivet:

— Aman efendim, diye sözünü kesti; bana, daha ziyade inmeye müsait gibi görünüyorsunuz. Hem zaten buna şaşmıyorum, sizler, eczacı beyler, hep mutfağınızın içine takılır kalırsınız, bu da sonunda mizacınızı bozar tabii. Siz bana bakın: Allah'ın günü saat dörtte kalkarım, soğuk su ile tıraş olurum (katiyen üşümem), fanila giymem, nezle olmam, yapım sağlamdır. Kâh şu tarzda yaşarım, kâh bu tarzda, filozofça, nasıl rast gelirse. Bu sayede sizin gibi nazik değilimdir, ha bir Hıristiyanı doğramışım, ha rasgele bir kümes hayvanını, benim için hiç fark etmez. Elbette diyeceğiniz, alışkanlık... alışkanlık!..

Bunun üzerine, çarşaflar içinde hafakandan terleyip duran Hippolyte'e hiç aldırış etmeksizin, bu beyler, konuşmaya giriştiler. Eczacı, cerrahın soğukkanlılığını bir generalin metanetine benzetti. Bu mukayese, Canivet'nin hoşuna gitti ve sanatının icapları hakkında uzun uzun söz söylemesine sebep oldu. Cerrah, doktorasız hekimlerin şerefini düşürmesine rağmen, mesleğini bir nevi risalet addediyordu. Nihayet, hastaya döndü, Homais'nin getirdiği sargıları gözden geçirdi, bunlar ameliyat sırasında kullanılanların aynısıydı. Bacağı tutacak birini istedi. Lestiboudois'ya gelmesi için haber gönderildi. Mösyö Canivet, kollarını sıvayıp bilardo salonuna geçti. Bu sırada eczacı, her ikisi de önlüklerinden daha solmuş, kulakları kapıya dikili bekleyen Artémise ile hancının yanında kaldı.

Bovary, o anlarda, evinden kımıldamaya cesaret edemiyordu. Aşağıda, salonda, içinde ateş yanmayan ocağın yanına oturmuş, çenesi göğsüne düşmüş, ellerini kavuşturmuş, gözleri bir noktaya takılı duruyordu. "Ne kötü macera, ne aksilikti bu" diye düşünüyordu. Bununla beraber, akla gelen her türlü tedbiri de almıştı. İşin içine mukadderat karışmıştı. Ne olursa olsun, şayet Hippolyte ölecek olursa, onu kendisi katletmiş sayılacaktı. Sonra, hasta ziyaretlerine gittiği zaman, soranlara bu işi nasıl izah edecekti? Acaba herhangi bir şeyde hata mı etmişti? Arıyordu, bulamıyordu. Ama en şöhretli cerrahlar bile pekâlâ aldanabilirdi. Fakat kimse buna inanmak istemezdi. Herhalde gülecekler, dedikodu çıkaracaklardı. Bu dedikodular Forges'a kadar yayılacaktı! Kim bilir, meslektaşları, aleyhinde neler, neler yazacaklardı? Arkasından mesele

basına aksedecek, gazetelerde şuna buna cevap vermek gerekecekti. Sonra, Hippolyte, kendisinden davacı olabilirdi. Kendisini şimdiden, şerefini kaybetmiş, iflas etmiş, mahvolmuş görüyordu. Bir sürü faraziyenin hücumuna uğrayan muhayyilesi, onların arasında, denize düşüp de dalgaların üzerinde yuvarlanıp giden boş fıçı gibi, bocalayıp duruyordu.

Emma, karşısında, ona bakıyordu, zilletini paylaşmıyordu, bir başka zillet duyuyordu. O da, sanki zavallılığının yirmi kere bol bol farkına varmamış gibi, böyle bir adamın hâlâ bir işe yarayabileceğini zannetmiş olmasından ileri geliyordu.

Charles, odasında, bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, çizmeleri döşemede gıcırdıyordu. Emma:

— Otur yerine, dedi; canımı sıkıyorsun!

Oturdu.

Nasıl olmuştu da (o kadar zeki bir kadın olduğu halde), bir kere daha aldanmıştı? Sonra, devamlı fedakârlıklarla kendi hayatını mahvetmesi ne acınacak bir delilikti! Ruhunun bütün lüks içgüdüleri, bütün mahrumiyetleri, evlenmenin, evliliğin bayağılıkları, yaralı kırlangıçlar gibi çamura düşen hülyaları, bütün arzu ettiği, bütün istemediği, bütün elde edebileceği şeyler hatırına geldi. Niçindi, niçindi?

Kasabayı dolduran sessizlik içinde, yürek paralayıcı bir feryat havayı delip geçti. Bovary, bayılacak kadar sarardı. Emma, sinirli bir hareketle kaşlarını çattı. Bütün bunlar, onun için, bu mahluk için, hiçbir şey anlamayan, hiçbir şey duymayan bu adam içindi. İşte, şuracıkta, gülünç olan adının karısını da lekeleyeceğinden bile habersiz, rahat rahat duruyordu. Onu sevmek için az mı gayret etmişti, bir başkasına teslim olduğu için, pişmanlıktan az mı gözyaşı dökmüştü?

Derin bir düşünceye dalmış olan Bovary, ansızın:

— Sakın, ayağı dışa çarpık olmasın! diye haykırdı.

Bir gümüş tabağa çarpan bir kurşun mermi gibi, düşüncesi üzerine bu cümlenin beklenmedik darbesi ile Emma, ürpererek, ne demek istediğini tahmin etmek istercesine başını kaldırdı. Sessizce birbirlerine baktılar, şuurlarıyla birbirlerinden öylesine uzaktaydılar ki, birbirlerini görmekten

adeta afalladılar. Charles, ameliyat edilen adamın boğazlanan bir hayvanın uzaktan gelen ulumaları gibi, tiz çığlıklarla kesilmiş uzun iniltiler halinde sürüp giden feryatlarını dinleyerek, bir sarhoşun bulanık gözleriyle karısına bakıyordu. Emma, morarmış dudaklarını ısırıyor, süs bitkisinden kopardığı bir kırıntıyı parmakları arasında evirip çevirerek korlaşmış gözbebeklerini hemen fırlamaya hazır iki ateşli ok gibi, Charles'a dikiyordu. Onun her şeyi, suratı, elbisesi, bütün şahsı, yani bütün varlığı, şimdi kendisini öfkelendiriyordu. Eski iffetinden, bir cinayetmiş gibi pişman oluyor ve ondan hâlâ ne kalmışsa, gururunun azgın darbeleri altında yıkılıp gidiyordu. Zafere ulaşmış zinaya ait bütün kötü alayların tadını çıkarıyordu. Âşığının hatırası baş döndürücü cazibelerle aklına geliyordu; yepyeni bir vecd ile bu hayale kapılan ruhunu o hatıranın içine atıyordu. Charles, sanki ölmek üzereymiş, gözlerinin önünde can çekişiyormuş kadar kendisine hayatından kopmuş, öylesine kaybolmuş gitmiş, öylesine imkânsızlaşmış ve hiçleşmiş gibi geliyordu.

Kaldırımdan bir ayak sesi geldi. Charles kalkıp baktı, indirilmiş panjurun aralığından, pazaryerinin kenarında, güneş altında, boyun atkısıyla alnını silen Doktor Canivet'yi gördü. Arkasında, Homais, büyük bir kırmızı kutu taşıyordu. Her ikisi de eczanenin yolunu tutmuşlardı.

O zaman Charles, ani bir sevgi ve ümitsizlik içinde karısına döndü ve:

— Öpsene beni, karıcığım, dedi.

Emma öfkeden kıpkırmızı kesilmiş, haykırdı:

— Bırak beni!

Charles, şaşırmış:

— Nen var? Nen var? diye tekrarladı. Sakin ol, kendine gel! Biliyorsun ki seni seviyorum!.. Gel!

Kadın, korkunç bir tavırla:

— Yeter! diye haykırdı.

Ve, salondan kaçarken, kapıyı öyle şiddetle kapadı ki, termometre duvardan fırladı, yere düşüp parçalandı.

Charles, perişan, karısının nesi olduğunu düşünerek, halini bir sinir hastalığına yorarak, ağlamaklı, etrafında uğursuz, anlaşılmaz bir şeyin dolaştığını belli belirsiz hissederek, koltuğuna yığıldı kaldı.

Gece, Rodolphe bahçeye geldiği zaman, metresini sahanlığın altına, ilk basamağa oturmuş, kendisini bekliyor buldu. Birbirlerine sarıldılar, bütün hınçları bu öpüşmenin sıcaklığı içinde, kar gibi eridi gitti.

XII

Yeniden sevişmeye başladılar. Hatta ekseriya, güpegündüz, Emma'nın aklına esiyor, bir pusula yazıyor, sonra pencereden Justin'e bir işaret yapıyor, o da, önlüğünü çıkardığı gibi, Huchette'e yollanıyordu. Rodolphe geliyordu. Bu davetler, canının sıkıldığını, kocasının aşağılık bir mahluk olduğunu, hayatının büsbütün bayağılaştığını söylemek içindi.

Rodolphe bir gün, sabrını kaybederek:

— Ben ne yapabilirim ki, dedi.

— Ah! İstesen!..

Saçları çözük, bakışları dalgın, dizlerinin dibine, yere oturmuştu. Rodolphe:

— Ne gibi? dedi.

Emma göğüs geçirdi:

— Gider, başka bir yerde, bir yerlerde yaşardık...

Rodolphe gülerek:

— Sen gerçekten çıldırmışsın, dedi; hiç imkânı var mı?

Emma aynı mevzua tekrar dokundu; Rodolphe ise anlamamazlıktan geldi ve sözü değiştirdi. Anlamadığı nokta, aşk gibi basit bir işte her şeyin böylesine çetrefil bir hale getirilmesiydi. Kadının, böyle bağlanmasına yardımcılık eden bir sebebi, bir yöneticisi olmamalıydı.

Gerçekten, bu sevgi, kocasına karşı duyduğu tiksinti yüzünden her gün biraz daha artıyordu. Kadın birine ne kadar bağlanırsa, ötekinden o nispette nefret ediyordu. Rodolphe ile buluştuktan sonra kocasıyla karşı karşıya gelince, onu her zamankinden daha sevimsiz, tırnaklarını her zamankinden daha dört köşe, zekâsını her zamankinden daha hantal, tavrını her zamankinden daha adi buluyordu. O zaman yine, zevce ve iffetli kadın tavrını muhafaza etmekle beraber, siyah saçları yağızlaşmış alnına doğru bir perçemle dönen o baş, hem gürbüz, hem de zarif o boy pos, hasılı, akıldan yana o kadar tecrübe sahibi olan ve arzuda böylesine coşkunluk gösteren o

adam gözlerinin önüne gelince, yanıp tutuşuyordu! Tırnaklarını onun için bir kuyumcu özeniyle eğeliyor, derisine sürdüğü kremi ve mendillerine doldurduğu lavantayı az buluyordu. Kollarını, gerdanını bilezikler, yüzükler ve kolyelerle dolduruyordu. Rodolphe'un geleceği günlerde, mavi camdan iki büyük vazosunu güllerle donatıyor, dairesini ve vücudunu, bir prens bekleyen fahişe gibi hazırlıyordu. Hizmetçilerin durmamacasına çamaşır yıkaması icap ediyordu. Félicité mutfaktan kımıldayamıyor, küçük Justin ise, ekseriya yanında kalarak nasıl çalıştığını seyrediyordu.

Çocukcağız, Félicité'nin ütü yaptığı uzun tahtaya dirseğini dayayarak, etrafında sergilenen pazen eteklikler, eşarplar, işlemeli yakalar, kalça tarafı geniş, aşağısı gittikçe daralan fistolu donlar gibi kadın eşyasını hırsla süzüyordu.

Elini eteklik kasnağına veya kopçalara sürerek:

— Bu neye yarar? diye soruyordu.

Félicité gülerek:

— Sen hiçbir şey görmemiş misin? diyordu. Sanki senin patronun Madam Homais böyle şeyler kullanmaz mı?

— Elbette! Madam Homais!

Sonra, düşünceli düşünceli ilave ediyordu:

— O da Madam gibi bir hanım mı ki?

Fakat Félicité, etrafında oğlanın böyle dört dönmesine sinirleniyordu. Ondan altı yaş büyüktü, Mösyö Guillaumin'in uşağı Théodore da kendisine kur yapmaya başlamıştı. Kola çanağını yerinden oynatırken:

— Rahat bırak beni, diyordu. Git de havanda badem ez. Hep kadınların eteği dibindesin. Bu işlere burnunu sokmak için, bekle de, arsız çocuk, çenende birazcık sakalın olsun.

— Darılmayın hemen, ne olur, gideyim de *potinlerini temizleyeyim*.

Derhal, ocak pervazının üstünden, Emma'nın çamura –randevuların çamuruna– batmış ayakkabılarını yakalıyordu. Parmakları arasında toz olup

dağılan bu çamurun, bir güneş ışınında yavaşça havaya yükselmesini seyrediyordu.

Aşçı kız:

— Ayakkabıları hırpalamaktan amma da korkuyorsun, diyordu. Kendisi temizlediği zaman buna hiç aldırış etmezdi; çünkü Madam, kumaşının havı biraz dökülen ayakkabılarını hemen kendisine verirdi.

Emma'nın dolabında bir sürü ayakkabı vardı, Charles en küçük bir ihtarda bulunmaya cesaret edemiyor, o da istediği gibi har vurup harman savuruyordu.

Nitekim, Emma'nın Hippolyte'e hediye edilmesini münasip gördüğü bir takma bacak için tam üç yüz frank ödemek zorunda kaldı. Bir mantar tabakasıyla kaplı olan bacakta, zemberekli mafsallar, karışık bir mekanizma vardı. Üzerine siyah bir pantolon geçirmiş, ucuna vernikli bir çizme takılmıştı. Fakat Hippolyte, böyle güzel bir bacağı Allah'ın günü kullanmaya kıyamayarak, Madam Bovary'den, kendisine daha elverişli bir bacak tedarik etmesini rica ediyordu. Hekim, ister istemez, bu bacağın fiyatını da kesesinden ödedi.

Ahır uşağı yavaş yavaş eski işini görecek hale geldi. Yine eskisi gibi kasabayı dört döndüğü görülüyordu. Charles, uzaktan, kaldırımlar üzerinde bastonunun tıkırtısını işitince, çabucak yolunu değiştiriyordu.

Siparişle meşgul olan, tüccar Mösyö Lheureux'ydü. Bu işi sayesinde sık sık gidip Emma'yı görmek fırsatını bulmuştu. Onunla, Paris'ten yeni gelen mallardan, bir sürü kadın öteberisinden konuşuyor, gayet kibar davranıyor, asla para bahsini ağzına almıyordu. Emma, bütün kaprislerini tatmin etmek hususunda bu kolaylığa kendini bırakıverdi. Mesela; Rodolphe'a hediye etmek için, Rouen'da bir şemsiye mağazasında bulunan pek güzel bir kırbacı ona sipariş etti. Mösyö Lheureux, ertesi hafta kırbacı getirip masanın üstüne koydu.

Fakat ertesi gün, tüccar, santimler hariç, tam iki yüz yetmiş franklık bir fatura ile çıkageldi. Emma'nın nevri döndü, bütün çekmeceleri bomboştu; Mösyö Lestiboudois'ya on beş günlükten fazla, hizmetçi kıza ise altı aylık borçları, daha bir sürü takıntıları vardı. Mösyö Bovary, her yıl Saint-Pierre

yortusuna doğru para göndermek âdetinde olan Mösyö Derozerays'den gelecek havaleyi sabırsızlıkla bekliyordu.

Emma, evvela Lheureux'yü atlatmaya muvaffak oldu. Fakat adam sabırsızlanıyordu, kendisinin de alacaklıları peşine düşmüştü, elinde nakit parası kalmamıştı, şayet eline para geçmeyecek olursa, Emma'ya sattığı bütün malları geri almak zorunda kalacaktı.

Emma:

— Peki, dedi; geri alın!

— Şaka olsun diye söyledim. Yalnız o kırbaca üzülüyorum. Ne yapalım, artık gider beyden isterim.

Emma:

— Olmaz! Olmaz! dedi.

Lheureux içinden:

— Şimdi seni yakaladım! diye düşündü.

Bu keşfinden emin, alçak, her zamanki gibi ıslığa benzeyen sesiyle:

— Pekâlâ, düşünürüz, düşünürüz... diyerek çıkıp gitti.

Bu işten nasıl yakayı kurtaracağını düşündüğü sırada, aşçı kız içeriye girerek, ocağın üzerine *Mösyö Derozerays tarafından gönderilmiş*, mavi kâğıda sarılı küçücük bir tomar bıraktı. Emma, hemen üzerine atlayıp tomarı açtı. İçinde on beş Napoléon altını vardı. İstediği para tamamdı. Charles'ın merdivenden çıktığını duydu; altınları çekmecenin dibine attı ve anahtarı aldı.

Üç gün sonra, Lheureux tekrar çıkageldi.

— Size bir teklifim var, dedi. Şayet mutabık olduğumuz meblağ yerine...

Emma, adamın eline on dört Napoléon sıkıştırarak:

— İşte paranız, dedi.

Tüccar serseme dönmüştü. Hayal kırıklığını gizlemek için boyuna özür diledi durdu, bir sürü hizmet teklifinde bulunduysa da Emma hepsini reddetti. Sonra, adamın kendisine iade ettiği iki tane beş franklık sikkeyi önlüğünün cebinde birkaç dakika elleyerek olduğu yerde kaldı. Kendi kendine, parayı daha sonra kocasına iade etmek için, masraftan kısıntılar yapmaya söz veriyordu.

— Adam sende!.. diye düşündü; Aklında kalacak değil a.

Kabzası altın yaldızlı gümüş kırbaçtan başka, Rodolphe, Emma'dan, üzerinde *yürekte aşk* düsturu yazılı bir mühür, ayrıca, boyun atkısı olarak kullansın diye bir eşarp, nihayet Charles'ın vaktiyle yolda bulup da karısının sakladığı, tıpkı vikontunkine benzeyen bir sigara tabakası hediye almıştı. Bununla beraber bu hediyeler, onu kendi nazarında küçük düşürüyordu. Nitekim birçoklarını reddetti, kadın ısrar ediyordu. Rodolphe onu müstebit ve fazla yapışkan bulmakla beraber, boyun eğmek zorunda kaldı.

Sonra, çok garip fikirleri de vardı:

— Saat gece yarısını çalınca, beni düşüneceksin, diyordu.

Eğer tembihini unuttuğunu söyleyecek olursa, kıyametler kopuyor ve sonunda da mutlaka o hiç değişmeyen söze sıra geliyordu:

— Seviyor musun beni?

— Elbette seviyorum.

— Çok mu?

— Elbette çok.

— Başkalarını da sevmedin mi sanki?

Rodolphe gülerek:

— Beni bulduğun zaman toy delikanlıya benzer bir halim var mıydı? diye çıkışıyordu.

Emma, ağlıyor, Rodolphe, kendini kelime oyunlarıyla müdafaa ederek, kadını teselli etmeye çabalıyordu.

Emma:

— Ah! Seni o kadar seviyorum ki, diyordu; biliyor musun, senden artık vazgeçemeyecek kadar seviyorum seni. Bazen, aşk öfkeleriyle içimin parçalandığı zamanlarda da hep seni görmek istiyorum. Kendi kendime diyorum: "Nerededir? Acaba başka kadınlarla mı konuşuyor? Hah, şimdi kadınlar ona gülümsüyor, o da onlara yaklaşıyor..." Ah, hayır, hiçbiri hoşuna gitmiyor, değil mi? Daha güzelleri var; fakat ben hepsinden daha iyi sevmesini bilirim! Ben senin hizmetçinim, halayığınım! Sen benim kralımsın, mabudumsun! Sen iyisin! Sen güzelsin, sen zekisin, sen kuvvetlisin!

Rodolphe bu sözleri o kadar çok işitmişti ki, artık hiçbirinin yeniliği kalmamıştı. Emma da bütün metresler gibiydi. Yeniliğin cazibesi tıpkı bir elbise gibi, azar azar sıyrılıp düşerek, ihtirasın hep aynı şekilleri ve aynı lisanı olan o ezeli yeknesaklığını çırılçıplak ortada bırakıyordu. Bu çeşit maceralarda pek pişmiş olan bu adam, ifadelerin benzerliği altındaki duygu farklarını seçemiyordu. Çünkü, şehvet düşkünü veya satılık kadınların ağzından da buna benzer cümlelerin fısıldandığını duymuştu. Bunların samimiyetine pek az inanıyordu; gelgeç muhabbetleri gizleyen abartmalı sözlerden büyük bir kısmını hesaba katmamak gerektiğini düşünüyordu. Mademki hiç kimse, asla, ne ihtiyaçlarını, ne kanaatlerini, ne de ihtiraslarını tam ölçüsünde dile getirebilirdi ve insan sözü, yıldızları aşka getirmek istediğimiz zaman, ancak ayıları dans ettirecek havalar çalabildiğimiz çatlak bir kazan gibiydi, ruhun da doluluğu bazen en hoş teşbihlerle dolup taşamaz mıydı sanki?

Fakat, herhangi bir bağlantıda daima biraz açıkta durmasını bilen tenkit üstünlüğü ile, Rodolphe, bu aşkta tadı çıkarılacak başka zevkler olduğunun farkına vardı. Her nevi utancın elverişsiz olacağına hükmetti. Kadına, keyfi istediği gibi davrandı. Onu, gayet yumuşak ve zevkine düşkün bir kadın haline getirdi. Bu, kendine karşı hayranlıkla, Emma hesabına da şehvetle dolu bir çeşit budalaca bağlılık, kendisini uyuşturan bir saadetti. Ruhu bu sarhoşluğun dibine dalıyor ve tatlı Yunan şarabı fıçısının içinde büzülmüş kalmış olan Clarence dükası gibi, o sarhoşlukta boğuluyordu.

Sadece aşk alışkanlıklarının tesiriyle Madam Bovary'nin hali ve tavrı değişti. Bakışları daha cesaretli, sözleri daha serbest oldu. *Elâleme nispet veriyormuşçasına*, elde sigara, Rodolphe ile dolaşmak yakışıksızlığını bile gösterdi. Nihayet bir gün, onun, tıpkı erkek gibi sırtına daracık bir yelek

geçirmiş, *Kırlangıç*'tan indiğini görenler, hâlâ şüpheleri kalmışsa, işin aslını tamamıyla anlamış oldular. Kocasıyla pek patırtılı bir münakaşadan sonra, oğluna sığınmaya gelmiş olan anne Madam Bovary de bu halleri görünce suratı astı. Daha birçok şeyler hoşuna gitmemişti; evvela Charles, karısına roman okutmaması hususundaki nasihatlerini dinlememişti, sonra *evin halini* hiç beğenmiyordu. Bazı tenkitlerde bulunmaya kalktı. Dargınlık çıktı, hele bir seferinde Félicité yüzünden adamakıllı bozuştular.

Anne Madam Bovary, bir gece önce, koridordan geçerken, Félicité'yi kırk yaşlarında, hafif siyah sakallı bir adamla birlikte yakalamıştı. Adam, ayak seslerini duyar duymaz, mutfaktan kaçıp gitmişti. Bunu duyan Emma gülmeye başladı; fakat ihtiyar kadıncağız öfkelendi ve ahlakın hiçe sayılması istenmiyorsa, hizmetçilerin de iffetini gözetmek gerektiğini söyledi.

Gelin hanım, öyle küstah bir bakışla:

— Siz hangi âlemde yaşıyorsunuz? dedi.

Bovary Anne, ona, bizzat kendi davasını müdafaa edip etmediğini sordu.

Genç kadın, bir sıçrayışta yerinden fırlayarak:

— Çıkın! dedi.

Charles, ikisini yatıştırmak için:

— Emma!... Anne!.. diye çırpınıyordu.

Fakat her ikisi de hiddetle kaçıp gitti. Emma:

— Ah! Ne görgüsüz kadın, ne köylü karısı!.. diye ter ter tepiniyordu.

Charles, annesine koştu. Yaşlı kadın, zıvanadan çıkmış, avazı çıktığı kadar bağırıyordu:

— Ne hayasız kadın! Ne beyinsiz karı! Belki de daha beteri!..

Eğer öbürü gelip özür dilemezse, hemen kalkıp gideceğini söylüyordu. Charles, karısının yanına gitti, razı etmek için yalvarıp yakardı, önünde diz çöktü. Emma nihayet razı oldu:

— Öyle olsun! Gidiyorum!.. dedi.

Nitekim, bir markiz vakarıyla kaynanasına elini uzatarak:

— Özür dilerim, Madam, dedi.

Sonra tekrar odasına çıktı, kendini yüzükoyun yatağına attı, başını yastığa gömerek çocuk gibi ağladı.

Rodolphe ile aralarındaki parolaya göre, fevkalade bir hal olursa, panjura beyaz bir kâğıt parçası asacak, o da, Yonville'de bulunuyorsa, hemen evin arkasındaki dar sokağa koşup gelecekti. Emma işareti verdi; üç çeyrek saatten beri bekliyordu ki, Rodolphe'u pazaryerinin köşesinde gördü. Pencereyi açıp kendisine seslenmek istedi; fakat Rodolphe gözden kaybolmuştu. Ümitsizlik içinde kendini tekrar yatağına attı.

Ama, aradan pek az zaman geçince biri kaldırımda yürüyor gibi geldi ona. Hiç şüphesiz, o idi. Merdivenden indi, avluyu geçti. Rodolphe orada, dışarıdaydı. Hemen kollarına atıldı.

Rodolphe:

— Etrafına dikkat etsene! dedi.

Emma:

— Ah! Başıma gelenleri bilsen! diye cevap verdi.

Her şeyi öyle acele acele, ipsiz sapsız, olayları büyüterek, birçoklarını uydurarak, sık sık konu dışına çıkarak anlatmaya başladı ki, Rodolphe serseme döndü.

— Haydi, benim küçük meleğim, cesaret, sakin ol, sabret!

— Ama dört yıldan beri sabrediyorum, ıstırap çekiyorum!.. Bizim aşkımız gibi bir aşk böyle gizli kalmamalıydı! Bana işkence ediyorlar. Dayanamayacağım artık, kurtar beni!

Rodolphe'a sımsıkı sarılıyordu. Yaşlarla dolu gözleri, su altında alevler gibi kıvılcımlanıyordu; göğsü sık sık kalkıp iniyordu; Rodolphe, hiçbir zaman onu böylesine sevmemişti. Öyle ki, aklını kaçıracak gibi oldu ve:

— Ne yapmalı? Ne istiyorsun? diye sordu.

Emma:

— Götür buradan beni, kaçır beni, ah, yalvarırım sana! diye inledi.

Ve o beklenmedik onamayı bir öpücüğün lezzetinde yakalamak istiyormuşçasına, dudaklarına atıldı.

Rodolphe:

— Ama... dedi.

— Ne var yine?

— Ya kızın?

Emma birkaç dakika düşündü, sonra:

— Onu da alırız, dedi; ne olursa olsun!

Rodolphe, Emma'nın uzaklaşmasına bakarak:

— Ne kadın! dedi.

Zira Emma bahçeye yollanmıştı. Onu çağırıyorlardı.

Bovary Anne, o hadiseden sonraki günlerde, gelininde gördüğü değişiklikten hayrete düştü. Hakikaten, Emma çok daha uysal davranıyordu, hatta hıyar turşusu yapmak için kaynanasından akıl öğrenmeye kadar iltifatı ileri götürdü.

Bu, her ikisini de daha iyi aldatmak için miydi? Yahut bir nevi şehvetli çilekeşlikle, bırakıp gideceği şeylerin buruk tadını daha derinden duymak için miydi? Fakat hiç aldırdığı yoktu, bilakis; pek yakındaki saadetinin önceden çıkardığı tadına dalmış, yaşıyordu. Bu, Rodolphe ile hiç değişmeyen bir sohbet mevzuu olmuştu. Omzuna yaslanıyor ve fısıldıyordu:

— Değil mi? Yolcu arabasında olduğumuz zaman!.. Düşünüyor musun? Mümkün mü? Arabanın hareket ettiğini hissettiğim zaman, bana öyle geliyor ki, balona binmiş de bulutlara doğru yollanmış gibi olacağız. Günleri saydığımı biliyor musun?.. Ya sen?

Madam Bovary asla o günlerdeki kadar güzel olmamıştı. Sevinçten, coşkunluktan, başarıdan gelme, aslında mizaçla hal ve şartların ahengi neticesi, tarifi imkânsız bir güzelliği vardı. Hırsları, kederleri, zevk ve

tecrübeleri ve her an genç kalan vehimleri, gübrenin, yağmurun, rüzgârların ve güneşin çiçeklere yaptığı gibi, onu derece derece geliştirmişti. Varlığının nesi varsa, hepsi, nihayet açılıp saçılıyordu. Gözkapakları, içinde gözbebeklerinin kaybolduğu uzun âşıkane bakışları için mahsus biçimlenmiş gibiydi. Kuvvetlice alınmış bir nefes burun kanatlarını aralıyor, birazcık koyu ayva tüyünün ışıkta gölgelendirdiği dudaklarının etli köşesi yukarıya doğru kıvrılıyordu. İnsan bakınca, ensesindeki saç topuzunun, cilvede usta bir sanatkâr tarafından oraya yerleştirildiği hissine düşebilirdi. Bu saçlar, onları her gün çözüp dağıtan zinanın gelişigüzelliğine göre, rasgele, kalın bir yığın halinde dolanıyordu. Sesi şimdi, tıpkı endamı gibi, daha yumuşak tonlarda beliriyordu. Hatta, elbisesinin kıvrımlarından ve ayağının kavsinden içine nüfuz eden harikulade bir şey peyda oluyordu. Charles, evliliklerinin ilk zamanlarında olduğu gibi, onu yine nefis ve dayanılmaz buluyordu.

Gece yarısı eve döndüğü zaman, Emma'yı uyandırmaya kıyamıyordu. Porselen idare lambasından tavana titrek ve yuvarlak bir aydınlık vuruyor, küçük beşiğin kapalı perdeleri, yatağın kenarında karanlıkta şişen bir beyaz kulübeyi andırıyordu. Evladının hafifçe nefes alıp verişini duyuyor gibi geliyordu ona. Şimdi artık büyüyecekti, her mevsim, onu daha hızlı geliştirecekti. Daha şimdiden, onun, gün batarken küçük yeleği mürekkep lekesi içinde, kolunda sepeti, güle oynaya okuldan döndüğünü görür gibi oluyordu. Sonra, kızı yatılı bir okula vermek lazımdı, bu da pahalıya patlayacaktı, ne yapmalıydı? Uzun uzadıya düşünüyordu. Civarda küçük bir çiftlik kiralamayı, hastalarını görmeye giderken, her sabah çiftliğe de bir göz atmayı kuruyordu. Çiftliğin gelirine hiç dokunmayacak, onu Emniyet Sandığı'na yatıracaktı. Daha sonra, bir yerlerden, neresi olursa olsun, hisse senetleri satın alacaktı. Zaten müşterileri de artacaktı, buna güveniyordu. Çünkü, Berthe'in iyi yetişmesini, kabiliyetli olmasını, piyano öğrenmesini istiyordu. Ah, daha sonraları, on beş yaşına basınca kim bilir ne kadar güzel olacaktı! Hele annesine benzeyip de, tıpkı onun gibi, yazın kocaman hasır şapkalar giyince! Uzaktan anne ile kızını görenler, onları kardeş zannedeceklerdi. Öyle hayal ediyordu ki, kızı geceleri, onların yanında, lamba ışığında çalışacak, babasına terlikler işleyecek, ev işleriyle uğraşacak, bütün evi tatlılığı ve neşesiyle dolduracaktı. Nihayet, kendisini başgöz etmeyi düşüneceklerdi. Hali vakti yerinde iyi bir delikanlı bulacaklardı; o da kızını mesut edecekti ve bu hep böyle sürüp gidecekti.

Emma uyumuyordu, uyuyormuş gibi yapıyordu. Kocası, yanında uykuya dalarken, o başka rüyalara gözlerini açıyordu.

Dört beygir dörtnala kalkmış, sekiz günden beri, onları artık bir daha geri dönmeyecekleri yepyeni bir diyara götürüyormuş, kolları birbirlerine kenetlenmiş, hiç konuşmaksızın, gidiyorlarmış, gidiyorlarmış. Ekseriya, bir dağın zirvesinden, birdenbire, kubbeleri, köprüleri, gemileri, liman ağacı ormanları ve sivri çan kulelerinde leylek yuvaları bulunan, beyaz mermerden katedralleriyle muhteşem bir belde görüyorlarmış. Araba, yerdeki maltataşları yüzünden, tırısla gidiyormuş orada. Yolda, kırmızı bluzlu kadınların, kendilerine uzattığı demet demet çiçekler varmış. Çanların çaldığı, katırların kişnediği, gitarların fısıltısı ve çeşmelerin şırıltısıyla birlikte duyuluyormuş. Çeşmelerin buğusu, fıskıyeler altında gülümseyen solgun heykellerin ayakucunda, ehram gibi üst üste konmuş yığın yığın yemişleri serinletiyormuş. Sonra, bir akşam, bir balıkçı köyüne varıyorlarmış. Orada kayalıklar ve kulübeler boyunca, koyu renkli balık ağları rüzgârda kuruyormuş. Artık orada karar kılıp yaşayacaklarmış. Deniz kenarında, bir körfezin dibinde, bir palmiyenin gölgelendirdiği düz damlı basık bir evde oturacaklarmış. Gondola binip gezinecekler, hamakta sallanacaklarmış. Hayatları ipek elbiseleri kadar rahat ve geniş, seyredecekleri tatlı geceler kadar sımsıcak ve yıldızlı olacakmış. Bununla beraber, gözlerinin önünde canlandırdığı bu istikbalin sınırsız genişliği içinden yepyeni hiçbir şey zuhur etmiyordu. Günler, hepsi birbirinden muhteşem, sanki dalgalara benziyordu ve hepsi, uçsuz bucaksız, ahenkli, mavimtırak, güneşle örtülü ufukta sallanıp duruyordu. Fakat çocuk, beşiğinde öksürmeye başlamıştı, yahut Bovary her zamankinden fazla horluyordu. Emma ancak sabaha karşı, şafak camları ağarttığı ve küçük Justin, meydanda, eczanenin kepenklerini açtığı zaman uykuya dalabildi.

Emma, Mösyö Lheureux'yü getirtmiş, şöyle diyordu:

— Bana bir manto lazım olacak, uzun yakalı, astarlı, büyük bir manto.

— Seyahate mi çıkıyorsunuz?

— Hayır! Ama... ne ise, size güveniyorum. Değil mi? Hem de çabuk lazım!

Adam eğildi.

— Sonra bir de sandık lazım. Pek ağır olmasın, kullanışlı bir şey.

— Evet, evet, anladım, aşağı yukarı elli üzerine doksan iki santim kadar, şimdi zaten bu boyda yapıyorlar.

— Bir de gece çantası.

Lheureux:

— Bu işin içinde bir bit yeniği var, diye düşündü.

Madam Bovary, kemerinden saatini çekerek uzattı:

— Alın bunu, alacağınıza mahsup edersiniz.

Dükkâncı, buna hacet olmadığını söyledi; birbirlerini tanıyorlardı. Kendisinden şüphe mi edecekti? Ne çocukluk! Fakat Emma, hiç olmazsa zincirini alsın diye ısrar etti.

Lheureux hemen zinciri cebine koyup yollanırken, Emma arkasından seslendi:

— Bütün bu siparişleri dükkânda alıkoyun. Mantoya gelince, –düşünür gibi yaptı– onu da getirmeyin; yalnız bana işçinin adresini verirsiniz, kendisine de, mantoyu istediğim zaman vermek üzere hazır bulundurmasını söylersiniz.

Gelecek ay kaçacaklardı. Emma, Rouen'a alışverişe gidiyormuş gibi Yonville'den hareket edecekti. Rodolphe, yerlerini peyleyecek, pasaportlarını alacak, hatta Marsilya'ya kadar arabada yalnız seyahat etmek için Paris'e yazacak, oraya varınca da bir araba satın alacaklar ve hiç durmaksızın, Cenova yoluyla seyahate devam edeceklerdi. Emma, eşyasını evvela Lheureux'nün dükkânına gönderecek, o da doğrudan doğruya *Kırlangıç*'a yükleyecekti. Böylece hiç kimsenin içine şüphe düşmeyecekti. Yalnız, bütün bu hesaplarda çocuğun adı geçmiyordu. Rodolphe bu bahse hiç yanaşmıyor, Emma'nın da belki hatırına gelmiyordu.

Rodolphe, bazı işlerini yoluna koymak için iki haftalık zamana ihtiyaç gösteriyordu; sonra, aradan sekiz gün geçince, yeniden on beş günlük mühlet istedi, sonra hasta olduğunu söyledi, daha sonra bir seyahate çıktı. Ağustos ayı geçti, bütün bu gecikmelerden sonra, artık mutlak surette 4 Eylül pazartesi günü yola çıkmaya karar verdiler.

Nihayet cumartesi oldu, hareketten iki gün öncesi.

Rodolphe gece, her zamankinden daha erken, Emma'yı görmeye geldi.

Emma:

— Her şey hazır mı? diye sordu.

— Evet.

Bir çiçek tarhının etrafını dolaştılar, sonra, taraçanın yanındaki duvarın üstüne gidip oturdular.

Emma:

— Sen üzgünsün, dedi.

— Hayır, neden üzgün olayım?

Ama yine de Emma'ya garip bir şekilde, sevgi ve şefkatle bakıyordu.

— Gidiyorsun diye mi? Sevgilerini, yaşayış tarzını bırakıyorsun diye mi? Evet, anlıyorum.... Fakat benim, dünyada hiçbir şeyim yok! Benim için sen, her şeysin. Ben de senin için her şey olacağım, ailen olacağım, vatanın olacağım: sana bakacağım, seni seveceğim.

Rodolphe, kadını kollarına alarak:

— Ne kadar güzelsin, dedi.

Emma, şehvetli bir gülüşle:

— Sahi mi? Seviyor musun beni? Yemin et bakayın!

— Seni seviyor muyum? Seni seviyor muyum! Sana tapıyorum, sevgilim!

Ay, yusyuvarlak, kıpkırmızı, çayırın dibinde, yer hizasında doğuyordu. Siyah ve delikli bir perde gibi kendisini yer yer gizleyen kavak dalları arasından hızlı hızlı yükseliyordu. Sonra, beyazlığının zarafeti içinde, aydınlattığı boş gökyüzünde göründü; o zaman da, yavaşlayarak, ırmağın üzerine, sayısız yıldızlar serpiştiren bir büyük leke düşürdü. Bu gümüş parıltı, ırmağın dibine kadar, adeta ışıl ışıl pullarla kaplı, başsız bir yılan gibi kıvranıyordu. Bu, boylu boyunca üzerinden erimiş elmas damlaları dökülen dev gibi bir şamdana da benziyordu. Tatlı bir gece, etraflarında yayılıyordu. Dallarla yaprakları tabaka tabaka gölgeler dolduruyordu. Emma, gözleri yarı kapalı, esen serin rüzgârı derin derin içine çekiyordu. Hülyalarının içinde öylesine kaybolmuşlardı ki, birbirleriyle konuşmuyorlardı bile. Eski günlerde yaşadıkları aşk, akan ırmak gibi gür ve sessiz, hanımelleri kokusunun getirdiği yumuşaklıkla yeniden yüreklerinde canlanıyor ve hatıraların, hiç kımıldamayan söğütlerin otlar üzerinde uzanan gölgelerinden daha ölçüsüz, daha melankolik gölgeler aksettiriyordu. Sık sık, bir gece hayvanı, kirpi veya gelincik, av peşinde, yaprakları sarsıyor, yahut duvar boyunca dikili ağaçlardan olmuş bir şeftalinin kendi kendine dalından yere düştüğü duyuluyordu.

Rodolphe:

— Ah, ne güzel gece, dedi.

— Böyle daha ne kadar gecelerimiz olacak.

Sonra, kendi kendisiyle konuşuyormuş gibi:

— Evet, seyahat iyi gelecek.. Ama neden içim üzgün yine? Meçhulden korkma mı bu? Alışkanlıkları terk etmenin tesiri mi... Yoksa?.. Hayır, bu, saadetin fazlalığından! Ne kadar zayıfım, değil mi? Affet beni!

Rodolphe:

— Zamanı henüz geçmedi, iyice düşün, belki pişman olursun, dedi.

Emma şiddetle:

— Hayır! dedi.

Sonra Rodolphe'a sokularak:

— Başıma nasıl bir felaket gelebilir? Sen yanımda olduktan sonra aşamayacağım ne çöl vardır, ne uçurum, ne de okyanus. Beraber yaşadıkça, bu, her gün daha sımsıkı, daha tam bir kucaklaşma olacak. Hiçbir şey bize sıkıntı, endişe vermeyecek, hiçbir şey bize engel olmayacak. Sonuna kadar yapayalnız, baş başa kalacağız... Söylesene, cevap versene?

Rodolphe, belirli aralıklarla: "Evet... Evet!.." diye cevap veriyordu. Emma ellerini Rodolphe'un saçları arasına daldırmıştı, gözlerinden boşanan iri yaşlara rağmen, çocuksu bir sesle tekrarlıyordu.

— Rodolphe! Rodolphe! Ah Rodolphe, benim Rodolphe'çuğum!..

Saat gece yarısını çaldı.

Emma:

— Gece yarısı, dedi. Demek yarın oldu! Bir gün daha kaldı!

Rodolphe gitmek için yerinden kalktı, bu hareket sanki firarlarına bir işaret gibiydi. Emma, birdenbire neşelendi:

— Pasaportlar sende mi?

— Evet.

— Unuttuğun bir şey yok mu?

— Hayır.

— Emin misin?

— Elbette.

— *Provence* otelinde beni bekleyeceksin değil mi? Tam öğle zamanı?

Rodolphe başıyla bir işaret yaptı.

Emma son bir okşayışla:

— O halde, yarına, dedi.

Ve Rodolphe'un uzaklaşmasına baktı.

Rodolphe, arkasına bakmıyordu. Emma, ardından koştu ve çalılar arasından suya doğru sarkarak seslendi:

— Güle güle.

Rodolphe karşı kıyıya geçmişti bile, çayırda hızlı adımlarla yürüyordu.

Birkaç dakika sonra durdu ve Emma'nın, beyaz elbisesiyle, bir hayalet gibi, yavaş yavaş karanlıkta kaybolduğunu gördü, yüreği öyle hızlı çarpmaya başlamıştı ki, yere yuvarlanmamak için bir ağaca dayandı.

Korkunç bir küfürle:

— Ben de ne budala adamım, dedi. Alt tarafı, güzel bir metresti!

Derhal o anda, Emma'nın güzelliği, bu aşkın bütün zevkleriyle birlikte gözünde canlandı. Evvela içlenir gibi oldu, sonra kadına karşı isyan etti.

Ellerini kollarını hareket ettirerek:

— Alt tarafı, diyordu; memleketi bırakıp gidemem, çocuğunun yükünü üzerime alamam.

Kendi kendine metanet vermek için bunları söylüyordu.

— Sonra bir sürü zorluklar, masraf... Yoo, hayır hayır, bin defa hayır! Bu kadar aptallığa lüzum yok.

XIII

Evine döner dönmez, Rodolphe, duvarda asılı av ganimeti geyik başının altındaki yazı masasına kendini hızla attı. Fakat eline kalemi alır almaz yazacak bir şey bulamadı, iki dirseğini masaya dayayarak, düşünmeye koyuldu. Az önce verdiği karar, aralarına muazzam bir fasıla koymuşçasına, Emma, ona uzak bir mazide kalmış gibi geliyordu.

Ondan bir şeyler yakalamak için, kadın mektuplarını saklamak âdetinde olduğu eski bir Reims bisküvileri kutusunu yatağının yanındaki dolaptan alıp getirdi. Kutudan etrafa rutubetli bir toz ve kuru gül kokusu yayıldı. İlkönce soluk lekelerle benek benek olmuş bir mendil gözüne ilişti. Bu onun mendiliydi, bir defasında gezintide burnu kanamıştı. Rodolphe, mendili unutup gitmişti. Mendilin yanında, Emma'nın verdiği bir minyatür vardı, kutunun köşelerine çarpıp duruyordu. Tuvaleti ona iddialı, *göz süzüşü* ise pek bayağı geldi. Bu resme baka baka ve modelinin hatırasını canlandıra canlandıra, sanki canlı yüzle resimdeki yüz birbirine sürtünerek ikisi birden silinmişler gibi, belleğinde Emma'nın yüz çizgileri azar azar karıştı. Nihayet mektuplarından birkaçını okudu, bunlar, seyahatlerine ait açıklamalarla dolu, adeta iş mektupları gibi kısa, teknik, acele yazılmış mektuplardı. Uzunlarını, eskiden gönderilmiş olanlarını gözden geçirmek istedi. Onları kutunun dibinde bulabilmek için, Rodolphe, bütün diğerlerini altüst etti ve elinde olmayarak, bu kâğıt ve hatıra yığınlarını karıştırmaya başladı; birbirine karışmış kuru çiçek demetleri, bir dizbağı, bir siyah maske, firketeler, saçlar, saçlar! Siyah, sarı saçlar buldu; bazıları kutunun demirlerine takılmıştı, kapağı açınca kırılıyordu.

Böylece, hatıraları arasında gezinirken, mektupların imlaları kadar değişik olan yazı ve üsluplarını da tetkik ediyordu. İçlerinde âşıkane veya şakrak, şakacı, melankolik olanları vardı. Bazıları aşk, bazıları ise para istiyorlardı. Bazı kelimeleri okuyunca, yüzleri, bazı jestleri, ses tonlarını hatırlıyor, bazen de hiçbir şey hatırlamıyordu.

Bu suretle, düşüncesine hep beraber üşüşen kadınlar, birbirlerine engel oluyor, hepsini bir boya getiren aynı aşk seviyesinde birbirlerini küçültüyorlardı. Bu birbirine karışmış mektupları avuç avuç yakalayarak

sağ elinden sol eline boşaltmakla birkaç dakika gönül eğlendirdi. Nihayet, canı sıkılmış, gevşemiş, kutuyu dolaba götürürken içinden:

— Bir sürü maskaralık, diye söylendi.

Bu söz, kanaatini açıklıyordu; çünkü zevkler, bir okul avlusundaki çocuklar gibi, kalbinin üzerinde o kadar tepinip durmuştu ki, orada hiçbir yeşillik bitmiyor ve oradan kim geçerse, çocuklardan daha sersem, onlar gibi adını duvara kazımayı bile akıl edemiyordu.

Kendi kendine:

— Haydi, dedi; başlayalım artık!

Yazdı:

"Cesaret Emma! Cesaret! Hayatınızı mahvetmek istemiyorum..."

Rodolphe:

— Doğrusu da bu zaten, diye düşündü. Onun menfaati uğruna böyle hareket ediyorum. Namuslu bir adamım ben.

"Verdiğiniz kararı iyice düşünüp taşındınız mı? Sizi sürüklediğim uçurumu biliyor musunuz, zavallı meleğim? Hayır değil mi? Saadete, geleceğe inanarak, güven içinde ve çılgınca bir yola çıkıyordunuz... Ah, biz ne bahtsısız, ne akılsızız!"

Rodolphe, buraya gelince sağlam bir mazaret bulmak için durakladı.

— Bütün servetimi kaybettiğimi söylesem? Hayır, olmaz, zaten hiçbir şeyi önleyemez bu. Daha sonra, yeniden başlamak gerekir. Bu cins kadınlara makul söz dinletmek mümkün mü hiç?

Düşündü, sonra ilave etti:

"İnanın bana, sizi asla unutmayacağım, size daima derin bir bağlılık duyacağım. Ama, er geç bir gün, hiç şüphe yok, bu ateş (insanlık hallerinin akıbetidir bu) azalacaktı! Bize bir bıkkınlık gelecekti, kim bilir, belki de pişmanlığınıza tanık olmak gibi korkunç bir ıstırap duyacak, pişmanlığınıza sebep olduğum için ben de nadim olacaktım. Sizin kedere düşmeniz fikri bile bana azap veriyor, Emma! Unutun beni! Ne diye sizi tanıdım? Niçin o

kadar güzeldiniz? Kabahat benim mi? Hey Allahım! Hayır, hayır, kaderden başka suçlu yok!"

Kendi kendine:

— İşte, dedi; hiçbir zaman tesirsiz kalmayan bir söz.

"Ah, o çok rastlanan uçarı gönüllü kadınlardan biri olsaydınız, bencillik saikasıyla, sizin için tehlikeli olmayacak bir tecrübeye girişebilirdim. Fakat, hem cazibenizin, hem de azabınızın kaynağı olan o nefis coşkunluğunuz, tapılacak kadın olan sizi, gelecekteki vaziyetimizin ne çürük temellere dayanacağını anlamaktan alıkoydu. Benim de, önceleri bu aklıma gelmedi. Akıbetleri kestirmeksizin, bir elma ağacının gölgesinde yatar gibi, bu ideal saadetin gölgesine uzanmıştım."

— Belki hasislik yüzünden bu işten vazgeçtiğimi sanacak... Adam sen de, ne olursa olsun, bu işi bitirmek lazım!

"Bu dünya zalimdir, Emma. Nerede olursak olalım, insanlar peşimizi bırakmayacaktı. Mahremiyeti hiçe sayan sorulara, iftiralara, hor görmelere, belki de hakaretlere göğüs germemiz gerekecekti. Size hakaret ha! Ah! Ben ki sizi bir tahta oturtmak isterdim! Ben ki, hatıranızı bir tılsım gibi ruhumda götürüyorum! Size ettiğim kötülüklerden dolayı kendimi sürgünle cezalandırıyorum. Alıp başımı gidiyorum. Nereye mi? Bilmiyorum, çünkü çıldırmış gibiyim! Allahaısmarladık! Bana karşı merhametli olun! Sizi elden kaçırmış olan bir talihsizin hatırasını saklayın. İsmimi çocuğunuza öğretin de dualarında beni ansın."

İki mumun fitili titriyordu. Rodolphe kalkıp pencereyi kapamaya gitti ve tekrar yerine oturduğu zaman:

— Galiba bu kadarı kâfi, dedi. Gelip de beni *sıkboğaz etmemesi* için, şunu da ilave edelim:

"Bu hazin satırları okuduğunuz zaman, ben uzaklarda olacağım; çünkü sizi tekrar görmek hevesine kapılmamak için, bir an önce, buralardan kaçmak istedim. Zaaf yok! Tekrar geleceğim ve belki, ileride bir gün, baş başa verip serinkanlılıkla eski aşkımızdan söz ederiz. Allahaısmarladık!"

Mektubun sonuna, *allahaısmarladık* şeklindeki kelimeyi ikiye ayırarak, bir Allahaısmarladık daha ilave etti. Bunun pek ince, pek kibar bir buluş

olduğuna hükmediyordu.

— Şimdi nasıl imzalayacağım? Sizin pek vefakâr... Hayır, dostunuz?.. Evet, öyle imzalamalı.

"Dostunuz."

Mektubu bir daha okudu. İyi buldu.

İçlenerek:

— Zavallı kadıncağız, diye düşündü. Beni bir kaya parçası gibi duygusuz zannedecek. Şunun üstüne birkaç damla gözyaşı lazımdı, ama, ben ağlayamam ki, elimde değil.

Rodolphe, bir bardağa su koyarak parmağını içine daldırdı ve mektubun üzerine yukardan iri bir damla damlattı, mürekkebin üzerinde solgun bir leke belirdi. Sonra mektubu balmumu ile kapamak isterken, eline, *yürekte aşk* düstura kazılmış mühür geçti:

— Bu vaziyette pek uygun düşmeyecek... Ah, adam sende! Ne zararı var?

Bunu da yaptıktan sonra üç pipo içti ve yatmaya gitti.

Ertesi gün, yataktan kalktığı zaman (saat iki sularında, çünkü geç uyumuştu), bir sepet dolusu kayısı toplattı. Mektubu dibe, asma yapraklarının altına koydu ve hemen çiftlik uşağı Girard'a, sepeti örselemeksizin Madam Bovary'nin evine götürmesini tembih etti. Emma ile mektuplaşmak için bu usulü kullanıyor ve ona, mevsimine göre, ya yemiş ya av eti gönderiyordu.

— Şayet beni soracak olursa, dedi; seyahate çıktığımı söylersin. Sepeti bizzat onun eline ver... Haydi, git, dikkatli ol!

Girard sırtına yeni önlüğünü geçirdi. Mendiliyle kayısıların üstünü örttü, kocaman ve altı çivili galoşlarıyla yere zom zom basarak, iri adımlarla, aheste aheste Yonville'in yolunu tuttu.

Eve vardığı zaman, Madam Bovary, Félicité ile birlikte, mutfağın masası üstünde bir yığın çamaşırla uğraşıyordu.

Uşak:

— Bunu size bizim efendi gönderdi, dedi.

Cebinde para ararken, sanki içine doğmuş gibi, köylüye ürkek gözlerle bakıyor, köylü de böyle bir hediyenin bu kadar heyecan yaratmasına akıl erdiremeyerek Emma'yı şaşkın şaşkın süzüyordu. Adam nihayet çıkıp gitti. Félicité orada kalmıştı. Emma daha fazla sabredemedi, kayısıları götürmek içinmiş gibi yemek odasına geçti, asma yapraklarını kopardı, mektubu buldu, açtı, sanki arkasından korkunç bir yangın patlak vermiş gibi, dehşet içinde, yatak odasına doğru koştu.

Charles oradaydı, görür gibi oldu; kendisine bir şeyler söylüyordu, hiçbir şey duymadı ve nefes nefese, kendinden geçmiş, sarhoş gibi, parmakları arasında bir sac levha gibi tıkırdayan o korkunç kâğıdı hep elinde tutarak merdivenden çıkmaya devam etti. İkinci katta tavan arasının kapısı önünde durdu, kapı kapalıydı.

O zaman, kendini yatıştırmak istedi; mektup hatırına geldi; okuyup bitirmek lazımdı, fakat cesaret edemiyordu. Hem nerede okusundu? Nasıl? Kendisini görürlerdi.

— Burası iyi, diye düşündü.

Kapıyı itti ve içeriye girdi.

Arduvaz taşlarından aşağıya dimdik bir sıcaklık dökülüyor, Emma'nın şakaklarını sıkıyor, soluğunu kesiyordu; tavan arasının oda gibi kapalı yerine kadar sürüklendi, sürmeyi çekti, göz kamaştırıcı bir ışık bir anda içeriye daldı.

Karşıda, çatıların üzerinden kır alabildiğine uzanıyordu. Aşağıda, tam altında, köyün meydanı bomboştu; kaldırımın taşları pırıldıyor, evlerin fırıldakları hareketsiz duruyordu; sokağın köşesinde, bir evin alt katında tiz perdeden bir gürültü koptu. Bu, tornasını işleten Binet'ydi.

Emma pencerenin pervazına dayanmış, öfkeden gülerek mektubu yeniden okuyordu. Fakat dikkatini ne kadar çok toplarsa, fikirleri de o kadar karışıyordu. Rodolphe'u görüyor, onu işitiyor, ona sarılıyordu; göğsünün altında tos vurur gibi çarpan kalbi, birbirinden farklı aralıklarla, gittikçe hızlanıyordu. Kıyametin kopmasını isteyerek etrafına bakınıp duruyordu.

Neden bu hayata bir son vermemeliydi? Kim ona mâni oluyordu? Serbestti. İlerledi, kaldırıma bakarak:

— Haydi! Haydi!.. dedi.

Aşağıdan yukarıya doğru yükselen ışık çizgisi, vücudunun ağırlığını boşluğa doğru çekiyordu. Ona öyle geliyordu ki; sallanan meydanın tabanı, duvar boyunca yükseliyor, taban tahtalarının ucu, yalpa vuran bir gemi gibi eğiliyordu. Tam kenarda, etrafı geniş mesafelerle çevrili, adeta boşlukta duruyordu. Gökyüzünün mavisi onu sarıp sarmalıyor, hava, boşalmış kafasında dolaşıyordu; kendini koyuvermesi, bırakıvermesi kâfiydi. Tornanın gürültüsü, onu çağıran bir ses gibi aralıksız sürüp gidiyordu.

Charles:

— Karıcığım! Karıcığım!.. diye bağırdı.

Emma durdu.

— Nerdesin? Gel artık!

Ölümden kıl payı kurtulduğu düşüncesi, onu az kalsın, dehşetten bayıltacaktı. Gözlerini kapadı, sonra, koluna bir elin değdiğini hissedince titredi. Bu, Félicité'ydi.

— Mösyö sizi bekliyor, Madam; sofra hazır.

Aşağıya inmek icap etti! Sofraya oturmak icap etti! Yemek yemeyi denedi. Lokmalar onu boğuyordu. O zaman, tamir yerlerini muayene ediyormuş gibi peçetesini açtı ve kendini gerçekten bu işe vermek, bezin ipliklerini saymak istedi. Birdenbire mektubun hatırası kafasında canlandı. Acaba kaybetmiş miydi? Onu nerede bulmalı? Fakat zihni o kadar bitkindi ki, sofradan kalkmak için hiçbir bahane uyduracak halde değildi. Sonra, korkak olmuştu; Charles'dan korkuyordu; o her şeyi biliyordu, bu muhakkaktı! Nitekim, ağzından şu sözler, pek garip bir tarzda çıktı:

— Galiba uzun bir müddet Mösyö Rodolphe'u göremeyeceğiz?

Emma titredi:

— Kim söyledi bunu sana?

Sesin birdenbire böyle yükselmesinden biraz hayrete düşen Charles:

— Kim mi söyledi, dedi. Girard, az evvel *Café Français*'nin kapısında rastladım. Seyahate çıkmış, yahut çıkacakmış.

Emma'nın boğazına bir hıçkırık geldi.

— Bunda şaşılacak ne var? Vakit vakit, eğlenmek için böyle ortadan kaybolur. Doğrusu, ben kendisine hak veriyorum. İnsan, zengin, üstelik de bekâr olduktan sonra!.. Zaten, dostumuz eğlenceye pek düşkündür, hovardanın biridir. Mösyö Langlois'nın bana anlattığına göre...

Yemek odasına giren hizmetçi yüzünden, ayıp olmasın diye sustu.

Félicité, etajerin üstüne dağılmış olan kayısıları sepete yerleştirdi. Charles, karısının kızarıp bozarmasına dikkat etmeksizin, sepeti getirtti, içinden bir kayısı aldı ve hemen ısırdı.

— Oh, pek nefis, dedi. Al, tadına bak.

Sepeti uzattı, Emma yavaşça itti.

Charles sepeti birkaç defa karısının burnuna kadar uzatarak:

— Kokla şunu: Ne koku! dedi.

Emma:

— Boğuluyorum! diye haykırarak bir sıçrayışta yerinden kalktı.

Fakat, kendini zorlayınca, ıspazmoz geçti. Sonra:

— Bir şey yok, dedi; bir şey yok. Sinir! Otur da yemeğini ye!

Çünkü kendisini sorguya çekmelerinden, tedaviye kalkışmalarından, yanından ayrılmamalarından korkuyordu.

Charles, onun sözünü dinleyerek, tekrar yerine oturdu, yediği kayısıların çekirdeklerini avcuna tükürüyor, sonra da tabağına koyuyordu.

Ansızın, iki tekerlekli bir mavi araba tırısla meydandan geçti. Emma bir çığlık kopardı ve kaskatı kesilerek sırtüstü yere yuvarlandı.

Gerçekten, Rodolphe, uzun uzadıya düşündükten sonra, Rouen'a gitmeye karar vermişti. Huchette'ten Buchy'ye, Yonville yolundan başka yol olmadığı için, kasabadan geçmek gerekiyordu. Emma, karanlığı şimşek gibi delen fenerlerin ışığında kendisini fark etmişti.

Eczacı, evde kopan vaveylayı duyunca, hemen koşup geldi. Sofra, bütün tabaklarıyla devrilmişti. Salçalar, et yemeği, bıçaklar, tuzluk, zeytinyağı sürahisi yerlere dökülmüştü. Charles, yardıma adam çağırıyordu. Berthe, ödü kopmuş, bağırıyordu. Elleri titreyen Félicité, bütün vücudu çarpıntılarla sarsılan Madam'ın göğsünü bağrını çözüyordu.

Eczacı:

— Koşa koşa gideyim de, dedi; bizim laboratuvardan kokulu sirke getireyim.

Sonra, Emma'nın şişeyi koklayarak gözünü açtığını görünce:

— Emindim zaten, dedi; bu sirke ölüyü bile canlandırır.

Charles:

— Konuş bizimle, diyordu; konuş bizimle! Kendine gel. Karşında ben varım, senin Charles'ın, seni seven Charles! Beni tanımıyor musun? Bak, işte küçük kızın da burada: öpsene onu!

Çocuk, boynuna sarılmak için, kollarını annesine uzatıyordu. Emma, başını başka tarafa çevirerek, kesik kesik:

— Hayır, hayır... Kimseyi istemem! dedi.

Tekrar bayıldı. Yatağına götürdüler.

Ağzı açık, gözleri kapalı, ellerini uzatmış, balmumundan bir heykel gibi hareketsiz ve rengi uçmuş, upuzun yatıyordu.

Gözlerinden ırmaklar gibi yaşlar boşanıyor ve yavaşça yastığa dökülüyordu.

Charles, yatağın bulunduğu oyuğun dibinde ayakta duruyor, eczacı ise, yanında, hayatın ciddi anlarına yakışan düşünceli bir sessizlik içinde bulunuyordu.

Dirseğiyle Charles'ı dürterek:

— Müsterih olun, dedi; zannediyorum ki şiddetli devreyi atlattı.

Karısının uyumasına bakan Charles:

— Evet, dedi; şimdi biraz istirahat ediyor. Zavallı kadın!.. Şimdi yine ağırlaştı!

O zaman Homais bu arızanın nasıl meydana geldiğini sordu.

Charles, karısının kayısı yerken birdenbire bu duruma düştüğünü söyledi.

Eczacı:

— Olur şey değil, dedi. Fakat kayısılar da belki sekteye sebep olabilir! Bazı kokulara karşı aşırı derecede hassas bünyeler vardır! Patolojik bakımdan olduğu kadar fizyolojik bakımdan da tetkike değer güzel bir mevzu bu. Papazlar bunun ehemmiyetini anlamışlardı. Bu da insanın anlayışını sersemletmek ve cezbeye getirmek için tabii. Diğerlerine nispetle bünyeleri daha nazik olan insan cinsinde bu neticeye varmak da zor değildir zaten. Yanık boynuz, taze ekmek kokusuna dayanamayıp bayılanları örnek olarak gösterirler...

Bovary alçak sesle:

— Aman, dikkat edin de uyanmasın, dedi.

Eczacı devam etti:

— Bu anormallikler yalnız insanlara özgü değildir, hayvanlarda da görülür. Nitekim, *Nepeta cataria*, yani halk deyimiyle kediotunun bu cins üzerinde şehvet artırıcı bir tesiri olduğunu bilmez değilsiniz elbette. Diğer yönden doğruluğunu garanti ettiğim bir örnek olmak üzere arz edeyim, Bridoux'nun (eski arkadaşlarımdan biri, şimdi Malpalu sokağındaki eczanenin sahibidir) bir köpeği var, kendisine bir enfiye kutusu gösterilmeyegörsün, hemen çarpıntılar içinde kalır. Arkadaşım, Guillaume korusundaki köşkünde, dostları önünde bu tecrübeyi sık sık tekrarlar. Basit bir hapşırtıcının böyle bir etkide bulunabileceği kimin aklına gelir? Son derece garip bir şey bu, doğru değil mi?

Eczacının sözlerini dinlemeyen Charles:

— Evet, öyle, dedi.

Beriki, hafif bir kendini beğenmişlikle gülümseyerek devam etti:

— Bu, sinir sisteminde sayısız denecek kadar intizamsızlıklar bulunduğunu ispat eder. Madamın vaziyetine gelince, itiraf etmeliyim ki, sinir sistemini daima aşırı derecede hassas bulmuşumdur. Bu nedenle, aziz dostum, arazı yok etmek bahanesiyle mizacı tahrip eden o sözde ilaçlardan hiçbirini size tavsiye etmem. Hayır, uydurmaca ilaca lüzum yok, yalnız perhiz, bundan ibaret! Teskin edici, yumuşatıcı, ekşiliği azaltıcı şeyler! Sonra, belki muhayyileyi de şöyle bir sarsmak gerektiğini düşünmüyor musunuz?

— Ne yoldan? Nasıl?

— Ah, işte mesele orada! Aslında dava bundan ibaret; son zamanlarda gazetede okuduğum gibi: *That is the question!*

Fakat Emma uyanarak haykırdı:

— Ya mektup? Ya mektup?

Sayıklıyor zannedildi. Gece yarısından sonra da gerçekten sayıklamaya başladı. Kadında bir beyin humması patlak vermişti! Kırk üç gün, Charles başucundan ayrılmadı. Bütün hastalarını yüzüstü bırakmıştı. Yatağa girdiği yoktu; aralık vermeksizin nabzını yokluyor, hardal lapası, soğuk su kompresleri koyuyordu. Ta Neufchâtel'e adam gönderip buz getirtiyordu. Buz yolda eriyor, tekrar adam gönderiyordu. Mösyö Canivet'yi konsültasyona çağırdı; Rouen'dan eski hocası Doktor Lariviére'i getirtti; ümitsizdi. Onu en çok korkutan şey, Emma'nın bitkinliğiydi; çünkü konuşmuyordu, işitmiyordu, hatta –vücuduyla ruhu bütün o çırpınmalardan kurtulmuş da dinleniyormuş gibi– acı bile duymuyor gibiydi.

Ekim ayının ortalarına doğru, arkası yastıklara dayalı, yatağında oturabilecek duruma geldi. Charles, onun ilk kez üstüne reçel sürülmüş bir dilim ekmek yediğini görünce ağladı. Kuvveti yerine geliyordu. Öğleden sonra birkaç saat ayakta kalabiliyordu. Bir gün, kendini iyi hissedince, kocası koluna girip bahçede dolaştırmayı denedi. Bahçe yollarının kumu, kuru yapraklar altında kayboluyordu. Charles'ın omzuna dayanmış,

terliklerini sürükleye sürükleye, adım adım yürüyor, gülümsemeye devam ediyordu.

Böylece, bahçenin dibine kadar gittiler, taraçanın yanına geldiler. Emma ağır ağır doğruldu, bakmak için, elini alnına doğru götürdü: Uzağa, çok uzaklara baktı; fakat ufukta, tepelerin üstünde, öbek öbek yakılan otların dumanından başka bir şey yoktu.

Bovary:

— Yorulacaksın, sevgilim, dedi.

Onu hafifçe kameriyenin altına itti:

— Otur şu sıranın üstüne, rahat edersin.

Emma, bayılacakmış gibi:

— Hayır, oraya olmaz, oraya olmaz! dedi.

Kendinden geçer gibi oldu ve hemen o akşam, hastalığı daha anlaşılmaz bir yol tutturarak, daha karışık belirtilerle nüksetti. Bazen kalbi, bazen göğsü, bazen beyni, bazen de elleri kolları ağrıyordu; kustuğu da oluyordu. Charles bunda bir kanser başlangıcının belirtilerini görür gibi oldu.

Ve zavallı çocuk, üstelik para sıkıntısı içindeydi.

XIV

Önce, eczanesinden aldığı bütün ilaçların parasını Mösyö Homais'ye nasıl ödeyeceğini bilemiyordu. Her ne kadar, hekim sıfatıyla bunlara para vermeyebilirdiyse de, böylece minnet altında kalmaktan da biraz utanıyordu. Sonra, evin masrafı, şimdi her şey aşçı kadının elinde kaldığı için, korkunç nispette artmıştı. Eve hesap pululaları yağıyordu; satıcılar homurdanıyordu, hele Mösyö Lheureux bayağı sıkıştırıyordu. Nitekim, Emma'nın hastalığı en had derecesindeyken, faturayı şişirmek için vaziyetten istifade ederek, mantoyu, gece çantasını, bir yerine iki sandığı, daha bir sürü şeyi getirip teslim etmişti. Charles bunlara ihtiyacı olmadığını boşuna söyledi durdu; ama dükkâncı, küstah bir tavırla, bütün bu malların kendisine ısmarlanmış olduğunu ve geri alamayacağını, nekahet devresindeki Madamın buna canı sıkılacağını söyledi. Mösyö iyice düşünüp taşınmalıydı; hasılı, adam, hakkından vazgeçerek malları geri almaktansa, dava açmaya kararlıydı. Charles sonradan, malların dükkâna iade edilmesi emrini verdi, ama Félicité unuttu; zaten hekimin de başka dertleri vardı; kimse bu işle meşgul olmadı. Mösyö Lheureux tekrar sıkıladı, zaman zaman kâh tehditle, kâh yana yakıla, öyle dolap çevirdi ki, sonunda Bovary altı ay vadeli bir senet imzalamak zorunda kaldı. Ama senede imza atar atmaz da aklına cüretkâr bir fikir geldi. Mösyö Lheureux'den bin frank borç almak. Ezile büzüle, bu parayı temin etmenin mümkün olup olmadığını sordu. Bir yıl sonra borcunu ödeyeceğini ve istenilen faizi de vereceğini ilave etti. Lhereux, dükkânına koştu, paraları getirdi ve bir senet daha yazdırdı. Buna göre Bovary, gelecek 1 Eylül'de, satıcının emrine bin yetmiş franklık bir meblağ ödeyecekti; bu suretle Charles, evvelki senette yazılı yüz seksen frankla birlikte tam bin iki yüz elli franklık bir borç altına girmiş oluyordu. Böylece, yüzde altı faizle borç para vermek ve bunun da bir çeyreğini komisyon olarak almak, sattığı eşya üzerinden de en az üçte bir nispetinde kâr etmekle, dükkâncı, on iki ayda yüz otuz frank kazanç sağlamış oluyordu; üstelik, işlerin bu kertede kalmayacağını, senetlerin vaktinde ödenmeyeceğini, yenileneceğini, sıska paracığının, sanki nekahethanedeymiş gibi, hekimin evinde beslenerek, günün birinde, çok daha tombul, torbayı çatlatacak kadar semirmiş olarak kendisine döneceğini umuyordu.

Zaten, neye el atsa altın oluyordu. Neufchâtel hastanesi için elma şarabı müteahhitliği yapıyor, Mösyö Guillaumin kendisine Grumensil taşkömürü ocaklarının hisse senetlerinden vermeyi vaat ediyor, Argueil ile Rouen arasında yeni bir yolcu arabası servisi işletmeyi kuruyordu. Bu servis, hiç şüphe yok, daha hızlı işleyerek ve daha çok yük taşıyarak, *Altın Aslan*'ın külüstür arabasını çabucak iflas ettirecek ve böylece Yonville'in bütün ticareti onun eline geçmiş olacaktı.

Charles, ertesi yıl bu kadar borcu ne ile ödeyeceğini düşünüp duruyordu; babasına başvurmak veya bir şeyler satmak gibi çareler arıyor, imkânlar kuruyordu. Fakat babası kulak asmayacaktı, kendisinin de satacak bir şeyi yoktu. Bu işin güçlüklerini anladıkça, şuurundan böylesine tatsız bir düşünce mevzuunu hemen uzaklaştırıyordu. Kafasını bu işlerle meşgul edip Emma'yı unuttuğu için kendine kızıyordu; sanki bütün aklı fikri bu kadında olmalıymış gibi, hep onu düşünmemek, kendisine onun hakkını yemek gibi geliyordu.

Kış şiddetli geçti. Madam'ın nekaheti uzun sürdü. Hava güzel olduğu zaman, koltuğunu, meydana bakan pencerenin yanına götürüyordu; çünkü bahçeye garez bağlamıştı, o tarafın panjurları daima kapalı duruyordu. Atın satılmasını istiyordu; vaktiyle sevdiği şeyler artık hoşuna gitmiyordu. Bütün aklı fikri, kendine bakmaktan ibaretti. Kahvaltılarını yatağına getirtiyor, içilecek sıcak bir şey istemek veya laf etmek için hizmetçisini çağırıyordu. Pazaryerinin çatısı üzerindeki karlar, odaya beyaz ve hareketsiz bir ışıkla aksediyordu; sonra sıra yağmura geldi. Emma, Allah'ın günü, kendisince pek ehemmiyeti olmayan ufak tefek olayların şaşmaz bir intizamla vukuunu, bir çeşit endişe içinde bekliyordu. Bunlardan en önemlisi, akşamları *Kırlangıç*'ın gelişiydi. O anda han sahibesi bağırıyor, diğer sesler ona cevap veriyor, arabanın üstündeki sandıkları indirmeye giden Hippolyte'in feneri, karanlıkta bir yıldızı andırıyordu. Öğle vakti, Charles eve dönüyordu; sonra tekrar çıkıyordu. Emma bir et suyu içiyor, sonra, saat beşe doğru, gün batmaya başlayınca, çocuklar, tahta kunduralarını kaldırımda sürükleyerek, hepsi birbiri peşinden, cetvelleriyle kepenklerin tokmağına vura vura okuldan dönüyorlardı.

Mösyö Bournisien, kendisini bu saatte görmeye geliyordu. Hal hatır soruyor, havadis getiriyor, eğlenceli tarafı eksik olmayan kısa ve tatlı bir

sohbet içinde kendisini dine bağlanmaya teşvik ediyordu. Cüppesini görür görmez Emma ferahlıyordu.

Bir gün, hastalığının pek ağırlaştığı bir sırada, can çekişmeye başladığını sanmış ve günah çıkartmak istemişti; odasında takdis hazırlıkları ilerledikçe, şurup şişeleri ile dolup taşan konsolun bir mihrap haline getirilip Félicité de yerlere yıldızçiçekleri serpince, Emma, kendisini bütün acılardan, bütün idraklerinden, bütün duygularından kurtaran kuvvetli bir şeyin benliği üzerinden geçtiğini hissetmişti. Hafifleyen bedeni artık hiçbir şey düşünmüyor, bambaşka bir hayat başlıyordu. Nasıl ki, yanmakta olan bir buhar duman halinde dağılırsa, varlığı da Tanrı'ya doğru yükselerek onun aşkında eriyecek gibi geliyordu kendisine. Yatağın çarşaflarına mukaddes su serptiler; papaz, mukaddes kaptan mayasız ekmeği çıkardı ve Emma, tanrısal bir sevinç içinde bayılırcasına, kendisine sunulan kurtarıcının cismini kabullenmek üzere dudaklarını uzattı. Etrafındaki yataklığının perdeleri bulutlar gibi hafifçe şişiyor ve konsolun üzerinde yanmakta olan iki iri mumun ışınları, ona göz kamaştırıcı nurlar gibi görünüyordu. O zaman, uzak mekânlarda meleklerin çaldığı harpların sesini duyar ve masmavi bir gökyüzünde, ellerinde yeşil hurma dalı tutan azizlerin ortasında, bütün ihtişamıyla altın bir tahta oturmuş, kendisini kollarında taşımak üzere bir işaretle yeryüzüne alev kanatlı melekler indiren Ruhulkudüs'ü görür gibi olarak başını yastığı bıraktı.

Bu harikulade manzara, hayal edilebilecek şeylerin en güzeli olarak hafızasında kaldı; öyle ki, şimdi bile o hissi yeniden duymaya çalışıyordu. O duygu da, bütün benliğini kaplamaksızın, fakat aynı derecede derin bir tatlılıkla devam ediyordu. Gururdan yorulmuş ruhu, nihayet Hıristiyanlığın alçakgönüllülüğü içinde dinleniyor ve Emma, zayıf olmanın tadını çıkara çıkara, iradesinin, kendisinde ilahi bağışlamanın sızmasına geniş bir gedik açacak olan parçalanışını seyrediyordu. Demek, saadet yerine çok daha büyük mutluluklar, diğer aşkların üstünde bir başka aşk vardı ve bunlar, aralıksız ve sonsuz, ebediyete kadar artıyordu! Ümidinin kuruntuları arasında, dünyanın üzerinde dalgalanan ve gökyüzüne karışan bir safiyet hali görür gibi oldu ve o hale katılmak istedi. Bir azize olmak istiyordu. Tespihler satın aldı, muskalar taşıdı, odasında yatağının başı ucunda, her akşam öpmek için, çerçevesi zümrütlü bir mukaddes emanet bulunmasını arzu etti.

Papaz, Emma'nın bu eğilimlerine hayran oluyordu. Fakat, onun bu imanının böyle bir coşkunlukla zındıklığa ve hatta cinnete gelip dayanmasından da korkuyordu. Lakin, bu gibi meselelerde fazla bilgisi olmadığı için, görünüşler ölçüyü kaçırınca, Monseigneur Kitapevi sahibi Mösyö Boulard'dan *kadın cinsinden zekâ ve irfan sahibi birine kuvvetle tesiri olacak bir şeyler* göndermesini istedi. Kitapçı, sanki zencilere kap kacak gönderiyormuş gibi, aynı ilgisizlikle, din kitapları ticaretinde o devirde neler geçer akçe ise hepsini karmakarışık toparlayıp gönderdi. Bunlar, sorulu, cevaplı küçük broşürler, Mösyö de Maistre tarzında kurumlu bir ifadeyle kaleme alınmış cüzler, papaz okullarının şair öğrencileri veya tövbe etmiş yosmalar tarafından iç bayıltan bir üslupla yazılmış, pembe kapaklı romanımsı şeylerdi. Aralarında *İyi düşünün; Hazreti Meryem'in ayaklarına kapanan hovarda, müellifi birçok nişanla taltif edilmiş Mösyö de..., gençlerin istifadesi için, Voltaire'nin hataları,* vb kabilinden eserler vardır.

Madam Bovary herhangi bir şeye ciddiyetle kendini verecek kadar henüz zihnini toparlayamamıştı. Sonra da, bunları aşırı bir acelecilikle okumaya başladı; dinin emir ve tembihlerine içerledi. Tanımadığı insanları yerden yere çalan polemik yazılarının hoyratlığı hiç hoşuna gitmedi. Dinden ilham almış hikâyelerin öylesine hayatı bilmeyen insanlar tarafından yazıldığını gördü ki, bütün bu haller, kendisini, delillerini aradığı gerçeklerden yavaş yavaş uzaklaştırdı. Ama yine de sebat etti, okuduğu kitap elinden düştüğü zaman, içine, esir bir ruhun tasavvur edebileceği en ince bir Katolik hüznünün dolduğunu hissediyordu.

Rodolphe'un anısına gelince, Emma onu kalbinin en derin köşesine indirmişti; o anı, toprak altında bir kral mumyasından daha şatafatlı ve daha hareketsiz, orada kalıyordu. Bu büyük aşktan bir koku yayılıyor ve her yerden geçerek, Emma'nın, içine kapanıp yaşamak istediği iffet ve namus havasını tertemiz bir sevginin kokusuyla dolduruyordu. Gotik üslubundaki dua rahlesi önünde diz çöktüğü zaman, vaktiyle zinanın yarattığı sırdaşlıkla âşığına fısıldadığı aynı tatlı sözlerle şimdi Tanrı'ya hitap ediyordu. Bu, imana kavuşmak içindi; fakat gökyüzünden hiçbir haz inmiyor ve Emma, muazzam bir aldatmacanın belli belirsiz duygusu içinde, elleri ayakları yorulmuş, yerinden doğruluyordu. Bu araştırma, ona kalırsa, fazladan bir meziyetti ve sofuluğunun gururu içinde, kendini, şan ve şereflerini La Vallière'in bir portresinde tahayyül ettiği, uzun elbiselerinin işlemeli

kuyruklarını ihtişamla sürüyerek, hayatın yaraladığı bir kalbin bütün gözyaşlarını İsa'nın ayakları dibine akıtmak üzere yalnızlığa çekilen o büyük eski zaman hanımlarına benzetiyordu.

O zaman da, kendini aşırı derecede hayır işlerine verdi. Fakirler için elbise dikiyor, loğusa kadınlara odun gönderiyordu. Bir gün Charles eve dönünce, mutfakta sofraya oturmuş, çorba içen üç serseri ile karşılaştı. Emma, hastalığı sırasında, kocasının sütnineye gönderdiği küçük kızını eve getirtti. Ona okuma yazma öğretmek istiyordu; Berthe istediği kadar ağlasın ona artık kızdığı yoktu. Artık tevekkülle her şeyi anlayışla karşılamakta karar kılmıştı. Hangi konuda olursa olsun, konuşması, hep ideal izlenimlerle doluydu. Kızına:

— Karnının ağrısı geçti mi meleğim? diyordu.

Kaynanası Madam Bovary, belki bulaşık bezlerini tamir edecek yerde öksüzlere zıbın örmek tutkusu dışında, gelininde ayıplanacak bir şey bulamıyordu. Karı koca kavgasından bıkıp usanmış olan bu kadıncağız, artık bu gürültüsüz evden hoşlanıyordu. Nitekim, her mübarek cuma günü kendine iri bir domuz sucuğu ısmarlamaktan çekinmeyen Bovary Baba'nın iğneli sözlerinden kurtulmak için, ta Paskalya'ya kadar oğlunda kaldı.

Emma, sağlam mantığı ve ciddi tavırlarıyla kendisine metanet veren kaynanasının evde bulunmasından maada, hemen hemen her gün, başkalarıyla da düşüp kalkıyordu. Bunlar, Madam Langlois, Madam Caron, Madam Dubreuil, Madam Tuvache ve Allah'ın günü saat ikiden beşe kadar ziyaretine gelen o iyi yürekli Madam Homais'ydi. Eczacının karısı, komşusu hakkında anlatılan dedikodulardan hiçbirine kulak asmak istememişti. Homais'nin çocukları da ziyarete geliyorlardı. Justin onlara refakat ediyordu. Onlarla birlikte Emma'nın odasına çıkıyor, hiç konuşmadan, kapının yanında ayakta, hareketsiz duruyordu. Hatta ekseriya Madam Bovary, kendisine hiç aldırmadan, tuvaletiyle meşgul oluyordu. Önce başını sert bir hareketle sallayarak, tarağını çıkarmakla işe başlıyordu. Bu saç kümesinin siyah halkalarının çözülerek, ta dizlerine kadar indiğini ilk kez görünce, biçare çocuk, ihtişamından ürktüğü harikulade ve yepyeni bir şeyle birdenbire karşılaşmış gibi oldu.

Emma, hiç şüphe yok, onun sessiz arzuları ve sıkılganlıklarının farkında değildi. Hayatından silinmiş olan aşkın, oracıkta, yanı başında, bu kalın

bezden gömleğin altında, güzelliğinden taşan cazibeye açık o delikanlı kalbinde çarptığını fark etmiyordu. Zaten, şimdi her şeyi öyle bir kayıtsızlıkla sarıp sarmalıyordu ki, sözleri öyle sevgi ve bakışları öyle gururla dolu, tavırları öyle değişikti ki, bencil mi, merhametli mi, faziletli mi, yoksa ahlaksız mı hiç ayırt edilemiyordu. Örneğin, bir akşam, kendisinden izin isteyen ve bahane ararken kem küm eden hizmetçisine öyle öfkelendi ki, birdenbire:

— Bu kadar seviyor musun onu? deyiverdi.

Kızarıp bozaran Félicité'nin cevabını beklemeden, kederli bir tavırla ilave etti:

— Haydi, koş bakalım, git de eğlen!

İlkbaharın başlangıcında, Bovary'nin itirazlarına rağmen, bahçeyi baştan başa altüst ettirdi. Kocası yine de, onun herhangi bir irade hamlesi göstermesine memnun oldu. Emma iyileştikçe, iradesini da daha sık kullanıyordu. İlkönce, nekahet devresinde iken, emzik çağındaki iki yavrunun yanına yamyamdan daha iştahlı bir oğlanı da katarak mutfağa fazlaca gelmeyi âdet edinen sütnine Rollet Anne'yi kapı dışarı etti. Sonra, Homais ailesinden sıyrıldı; ziyaretçileri de sırasıyla uzaklaştırdı, kiliseye de eskisi gibi muntazam devam etmez oldu. Bu hali pek beğenen eczacı, kendisine dostça:

— İşi fazla sofuluğa vurmuştunuz, dedi.

Mösyö Bournisien, eskisi gibi, her gün, akait derslerinden çıkar çıkmaz soluğu Emma'da alıyordu. Dışarıda kalıp *Koru'nun ortasında* hava almayı tercih ediyordu. Kameriyeye bu adı vermişti. Bu, Charles'ın da eve döndüğü saatti. İkisi de sıcaktan bunalmış oluyordu. Tatlı elma şarabı getiriliyordu ve birlikte, Madam'ın tamamıyla iyileşmesi niyetine içiliyordu.

Binet de oralarda bulunuyor, yani biraz aşağıda, taraçanın duvarı dibinde, tatlısu böceği avlıyordu. Bovary, onu da bir kadeh içki içmeye davet ediyordu. Şarap testilerinin tıpasını çıkarmakta Binet pek becerikliydi. Memnun bakışlarını etrafına ve ta nihayetlerine kadar manzarada gezdirerek:

— Şişeyi, diyordu; masa üstünde böyle sağlam tutmalı ve sicimlerini kestikten sonra, mantarı itmeli, ama yavaş yavaş, tıpkı lokantalarda Seltz suyuna yapıldığı gibi.

Fakat elma şarabı, bu tatbikat esnasında, ekseriya onların yüzüne fışkırıyor, o zaman da rahip, ağız dolusu bir kahkaha ile mutlaka şu nükteyi yapıyordu:

— Nefaseti insanın gözüne çarpıyor!

Papaz, aslında fena adam değildi. Nitekim bir gün eczacının, Charles'a, karısını biraz içi açılsın diye, Rouen tiyatrosuna, meşhur tenor Lagardy'yi dinlemeye götürmesini tavsiye etmesine hiç içerlemedi. Bu sükûttan hayrete düşen Homais, papazın bu husustaki fikirlerini öğrenmek istedi. O da kendisine, ahlak bakımından müziği edebiyattan daha zararsız bulduğunu söyledi.

Fakat eczacı, edebiyatı savunmaya başladı. İddiasına göre tiyatro, peşin hükümleri hicvetmeye yarıyor ve keyif maskesi altında fazilet öğretiyordu.

— *Costigat ridendo mores*, Mösyö Bournisen, diyordu. Örneğin Voltaire'in trajedilerinin birçoğuna bakın, onların içine öyle ustaca felsefi düşünceler serpiştirilmiştir ki, bunlar tiyatroyu halk için gerçek bir ahlak ve diplomasi okulu haline getirir.

Binet:

— Ben, dedi; eskiden *Paris Yumurcağı* adında bir piyes görmüştüm. O piyeste gerçekten kaçık bir ihtiyar general vardı! Bir işçi kızını iğfal eden iyi aileden bir delikanlıya haddini bildiriyor, o da, sonunda...

Homais:

— Elbette, diye devam etti; nasıl kötü eczane varsa, kötü edebiyat da var; fakat güzel sanatların en önemlisini topyekûn mahkûm etmeye kalkışmak, bana, Galilei'yi hapsettikleri o aşağılık devre layık bir ahmaklık, eskimiş bir düşünce gibi gelir.

Papaz:

— Ben de biliyorum, diye itiraz ediyordu; iyi eserler, iyi yazar bulunduğunu; ama, süslü püslü, insanı kendinden geçiren dairelerde kadınlı erkekli toplantılar, gizliliğe aykırı kıyafet değiştirmeler, o boyanışlar, o meşaleler, o kadınlaşmış sesler, bütün bunlar bir nevi ruh laubaliliği yaratır, iffete aykırı düşüncelere, kirli heveslere yol açar. Hiç değilse, bütün kilise babalarının kanaati böyledir. (Sonra, şahadetparmağı ile bir tutam enfiye yuvarlarken, sesine birdenbire mistik bir eda vererek ilave etti:) Şayet kilise bu temaşaları mahkûm etmişse, elbette bunun bir hikmeti vardır; bizim de emirlerine itaat etmemiz lazımdır.

Eczacı:

— Neden, diye sordu; kilise, tiyatro sanatkârlarını aforoz eder? Çünkü eskiden, bunların açıktan açığa ibadetlerde rolü vardı. Koro ile birlikte *mystère* adı verilen bir çeşit farslar oynanırdı, bunlarda edep ve haya kuralları çoğu zaman pekâlâ bozulurdu.

Rahip, içini çekmekle kaldı, eczacı ise devam etti:

— Kutsal Kitap'ta da öyle; siz de bilirsiniz... bir hayli huylandırıcı... ayrıntıları, gerçekten açık saçık şeyler vardır içinde!

Mösyö Bournisien'in öfkeli bir hareketi üzerine, eczacı:

— Evet, siz de kabul edersiniz ki, dedi; bir genç adamın eline verilecek şey değildir o kitap. Sonra da tutarsınız,

Athalie'ye...

Rahip, sabrını kaybederek:

— Kutsal Kitap'ın okunmasını tavsiye edenler, diye atıldı; bizler değiliz, Protestanlardır.

Homais:

— Ne olursa olsun, dedi; zamanımız gibi bir aydınlık çağda, zararsız, ibret verici, hatta bazen ruh sağlığına yarayan, öyle değil mi Doktor, bir zihin eğlencesini hâlâ kötülemekte ısrar etmelerine doğrusu pek şaşıyorum.

Hekim, ya aynı fikirde olduğundan kimseyi gücendirmemek için, yahut hiçbir fikri olmadığından, şöyle üstünkörü:

— Şüphesiz, demekle kaldı.

Konuşma sona ermişe benziyordu ki, eczacı, şöyle son bir çimdik atmayı münasip gördü:

— Ben, dansözlerin bacak oyunlarını seyretmeye gitmek için sivil giyinen nice papazlar tanıdım.

Papaz:

— Haydi canım, dedi.

— Evet, tanıdım.

Homais, sözünün her hecesine basa basa tekrarladı:

— Ta-nı-dım.

Bournisien, artık her şeye katlanarak:

— Öyleyse, halt etmişler, dedi.

Eczacı dayattı:

— Elbette ya! Yapmadıkları yok ki zaten!

Papaz öyle öfkeli öfkeli bakışlarla:

— Efendi!... dedi ki, eczacı adeta ürktü ve daha yumuşak bir sesle devam etti:

— Yalnız şunu söylemek istiyorum, hoşgörürlük, insanları dine bağlamak hususunda en emin çaredir.

Papaz tekrar iskemlesine oturarak tasdik etti:

— Doğrudur! Doğrudur!

Fakat ancak iki dakika daha yerinde kaldı. Gider gitmez eczacı, hekime:

— İşte, dedi; ağız dalaşı denen şey böyle olur. Gördünüz, adamı nasıl yan bastırdım!.. Velhasıl, inanın bana, Madam'ı götürün tiyatroya, hayatımızda bir kerecik olsun, bu kargalardan birini kudurtmaya yarasa bile, değer doğrusu! Eğer yerime birini bulursam ben de sizinle beraber giderim. Acele ediniz! Lagardy yalnız bir akşam oynayacak; gayet yüksek ücretle İngiltere'den çağırmışlar. Söylendiğine bakılırsa yaman bir adammış! Servet içinde yüzüyormuş. Yanında üç metresiyle birlikte bir de aşçı taşıyormuş. Zaten bütün bu büyük sanatkârlar, mumu hep iki ucundan yakarlar; muhayyilelerini biraz harekete getirecek bir hovardalık hayatına ihtiyaç duyarlar. Fakat gençliklerinde para biriktirmek akıllılığını göstermedikleri için hastanelerde ölürler. Ne ise, afiyet olsun, yarına!

Bu tiyatroya gitmek fikri Bovary'nin kafasında çabucak yeşerdi. Konuyu karısına açtı. Emma, yorgunluk, tedirgin olmak, masrafa girmek gibi nedenler ileri sürerek önce buna yanaşmadı; fakat, olmayacak şey ama, Charles fikrinden vazgeçmedi, böyle bir eğlencenin karısına yarayacağını iyice kafasına koymuştu; ortada hiçbir engel de yoktu. Hiç beklemediği bir günde annesi kendisine üç yüz frank göndermişti, günlük borçları hiç de kabarık değildi, Lheureux efendiye ödenecek senetlerin vadesine daha o kadar zaman vardı ki, şimdiden düşünmeye gerek yoktu. Sonra, Emma'nın bu işe fazla kibarlık gösterdiğine hükmederek daha çok ısrar etti; kadın bu ısrardan bunalıp sonunda razı oldu. Ertesi gün, saat sekizde *Kırlangıç*'a bindiler.

Yonville'de kalmasına hiçbir neden bulunmadığı halde, kasabadan kımıldamamak zorunluluğunda olduğuna inanan eczacı, onların yola çıktığını görünce içini çekti ve:

— Haydi bakalım, dedi; iyi yolculuklar! Allah'ın sevgili kulları!

Sonra, dört farbalalı, mavi ipekten bir elbise giymiş olan Emma'ya dönerek:

— Bugün *aşk sembolü kadar* güzelsiniz, dedi; Rouen'ı kırıp geçireceksiniz.

Yolcu arabası Beauvoisine meydanında *Kızıl Haç* otelinin önünde durdu. Burası, büyük ahırları ve küçük yatak odalarıyla, avlularında tavukların seyyar satıcılara ait çamurlu arabalar altında yulaf tanesi aradığı, bütün taşra varoşlarında görülen hanlardan biriydi: kış gecelerinde rüzgâr estikçe çatırdayan çürümüş tahtadan balkonlu, içi daima yolcu ile, şamata ile, yiyecek içecekle tıklım tıklım dolu, kapkara masaların üstü içine alkol karıştırılmış kahve döküntülerinden tutkallaşmış, kalın camları sinek tersleriyle sararmış, rutubetli peçeteleri mavi şarap lekeleri içinde ve şehirli kıyafetine girmiş çiftlik uşakları gibi daima köy kokmakla beraber, sokak tarafında kahvesi, arka tarafında da sebze bahçesi bulunan bir eski zaman misafirhanesi. Charles, derhal harekete geçti. Ön balkonu galeri ile, salonu localarla karıştırdı, izahat istedi, yapılan izahları anlamadı, kontrolörden müdüre havale edildi, hana döndü, tekrar tiyatro bürosuna gitti, böylece, tiyatrodan bulvara, koca şehri boylu boyunca birkaç kez arşınladı durdu.

Madam kendine bir şapka, bir çift eldiven, bir buket çiçek aldı. Mösyö, tiyatroya perde açıldıktan sonra varmaktan pek korkuyordu; bu yüzden çorbasını içecek vakit bulamadı, aceleyle tiyatronun önüne geldiler, kapılar henüz açılmamıştı.

XV

Halk, taş parmaklıklar arasında sağa sola ayrılmış, duvarın önünde bekliyordu. Yakındaki köşe başlarına asılmış koskoca afişlerde acayip harflerle şu kelimeler tekrarlanıyordu: "*Lucie de Lammermoor*... Lagardy... Opera... vs." Hava güzeldi, sıcak bastırmıştı, kıvırtılmış saçların arasından terler akıyordu; bütün mendiller elde, kızarmış alınları siliyordu; bazen nehirden esen ılık bir rüzgâr, meyhanelerin kapısına asılmış, tok bezden perdelerin kenarını hafifçe kımıldatıyordu. Fakat biraz daha aşağıda, içyağı, deri ve nebati yağ kokan buz gibi bir hava cereyanı herkesi serinletiyordu. Bu, büyük ve kapkara mağazalarla dolu, üstünden variller yuvarlanan Charrettes sokağının nefesiydi.

Emma, gülünç görünmek korkusuyla, içeriye girmeden önce rıhtımda bir gezinti yapmak istedi. Bovary ise, tedbirli hareket etmek için, pantolon cebinde elinde tuttuğu biletleri hep karnına bastırıyordu.

Methale ayak basar basmaz, Emma'nın kalbi hızlı hızlı çarpmaya başladı. *Birinci mevkie* giden merdivenden çıkarken, öbür koridordan sağ tarafa koşuşan kalabalığı görünce, elinde olmayarak gururla gülümsedi. Üstü kumaş kaplı geniş kapıları parmağıyla itmekten çocuk gibi zevk duydu; koridorların tozlu kokusunu olanca gücüyle göğsüne çekti, locasına girip oturduğu zaman, bir düşes şuhluğuyla endamını yay gibi gerdi.

Salon dolmaya başlıyordu, küçük dürbünler kılıflarından çıkarılıyor, uzaktan birbirlerini gören aboneler, karşılıklı selamlaşıyorlardı.

Bunlar, satışlardaki endişelerini güzel sanatlarda avutmaya geliyorlardı; fakat *iş* de akıllarından çıkmadığı için, aralarında yine pamuktan, ispirtodan, çivitten söz açıyorlardı. Bir kurşun buharıyla donuklaşmış gümüş madalyalara benzeyen, saçı ve rengi ağarmış, anlamsız ve sakin, ihtiyar başlar görülüyordu. Yakışıklı delikanlılar, yeleklerinin açık yerinden pembe veya tirşe kıravatlarını göstererek, *parterde* çalım satıyorlardı. Madam Bovary yukardan, onların sarı eldivenli ellerini gererek altın başlı incecik bastonlarına dayanmalarına hayran oluyordu.

Nihayet orkestranın mumları yandı; avize, façetalarının ışık cümbüşü ile, salona ani bir neşe saçarak tavandan indi; sonra çalgıcılar birer ikişer içeri

girdiler. Önce homurdayan basların, gıcırdayan kemanların, trombonların, cıvıldayan flüt ve üflemelilerin uzun curcunası duyuldu. Sonra sahnede üç kez yere vurulduğu işitildi; davulların uğultusu başladı, bakır çalgılar seslerini yükselttiler ve perde yükselince, sahnedeki peyzaj meydana çıktı.

Bu, solda bir meşe ağacının gölgesi altında bir çeşme ile bir orman içi yol kavşağıydı. Köylüler ve asilzadeler, omuzlarında birer İskoç atkısı, hep bir ağızdan bir av şarkısı söylüyorlardı; sonra iki kolunu gökyüzüne kaldırarak kötülük meleğini yardıma çağıran bir sergerde ortaya çıktı, arkasından bir başkası göründü; birlikte çekilip gittiler, avcılar da tekrar şarkıya başladı.

Emma gençliğinde okuduğu eserlerle, Walter Scott'un romanlarıyla yeniden karşılaşmış oldu. Sisler arasından İskoç gayda seslerinin, fundalıklar üzerinde akislerle uzadığını duyar gibi oluyordu. Zaten, romanın anısı librettoyu anlamayı kolaylaştırdığı için, entrikayı cümle cümle izliyor, zihnine gelen kavranılması güç düşünceler, müziğin borası ile derhal dağılıveriyordu. Kendini melodilerin akışına bırakıyor ve hatta, sanki keman yayları sinirleri üzerinde geziniyormuş gibi, bütün benliğiyle bizzat kendisinin titrediğini hissediyordu. Gözlerini dört açarak kostümleri, dekorları, şahısları, yüründüğü zaman titreyen boyanmış ağaçları, kadife külâhları, mantoları, kılıçları, bir başka âlemin havası içindeymiş gibi, ahenkle çırpınıp duran bütün o hayal mahsullerini seyrediyordu. Fakat, genç bir kadın yeşilli bir seyise bir kese fırlatarak ortaya ilerledi. Sahnede yalnız kaldı, o zaman bir çeşme fısıltısına veya kuş cıvıldamalarına benzeyen bir flüt sesi duyuldu. Lucie, düşünceli bir tavırla, sol majörden kavatine başladı; aşktan yakınıyor, kanatları olsun istiyordu. Emma da onun gibi hayattan kaçarak, bir kucaklaşma içinde uçup gitmek isterdi. Birdenbire, Edgar Lagardy göründü.

Ateşli Güney ırklarına mermerlerin haşmetinden bir şeyler katan o harikulade solgunluk onda da vardı. Sağlam vücudunu koyu renkte bir eski zaman cepkeni sarmıştı; oymalı bir küçük hançer sol kalçası üzerinde sallanıyordu, gözlerini baygın baygın süzerken bembeyaz dişleri meydana çıkıyordu. Diyorlardı ki, bir akşam Biarritz kıyılarında kayıkları onardığı sırada şarkı söylerken, Polonyalı bir prenses, sesini duymuş ve ona âşık olmuştu. Onun yüzünden de iflas etmişti. Tenor, kadını yüzüstü bırakarak başka kadınların peşine düşmüştü. Lakin bu hissi şöhret sanat ününü desteklemekten geri kalmıyordu. Bu diplomat oyuncu da, daima reklamlara

şahsının cazibesi ve ruhunun hassasiyetine dair şairane bir cümle sokuşturmaya pek dikkat etmekteydi. Güzel bir ses, sarsılmaz bir güven, zekâdan ziyade coşkunluk, lirizmden fazla şatafat, berber ve boğa güreşçisi kokan bu mükemmel şarlatan tipini daha da göze sokuyordu.

Birinci sahnede herkesi coşturdu. Lucie'yi kollarında sıkıyor, bırakıyor, yine geliyor, ümitsizliğe düşmüş görünüyordu. Sesinde öfkeli haykırışları, sonsuz bir tatlılıkta hüzünlü hırıltılar izliyor ve çıplak boynundan, hıçkırıklar ve öpücüklerle dolu notalar çıkıyordu. Emma, onu görmek için eğiliyor, tırnaklarıyla locasının kadifesini tırmalıyordu. Kontrbasların eşliğinde, tıpkı bir fırtınanın uğultusu içinde kazazedelerin haykırışları gibi uzayıp giden o melodili şikâyetlerle yüreğini dolduruyordu. Bütün sarhoşlukları, bütün hafakanları biliyordu, zaten az kalsın ölümü bunlar yüzünden olacaktı. Şantözün sesi ona kendi şuurunun yankısı gibi, kendi hayatından bir şeyler gibi geliyor ve bu vehim onu adeta büyülüyordu. Fakat, bu dünyada hiç kimse onu böyle bir aşkla sevmemişti. Son gece, mehtapta, birbirlerine: "Yarına, yarına!.." dedikleri zaman da o, Edgar gibi ağlamamıştı. Salon alkıştan inliyordu; fügün bütün son kısmına yeniden başlandı; âşıklar mezarlarının çiçeklerinden, yeminlerden, sürgünden, kederden, ümitten söz ediyorlardı. Son vedaı da haykırdıkları zaman, Emma, müziğin son titreşimlerine karışıp giden keskin bir çığlık kopardı.

Bovary:

— Bu asilzade, niçin kıza bu kadar zulüm ediyor? diye sordu.

Emma:

— Hayır, etmiyor, o kızın âşığı, diye cevap verdi.

— Ama ailesinden intikam almaya yemin ediyor, oysa öteki, az önce gelen adam: "Lucie'yi seviyorum, o da galiba beni seviyor" diyordu. Zaten babası ile kol kola çıkıp gittiler. Babası değil miydi, şapkasında horoz tüyü bulunan o çirkin adamcağız?

Emma'nın açıklamalarına rağmen, Gilbert'in kendi efendisi Ashton'a menfur entrikalarını anlattığı resitatif düetto başlar başlamaz, Charles, Lucie'yi yanıltacak olan uydurma nişan yüzüğünü görünce, bunu, Edgar'ın gönderdiği bir aşk hatırası sandı. Zaten, kelimeleri fazla bozan müzik yüzünden, macerayı anlamadığını da itiraf ediyordu.

Emma:

— Ne oluyorsa oluyor, dedi; sen sus!

Karısının omzuna eğilerek:

— Bilirsin ki, dedi; ben ne olup bittiğini anlamak isterim.

Emma'nın sabrı tükenmişti:

— Sus, dedi; sus artık!

Lucie, nedimelerin koltuğuna girmiş, saçlarında portakal çiçeklerinden bir çelenk, yüzü beyaz saten elbisesinden daha solgun, ilerliyordu. Emma evlendiği günü gözlerinin önüne getirdi, kendisini orada, kiliseye doğru gidildiği zaman, buğday başaklarının ortasında, küçük patikada görür gibi oldu. Niçin o da Lucie gibi, ayak dirememişti, yalvarmamıştı? Bilakis, kendini attığı uçurumun farkında olmaksızın, pek neşeliydi... Ah, güzelliğinin en taze çağında, evliliğin çirkefinden ve zinanın hayal kırıklığından önce, hayatını âlicenap birine bağlayabilmiş olsaydı, o zaman fazilet, sevgi, şehvet ve vazife birbiri içinde erir ve kendisi de bu kadar ulvi bir saadetten yerlere düşmezdi. Fakat bu mutluluk, galiba her arzuyu ümitsizliğe sürüklemek için uydurulmuş bir yalandı. Emma artık sanatın abartarak büyüttüğü ihtirasların küçüklüğünü biliyordu. Düşüncesini bu konudan çelmeye çalışarak, ıstıraplarının bu kopyasını ancak gözleri oyalamaya yarayan bir plastik fantezi saymak istiyor, hatta sahnenin dibinden, kadife kapı perdesinin altından siyah elbiseli bir adam peyda olunca, küçümseyen bir merhametle içinden gülümsüyordu.

Adamın İspanyol biçimi kocaman şapkası bir jestle yere düştü ve derhal çalgılarla şarkı söyleyenler gür sesle *sextuor*'a başladılar. Edgar, öfkeden ateş saçarak, daha berrak sesiyle diğerlerinin hepsini bastırıyordu. Ashton, pesten notalarla onu adam öldürmeye kışkırtıyor, Lucie tizden feryatlar koparıyor, Arthur ayrı bir köşede, orta perdeden şarkısını söylüyor, rahibin yarı bas sesi org gibi uğulduyor, bir taraftan da kadın sesleri onun sözlerini tekrarlayarak, nefis bir koro halinde devam ediyordu. Hepsi de aynı sıra üzerinde el kol hareketleri yapıyorlardı; öfke, intikam, kıskançlık, dehşet, mağfiret ve şaşkınlık, aynı anda, yarı açık ağızlarından dökülüyordu. Horlanmış âşık, kılıcını çekiyor, dantela yakası, göğsünün hareketlerine uyarak, kesik kesik inip kalkıyor, ayak bileğinden itibaren genişleyen

yumuşak çizmelerinin kırmızı mahmuzlarını tahtalar üzerinde çınlatarak, iri adımlarla sağa sola gidip geliyordu. Emma, "Halkın ruhuna dalga dalga boşalttığına göre, herhalde tükenmez bir aşkı olmalı" diye düşündü. Rolün, içini saran şiiriyeti sayesinde, sanatkârı hor görme hevesi uçup gidiyor, kalıbına girdiği şahsiyetin yarattığı vehim, onu adama doğru çekiyordu. Şayet tesadüf istemiş olsaydı, bizzat kendisinin de yaşayabileceği hayatını, o velveleli, o harikulade, o muhteşem hayatı hayalinde canlandırmaya çalıştı. Tanışırlardı, sevişirlerdi! Onunla birlikte bütün Avrupa ülkelerinde, bütün yorgunluklarını ve gururunu paylaşarak, ona atılan çiçekleri toplayarak, kostümlerine kendi eliyle nakışlar yaparak, başkentten başkente dolaşırdı. Sonra, her gece, bir locanın dibinde, yaldızlı bir parmaklığın arkasında, yalnız kendisi için şarkı söylecek olan o ruhun vecdini, saadetten mest olarak, devşirecekti. Sahnede rolünü oynarken, hep kendisine bakacaktı. Emma'ya bir çılgınlık geldi. Tenor kendisine bakıyordu muhakkak! İnsan kılığına girmiş aşkmış gibi, kuvvetine sığınmak için koşup kollarına atılmak ve ona: "Kaçır beni, götür beni, gidelim! İçimdeki bütün ateşler, bütün rüyalar senindir!" demek, haykırmak geldi içinden.

Perde indi.

Gaz kokusu nefeselere karışıyordu. Yelpazelerin rüzgârı havayı büsbütün boğucu bir duruma getiriyordu. Emma dışarı çıkmak istedi. Halk koridorları doldurmuştu, nefes almasına engel olan çarpıntılarla yine kendini koltuğuna bıraktı. Charles bayılmasından korkarak, ferahlatıcı bir şeyler getirmek üzere büfeye koştu.

Elinde tuttuğu bardak yüzünden yerine çok güçlükle döndü; zira her adımda dirseklerine çarpıyorlardı, nitekim bardağın dörtte üçünü kısa kollu elbise giymiş Rouen'lı bir kadının omuzlarına döküverdi. Kadın, soğuk bir şeyin sırtından aşağı aktığını hissedince, sanki kendisini katlediyorlarmışçasına, tavuslar gibi çığlık kopardı. Bir iplik fabrikatörü olan kocası, Charles'ın beceriksizliğine kızdı; kadın, mendiliyle, kiraz rengi taftadan güzel elbisesindeki lekeleri silerken, adam da, kızgın kızgın, tazminat, masraf, ceremeyi çekmek gibi laflar homurdanıyordu. Charles nihayet karısının yanına gelebildi ve nefes nefese:

— Neredeyse, dedi; gelemeyecektim! Öyle bir kalabalık, öyle bir kalabalık var ki!... Tahmin et bakalım, yukarda kime rast geldim? Mösyö Léon'a!

— Léon mu?

— Ta kendisi! Gelip sana saygılarını sunacak.

Daha sözlerini yeni bitirmişti ki, Yonville'in eski noter kâtibi locaya girdi.

Elini bir kişizade teklifsizliğiyle uzattı ve Madam Bovary de, herhalde daha kuvvetli bir iradenin cazibesine kapılarak, hiç düşünmeden aynı şeyi yaptı. Yeşil yaprakların üzerine yağmur yağdığı ve pencere kenarında ayakta birbirlerine allahaısmarladık dedikleri o ilkbahar akşamından beri bunu hissetmemişti. Fakat, derhal durumun icaplarını düşündü ve hatıralarının bu uyuşukluğunu kendini zorlayarak sarstı, çabuk çabuk bazı sözler kekeledi:

— Ah! Günaydın... Nasıl! Siz burada mısınız?

Salondan biri:

— Susun! diye bağırdı; çünkü üçüncü perde başlıyordu.

— Demek Rouen'dasınız, öyle mi?

— Evet.

— Ne zamandan beri?

— Çıkın dışarı! Çıkın dışarı!

Herkes dönmüş onlara bakıyordu; sustular.

Fakat o andan sonra, Emma artık operayı dinlemez olmuştu; davetliler korosu, Ashton ile uşağı arasında geçen sahne, o büyük re majör düettosu, sanki çalgılar daha az ses veriyormuş ve sahnedekiler gerilere gitmiş gibi, Emma'dan çok uzaklarda cereyan ediyordu. Şimdi o, eczacılardaki iskambil oyunlarını, sütnineye gidişlerini, kameriye altında kitap okumalarını, ocak karşısında baş başa kalmalarını ve artık unutmuş olduğu o pek sakin, pek uzun, pek gizli, pek tatlı zavallı aşkı hatırlıyordu. Acaba neden geri dönmüştü? Hangi serüvenlerin akışı onu yeniden yolunun üstüne atmıştı? Léon, Emma'nın arkasında, omzunu bölmeye dayamış duruyordu. Kadın, burnundan saçlarına kadar inen ılık nefesin temasıyla zaman zaman ürperdiğini hissediyordu.

Léon:

— Oyun hoşunuza gidiyor mu? derken Emma'nın üzerine o kadar eğildi ki, bıyığının ucu yanağına dokundu.

Kadın umursamaz bir eda ile:

— Doğrusu hayır! Fazla değil, dedi.

O zaman Léon, tiyatrodan çıkıp bir yerlerde dondurma yemek teklifinde bulundu.

Bovary:

— Yoo, dedi; hemen değil, kalalım. Kızın saçları darmadağın olmuş: sahne pek trajik olacak herhalde.

Fakat delilik sahnesi Emma'yı hiç sarmıyordu, şantözün oyununu da fazla abartmalı buluyordu.

Operayı izleyen Charles'a dönerek:

— Pek fazla bağırıyor, dedi.

Kendi samimi zevki ile karısının fikirlerine saygı arasında bocalayan Charles:

— Evet... belki... biraz, dedi.

Sonra Léon içini çekerek:

— O kadar sıcak ki... dedi.

— Dayanılmaz derecede! Doğru.

Bovary sordu:

— Rahatsız mı oluyorsun?

— Evet, boğuluyorum; gidelim.

Mösyö Léon, Emma'nın omuzları üzerine, bin bir ihtimamla uzun dantela şalını koydu. Üçü birden tiyatrodan çıkıp rıhtımda açık havada, bir kahvenin camekânı önüne oturdular. Önce, hastalığından söz edildi, Emma,

Mösyö Léon'un canını sıkmamak maksadıyla, ikide birde kocasının sözünü kesiyordu; Mösyö Léon da, gayet işlek bir noterlikte iki yıl süreyle çalışmak üzere Rouen'a geldiğini anlattı. Maksadı Normandiya'da, Paris'te görülen işlerden bambaşka olan muameleleri iyice kavramaktı. Sonra Berthe'i, Homais ailesini, Lefrançois Ana'nın durumunu sordu; kocanın karşısında artık diyecek bir şeyleri kalmadığı için, konuşma çok geçmeden sona erdi.

Operadan çıkan kimseler, *Ey güzel melek*, *benim Lucie'm* havasını hafif sesle veya avaz avaz haykırarak kaldırımdan geçiyorlardı. O zaman Léon, bu işten anladığını göstermek için, müzikten söz etmeye başladı. Şimdiye kadar Tamburini'yi, Rubini'yi, Persiani'yi, Grisi'yi dinlemişti; onların yanında, Lagardy, parlak şöhretine rağmen, on para etmezdi.

Charles, romlu şerbetini yudum yudum içerken, söze atıldı:

— Ama yine, dediklerine göre, son perdede tamamıyla harikuladeymiş; sonunu görmeden çıktığıma üzülüyorum, çünkü oyun hoşuma gitmeye başlamıştı.

Kâtip:

— Yakında bir temsil daha verecek zaten, dedi.

Fakat Charles, hemen ertesi gün kalkıp gideceklerini söyledi. Sonra karısına dönerek:

— Eğer yalnız kalmaya razı olursan, sevgilim; diye devam etti, o başka.

Genç adam, beklenmedik bir ümit kapısı açan bu fırsat karşısında, manevrayı da değiştirerek, oyunun son parçasında Lagardy'nin başarısını övmeye başladı. Fevkalade bir şeydi, bir şahikaydı! O zaman Charles ısrar etti:

— Pazar günü dönersin, haydi kararını ver! Birazcık olsun hoşuna gideceğini umuyorsan, böyle yapmakla hata ediyorsun.

Bu arada etraftaki masalar boşalıyordu; garsonlardan biri sezdirmeden gelip arkalarında durdu; vaziyeti kavrayan Charles, kesesini çıkardı, noter kâtibi hemen kolunu yakaladı; hatta hesaptan başka, masanın mermeri üzerinde iki beyaz sikke çınlatmayı da unutmadı.

Bovary, hafif sesle:

— Gerçekten üzüldüm, dedi; masaya bıraktığınız para...

Beriki dostça bir aldırmazlık hareketi yaptı ve şapkasını alırken:

— Anlaştık, değil mi; yarın saat altıda, dedi.

Charles bir kez daha kendisinin fazla kalamayacağını, fakat Emma için böyle bir zorunluluk olmadığını söyledi.

Emma garip bir tebessümle:

— Doğrusu... bilmiyorum ki... diye kekeledi.

— Öyle ise, düşün daha, geceler insana öğüt verir derler...

Sonra, kendilerine refakat eden Léon'a:

— Mademki şimdi yine bizim memleketli oldunuz, dedi; umarım ki, vakit vakit bize akşam yemeğine de gelirsiniz?

Noter kâtibi, bunda kusur etmeyeceğini, zaten noterliğin bir işi için Yonville'e gitmek zorunda olduğunu söyledi. Katedralde saat on bir buçuğu çalarken, Saint-Herbland geçidi önünde birbirlerinden ayrıldılar.

Üçüncü Kısım

I

Mösyö Léon, hukuk tahsil etmekle beraber, *Chaumière*'e de oldukça devam etmişti, orada kendisini *kibar tavırlı* bulan işçi kızları arasında epey de süksesi olmuştu. Üniversiteli gençlerin en aklı başında olanıydı: Saçları ne fazla uzun, ne de fazla kısaydı, üç aylık harçlığını ayın birinci günü yiyip bitirmezdi, profesörleriyle de arası daha iyiydi. İfrata kaçmaya gelince, sünepeliği kadar çıtkırıldımlığı yüzünden de, bundan kendini hep korumuştu.

Çoğu zaman, odasında kitap okurken veya akşamları Luxembourg Bahçesi'nin ıhlamurları altında otururken, kanun kitabını yere bırakır ve Emma'nın anısı aklına gelirdi. Fakat yavaş yavaş bu duygu zayıfladı, altta yaşamaya devam etse bile, üstüne başka emeller ve hırslar yığıldı; çünkü Léon, ümidini kaybetmiyordu, içinde hayali dallara asılı bir altın yemiş gibi sallanan bir belirsiz vaat vardı.

Üç yıl süren bir ayrılıktan sonra onu tekrar görünce ihtirası uyandı. Emma'ya sahip olmayı istemenin, buna bir karar vermenin artık zamanı geldi diye düşündü. Zaten utangaçlığı da, delidolu insanlarla düşe kalka, hayli yıpranmıştı. Paris sokaklarının asfaltını rugan ayakkabısıyla çiğnemeyen herkesi küçümseyerek taşraya dönüyordu. Nişanları ve arabası olan bir zatın, meşhur bir doktorun salonunda, dantelalı bir Parisli kadının yanında olsaydı bu zavallı kâtipçik, hiç şüphesiz, çocuk gibi tir tir titrerdi; fakat burada, Rouen'da, rıhtım üzerinde, bu hekimciğin karısı önünde, göz kamaştırdığından peşinen emin olarak, kendini gayet rahat hissediyordu. Nefse itimat, vaziyete bağlıdır: Binanın asma katında, dördüncü kattaki gibi konuşulmaz ve zengin bir kadının iffetini, tıpkı korsesinin astarındaki zıh gibi, etrafındaki kâğıt paraları korur.

Gece, Mösyö ve Madam Bovary'den ayrılırken, Léon onların peşine takılmış, sonra *Kızıl Haç*'a girdiklerini görünce yüz geri etmiş ve bütün geceyi bir plan düşünmekle geçirmişti.

Ertesi gün, saat beşe doğru, boğazı kurumuş, yanakları solmuş, hiçbir şeyin durduramadığı o korkaklara özgü kararlılıkla, hanın mutfağına girdi.

Bir uşak:

— Mösyö burada yok, dedi.

Bu ona iyi bir alamet gibi göründü. Yukarı çıktı.

Emma onun gelmesinden hiç telaşa düşmedi; bilakis, bazen, nereye indiklerini söylemediklerinden dolayı kendisinden özür diledi.

Léon:

— Ama ben tahmin ettim, dedi.

— Nasıl ettiniz?

Léon, bunun rasgele bir içgüdünün itişiyle olduğunu iddia etti. Emma gülümsemeye başladı. Léon, budalalığını örtbas etmek için, derhal, öğleye kadar şehrin bütün otellerini bir bir dolaşıp kendisini aradığını söyledi.

— Demek kalmaya karar verdiniz, öyle mi?

Emma:

— Evet, ama hata ettim, dedi. İnsanın etrafında bin bir gaile varken, böyle olmayacak zevklere alışması hiç doğru değil!..

— Zannediyorum ki...

— Yok yok, kadın değilsiniz ki siz.

Fakat erkeklerin de dertleri vardı, konuşmaya bazı felsefi düşüncelerle girişildi. Emma, şu dünyadaki sevgilerin bayağılığı ve kalbin daima gömülü kaldığı ebedi yalnızlık üzerinde uzun uzadıya durdu.

Göze girmek için veya kendisini de hüzne düşüren bu melankoliyi safçasına taklit ile, genç adam, tahsili boyunca sıkıntıdan hafakanlar geçirdiğini anlattı. Usul onu sinirlendiriyor, başka sahaları daha cazip buluyor, annesi ise, her mektubunda canını sıkmaktan geri kalmıyordu. Her ikisi de ıstıraplarının nedenlerini daha açıkça belirtiyorlar, her biri, konuştukça, bu karşılıklı dert yanmanın artan harareti ile biraz daha coşuyordu. Fakat bazen fikirlerinin eksik kalan ifadesi karşısında duraklıyorlar ve ona tercüman olabilecek bir cümle bulmaya çalışıyorlardı. Emma bir başkasını delicesine sevmiş olduğunu itiraf etmedi; Léon da kendisini unutmuş olduğunu söylemedi.

Maskeli balolardan sonra, hamal kıyafetine girmiş kadınlarla yediği yemekleri belki hatırlamıyordu; sabah sabah sevgilisinin şatosuna doğru çayırlardan koşarak gittiği eski randevular da, herhalde Emma'nın hatırına gelmiyordu. Şehrin gürültüsü oraya kadar pek az geliyordu; oda ise, sanki yalnızlıklarını büsbütün daraltmak ister gibi, ufacıktı. Emma, pazenden bir sabahlık giymiş, saçlarının topuzunu eski bir koltuğun arkalığına dayamıştı. Arkasında, duvarın sarı kâğıdı yaldızlı bir fon gibiydi. Açık başı, ortasındaki beyaz ayırma çizgisi ve buklelerinin altından taşan kulak uçlarıyla, aynaya aksediyordu.

Emma:

— Affedersiniz, hata ediyorum, dedi; bitmez tükenmez dertlerimle canınızı sıkıyorum.

— Hayır, asla! Asla!

İçlerinde birer damla yaş beliren güzel gözlerini tavana doğru kaldırarak:

— Ah bilseniz, dedi; neler hayal ettiğimi!

— Ya ben! Ben de çok acı çektim. Çoğu kez sokağa çıkıyor, alıp başımı, rıhtım boyunca sürükleniyordum, peşimi bırakmayan musallat fikirden kurtulamayarak, kalabalığın gürültüsü içine atıyordum kendimi. Bulvarda, basma resimler satan bir dükkâncıda, bir ilham perisini gösteren bir İtalyan gravürü vardı. Çözük saçları üstünde unutmabeni çiçekleri, kolsuz bir elbiseye sarınmış, aya bakıyordu. Beni bir şeyler hep oraya sürüklüyordu; resmin karşısında saatlerce kaldığımı bilirim.

Sonra, titreyen bir sesle:

— O resim biraz size benziyordu.

Madam Bovary, dudaklarında peyda olduğunu hissettiği o dayanılmaz tebessümü göstermesin diye başını çevirdi.

Léon:

— Çoğu kez, diye ilave etti; size mektuplar yazıyor, sonra da hepsini yırtıyordum.

Emma cevap vermedi. O, devam etti:

— Bazen bir tesadüfün sizi karşıma çıkaracağını hayal ediyordum. Köşe başlarında bazı kadınları size benzetiyor, kapılarında sizinkini andıran bir şalın, bir ince örtünün dalgalandığı bütün kira arabalarının peşi sıra koşuyordum...

Emma onu, sözünü kesmeden konuşturmaya kararlı görünüyordu. Kollarını kavuşturup başını eğerek, terliklerinin fiyonguna bakıyor, ayak parmaklarını, zaman zaman, terliklerinin sateni içinde oynatıyordu.

Ama yine de içini çekti:

— Asıl acınacak şey, dedi; benim gibi, lüzumsuz bir ömrü sürüklemektir, değil mi? Eğer ıstıraplarımız birisine yarayabilseydi, bir fedakârlık yapmış olmak düşüncesiyle kendimizi teselli ederdik.

Léon, fazileti, vazifeyi ve insanın kendisini sessizce kurban etmesini övmeye başladı, kendisi de, bir türlü tatmin edemediği, inanılmaz derecede bir feragat ihtiyacı içindeydi.

Emma:

— Bilmezsiniz, dedi; hastanede çalışan bir rahibe olmayı ne kadar isterdim.

— Heyhat! Erkeklere buna benzer kutsi vazifeler verilmiyor, hiçbir yerde hiçbir meslek göremiyorum... belki hekimlik...

Emma, hafifçe omuz silkerek, sözünü kesti ve ölmesine ramak kaldığı hastalığından şikâyete başladı. Ölmemiş olması, ne yazıktı! Şimdi artık ıstırap çekmezdi. Léon derhal mezarın sükûtuna gıpta etti, hatta bir gece, öldüğü vakit kendisine Emma'dan hatıra kalan kadife çizgili o güzel battaniye içinde defnedilmesini vasiyetnamesine yazmıştı; çünkü her ikisi de, üzerine bugün mazilerini ayarladıkları böyle bir ideale göre yaşamış olmak isterlerdi. Zaten göz, hisleri daima çekip uzatan bir hadde aletiydi.

Fakat Emma bu battaniye hikâyesine:

— Niçin?.. diye sordu.

— Niçin mi?

Tereddüt ediyordu.

— Çünkü sizi çok sevmiştim!

Léon, engel atladığından dolayı sevinerek, göz ucuyla Emma'nın çehresini süzdü.

Bu, adeta rüzgârın çıkıp gökyüzünü bulutlardan temizlemesi gibi bir şey oldu. Bakışlarını karartan o kederli düşünce yığını mavi gözlerinden sıyrılıp gitti; bütün yüzü parladı.

Léon bekliyordu. Nihayet Emma cevap verdi:

— Ben de bunu sezer gibi olmuştum zaten...

O zaman her ikisi de, zevk ve kederlerini bir tek kelime ile özetlemiş oldukları o mazideki hayatın ehemmiyetsiz hadiselerini birbirlerine anlattılar. Léon, filbahardan beşiği, Emma'nın giydiği elbiseleri, odasının mobilyalarını, bütün evi hatırlıyordu.

— Ya bizim o zavallı kaktüsler ne oldu acaba?

— Bu yıl kış hepsini kuruttu.

— Bilir misiniz onları ne kadar düşündüm? Çoğu zaman, eskiden yaz sabahları, güneş panjurlara vurunca ne halde iseler, onları öyle, gözümde canlandırıyordum... ve iki çıplak kolunuzun çiçekler arasında dolaştığını görür gibi olurdum.

Emma elini Léon'a uzatarak:

— Zavallı dostum, dedi.

Léon, hemen elin üzerine dudaklarını yapıştırdı. İçini çeke çeke kokladıktan sonra da:

— O zamanlar siz, benim için, hayatımı esir eden, ne olduğunu anlayamadığım bir kuvvettiniz. Örneğin, bir seferinde size gelmiştim; ama herhalde hatırlamıyorsunuzdur?

— Hatırlıyorum, devam edin.

— Aşağıda, sofadaydınız, son basamakta bulunuyordunuz, çıkmak üzereydiniz; hatta başınızda küçük mavi çiçekli bir şapka vardı; siz hiç buyurun demeden, elimde olmadan yanınız sıra yürüdüm. Bununla beraber,

her an, aptallık ettiğimin biraz daha farkına varıyordum, fakat yine de, ne sizi takip etmeye cesaret ederek, ne de yanınızdan ayrılmak isteyerek, adımlarımı size uydurmuş, gidiyordum. Siz bir dükkâna girince, ben sokakta kalıyordum, camekândan, eldivenlerinizi çıkardığınızı ve tezgâhın üzerinde para saydığınızı görüyordum. Sonra, Madam Tuvache'ın kapısını çaldınız, kapıyı açtılar, ben de, arkanızdan kapanan o kocaman ağır kapının karşısında aptal gibi kalakaldımdı.

Madam Bovary, onu dinlerken, bu kadar yaşlanmış olduğuna şaşıyordu; hatırlanan bütün bu şeyler, ona hayatı çekip uzatıyor gibi geliyordu; bu, onu alıp götüren bir his ummanı gibi bir şeydi; gözleri yarı kapalı, alçak bir sesle vakit vakit:

— Evet, doğru, diyordu; doğru!.. Doğru!..

Yatılı okullar, kiliseler ve büyük metruk konaklarla dolu Beauvoisine mahallesinde değişik saatlerin sekizi çaldığını işittiler. Artık konuşmuyorlardı; fakat birbirlerine bakarlarken, sanki sabit gözbebeklerinden, karşılıklı, sesli bir şey çıkıyormuş gibi, kafalarının içinde bir uğultu duyuyorlardı. Birbirlerinin elini tutuyorlar ve mazi, gelecek, hatırlamalar ve hülyalar, her şey bu vecd halinin tatlılığı içinde birbirine karışıyordu. Gece, duvarlar üzerinde koyulaşıyordu. Orada, altlarında İspanyolca ve Fransızca izahatla, *Nesle Kulesi*'ne ait dört sahneyi gösteren dört taşbasması resmin kaba renkleri, yarı yarıya karanlığa gömülü, hâlâ parlamaktaydı. İner çıkar pencereden, sivri çatılar arasında siyah bir gökyüzü parçası görülüyordu.

Emma yerinden kalkarak konsolun üzerindeki iki mumu yaktı, sonra tekrar oturdu.

Léon:

— Peki? dedi.

Emma:

— Peki? diye cevap verdi.

Léon, kesilen konuşmayı nasıl bağlayacağını düşünüyordu ki, Emma:

— Acaba, dedi; şimdiye kadar hiç kimsenin bana böyle duygular ifade etmemesi nereden geliyor?

Noter kâtibi hemen, ideal varlıkları anlamanın güç olduğunu söyledi. Kendisi daha ilk görüşte onu sevmişti; tesadüfün lütfuyla daha önce tanışarak, çözülmez bağlarla birbirlerine bağlanmış olsalardı, tadacakları saadeti düşünüyor ve ümitsizliğe düşüyordu.

Emma:

— Ben de onu düşündüm bazen, dedi.

Léon:

— Ne hülya! diye mırıldandı.

Uzun beyaz kuşağının mavi kenarını elinde kibarca evirip çevirerek, ilave etti:

— Yeniden başlamamıza kim engel olabilir ki?..

— Hayır, dostum, hayır. Ben çok yaşlandım... Siz ise çok gençsiniz... Beni unutunuz! Sizi başka kadınlar sevecek... siz de onları seveceksiniz.

— Sizi sevdiğim kadar değil!

— Çocuksunuz siz! Haydi, uslu olalım! Ben böyle istiyorum!

Ona sevişmelerinin imkânsızlığını anlattı, eskisi gibi kardeşçe bir dostluk çerçevesi içinde kalmaları lazımdı.

Acaba ciddi olarak mı böyle söylüyordu? Baştan çıkmanın büyüsü ve buna karşı koymanın zorunluluğuna kendini kaptırmış olan Emma da hiç şüphesiz bunun farkında değildi. Genç adamı yumuşak bakışlarla seyrederken, onun titreyen ellerle denediği ürkek okşamaları da hafifçe itiyordu.

Léon geri çekilerek:

— Ah, affedersiniz, dedi.

Kollarını açarak kendisine doğru ilerleyen Rodolphe'un cüretinden çok daha tehlikeli olan bu utangaçlık karşısında, Emma'nın yüreğine müphem

bir korku düştü. Hiçbir erkek kendisine Léon kadar güzel görünmemişti. Halinde nefis bir saflık vardı. İndirdiği ince uzun kirpikleri kıvır kıvır oluyordu. Yanağının o tatlı derisi –Emma'nın düşüncesine göre– kendisine duyduğu arzu ile kızarıyordu ve kadın, o yanağa dudaklarını koymak için adeta can atıyordu. O zaman, sanki vakti öğrenmek istiyormuş gibi, duvar saatine eğilerek:

— Aman Allahım, dedi; ne kadar geç olmuş; biz hâlâ gevezelik ediyoruz.

Léon, Emma'nın ne demek istediğini anladı ve şapkasını aramaya başladı.

— Ben operayı bile unuttum, gitti! Zavallı Bovary de beni bunun için burada bıraktıydı! Grant-Pont sokağındaki Mösyö Lormeaux, karısıyla birlikte beni tiyatroya götürecekti güya.

Artık fırsatı kaçırmıştı, ertesi gün mutlaka kasabaya dönecekti.

Léon:

— Sahi mi? dedi.

— Evet.

— Ama sizi tekrar görmem lazım, size diyeceklerim var...

— Ne gibi?

— Ciddi, mühim bir şey. Hem sonra, hayır, zaten gidemezsiniz, imkânsız bu! Bilseniz... Dinleyin beni... Beni hâlâ anlamadınız mı? Hâlâ tahmin etmediniz mi?..

— Halbuki pekâlâ konuşuyorsunuz işte.

— Ah, hep şaka, hep şaka! Yeter, yeter! Bana acıyın da sizi bir kere daha göreyim... bir defa daha... bir tek defa.

— Pekâlâ!

Durdu, sonra fikrini değiştirerek:

— Ama, burada olmaz.

— Nerede isterseniz.

— Öyleyse...

Düşündü ve sonra kestirip attı:

— Yarın, saat on birde, katedralde.

Léon, Emma'nın ellerini yakalayarak:

— Orada olacağım, dedi. Emma ellerini çekti.

Her ikisi de ayakta duruyordu; Léon, Emma'nın arkasındaydı. Kadın başını eğince, boynuna doğru uzandı ve ensesini uzun uzun öptü.

Öpücükler çoğaldıkça, Emma kesik kesik, kıvrak gülüşlerle:

— Siz çıldırmışsınız, ah, siz çıldırmışsınız, diyordu.

Léon, omzunun üstünden başını uzatarak, kadının gözlerinde bir muvafakat ifadesi aradı. Bu bakışlarda sadece dondurucu bir haşmet vardı.

Dışarı çıkmak üzere, üç adım geriledi. Sonra titrek bir sesle fısıldadı:

— Yarına.

Emma bir baş işaretiyle cevap verdi ve bir kuş gibi, yandaki odaya kaçtı.

Gece, noter kâtibine, randevuya gelmeyeceğine dair, sonu gelmez bir mektup yazdı; artık her şey bitmişti, kendi saadetleri için, birbirlerini görmemeleri lazımdı. Fakat mektubu kapattıktan sonra, Léon'un adresini bilmediği için, ne yapacağını şaşırıp kaldı.

Kendi kendine:

— Nasıl olsa gelecek, kendim veririm eline, dedi.

Ertesi gün Léon, penceresi açık balkonda şarkı mırıldanarak, iskarpinlerine, hem de birkaç kat cila sürdü. Beyaz pantolonunu, ince çoraplarını, yeşil elbisesini giydi, ne kadar lavantası varsa hepsini mendiline boşattı, sonra saçlarını kıvırttı ve arkasından da, zarafeti daha tabii olsun diye, tekrar bozdu.

Berberin dokuzu gösteren guguklu saatine bakarak:

— Daha pek erken, diye düşündü.

Eski bir moda mecmuasını okudu, çıktı, bir yaprak sigarası içti, üç sokaktan geçti, vaktin geldiğini düşündü ve ağır ağır, Notre-Dame'ın sahanlığına doğru yürüdü.

Güzel bir yaz sabahıydı. Kuyumcu dükkânlarının camekânlarında gümüş takımlar parıldıyordu, katedrale eğri gelen ışık, gri renkteki taşların kırık yerlerine parıltılar serpiştiriyordu; gökyüzünde, yonca yaprağı biçimindeki kuleciklerin arasında, bir kuş sürüsü fırdolayı dönüp duruyordu; bağrışmalarla dolup taşan meydanda, kaldırım taşlarını çevreleyen, ıslak yeşillikler ve kuşlara mahsus kediotları ve kırmızı farekulaklarıyla yer yer birbirlerinden aralıklı dikilmiş güller, yaseminler, karanfiller, nergisler ve çuhaçiçekleri kokuyordu. Ortada çeşme şarıldıyor, geniş şemsiyeler altında ve kavun yığınları arasında satıcı kadınlar, başları açık, menekşe demetlerini kâğıda sarıyorlardı.

Genç adam bir demet menekşe aldı. Bir kadın için ilk defa çiçek satın alıyordu. Menekşeleri koklarken, bir başkasına sunmak istediği bu iltifata sanki kendisi mazhar oluyormuş gibi, göğsü gururla kabardı.

Bununla beraber, görülmekten korkuyordu; kararlı adımlarla katedrale daldı.

O aralık kilisenin kavası, soldaki büyük kapının ortasında, *dans eden Marianne*'ın altında, başında tüylü şapkası, belinde kılıç, elinde baston, bir kardinalden daha azametli, mukaddes kaptan daha parıltılı, eşikte duruyordu.

Kavas, Léon'a yaklaştı ve kilise adamlarının çocukları soruya çekerken takındıkları yapmacık bir güler yüzlülükle:

— Mösyö buralı değiller herhalde, dedi. Acaba Mösyö, kilisenin meraka değer özelliklerini görmek istemezler mi?

Léon:

— Hayır, dedi.

Evvela kilisenin yan kısımlarını şöyle bir dolaştı. Sonra kapıya gelip meydana baktı. Emma ortada yoktu. Döndü, dua okunan yere kadar geldi.

Kubbeli taban, ojivlerin başlangıcı ve renkli büyük camların bir kısmıyla, içi dolu mukaddes kaplara aksediyordu. Fakat resimlerin aksi, mermer kenarda kırılarak, daha ileride, maltataşları üzerine, alacalı bir halı gibi seriliyordu. Dışarının bol güneşi, üç açık kapıdan, üç muazzam şua halinde, kiliseye dalıyordu. Zaman zaman, dipte, bir zangoç, işi acele sofular gibi, mihraba yandan diz bükerek geçip gidiyordu. Billur avizeler hareketsiz sarkıyordu. Dua yerinde bir gümüş lamba yanıyor, yan hücrelerden, kilisenin karanlık yerlerinden bazen, iç çekişlerini andıran sesler geliyor, bunlara, kapanan bir parmaklığın yüksek kubbeler altında yankıları devam eden gürültüsü katılıyordu.

Léon, ciddi adımlarla, duvar boyunca yürüyordu. Hayat kendisine hiçbir zaman bu kadar güzel görünmemişti. Emma, güzel ve cana yakın, telaşlı, kendisini takip eden bakışları gözetleyerek, volanlı elbisesi, altın gözlüğü, incecik potinleriyle, Léon'un tatmadığı bin bir zarafet ve baştan çıkan faziletin o anlatılmaz cazibesi içinde, az sonra gelecekti. Kilise, onun etrafında, muazzam bir aşk odası olmaya hazırlanıyordu. Kubbe altları, karanlıkta, aşkının itirafını dinlemek için eğiliyor, büyük renkli pencere camları, yüzünü ışığı boğmak için parıldıyor ve buhurdanlar, bir melek gibi güzel kokuların dumanı içinde görünsün diye, yanmaya hazır duruyordu.

Ama yine Emma gelmiyordu. Léon bir iskemleye oturdu, mavi camları üzerinde kayıkçıların sepetler taşıdığı görülen bir büyük pencereye gözleri ilişti. Uzun uzun, dikkatle baktı, balıkların pullarını ve mintanların iliklerini saydı; bu arada, düşüncesi Emma'nın peşinde dolaşıp duruyordu.

Kavas, bir kenarda, kiliseyi tek başına temaşaya kalkışan bu adama karşı içinden kızıyordu. Léon'un bu hareketi ona canavarca bir iş, adeta kendisini soymak, hemen hemen Allah'a küfretmek gibi geliyordu.

Fakat iri taşlar üzerinde bir ipek hışırtısı, bir şapka kurdelesi, bir siyah kısa pelerin... Bu, Emma'ydı! Léon kalktı ve kendisine doğru koştu.

Emma'nın yüzü solgundu, hızlı hızlı yürüyordu. Léon'a bir kâğıt uzatarak:

— Okuyunuz, dedi; ama, hayır!

Ve şiddetle elini çekerek, Hazreti Meryem hücresine girdi ve bir iskemle üstünde diz çökerek dua etmeye başladı.

Genç adam, bu sofu kadın fantezisine kızdı; ama sonra onu, randevunun ortasında, Andaluzyalı bir markiz gibi kendini duaya kaptırmış görmekten bir başka zevk duydu; çok geçmeden de canı sıkıldı, çünkü Emma bir türlü duanın sonunu getirmiyordu.

Emma dua ediyordu, daha doğrusu, kalbine gökyüzünden ani bir karar nazil olmasını umarak, kendini dua etmeye zorluyordu; Allah'ın inayetine mazhar olmak için de, gözlerini mihraptaki dolabın ihtişamıyla dolduruyor, büyük vazolarda açmış beyaz çayır çiçeklerinin kokusunu içine çekiyor, kilisenin yürek çarpıntısını daha da artıran sessizliğine kulak kabartıyordu.

Emma yerinden doğruldu, artık gidiyorlardı. Tam o sırada kavas hızlı hızlı geldi:

— Madam buralı değiller herhalde. Madam, kilisenin meraka değer özelliklerini görmek istemezler mi acaba?

Noter kâtibi:

— Hayır, dedi.

Emma:

— Neden olmasın? dedi.

Çünkü sallanmakta olan iffeti yüzünden Hazreti Meryem'e, heykellere, mezarlara, neyi bulursa ona sarılmak ihtiyacındaydı.

Bunun üzerine kavas, *usulüne uygun olarak,* onları meydanın yanındaki methale götürdü ve kendilerine bastonuyla, orada, üstünde ne yazısı, ne de işlemesi olan siyah kaldırım taşlarından büyük bir daireyi göstererek azametle:

— İşte, dedi; güzel Ambroise çanının çevresi. Tam kırk bin libre geliyordu. Bütün Avrupa'da bir eşi daha yoktu. O çanı döken işçi, sevinçten ölmüştür...

Léon:

— Gidelim, dedi.

Kavas yürümeye başladı, tekrar Hazreti Meryem'in hücresine gelince, topyekûn bir izah jestiyle kollarını uzattı ve sıra sıra desteğe alınmış yemiş ağaçlarını gösteren bir çiftlik sahibinden daha gururlu:

— Bu alelade taşın altında, dedi; 16 Temmuz 1465 tarihinde Montlhéry muharebesinde ölen, Poitou büyük mareşali, Normandiya valisi, Varrenne ve Brissac beyi Pierre de Brézé yatıyor.

Léon dudaklarını ısırarak, yerinde tepiniyordu.

— Sağda, şaha kalkmış bir atın üzerinde gördüğünüz zırhlara bürünmüş bu asilzade ise, onun torunu, Breval ve Montchauvet beyi, Maulevrier kontu, Mauny baronu, kralın mabeyincisi, şövalye nişanı sahibi ve dedesi gibi Normandiya valisi olup, kitabede de görüldüğü gibi, 25 Temmuz 1531'de, bir pazar günü vefat eden Louis de Brézé'dir. Altında da, mezara inmeye hazır duran bu adam yine aynı şahıstır. Hiçliğin bundan daha mükemmel bir timsalini görmek mümkün olamaz, değil mi?

Madam Bovary gözlüğünü eline aldı. Léon ise, hareketsiz, bir kelime bile söylemeye, bir tek harekette bulunmaya kalkışmaksızın, ona bakıyor, gevezelikle kayıtsızlığın bu çifte inadı karşısında cesaretinin tükendiğini hissediyordu.

Ebedi kılavuz devam ediyordu:

— Onun yanında gördüğünüz şu diz çökmüş ağlayan kadın ise karısıdır; Brézé kontesi, Valentinois düşesi, Diane de Poitiers'dir, 1499'da doğmuş, 1566'da ölmüştür; solda, kolunda bir çocuk taşıyan kadın ise, Hazreti Meryem'dir. Şimdi, şu tarafa dönünüz: İşte Ambroise'ların mezarları. İkisi de kardinal ve Rouen başpiskoposuydular. Buradaki, Kral XII. Louis'nin nazırıydı, katedrale çok iyilik etti. Fakirlere otuz bin altın *écu* dağıtılmasını vasiyet etmiştir.

Hiç durmadan, boyuna konuşarak, Emma ile Léon'u içi parmaklıklarla dolu bir hücreye soktu, onlardan birkaçını yerinden kaldırdı ve kötü yapılmış bir heykel olması muhtemel bulunan bir nevi külçeyi meydana çıkardı. Uzun bir iç çekme ile:

— Bu, dedi; eskiden İngiltere kralı ve Normandiya dükü Aslan Yürekli Richard'ın mezarını süslüyordu. Calvin'ciler, Mösyö, onu bu hale getirdiler.

Kötülük olsun diye, Monsenyör'ün piskoposluk makamı altına, toprağa gömmüşlerdi. İşte Monsenyör'ün ikametgâhına gitmek için geçtiği kapı. Geçelim de Gargouille'u gösteren renkli pencere camını görelim.

Fakat Léon hızla cebinden bir gümüş para çıkardı ve Emma'yı kolundan yakaladı. Kavas, yabancının göreceği daha birçok şey varken, bu zamansız cömertliği anlamayarak, şaşırdı kaldı:

— Ama, Mösyö, çan kulesinin âlemi, âlem, âlem!..

Léon:

— Teşekkür ederim, dedi.

— Mösyö hata ediyorlar! Yerden itibaren yüksekliği tam dört yüz kırk ayaktır, Mısır'daki en yüksek ehramdan yalnız dokuz ayak noksan. Baştan başa dökme demirden, sonra...

Léon kaçıyordu; zira neredeyse, iki saatten beri kilisede taş gibi hareketsiz kalmış olan aşkı, şimdi de delifişek bir kazancının marifeti ile katedralin tepesine gelip konuvermiş o sipsivri bir kafesi andıran veya ajurlu bir bacaya benzeyen şeyden buhar olup havaya karışacak gibi geldi ona.

Emma:

— Peki, nereye gidiyoruz? diyordu.

Léon cevap vermeksizin hızlı hızlı yürüyordu. Madam Bovary parmağını mukaddes suda ıslatırken, arkalarında muntazam aralıklı bir baston takırtısıyla, birinin nefes nefese geldiğini duydular. Léon dönüp baktı.

— Mösyö!

— Ne var?

Bu, kavastı, koltuğunun altına sıkıştırdığı yirmi kadar ciltsiz kalın kitabı karnıyla da destekleyerek getiriyordu. Bunlar, *katedralden bahseden* eserlerdi.

Léon kiliseden dışarı fırlarken homurdanıyordu:

— Hay budala!

Küçük bir çoçuk sahanlıkta haylazlık ediyordu:

— Git de bana bir araba getir.

Çocuk, kurşun gibi Quatre-Vents sokağından fırladı, gitti. Karşı karşıya, ne yapacaklarını biraz şaşırmış, birkaç dakika yalnız kaldılar.

— Ah! Léon, doğrusu... bilmem ki... olur mu...

Nazlanıyordu. Sonra ciddi bir eda ile:

— Biliyor musunuz, pek yakışıksız olur!

Noter kâtibi:

— Neden olsun, dedi; Paris'te olağan bir şey bu.

Emma bu söz üzerine, mukavemet edilmez bir delil karşısındaymış gibi pes etti.

Ama araba bir türlü gelmiyordu. Léon, Emma'nın tekrar kiliseye girmesinden korkuyordu. Nihayet araba göründü.

Eşikte kalmış olan kavas onlara seslendi:

— Hiç olmazsa kuzey kapısından çıkın, *dirilişi*, *ceza gününü*, *cenneti*, *Kral David*'i ve cehennemin alevleri içindeki *lanetleri* görürsünüz.

Arabacı:

— Mösyö nereye gidecek? diye sordu.

Léon, Emma'yı arabaya sokarak:

— Nereye isterseniz, dedi.

Hantal araba yola düzüldü.

Grand-Pont sokağından indi, Les Arts meydanını, Napoléon rıhtımını, yeni köprüyü geçti ve Pierre Corneille'in heykeli önünde zınk diye durdu.

İçeriden gelen bir ses:

— Devam ediniz! dedi.

Araba yeniden harekete geçti, La Fayette kavşağından itibaren, kendini inişe bırakarak, dörtnala şimendifer istasyonuna girdi.

Aynı ses:

— Hayır, hayır, diye bağırdı; dosdoğru gidin!

Araba, parmaklıklardan dışarı çıktı ve ağaçlıklı yola gelince, ulu karaağaçlar arasından, hafif tırısla devam etti. Arabacı alnını sildi, meşin şapkasını dizleri arasına koydu, arabasını yan yolların ötesine, nehir kenarına, çimenlerin yakınına sürdü.

Araba nehir boyunca, kuru taşlar döşeli yedekçi yolundan ilerledi, Oyssel tarafından, adaların ötesine kadar uzun uzun yol aldı.

Fakat, birdenbire, bir sıçrayışta, Quatremares, Sotteville, Grande-Chaussé ve Elbeuf sokağından geçti ve nebatat bahçesi önünde, üçüncü defa olarak durdu.

Aynı ses, daha öfkeli:

— Yürüsenize! diye haykırdı.

Araba derhal harekete gelerek, Saint-Sever, Curandiers rıhtımı ve Meules rıhtımından geçti; köprüyü bir kez daha aştı, Champ-de-Mars meydanını ve siyah ceketli ihtiyarların, sarmaşıklarla yemyeşil bir taraça üzerinde, güneşte bir aşağı bir yukarı gezindikleri hastane bahçelerini arkada bıraktı. Bouvreuil bulvarından çıktı, Cauchoise bulvarını, sonra Deville yamaçlarına kadar bütün Mont-Riboudet'yi dolaştı.

Tekrar döndü ve artık niyetsiz ve istikametsiz, rasgele, gezintiye devam etti. Saint-Pol'e, Lescure'e, Gargan tepesine, Rouge-Mare'a, Gaillardbois meydanına, Maladrerie sokağına, Dinanderie sokağına, Saint-Romain, Saint-Vivien, Saint-Maclou, Saint-Nicaise önüne, gümrük binası önüne, Base-Vieille-Tour'a, Trois-Pipes'e ve Cimetière Monumental'e uğradı. Arabacı, hep yerinde, vakit vakit meyhanelere ümitsizce bakıyordu. Müşterilerini hangi hareket çılgınlığının böyle durmamacasına yollara düşürdüğünü bir türlü anlayamıyordu. Bazen mahsus duraklar gibi oluyor, fakat derhal arkadan öfkeli haykırmaların yükseldiğini işitiyordu. O zaman, sarsıntılara aldırmaksızın, şuraya buraya çarparak, kayıtsız, keyfi kaçmış,

susuzluktan, yorgunluktan ve kederden adeta ağlamaklı olmuş bir halde, ter içinde kalmış iki sıska beygirine şöyle temiz birer kırbaç savuruyordu.

Limanda, yük arabalarıyla variller arasında, sokaklarda, sınır taşlarının bulunduğu köşelerde, şehirliler, küçük perdeleri inik bir arabanın, bir mezar gibi sımsıkı kapalı ve bir gemi gibi bocalaya bocalaya, durmamacasına aynı yerlerden geçmesi gibi taşrada benzeri görülmemiş bir hadiseye afallamış gözlerini dört açarak bakıyorlardı.

Bir defa, gün ortasında, kırlık yerde, arabanın gümüş gibi parlayan fenerlerine güneşin tepeden vurduğu bir anda, eldivensiz bir el sarı bezden perdelerin altından uzandı ve dışarıya kâğıt parçaları attı. Bunlar, rüzgârla etrafa dağıldılar ve az ötede, beyaz kelebekler gibi, çiçek açmış bir kırmızı yonca tarlasına döküldüler.

Sonra saat altıya doğru, araba Beauvoisine mahallesinin daracık bir sokağı önünde durdu, içinden, şapkasının tülünü indirmiş bir kadın indi ve başını çevirmeksizin yürüdü.

II

Madam Bovary hana varıp da yolcu arabasını göremeyince şaşırdı kaldı. Kendisini elli üç dakika beklemiş olan Hivert, nihayet kalkıp gitmişti.

Zaten Emma'yı hareket etmeye zorlayan bir şey yoktu; fakat akşam döneceğine söz vermişti. Charles da kendisini bekliyordu. Emma, birçok kadınlarda zinanın hem cezası, hem de diyeti olan o korkak uysallığı kendi yüreğinde hissetmeye başlamıştı.

Süratle bavulunu hazırladı, hana borcunu ödedi, avluda bulduğu iki tekerlekli bir arabaya bindi. Arabacıyı sıkıştırarak, cesaretlendirerek, her dakika saati ve geçilen kilometreleri sorarak, Quincampoix'nın ilk evleri hizasında *Kırlangıç*'ı yakalamaya muvaffak oldu.

Arabada bir köşeye oturur oturmaz, gözlerini yumdu ve bayırın altında açtı. Nalbantın evi önünde gerine gerine duran Félicité'yi uzaktan tanıdı. Hivert, atlarını zapt etti, aşçı kadın da arabanın vasistasına kadar uzanarak, ısrarlı bir tavırla:

— Madam, dedi; hemen Mösyö Homais'nin evine gitmeniz lazım. Pek acele bir mesele için.

Kasaba her zamanki gibi sessizdi. Sokak köşelerinde, havada tütüp duran küçük pembe kümeler vardı, çünkü reçel kaynatma zamanıydı ve Yonville'de herkes, aynı gün kışlık reçelini hazırladı. Fakat eczacının dükkânı önünde çok daha geniş bir yığın herkesin hayranlığını çekiyordu. Bu yığın, bir eczanenin kasabalılara ait fırınlara, bir kamu ihtiyacının ferdi fantezilere gerekli olan üstünlüğüyle, diğer yığınları aşıyordu.

Emma içeriye girdi. Büyük koltuk devrilmişti, hatta *Rouen Feneri*, iki havan eli arasında yere yayılmıştı. Koridorun kapısını itti, çöpleri temizlenmiş frenküzümüyle dolu koyu renkte küpler, dövülmüş şeker, parça halinde şekerler, masada teraziler, ateşte tencereler arasında, ta çenelerine kadar çıkan önlükleri ve ellerinde çatallarıyla, irili ufaklı bütün Homais'leri mutfakta buldu. Justin, ayakta, başını eğiyor, eczacı ise bağırıyordu:

— Kim dedi sana, git de ardiyeden al diye?

— Ne olmuş? Ne var?

— Ne mi var? Reçel yapılıyor; tencereler kaynıyor, fakat şurubu kuvvetli gelmiş ki, nerdeyse taşacaklar. Git, bir başka tencere getir diyorum. Bizimki de, sünepeliğinden, tembelliğinden, gidiyor, laboratuvarda ardiyenin çivide asılı anahtarını alıyor.

Eczacı, tavan arasında mesleğine ait kap kacakla eczaların tıklım tıklım doldurduğu küçük bir odaya ardiye demek âdetindeydi. Sık sık oraya gider, etiket yapıştırmak, kaptan kaba deveretmek, yeniden sarıp sarmalamakla saatleri geçirirdi. Burasını basit bir depo değil, hakiki bir mabet sayardı. Elceğiziyle hazırladığı türlü haplar, macunlar, menkular, ilaçlar, şuruplar, buradan çıkar ve eczanenin şöhretini civara yayardı. Hiç kimse bu odaya ayak basamazdı. Bu kurala o kadar itaat ederdi ki, içini de bizzat kendisi süpürürdü. Nihayet, herkese açık olan eczanesi nasıl gururunu teşhir ettiği bir yerse, burası da Homais'nin kendisini bencilce toparlayarak, yalnız sevdiği işlerle uğraşmaktan zevk aldığı bir sığınaktı. Bu nedenle Justin'in sersemliği, ona saygısızlığın son perdesi gibi geliyor ve frenküzümlerinden daha çok kıpkırmızı kesilerek, tekrarlıyordu:

— Ardiyeden ha! Asitleri, yakıcı alkalileri kilitlediğim anahtarı alarak ha! Oradan yedek bir tencere getirmek ha, hem de kapaklı bir tencere ha! Belki bir daha onu kullanamayacağım! Bizim mesleğin nazik işlerinde her şeyin ehemmiyeti vardır. Hâlâ anlamadın mı ki, her şeyin yeri ayrıdır, ilaç imaline tahsis edilen şeyleri böyle hemen hemen ev işi denebilecek hizmetlerde kullanmak caiz değildir. Bu, adeta bir tavuğu neşterle parçalamaya benzer, bu adeta bir hâkimin...

Madam Homais:

— Sakin ol, canım, diyordu.

Athalie de, redingotuna yapışarak:

— Baba! Baba, deyip duruyordu.

Eczacı:

— Hayır, diyordu; bırakın beni, bırakın beni. Vay canına! Vallahi bakkal olsaymışım daha iyiymiş! Haydi bakalım! Hiçbir şeye saygı göstermeyin,

kırın, parçalayın, sülükleri salıverin, hatmiyi yakın, kavanozlarda hıyar turşusu kurun, sargıları yırtın!

Emma:

— Ama, demişsiniz ki...

— Bir dakika! Biliyor musun başına ne gelecekti?.. Solda, üçüncü rafta, köşede hiçbir şey görmedin mi? Söyle, cevap ver, ağzından bir söz çıksın!

Çocuk:

— Bil... bilmiyorum, diye kekeledi.

— Ya, bilmiyorsun? Öyle mi? Ama ben biliyorum! Bir şişe görmüşsündür, mavi camdan bir şişe, ağzı balmumuyla kapalı, içinde beyaz bir toz var, üstüne de kendi elimle yazdımdı: *Tehlikeli*! Biliyor musun içinde ne olduğunu? Arsenik. Demek o şişeye dokunacaksın, sonra yanındaki tencereyi alacaksın!

Madam Homais, ellerini birleştirerek:

— Yanında ha! dedi. Arsenik ha? Hepimizi zehirleyecektin sen!

Çocuklar, karınlarında dayanılmaz sancılar başlamış gibi, bağırıp çağırmaya başladılar.

Eczacı devam etti:

— Yahut bir hastayı zehirleyecektin! Ağır Ceza Mahkemesi'ne gitmemi, suçlular arasına oturmamı mı istiyordun? Ne yaman alışkanlığım olduğu halde, bunlarla uğraşırken ne kadar titizlik gösterdiğimi bilmez misin? Ekseriya, mesuliyetim aklıma gelince benim bile ödüm kopar! Çünkü, hükümet bizi yerden yere çalıyor, tâbi olduğumuz saçma mevzuat, gerçek bir Demokles kılıcı gibi tepemizdedir!

Emma, kendisinden ne istendiğini artık düşünmez olmuştu. Eczacı ise nefes nefese söyleniyordu:

— Görüyor musun sana yapılan iyiliklere nasıl mukabele ettiğini! Sana bir baba cömertliğiyle sarf ettiğim dikkat ve ihtimamları bak nasıl mükâfatlandırıyorsun?.. Düşün, ben olmasaydım, ne olurdun? Ne yapardın?

Yemeğini, terbiyeni, giyeceğini, bir gün toplumun saflarında şerefle yer tutmak olanaklarını sana kim veriyor? Ama bunun için, küreğe asılarak ter dökmek, dedikleri gibi, avuçlarının nasırlaşması gerek. *Fabricando fit faber, age quod agis*.

Hiddetten o kadar köpürmüştü ki, Latinceden misal getiriyordu. Şayet bilgisi olsaydı, Çinceden ve Groenland dilinden de misal getirebilirdi; çünkü, tıpkı fırtınalı günlerde, okyanusun, kıyısındaki yosunlardan dibindeki kumlara varıncaya kadar açılıp saçılması gibi ruhunun nesi var nesi yoksa hepsini rasgele dışa döktüğü o buhranlardan birini geçirmekteydi.

Devam etti:

— Seni adam etmek vazifesini üzerime aldığımdan fena halde pişman olmaya başlıyorum. Seni, içinde doğduğun sefalet ve pislikte küflenmeye bırakmış olsaydım vaktiyle, çok daha iyi hareket etmiş olurdum herhalde! Boynuzlu hayvanlara çobanlık etmekten başka bir işe yaramayacaksın. İlme zerre kadar istidadın yok! Bir etiket yapıştırmasını bile zor beceriyorsun! Sonra da, burada, evimde beyler gibi, mirasyediler gibi, karnını tıka basa doldurarak yaşıyorsun!

Fakat Emma, Madam Homais'ye dönerek:

— Beni çağırmışsınız...

Kadıncağız, kederli bir tavırla Emma'nın sözünü kesti:

— Ya, aman Allahım, nasıl söylemeli bilmem ki? Bir felaket!

Sözünü bitiremedi. Eczacı gürlüyordu:

— Boşalt şu tencereyi! İçini iyice temizle. Götür, yerine koy. Haydi çabuk ol!

Justin'i kısacık bez ceketinin yakasından tutup sarsarken, cebinden yere bir kitap düşürdü.

Çocuk eğildi. Homais, ondan daha atik davrandı, kitabı yerden alarak baktı. Gözleri faltaşına dönmüş, ağzı bir karış açık kalmıştı.

İki kelimeyi birbirinden ayıra ayıra:

— *Evlilikte... aşk*, dedi. Oh! Çok güzel! Çok güzel! Mükemmel! Resimleri de var! Yok, artık sen çok oluyorsun!

Madam Homais ilerledi:

— Hayır, sakın dokunma!

Çocuklar, resimleri görmek istediler. Eczacı parladı:

— Çıkın dışarı!

Çocuklar çıktılar.

Önce, açılmış kitap elinde, gözlerini döndürerek, soluğu kesilmiş, yüzü şişmiş, beyninden vurulmuş gibi, iri adımlarla bir aşağı, bir yukarı gezindi. Sonra dosdoğru çömezinin karşısına geldi, kollarını kavuşturarak durdu:

— Demek hiçbir kötü huyun eksik değil, öyle mi, Allah'ın cezası? Dikkat et, uçurumun kenarındasın!.. Bu aşağılık kitabın çocuklarımın eline geçeceğini, kafalarını altüst edeceğini, Athalie'nin yüzünü gözünü açacağını, Napoléon'u doğru yoldan ayıracağını hiç düşünmedin mi? Oğlum koskoca adam oldu nerdeyse. Hiç değilse, ellerine geçirip okumadıklarından emin misin? Bana teminat verebilir misin ki?!

Emma:

— Ama, bana bir diyeceğiniz varmış, Mösyö? dedi.

— Doğru, Madam... kayınpederiniz öldü!

Hakikaten Bovary efendi, iki gün önce, ansızın, sofradan kalktığı sırada, beyin kanamasından ölmüştü. Charles, Emma'nın hassasiyetini korumak düşüncesiyle, tedbirde pek ileride giderek, Mösyö Homais'den bu korkunç haberi karısına sindire sindire vermesini rica etmişti.

Eczacı, söyleyeceği cümle üzerinde uzun uzadıya düşünmüş, onu törpülemiş, yuvarlamış, veznine sokmuştu; böylece cümle, tedbir ve girizgâh, bir ince üslup ve nezaket şaheseri haline gelmişti. Fakat öfke, belagatı silip süpürmüştü.

Emma, tafsilat istemekten vazgeçerek, eczaneden çıktı; zira Mösyö Homais tekrar azarlamalarına başlamıştı. Artık sakinleşiyordu, Yunan

biçimindeki takkesiyle yelpazelenerek, babacan bir tavırla söyleniyordu:

— Sanma ki bu kitabın tamamıyla aleyhindeyim! Yazarı hekimdi. Eserde, öyle ilmi taraflar var ki, insanın okuyup öğrenmesinde sakınca yoktur, hatta öğrenmesi lazımdır da diyebilirim. Fakat daha sonra, daha sonra! Hiç değilse erkek olmayı, mizacının kıvamını bulmasını bekleseydin ya.

Emma kapıyı çalınca, kendisini beklemekte olan Charles, kollarını açarak ilerledi ve ağlamaklı bir sesle:

— Ah, sevgili karıcığım, dedi.

Emma'yı öpmek için hafifçe eğildi. Fakat, kocasının dudakları dudaklarına değer değmez, ötekinin hatırası canlandı, ürpererek elini yüzünden geçirdi.

Ama yine de cevap verdi:

— Evet, biliyorum... biliyorum.

Charles ona, annesinin hiçbir duygu yapmacığına başvurmaksızın hadiseyi olduğu gibi anlattığı mektubu gösterdi. Kadın yalnız, kocasının Doudeville'de, emekli subaylarla bir anma yemeğinden sonra, sokakta bir kahvenin kapısı önünde ölmesi nedeniyle, papazsız can verdiğine yanıyordu.

Emma mektubu geri verdi. Sonra, akşam yemeğinde, âdet yerini bulsun diye iştahı kesilmiş gibi göründü. Fakat Charles'ın üstelemesi üzerine, pekâlâ yemeye başladı. Oysa, karşısında kocası, üzüntüden bitkin, elini hiçbir şeye sürmüyordu.

Zaman zaman, başını kaldırarak, karısına yeis dolu gözlerle uzun uzun bakıyordu. Bir defasında içini çekti:

— Kendisini tekrar görmek isterdim.

Emma susuyordu. Nihayet, konuşması gerektiğini anlayarak:

— Kaç yaşındaydı baban? diye sordu.

— Elli sekiz yaşındaydı.

— Yaa!

Hepsi bundan ibaret kaldı.

Bir çeyrek saat sonra Charles:

— Zavallı anneciğim, dedi; şimdi ne olacak?

Emma, bilemeyeceğini gösteren bir jest yaptı.

Charles, karısını böyle sessiz gördükçe, habere pek üzülmüş olduğunu sanıyor, duyduğu acıyı büsbütün coşturmak için, kendini de bir şeyler söylememeye zorluyordu. Ama yine, kendi üzüntüsünü yenerek:

— Dün, dedi; iyi eğlendin mi bari?

— Evet.

Sofra örtüsü kaldırıldığı zaman, Bovary yerinden kalkmadı. Emma da öyle. Kocasının halini gördükçe, bu manzaranın monotonluğu yüreğindeki acıma duygusunu yavaş yavaş silip süpürüyordu. Kocası ona, cılız, sıska, bir hiç, kısacası, her bakımdan biçare bir adam gibi görünüyordu. Bu adamdan nasıl kurtulmalı? Ne sonu gelmez akşamdı bu! Bir afyon buharı gibi uyuşturucu bir şey Emma'yı gevşetiyordu.

Methalde, döşeme tahtaları üzerinde bir sopanın tok gürültüsünü duydular. Bu, Madam'ın bavullarını getiren Hippolyte'ti.

Adam, bavulları yere koymak için, tahta bacağıyla, ıkına sıkına yarım çark etti.

Emma, gür kızıl saçlarından ter boşanan biçareye bakarak kendi kendine:

— Başına gelenleri unutmuş bile, dedi.

Bovary, kesesinde ufaklık arayıp duruyordu. Bu adamcağızın, sanki şifa bulmaz beceriksizliğine canlı bir serzeniş gibi, sadece orada bulunuşunun dahi kendisi için ne kadar zillet verici bir şey olduğunu anlamaz görünüyordu.

Ocağın üstünde Léon'un menekşelerine gözü ilişince:

— Ne güzel bir buket getirmişsin, dedi.

Emma hiç oralı olmayarak:

— Evet, dedi; bugün öğleden sonra satın almıştım... bir dilenci karısından.

Charles menekşeleri aldı, ağlamaktan kızarmış gözlerini onlarla serinleterek kokusunu içine çekti. Emma, hemen çiçekleri elinden çekip aldı ve bir su bardağına koydu.

Ertesi gün, Madam Bovary Anne çıkageldi. Ana oğul, karşılıklı ağlaştılar. Emma, hizmetçilere emir vermek bahanesiyle ortalıktan kayboldu.

Daha ertesi gün, hep birlikte matem meselesini görüşmek icap etti. Dikiş kutularıyla birlikte dere boyuna gidilip kameriyenin altına oturuldu.

Charles, babasını düşünüyordu. Ölümüne kadar pek az sevdiğini sandığı bu adama bu kadar muhabbet duymasına hayret ediyordu. Madam Bovary Anne, kocasını düşünüyordu. Eski zamanların en kötü günlerini bile özlüyor gibiydi. Pek uzun bir hayıflanma ile her şey siliniyordu. Dikiş dikerken, iri bir yaş damlası burnundan aşağıya iniyor ve ucunda bir an asılı duruyordu.

Emma ise, ancak kırk sekiz saat önce, dünyadan uzak, tam bir sarhoşluk içinde, âşığıyla birbirlerine yiyecek gibi bakarak, yana yan bulunduklarını düşünüyordu. O mazi olmuş günün en göze görünmez ayrıntılarını canlandırmaya çalışıyordu. Fakat kocasıyla kaynanasının orada bulunuşu, kendisini rahatsız ediyordu. Ne yaparsa yapsın, aşkının zaten dışarıdan gelen izlenimlerle kaybolup gidecek olan hatırası bozulmasın diye, hiçbir şey dinlememek, hiçbir şey görmemek istiyordu.

Bir elbisenin astarını söküyor, etrafına bez parçaları saçılıyordu. Bovary Anne, gözlerini kaldırmaksızın, makasını şıkırdatıyordu. Charles ise, kenarları şeritli terlikleri ayağında, kendisine hırkalık eden koyu renkte eski redingotu sırtında, iki eli ceplerinde duruyor, hiç sesini çıkarmıyordu. Yakınlarında Berthe, üzerinde küçük beyaz önlüğü, küreğiyle bahçe yollarının kumunu kürüyordu.

Birdenbire tuhafiyeci Mösyö Lheureux'nün çitten içeri girdiğini gördüler.

Kaderin icaplarını göz önünde tutarak, kendilerine bir hizmette bulunup bulunmayacağını öğrenmeye gelmişti. Emma, böyle bir hizmete ihtiyaç olduğunu sanmadığını söyledi. Dükkâncı bu cevaptan hiç alınmadı:

— Çok özür dilerim, dedi; özel olarak görüşmek isterdim.

Sonra, alçak sesle ilave etti:

— Hani şu meseleye dair... biliyorsunuz, değil mi?

Charles, kulaklarına kadar kıpkırmızı kesildi:

— Evet, evet, öyle ya.

Telaş içinde karısına döndü:

— Acaba, dedi; mümkün mü, sevgilim?..

Emma anlayışlı göründü, yerinden kalktı. Charles, bu sefer annesine:

— Bir şey değil, dedi; eve dair ufak tefek işler.

Paylanmaktan korktuğu için, annesinin senet meselesini öğrenmesini istemiyordu.

Baş başa kalınca Mösyö Lheureux, açıktan açığa Emma'yı mirastan dolayı tebrik etti, sonra şundan bundan, yemiş ağaçlarından, mahsulden, *daima şöyle böyle*, *kör topal* giden sağlığından söz açtı, herkesin düşüncesinin tersine, sadece ekmeğine katık bulabilmek için ecel teri döktüğünü anlattı.

Emma, adamın sözünü kesmeden dinliyordu. İki günden beri sıkıntıdan patlayacak haldeydi!

Dükkâncı:

— Artık tamamıyla iyileştiniz, diye devam etti. Zavallı kocanızın üzüntüden neler çektiğini gördüm. Her ne kadar aramızda bazı çekişmeler olduysa da, iyi çocuktur doğrusu.

Emma, ne gibi çekişmeler olduğunu sordu; Charles siparişlerin geri verilmesini kendisinden gizlemişti.

Lheureux:

— Biliyorsunuz canım, dedi; şu sizin arzu ettiğiniz şeyler, yolculuk çantaları filan gibi.

Şapkasını gözlerine kadar indirmiş, iki eli arkasında, gülümseyerek, hafifçe ıslık çalarak, Emma'ya, tahammül edilmez bir şekilde, tam karşıdan bakıyordu. Acaba bir şeylerden mi şüphe ediyordu? Türlü endişeler içinde bunalıp kalmıştı. Bereket versin adam, sonunda:

— Nihayet kendisiyle anlaştık, dedi; zaten kendisine bir uzlaşma teklif etmeye geldim.

Bu, Bovary'nin imza ettiği senedi yenilemekten ibaretteti. Mösyö, nasıl münasip görürse, öyle hareket ederdi, üzülmesine hiç lüzum yoktu, hele bir sürü sıkıntılı işlerle karşılaşacağı şu günlerde.

— Hatta bunu bir başkasına, örneğin size devretse, çok daha iyi olur. Bir vekâletname ile mesele halledilir; o zaman da işlerimizi karşılıklı görürdük.

Emma, hiçbir şey anlamıyordu. Dükkâncı sustu. Sonra, sözü dükkândaki mallara getirerek, Madam'ın kendisinden bir şeyler satın almaktan vazgeçemeyeceğini söyledi. Kendisine on iki metrelik siyah bir yünlü gönderecekti, bundan ferah ferah bir rob çıkardı.

— Üstünüzdeki elbise eve giymeniz için iyi. Ama ziyarete gitmek için başka bir tane lazım. Ben bunu içeriye girer girmez fark ettim. Bende Amerikalı gözü vardır.

Kumaşı göndermedi, bizzat getirdi. Sonra ölçü almaya geldi, her seferinde sevimli, hizmete amade ve Homais'nin deyimiyle, bu işe baş koymuş görünmeye çalışarak ve daima Emma'ya vekâletname hususunda öğütler sokuşturarak türlü bahanelerle tekrar tekrar geldi. Senetten asla bahsetmiyordu. Emma'nın bu meseleyi düşündüğü yoktu. Charles, nekahetinin ilk günlerinde kendisine bir şeyler hikâye etmişti; ama kafası öylesine allak bullaktı ki, hiçbir şey hatırlayamıyordu. Zaten para konusunda bir münakaşa kapısı açmaya da asla yanaşmazdı. Bovary Anne bundan hayrete düştü ve gelininde gördüğü bu mizaç değişmesini, hastalığı sırasında tutulduğu din duygularına verdi.

Fakat kaynanası gider gitmez, Emma, pratik sağduyusuyla Bovary'nin gözlerini kamaştırmakta gecikmedi. Malumat almak, ipotekleri tahkik etmek, müzayede ile satışa çıkarmak mı, yoksa tasfiye etmek mi icap edeceğini anlamak gerekiyordu.

Rasgele teknik deyimler kullanıyor, nizam, istikbal, basiret gibi büyük laflar ediyor ve mütemadiyen verasetin güçlüklerini büyütüyordu. Nihayet bir gün kocasına "işleri sevk ve idare etmek, her nevi borca girmek, bütün senetleri imza veya ciro eylemek, her nevi tediyede bulunmak vb" hususunda umumi bir vekâletname örneği gösterdi. Lheureux'nün verdiği derslerden faydalanmıştı.

Charles, bu kâğıdın nereden geldiğini safça sordu.

— Mösyö Guillaumin'den.

Sonra, görülmemiş bir soğukkanlılıkla ilave etti:

— Doğrusu, pek güvenemiyorum. Noterlerin kötü bir şöhreti vardır! Belki danışmak gerekecek... tanıdık biri olsa... ama, kimse yok.

Bir tanıdık bulmak için zihnini yoran Charles:

— Belki Léon kabul ederse...

Fakat mektuplaşma yoluyla anlaşmak güç olacaktı. Emma bizzat Rouen'a gitmeye talip oldu. Charles teşekkür etti. Kadın ısrar etti. Karşılıklı bir nezaket ve iltifat yarışıdır başladı. Sonunda Emma, yapma bir isyan edasıyla:

— Hayır, rica ederim, ben gideceğim dedi.

Charles, başını eğerek:

— Ne kadar iyisin, dedi.

Daha ertesi sabah, Emma, Rouen'a gidip Mösyö Léon'a akıl danışmak için *Kırlangıç*'a bindi: orada üç gün kaldı.

III

Bu üç gün, dopdolu, nefis, harikulade geçti, gerçek bir balayı oldu. Rıhtım üzerinde *Boulogne* otelindeydiler. Orada, panjurlar çekilmiş, kapılar kapalı, yerlerde çiçekler ve sabah olur olmaz getirilen buzlu şerbetlerle yaşadılar.

Akşama doğru, üstü kapalı bir kayığa biniyorlar, bir adaya yemek yemeye gidiyorlardı.

Bu saat, gemi tezgâhlarında, kalafat tokmaklarının gemi karinalarında tınladığı duyulan saatti. Katran dumanı ağaçlar arasından dağılıyor, nehirde, güneşin kızıllığı altında yüzen, tabaka tabaka Floransa tuncu gibi karmakarışık dalgalanan, geniş yağlı damlalar görülüyordu.

Verev duran uzun halatları sandalın üstüne biraz sürtünen, rıhtıma bağlı kayıklar arasından geçiyorlardı.

Şehrin gürültüleri, yük arabalarının takırtısı, seslerin uğultusu, gemi güvertelerindeki köpeklerin havlaması, azar azar uzaklaşıyordu. Emma şapkasının bağlarını çözüyor, adalarına ayak basıyorlardı.

Kapısında siyah ağlar asılı duran bir meyhanenin basık salonuna girip oturuyorlardı. İstrongilos, krema ve kiraz yiyorlardı. Otlar üzerine uzanıyorlar, herkesten uzakta, kavakların altında öpüşüyorlardı. Saadet içinde kendilerine dünyanın en şahane köşesi görünen bu küçücük yerde, iki Robinson gibi, sonuna kadar ömür sürmek istiyorlardı. Ağaçları, mavi gökyüzünü, çimeni ilk defa görmüyorlar, suyun akışını, dallar arasında meltemin esmesini ilk defa işitmiyorlardı; fakat, sanki tabiat daha önceden mevcut değilmiş, yahut arzularının tatmin edilmesinden beri güzelleşmeye başlamış gibi, herhalde bütün bunlara daha evvel hayranlık duymamış olacaklardı.

Gece, geri dönüyorlardı. Kayık, adaların kıyısını takip ediyordu. Her ikisi de kayığın dibinde, karanlığa gizlenmiş, hiç konuşmadan kalıyorlardı. Demir ıskarmozlarda dört köşe kürekler ses çıkarıyor ve bu, bir metronomun tiktakı gibi sessizlik içinde beliriyordu. Arkada ise, sürüklenen dümen küreği suda tatlı şıpırtısını hiç kesmiyordu.

Bir defasında ay göründü. Ayı melankolik ve şiirle dolu bularak, hemen şairanelik etmeye başladılar; hatta Emma şarkı bile söyledi:

Bir gece, hatırlar mısın, sulardan kayıyorduk, vb.

Ahenkli ve zayıf sesi sularda kayboluyordu. Rüzgâr, Léon'un etraftan kanat çırpmalar gibi geçtiğini dinlediği ses titreşimlerini alıp götürüyordu.

Emma, kayığın bölmesine dayanmış, tam karşıda duruyordu. Ay, orada, açık bir panjurdan içeriye giriyordu. Kıvrımları yelpaze gibi genişleyen siyah elbisesi, onu daha ince, daha uzun boylu gösteriyordu. Başını kaldırmış, ellerini bitiştirmiş, gözlerini gökyüzüne dikmişti. Bazen söğütlerin gölgesi onu bütün bütüne gizliyor, sonra ay ışığında, yoktan var olmuş gibi, birdenbire meydana çıkıyordu.

Léon, onun yanında, yerde, eline kırmızı bir kurdele parçası geçirdi.

Kayıkçı kurdeleyi evirip çevirdikten sonra:

— Belki, dedi; geçen gün gezdirdiğim bir gruptan kalmıştır. Pastalar, şampanyalar, borulu çalgılarla gelen gürültülü patırtılı, kadınlı erkekli bir alay şaklaban vardı kayıkta. Hele bir tanesi vardı, küçük bıyıklı, uzun boylu, yakışıklı bir adam, keyfine payan yoktu. Ötekiler: "Haydi, bize bir şeyler anlat... Adolphe... Adolphe!.." diye bağırıyorlardı galiba.

Emma ürperdi.

Léon ona sokularak:

— Rahatsız mı oldun? dedi.

— Yoo, bir şey değil. Herhalde gecenin serinliği olacak.

İhtiyar kayıkçı, yabancıya iltifat olacağını sanarak, yavaşça:

— Kadınsız edemeyen biri olmalı o da, dedi.

Sonra avuçlarına tükürerek küreklere sarıldı.

Ama yine de ayrılmak lazım geldi! Veda, pek hazin oldu. Léon mektuplarını Rollet Anne'nin adresine gönderecekti. Emma çifte zarf hakkında o kadar açık tavsiyelerde bulundu ki, Léon onun bu âşık kadın kurnazlığına bayıldı.

Emma son öpücükte:

— Bana her şey yolunda diyorsun, değil mi? diye sordu.

— Elbette, elbette.

Fakat, sokaklardan tek başına eve dönerken aklına geldi:

— Niçin bu kadar vekâletname diye tutturuyor?

IV

Çok geçmeden Léon, arkadaşlarına tepeden bakmaya başladı, aralarından uzaklaştı ve dosyaları tamamıyla ihmal etti.

Hep mektup bekliyordu; gelenleri tekrar tekrar okuyordu. Emma'ya mektup yazıyordu. Arzusunun ve hatıralarının bütün kuvvetiyle onu hayalinde canlandırıyordu. Emma'yı tekrar görmek isteği, onun uzakta olmasıyla azalacağına büsbütün arttı, o kadar ki, bir cumartesi sabahı noterlikten sıvıştı.

Bayırın üstüne varıp da vadide rüzgârla dönen teneke bayrağıyla çan kulesini görünce, köylerini ziyarete gelen milyonerlerin hissetmesi gereken muzafferane bir gurur ve bencil bir şefkat karışığı bir haz duydu.

Emma'nın evinin etrafında dolaşmaya gitti. Mutfakta ışık yanıyordu. Perdelerin arasında gölgesini aradı. Hiçbir şey görünmedi.

Lefrançois Anne, kendisini görünce sevinçle çığlıklar kopardı, onu "uzamış ve incelmiş" buldu. Oysa Artémise, "gürbüzleşmiş ve esmerleşmiş" buluyordu.

Yemeğini, eskiden olduğu gibi, küçük salonda yedi, ama yalnızdı, tahsildar yoktu; çünkü Binet, *Kırlangıç*'ı beklemekten usanmış, yemeğini bir saat erkene almıştı, şimdi artık akşam yemeğini tam saat beşte yiyor ve yine de *ihtiyar hırtlambanın geç kaldığını* sık sık söylemekten geri kalmıyordu.

Léon nihayet kararını verdi. Gidip hekimin kapısını çaldı. Madam odasındaydı, ancak bir çeyrek saat sonra aşağı indi. Mösyö, Léon'u görmekten pek memnun göründü; fakat ne o akşam, ne de ertesi gün evden çıktı.

Léon, Emma ile ancak gece geç saatlerde, bahçenin arkasındaki dar yolda –tıpkı ötekiyle olduğu gibi, dar yolda– yalnız kalabildi. Hava sağanaklıydı, şimşeklerin parıltısında, şemsiye altında konuşuyorlardı.

Ayrılık tahammül edilmez bir hale geliyordu.

Emma:

— Ölmek daha iyi, diyordu.

Ağlaya ağlaya, Léon'un kolları arasında kıvranıyordu.

— Allahaısmarladık!.. Allahaısmarladık!.. Seni ne zaman göreceğim bir daha?

Ayrılmışlarken dönüp tekrar öpüştüler. Emma, her çareye başvurarak hiç değilse haftada bir defa olarak serbestçe buluşmak fırsatını elde edeceğini vaat etti. Zaten bundan şüphesi yoktu. Ümit içindeydi. Kendisine para gelecekti.

Nitekim, odasına, Mösyö Lheureux'nün ucuzluğunu methettiği geniş yollu bir çift sarı perde aldı; bir halı satın almayı kurdu, Mösyö Lheureux: "Alt tarafı atla deve değil!" diyerek, kendisine bir tane tedarik etmeyi nezaketle üzerine aldı. Emma, dükkâncıya iyice dadanmıştı. Günde yirmi defa adam gönderip kendisini çağırıyordu, o da hiç ses çıkarmadan, işini gücünü bırakıp geliyordu. Rollet Anne'nin neden her gün öğle yemeğini Emma'larda yediği ve ayrıca kendisine özel ziyaretlerde bulunduğu da bir türlü anlaşılmıyordu.

Emma bu devirde, yani kış başlangıcında, müziğe dehşetli tutkun göründü.

Charles'ın kendisini dinlediği bir akşam, aynı parçaya dört kere yeni baştan başladı ve her defasında çaldığını beğenmedi. Halbuki, farkı kavrayamayan Charles:

— Bravo, diyordu. Çok güzel! Beğenmemekte haksızsın! Devam et.

— Hayır, olmuyor. Berbat! Parmaklarım durmuş.

Ertesi gün, Charles ondan bir şeyler daha çalmasını rica etti.

— Peki, arzun yerine gelsin diye çalıyorum.

Charles, arada piyanoyu birazcık unuttuğunu itiraf etti. Emma porteleri şaşırıyor, birbirine karıştırıyordu.

Sonra birdenbire keserek:

— Hayır, olmuyor, dedi; ders almam lazım, ama...

Dudaklarını ısırdı ve devam etti:

— Ders başına yirmi frank, çok pahalı!

Charles, aptalca sırıtarak:

— Evet, doğru... Biraz pahalı, dedi. Ama yine, bana kalırsa daha ucuz bir şeyler bulunur belki; zira meşhurlardan çok daha değerli olan, fakat ün salmamış sanatkârlar da vardır.

Emma:

— Bul da göreyim, dedi.

Ertesi gün Charles, eve döndüğu zaman Emma'yı kurnaz bir bakışla süzdü ve nihayet şunu ağzından kaçırdı:

— Bazen çok inadın tutuyor! Bugün Barfeuchérs'deydim. İşte orada, Madam Liégard, Miséricorde'da okuyan üç kızının ders başına iki buçuk frank vererek, hem de usta bir öğretmenden piyano dersi aldıklarını söyledi!

Emma omuz silkti ve piyanosuna bir daha el sürmedi.

Fakat (Bovary şayet oradaysa), piyanosunun yanından ne zaman geçse:

— Ah zavallı piyanocuğum, diye içini çekmeye başladı.

Emma, kendisini ziyarete gelenlere müziği bıraktığını, bazı zaruretler yüzünden yeniden başlayamadığını söylemekten geri kalmıyordu. Herkes ona acıyordu. Ne kadar yazık olmuştu! İnsanın bu kadar kabiliyeti olunca!

Bunları Bovary'ye de söylediler. Herkes kendisini ayıplıyordu ve bilhassa eczacı:

— Yaptığınız doğru değil, diyordu. Tabiatın melekelerini hiçbir zaman bakımsız bırakmamalı. Zaten, düşünün, dostum, Madam'ı piyanoya teşvik ederseniz, daha sonraları çocuğunuzun müzik terbiyesi daha az masrafa mal olur. Bana kalırsa, asıl anneler çocuklarını yetiştirmelidir. Bu, Rousseau'nun fikridir, belki zamanımız için biraz yenidir, fakat eminim, annenin yavrusunu emzirmesi gibi, aşı gibi, günün birinde mutlaka zafere ulaşacaktır.

Charles böylece bir defa daha piyano meselesini açtı. Emma, ters ters, piyanoyu satmanın iyi olacağını söyledi. Gururunu o kadar okşamış olan bu zavallı piyanonun evinden gidişini görmek, Bovary'nin nazarında, karısının bir parçasının tarife sığmaz intiharı gibiydi.

— İstersen... dedi; arada sırada bir ders alırsın, bu, alt tarafı bizi iflas ettirmez.

Emma:

— Ama dersler ancak arka arkaya olursa fayda verir, dedi.

Emma böylece, haftada bir defa şehre inmek, âşığını görmek iznini kocasından koparmış oldu. Hatta bir ay sonra, piyanoda bir hayli ilerlediği kanaatine varıldı.

V

Perşembe günüydü. Emma yataktan kalkıyor, sessizce giyiniyordu. Neden bu kadar erken hazırlandığını diline dolamaması için Charles'ı uyandırmaktan çekiniyordu. Sonra, bir aşağı, bir yukarı dolaşıyor, pencerenin önüne geliyor, meydana bakıyordu. Sabahın ilk aydınlığı pazaryerinin sütunları arasında geziniyor, eczacının panjurları kapalı evindeki tabelanın büyük harfleri, şafağın solgun rengi içinde seçilmeye başlıyordu.

Saat yediyi çeyrek geçe olunca Emma, *Altın Aslan*'a gidiyor, Artémise esneyerek ona kapıyı açıyordu. Hizmetçi kadın, Madam üşümesin diye külleri eşeleyip korları meydana çıkarıyordu. Emma mutfakta yalnız kalıyordu. Arada sırada dışarı çıkıyordu. Hivert, acele etmeksizin, atları arabaya koşuyor, aynı zamanda, pamuklu gecelik takkesiyle başını bir delikten uzatan Lefrançois Anne'nin verdiği siparişleri ve bir başkasının zihnini mutlaka allak bullak edecek olan izahatlarını dinliyordu. Emma potinlerinin tabanıyla avlunun kaldırım taşlarını dövüyordu.

Hivert, nihayet çorbasını içtikten, gocuğunu giydikten, piposunu yakıp kamçısını eline aldıktan sonra, arabanın sürücü yerine rahatça yerleşiyordu.

Kırlangıç, hafif tırısla yola çıkıyor, üç çeyrek fersah boyunca yer yer durarak, yol kenarında, avluların çitleri önünde, arabanın gelişini ayakta gözetleyen yolcuları alıyordu. Geleceklerini bir gün önceden haber vermiş olanlar, arabayı bekletiyorlardı. Hatta bazıları o sırada henüz yatakta oluyor, Hivert bağırıyor, çağırıyor, küfrediyor, sonra yerinden iniyor, gidip kapıları yumrukluyordu.

Ama yine de arabanın dört kanepesi yolcu ile doluyordu. Araba yürüyor, elma ağaçları bir dizi halinde birbirini

takip ediyor; yol, sarı bir su ile dolu iki uzun hendeğin arasında, ufka doğru daralarak uzanıp gidiyordu.

Emma yolu baştan başa ezbere biliyordu; bir otlaktan sonra bir direk, sonra bir karağaç, bir ambar veya yol amelesi kulübesi geleceğini önceden kestiriyordu. Bazen, kendi kendini şaşırtmak için gözlerini kapadığı oluyor, fakat daha ne kadar mesafe kaldığını kestirme hassasını asla kaybetmiyordu.

Nihayet, tuğladan evler sıklaşıyor, zemin, tekerleklerin altında tınlıyordu. *Kırlangıç* bahçeler arasından kayıyordu. Aralıklardan heykeller, yüksek bir kameriye, budanmış porsuk fidanları, bir salıncak görülüyordu. Sonra, birdenbire şehir meydana çıkıyordu.

Basamak basamak alçalan sise gömülmüş şehir, köprülerin ötesinde belli belirsiz genişliyordu. Sonra kır, yeknesak bir yayılışla, uzakta, solgun gökyüzünün kararsız alt çizgisine dokunacak kadar yükseliyordu. Böyle yukardan görülünce, peyzajın baştan başa resim gibi hareketsiz bir hali vardı; demir atmış gemiler bir köşede birbiri üzerine yığılıyordu; nehir, yeşil tepelerin eteğinde, eğriliğini daha da yuvarlaklaştırıyordu; adalar, uzun uzun, su üstünde durakalmış siyah balıklara benziyordu. Fabrikaların bacaları, birer ucu uçup giden koyu renkte muazzam duman bulutları savuruyordu. Dökümhanelerin uğultusuyla birlikte, sis altından yükselen kiliselerin berrak çan sesleri duyuluyordu. Bulvarların yaprağı dökülmüş ağaçları, evlerin arasında mor çalılıklara benziyor, yağmurdan ıslanmış çatılar, mahallelerin yüksekliğine göre, değişik değişik parlıyordu. Bazen rüzgâr çıkıyor, bulutları, tıpkı falezlere sessizce çarpıp kırılan havai dalgalar gibi, Saint-Catherine tepesine götürüyordu.

Bu tortop olmuş varlıklar Emma'ya baş dönmesi veriyor, orada nabızları atan yüz yirmi bin insan, sanki hep beraber ona, kendilerinde hayal ettiği ihtirasların buharını püskürtüyormuş gibi, kalbi kabardıkça kabarıyordu. Aşkı bu genişlik karşısında büyüyor, kendisine kadar yükselen o belirsiz uğultulu gürültüyle doluyordu. O, bu gürültüyü meydanlarda, gezinti yerlerinde, sokaklarda tekrar dışarıya boşaltıyor ve eski Normandiya beldesi, gözleri önüne uçsuz bucaksız bir başkent gibi, ayak bastığı bir Babil gibi seriliyordu. Meltemi içine çekerek, iki eliyle tutunduğu pencereden sarkıyordu. Arabanın üç beygiri dörtnala gidiyordu. Taşlar

çamurun altında gıcırdıyor, yolcu arabası sallanıyor, Hivert yoldaki yük arabalarına uzaktan sesleniyor, geceyi Bois-Guillaume'da geçirmiş olan şehirliler ise, küçük aile arabalarında bayır aşağı telaşsızca iniyorlardı.

İç gümrük parmaklığı önünde araba duruyordu. Emma tahta meslerini çıkarıyor, başka eldivenler takıyor, şalını düzeltiyor ve yirmi adım ötede *Kırlangıç*'tan iniyordu.

O sırada şehir uyanmaya başlıyor, başlarında Yunan biçimi takkeleriyle çıraklar dükkânların camekânını siliyorlar, kalçalarına dayalı sepetler taşıyan kadınlar, sokak başlarında, zaman zaman tiz perdeden bağırıyorlardı. Emma, gözleri yerde, duvarlara sürtüne sürtüne, inik siyah peçesinin altında keyifle gülümseyerek yürüyordu.

Görülmekten korktuğu için, her sefer en kısa yolu tutmuyordu. Karanlık ve daracık sokaklara dalıyor, kan ter içinde, Nationale sokağının altına, oradaki çeşmenin yanına çıkıyordu. Burası tiyatro, meyhaneler ve yosmalar mahallesiydi. Ekseriya, yanından sallana sallana dekor taşıyan bir at arabası geçiyordu. Önlüklü hademeler, yeşil fidanların arasındaki iri kaldırım taşları üzerine kum döküyorlardı. Her taraf absent, yaprak sigarası ve istiridye kokuyordu.

Emma, sokağı dönüyordu; şapkasından taşan kıvırcık saçlarından onu tanıyordu.

Léon, yaya kaldırımı üzerinde yürümesine devam ediyordu. Emma otele kadar onun peşinden gidiyordu. Léon yukarı çıkıyor, kapıyı açıyor, içeri giriyordu... O ne sarılıp öpüşmeydi!

Öpücüklerden sonra sözler yağıyordu. Birbirlerine haftanın üzüntülerini, önsezişlerini, mektuplar yüzünden çektikleri endişeyi anlatıyorlardı. Ama artık her şey unutuluyordu; şehvetli gülüşmeler ve sevgi dolu hitaplarla, karşı karşıya birbirlerine bakıyorlardı.

Yatakları, kayık biçiminde, maundan, büyük bir karyolaydı. Tavandan inen kırmızı Şam işi perdeler, çok aşağıda, geniş başucu hizasında toparlanıyordu; dünyada hiçbir şey, Emma'nın bir utanç jestiyle yüzünü elleriyle gizleyerek çıplak kollarını kavuşturduğu zaman, bu kıpkırmızı renkle kesişen siyah saçlı başı ve beyaz cildi kadar güzel olamazdı.

Göze batmayan halısı, delişmen süsleri ve sakin aydınlığı ile bu ılık daire, ihtirasının mahremiyetleri için adeta biçilmiş kaftandı. Çubuklar ok biçiminde nihayetleniyor, içeriye güneş girdi mi, bakır kancalar ve ocaktaki kenar tutamaklarının iri yuvarlakları ışıl ışıl parlıyordu. Şöminenin üstünde, şamdanların arasında, kulağa yapıştırılınca denizin gürültüsü duyulan, pembe renkte iki iri deniz kabuğu duruyordu.

Birazcık solmuş ihtişamına rağmen, neşeyle dolu bu odacığı ne kadar seviyorlardı! Bütün eşyasını her zaman yerli yerinde buluyorlardı; bazen, Emma'nın bir perşembe önce duvar saatinin altında unuttuğu firketeler meydana çıkıyordu. Ocak başında, pelesenk ağacı kakmalı bir orta masasında yemek yiyorlardı. Emma cilveli cilveli diller dökerek yemeği parçalara ayırıyor ve Léon'un tabağına koyuyordu. Şampanyanın köpüğü incecik bardaktan parmaklarındaki yüzüklere döküldüğü vakit de çapkınca fıkır fıkır gülüyordu. Birbirlerine sahip olmaktan öylesine coşuyorlardı ki, kendilerini, iki ebedi genç evli gibi, hayatlarının sonuna kadar yaşayacakları kendi hususi evlerinde sanıyorlardı. Bizim odamız, bizim halımız, bizim koltuklarımız diyorlardı. Hatta Emma tutturarak, Léon'a hediye ettirdiği terliklere benim terliklerim diyordu. Bu, pembe satenden, kenarları beyaz tüylü bir çift terlikti. Âşığının dizlerine oturduğu zaman, bacakları kısa kaldığı için havada sallanıyor ve mini mini terlik, konçsuz olduğundan, çıplak ayağının yalnız parmaklarına takılı duruyordu.

Léon, kadın zarafetinin o anlatılmaz nefasetini ilk kez tadıyordu. Böyle bir konuşma inceliğine, böyle bir giyinip kuşanma hayasına, bu mahmur kumru hallerine hiç rastlamamıştı. Ruhunun coşkunluklarını ve etekliğinin dantellerini hayranlıkla seyrediyordu. Zaten, *kibar muhitten bir kadın*, evli bir kadın, hasılı gerçek bir metres değil miydi?

Emma kâh mistik, kâh neşeli, kâh geveze, kâh sessiz, kâh öfkeli, kâh uyuşuk, keyif hallerinin çeşitliliği ile onda bin bir arzu uyandırıyor, sevkıtabiiler ve hatıralar canlandırıyordu. Bütün romanların seven kadını, bütün dramların kahramanı, bütün şiir kitaplarının belirsiz sevgilisi o idi. Léon, *Hamamda Odalık*'ın kehribar rengini onun omuzlarında buluyor, eski şato sahibelerinin uzun korsajını onda görüyordu. Emma, *Barcelona'nın Solgun Kadını*'na da benziyordu; fakat her şeyden önce o, Melek'ti!

Ona bakarken, ekseriya, kendi ruhunun Emma'ya doğru akıp başının çevresine bir dalga gibi yayıldığını ve göğsünün beyazlığına kapılıp aşağı

indiğini zannediyordu.

Emma'nın önünde yere oturuyor, iki dirseği dizlerinde, başını uzatmış, gülümseyerek ona dalıyordu.

Emma ona eğiliyor, sarhoşluktan nefesi tıkanmış gibi mırıldanıyordu:

— Ah, kımıldama! Söz söyleme! Bak bana! Gözlerinden öyle tatlı bir şeyler çıkıyor ki, bana çok iyi geliyor.

Ona çocuk diyordu:

— Seviyor musun beni, çocuk.

Dudaklarının Léon'un ağzına hücumu yüzünden cevabını duyamıyordu.

Masa saatinin üstünde, yaldızlı bir gırlanta altında kolları cilve ile geren tunçtan bir cupid heykelciği vardı. Ona bakarak, kaç defa kahkaha ile gülmüşlerdi; fakat ayrılmak zamanı gelince, her şey onlara asık suratlı görünüyordu.

Birbirlerinin karşısında hareketsiz, tekrarlayıp duruyorlardı.

— Perşembeye!.. Perşembeye!..

Emma birdenbire onun başını iki eli arasına alıyor, "Allahaısmarladık!" diyerek acele ile alnından öpüyor ve merdivenlere atılıyordu.

Comédie sokağına, berbere, saç örgülerini düzelttirmeye gidiyordu. Ortalığı karanlık basıyor, dükkândaki havagazı lambası yakılıyordu.

Tiyatroda oyuncuları temsile çağıran çıngırak sesini duyuyordu; ve karşıda, renksiz suratlı erkeklerle kıyafetleri eskimiş kadınların kulis kapısından içeriye girdiklerini görüyordu.

Bu fazla basık küçük dükkânda hava çok sıcak oluyordu. Soba, perukalarla pomatlar arasında, horul horul yanıyordu. Başını mıncıklayan o yağlı eller ve demir maşaların kokusu çok çabuk onu sersemletiyor, Emma da üstüne geçirilen sabahlığın altında hemen uyumaya başlıyordu. Berber, saçlarını düzeltirken, ona ekseriya maskeli balo bileti teklif ediyordu.

Sonra kalkıp gidiyordu! Sokaklardan geçiyor, *Kızıl Haç*'a varıyordu. Sabahleyin kanepe altına gizlemiş olduğu tahta kunduralarını giyiyor,

sabırsızlık gösteren yolcular arasında, yerine kuruluyordu. Bunların bazıları tepenin eteğinde iniyorlardı. Emma arabada yalnız kalıyordu.

Her dönemeçte, şehrin birbirine karışmış evler üzerinde geniş ve aydınlık bir buhar tabakasını andıran bütün ışıkları biraz daha fazla görülüyordu. Emma minderin üstünde diz çöküyor, gözleri bu parıltıya dalıyordu. Hıçkırıyor, Léon'u çağırıyor, ona tatlı sözler ve rüzgârda kaybolan öpücükler gönderiyordu.

Tepede, yolcu arabalarının ortasında, elinde sopasıyla serseri serseri dolaşan bir adamcağız vardı. Bir yığın paçavra omuzlarını örtüyor, başında kunduz postundan ortası çökmüş eski bir kasket, leğen gibi yüzünü örtüyordu; fakat, kasketini çıkarınca, gözkapaklarının yerinde, kan içinde iki boş göz çukuru görülüyordu. O tarafının etleri kırmızı parçalarla lime lime olmuştu. Buralardan sızan sıvılar, ta burnuna kadar yeşil uyuz pıhtıları halinde donup kalmıştı. Siyah burun delikleri titremelerle soluyordu. Konuşmak istedi mi, aptal aptal gülerek, başını geri atıyordu; o zaman mavimtırak gözbebekleri fıldır fıldır dönerek, şakaklara doğru, o açık yaraların kenarına çarpıyordu.

Arabaların peşinden giderken, bir şarkı tutturuyordu:

Çoğu zaman, güzel bir günün sıcaklığı

Küçük kıza aşkı hayal ettirir.

Geri kalanında kuşlardan, güneşten, dallarla yapraklardan bahis vardı.

Bazen, başı açık, birdenbire Emma'nın arkasında peyda oluyordu. Kadın, bir çığlık kopararak geri çekiliyordu. Hivert adamla şakalaşıyordu. Ona Saint-Romain panayırında bir baraka tutmasını salık veriyor, yahut, gülerek dostunun hatırını soruyordu.

Ekseriya, araba hareket halindeyken, adamın şapkası, hızla ansızın pencereden içeriye dalıyor; kendisi de, öbür eliyle, tekerleklerin sıçrattığı çamurlar arasında, basamakta tutunmaya çalışıyordu. Başlangıçta zayıf ve iniltili sesi gitgide tizleşiyordu. Bu ses, karanlıkta, belirsiz bir sıkıntının anlaşılmaz feryadı gibi sürükleniyordu. Atların çıngırak sesi, ağaçların fısıltısı ve boş arabanın kof gürültüsü arasında, bu seste öyle uzaklardan gelen bir şey vardı ki, Emma'yı perişan ediyordu. Uçuruma dalan bir bora

gibi kalbinin derinliklerine iniyor ve onu uçsuz bucaksız melankoli iklimlerine sürüklüyordu. Fakat Hivert, arabada muvazenenin bozulduğunu fark edince, kamçısını şaklatıp köre yapıştırıyordu. Kamçının ucu yaraların üzerine iniyor, kör de bir uluma kopararak, çamura yuvarlanıyordu.

Sonra *Kırlangıç*'ın yolcuları, kimisinin ağzı açık, kimisinin başı öne eğik, yandakinin omzuna yaslanarak, yahut kollarını kayışa geçirerek, hepsi de arabanın sallantısına göre sallanarak, nihayet uykuya dalıyorlardı. Dışarıda, beygirlerin sağrısı üzerinde sallanan fenerin ışığı, kahverengi pamuklu perdelerden içeriye sızıyor ve bütün bu hareketsiz insanların üzerine kanla karışık gölgeler konduruyordu. Emma, kederden sarhoş olmuş, vücudu titremeler içinde, ruhu sanki ölümün pençesinde, ayaklarının gittikçe daha fazla üşüdüğünü hissediyordu.

Charles, evde onun gelişini bekliyordu. *Kırlangıç*, perşembe günleri daima geç geliyordu. Madam, nihayet teşrif ediyordu! Kızını, adeta zorla öpüyordu. Yemek hazır değilse, aldırmıyordu. Aşçı kadını mazur görüyordu. Bu kadına artık ses çıkarmak yoktu.

Ekseriya kocası, onu solgun görünce, hasta olup olmadığını soruyordu.

Emma:

— Hayır, diyordu.

— Ama sen bir tuhafsın bu akşam!

— Bir şeyim yok! Bir şeyim yok!

Bazı günler, eve döner dönmez hemen odasına çıktığı oluyordu. Orada bulunan Justin, kendisine hizmet etmek hususunda bir oda hizmetçisinden daha becerikli, sessizce etrafında döneniyordu. Kibritleri, mumu, kitabı getirip yerli yerine koyuyor, geceliğini ortaya çıkarıyor, yatağı açıyordu.

Emma:

— Haydi, diyordu; tamam artık, git bakalım.

Çünkü çocuk, ani bir hülyanın sayısız ipliklerine dolanmış gibi, elleri sarkmış, gözleri açık, olduğu yerde kalakalıyordu.

Tekrar saadete kavuşmanın sabızlığı içinde, Emma'ya ertesi gün pek kötü, daha ertesi günler ise berbat geliyordu. Malum hayallerle alevlenen bu hırçın arzu, ancak yedinci gün, Léon'un okşamalarıyla rahatça patlak veriyordu. Léon'un ateşliliği ise, hayranlık ve minnet coşkunluğuna bürünüyordu. Emma gösterişsiz ve kendi içine dönük olarak bu aşkın tadını çıkarıyor, onu sevgisinin bütün ustalıklarıyla besliyor ve bir gün kaybolup gitmesi korkusuyla titriyordu.

Ekseriya, melankolik seslerin tatlılığı ile ona:

— Ah, beni bırakıp gideceksin sen, diyordu. Evleneceksin! Sen de ötekiler gibi yapacaksın!

Léon soruyordu:

— Kim o ötekiler?

— Erkekler, canım.

Sonra, onu baygın baygın iterek:

— Siz erkekler, diyordu; hepiniz hainsiniz!

Bir gün, işi felsefeye dökerek, bu dünyadaki hayal kırıklıklarından bahsederlerken, Emma (ya kıskançlığını denemek için, yahut çok zorlu bir dertleşme ihtiyacına kendini kaptırarak) eskiden, Léon'dan önce birini sevdiğini söyleyiverdi, arkasından da hemen: "Seni sevdiğim gibi değil" dedi, *aralarında hiçbir şey geçmediğine* dair kızının başı üzerine yemin etti.

Genç adam, Emma'ya inandı, bununla beraber, ötekinin ne iş yaptığını sormaktan geri kalmadı.

— Deniz albayıydı, dostum.

Bu, her nevi soruşturmanın önünü almak, aynı zamanda savaşa düşkün bir mizaç sahibi ve iltifatlara alışmış biri olması gereken böyle bir adamı güya büyülemiş olmakla kendine yüksek bir paye vermek için değil miydi?

Noter kâtibi o zaman kendi mevkiinin ne kadar aşağı olduğunu anladı; apoletlere, nişanlara ve unvanlara imrendi. Bütün bunlar herhalde onun pek hoşuna gitmişti; müsrifliklerine bakarak zaten bunu anlamıştı.

Bununla beraber, Emma, acayipliklerinin birçoğundan, örneğin kendisini Rouen'a getirmek için bir İngiliz atı koşulmuş, konçları devrik çizmeli bir seyisin sürdüğü iki tekerlekli mavi bir arabaya sahip olmak arzusundan hiç söz etmiyordu. Kendisini oda uşağı olarak alması için yalvarmakla onda bu hevesi uyandıran, Justin'di. Her ne kadar bu mahrumiyet her randevuya gelişinin zevkini azaltmıyorsa da, dönüşünün acılığını çoğaltıyordu.

Ekseriya, Paris'ten söz açtıkları zaman, sonunda Emma hep:

— Ah, orada olsaydık ne güzel yaşardık, diye mırıldanırdı.

Genç adam, elini saçları üzerinde gezdirerek, tatlı bir sesle:

— O halde mutlu değil miyiz? derdi.

— Evet, mutluyuz elbette. Ben çılgının biriyim: öp beni!

Kocasına her zamankinden daha sevimli davranıyordu, ona fıstıklı kremalar yapıyor, yemekten sonra piyanoda valsler çalıyordu. Charles fanilerin en bahtiyarı olmuştu. Emma da endişesiz yaşıyordu. Ama bir akşam, damdan düşercesine:

— Sana ders veren Matmazel Lempereur değil mi? diye sordu.

— Evet.

— Peki, ama bugün kendisini Madam Liégard'larda gördüm. Ona senden bahsettim: seni hiç tanımıyor.

Bu, ortaya yıldırım düşmesi gibi bir şey oldu. Ama yine Emma, tabii bir eda ile:

—Ah, herhalde ismimi unutmuş olmalı.

— Belki Rouen'da piyano hocası olarak birçok Matmazel Lempereur vardır.

— Mümkün!

Sonra canlanarak:

— Ama bende makbuzları var. İşte bak.

Yazı masasına gitti, bütün çekmeceleri karıştırdı, kâğıtları altüst etti ve sonunda öyle perişan bir hale geldi ki, Charles o adi makbuzlar için bu kadar kendini zorlamamasını söyledi.

Emma:

— Hayır, ille bulacağım, dedi.

Nitekim, ertesi cuma, Charles, elbiselerinin saklandığı karanlık odada ayağına çizme giyerken, meşinle çorabı arasında bir yaprak kâğıt sıkıştığını hissetti. Kâğıdı aldı ve okudu:

"Üç aylık ders ve bazı malzeme için altmış beş frank alınmıştır. Félicie Lempereur, müzik öğretmeni."

— Hay şeytan, nasıl olmuş da girmiş çizmemin içine?

Emma:

— Herhalde, dedi; rafın kenarındaki eski fatura dosyasından düşmüş olmalı.

O andan itibaren hayatı sadece bir yalan kumkuması haline geldi. Aşkını gizlemek için, tüllere sarar gibi yalanlara sarıp sarmalıyordu.

Bu, artık bir ihtiyaç, bir merak, bir zevk olmuştu. Öyle ki, şayet dün sokağın sağ tarafından geçtiğini söylerse, mutlaka sol tarafından geçtiğini anlamak lazım geliyordu.

Bir sabah, âdet edindiği gibi oldukça hafif giyinerek yola çıkmıştı ki, birdenbire kar yağmaya başladı. Charles pencereden yağan kara bakıyordu, Mösyö Bournisien'i gördü, Mösyö Tuvache onu arabasına almış Rouen'a götürüyordu. Hemen indi ve din adamına, *Kızıl Haç*'a varır varmaz Madam'a verilmek üzere kalın bir atkı emanet etti. Bournisien, hana varınca Yonville hekiminin karısını sordu. Hancı kadın, hanımın kendi hanına pek inmediğini söyledi. Papaz akşam, Madam Bovary'yi *Kırlangıç*'ta görünce, pek ehemmiyet vermez gibi görünmekle beraber, başına gelenleri kendisine anlattı; arkasından da hemen o günlerde katedralde harikalar yaratan, bütün kadınların dinlemeye koştukları bir vaizi övmeye başladı.

Papaz kendisinden izahat istememiş olsa bile, ileride başkaları daha mütecessis davranabilirlerdi. Bu düşünce ile her seferinde *Kızıl Haç*'a inmek gerektiğine hükmetti. Bu sayede, kendisini merdivenlerde görecek olan kasabalılar hiçbir şeyden şüphe edemeyeceklerdi.

Ama yine de bir gün, Léon'un kolunda *Boulogne* otelinden çıkarken Mösyö Lheureux ile karşılaştı; boşboğazlık edeceğini sanarak ödü koptu. Ama dükkâncı o kadar budala değildi.

Fakat üç gün sonra, odasına girdi, kapıyı kapadı ve:

— Paraya ihtiyacım olacak, dedi.

Emma para veremeyeceğini söyledi. Lheureux, ağladı, sızladı, kendisine yaptığı hizmetleri, gösterdiği kolaylıkları sayıp döktü.

Hakikaten Emma, Charles'ın imzalamış olduğu senetlerden bugüne kadar ancak bir tanesini ödemişti. İkincisine gelince, ricası üzerine dükkâncı onun yerine iki başka senet almaya razı olmuştu; hatta onların da vadesi bir hayli uzatılmıştı. Dükkâncı, cebinden henüz parası ödenmemiş eşyanın listesini çıkardı. Bunlar perde, halı, koltukları için kumaş, birçok elbise, çeşitli tuvalet eşyası gibi şeylerdi; fiyatlarının toplamı yaklaşık olarak iki bin frangı buluyordu.

Emma başını eğdi; satıcı:

— Fakat paranız yoksa, malınız var, dedi.

Aumale civarında Berneville'de fazla bir gelir getirmeyen bir berhaneden bahsetti. Burası vaktiyle Bovary Baba tarafından satılmış olan küçük bir çiftliğe aitti. Lheureux, kaç hektarlık arazisi bulunduğuna, komşuların isimlerine varıncaya kadar her şeyi biliyordu.

— Ben sizin yerinizde olsam, diyordu; hemen elden çıkarırdım. Üstelik birkaç para da kalırdı cebime.

Emma alıcı bulmaktaki güçlüğü ileri sürdü; dükkâncı bir müşteri bulunacağı ümidini verdi; fakat Emma bunu satmak için ne yapmalıydı?

— Vekâletnameniz yok mu?

Bu vekâletname sözü içine ferahlık verdi.

Emma:

— Hesabı bırakın, dedi.

— Yok, zahmete değmez.

Ertesi hafta yine geldi, uzun uzadıya uğraştıktan sonra, Langlois adında birini bulduğunu övünerek anlattı. Meğer adam kaç para vereceğini açmaksızın, uzun zamandan beri oraya göz dikmiş bulunuyormuş.

Emma:

— Fiyatın ehemmiyeti yok, diye söze atıldı.

Bilakis, ağırdan alıp herifin nabzını yoklamak lazımdı. Bu iş bir seyahate katlanmaya değerdi. Fakat Emma böyle bir yolculuğa çıkamayacağı için, Langlois'nın ağzını aramak üzere, kendisinin o taraflara gidebileceğini söyledi. Gidip geri dönünce de, müşterinin dört bin frank teklif ettiğini açıkladı.

Bu habere Emma'nın yüzü güldü.

Dükkâncı:

— Doğrusu, dedi; iyi para.

Emma, derhal paranın yarısını cebe indirdi, borcunu ödemeye kalkınca dükkâncı:

— Yemin ederim, dedi; sizi bir kalemde bu kadar *mühim* bir paradan mahrum etmek beni üzüyor.

O zaman Emma elindeki banknotlara baktı, bu iki bin frangın sağlayacağı sayısız miktardaki randevuları hayalinde canlandırarak:

— Nasıl! Nasıl! diye kekeledi.

Dükkâncı babacan bir tavırla gülerek:

— Adam siz de, dedi; fatura denilen kâğıda her istenilen şey yazılır. Ben aile işlerini bilmez miyim?

Elinde tırnakları arasından kaydırdığı iki uzun kâğıt, gözlerini Emma'ya dikmiş bakıyordu. Nihayet, cüzdanını açarak, her biri bin franklık dört tane senet çıkardı ve masaya dizdi.

— İmzalayın bunları, paralar sizde kalsın.

Emma fena oldu, ayak diremek istedi.

Dükkâncı hiç sıkılmadan:

— Ama fazlasını veriyorum ya işte, dedi. Bu yaptığım size hizmet değil mi?

Bir kalem alarak, hesabın altına yazdı: "*Madam Bovary'den dört bin frank alınmıştır.*"

— Kim sizi sıkboğaz ediyor, dedi; mademki altı aya kadar mülkünüzün birikmiş kirasını alacaksınız, ben de son senedin ödeme vadesini o ödemeden sonraya kadar uzatıyorum zaten.

Emma bu hesaplar içinde biraz bunalıyor, sanki altın paralar torbalarını patlatmış da, etrafında yerlere saçılıp şıngırdamaya başlamış gibi, kulakları çınlıyordu. Nihayet Lheureux, Vinçart adında Rouen'da bankerlik eden bir dostu bulunduğunu, onun bu senetleri ıskonto edeceğini, sonra Madam'a hakiki borçtan artakalanını bizzat ödeyeceğini izah etti.

Fakat, iki bin frank yerine, ancak bin sekiz yüz frank getirdi, zira dostu Vinçart (*haklı olarak*), komisyon ve ıskonto masrafı olmak üzere, iki yüz frangı kendine ayırmıştı.

Sonra pek ehemmiyet vermeyen bir eda ile, bir de makbuz istedi:

— Bilirsiniz... ticarette... bazen öyle olur ki... tarih, lütfen bir de tarih koyun.

O zaman Emma'nın önünde gerçekleştirilmeye elverişli bir fanteziler ufku açıldı. Bir miktar *écu*'yü ihtiyat akçesi olarak saklayacak kadar tedbirli davrandı ve o para ile vadesi gelen ilk üç senedi ödedi; fakat dördüncüsü, tesadüfen, bir perşembe günü eve getirildi. Charles, işin aslını öğrenmek için, karısının dönüşünü dört gözle bekledi.

Bu senetten kocasına bahsetmemiş olmasının nedeni, ev idaresi dertleriyle onun canını sıkmamaktı. Emma kocasının dizlerine oturdu, onu okşadı, diller döktü, veresiye olarak alınan bir sürü lüzumlu şeyi birer birer sayıp döktü.

— Nihayet, sen de görüyorsun ki, alınan şeylerin miktarına göre hiç de fazla pahalı değil.

Charles ne yapacağını bilemeyince, dosdoğru Lheureux'ye başvurdu. Dükkâncı, bir tanesi yedi yüz franklık ve üç ay vadeli olmak üzere iki senet imzaladığı takdirde vaziyeti idare edeceğini söyledi. Charles borcunu ödeyebilmek için annesine acıklı bir mektup yazdı. Lakin ihtiyar kadın cevap gönderecek yerde, kendisi kalkıp geldi; Emma, kocasına bir şeyler koparıp koparamadığını sordu.

Charles:

— Evet, dedi; ama faturayı görmek istiyor.

Ertesi gün, sabahın kör karanlığında Emma Lheureux'ye koştu, bin frangı geçmeyecek yeni bir hesap çıkarmasını rica etti; çünkü dört bin franklık senedi gösterirse, bunun üçte ikisinin ödenmiş olduğunu söylemek ve dolayısıyla binanın satıldığını itiraf etmek lazım gelecekti. Satış, dükkâncının pek güzel idare etmiş olduğu ve aslı esası ancak sonradan öğrenilen bir muameleydi.

Bovary Anne, alınan şeylerin fiyatları pek düşük olmakla beraber, masrafı bir hayli kabarık buldu.

— Halıdan vazgeçemez miydiniz sanki? Niçin koltukların kumaşını değiştirdiniz? Benim zamanımda her evde, yaşlı insanlar için, bir tek koltuk bulunurdu – hiç değilse, annemin evinde böyleydi. Annem de, sizi temin ederim, hanım hanımcık bir kadındı. Herkes zengin olamaz ki! Böyle masrafa hiçbir servet dayanmaz! Sizin yaptığınız gibi, nazlı bebek usulü yaşamaktan yüzüm kızarır benim, hem de ihtiyar olduğum halde, bakılmaya ihtiyacım olduğu halde... Bakındı hele şu süslere, şu gösterişlere! Nasıl? İki franga ipek astar mı?.. Aynı işi görecek elli santime, hatta kırk santime ince pamuklular varken!

Emma, kanepeye uzanmış, elinden geldiği kadar sakin bir eda ile cevap verdi:

— Yeter, Madam, yeter artık! Yeter!

Beriki nasihate devam ediyor, böyle giderse, hastanede öleceklerini haber veriyordu. Zaten, kabahat Bovary'nindi. Bereket versin ki şu vekâletnameyi iptal edeceğine söz vermişti...

— Nasıl?

— Evet, bana yemin etti.

Emma pencereyi açtı, Charles'ı çağırdı, zavallı adam, annesinin kendisinden kopardığı sözü itiraf etti.

Emma gitti, sonra dönüp mağrur bir tavırla ona kocaman bir kâğıt uzattı.

İhtiyar kadın:

— Teşekkür ederim, dedi.

Vekâletnameyi ateşe attı.

Emma tiz perdeden, sürekli bir kahkaha ile gülüyordu, sinir buhranı geçiriyordu.

Charles:

— Aman Allahım! diye haykırdı. Sen de haksızlık ediyorsun, sen de! Her gelişinde onunla kavga çıkarıyorsun!

Annesi omuz silkerek, *bütün bunların yapmacık* olduğunu söylüyordu.

Fakat Charles, ilk defa isyan ederek, karısının tarafını tuttu, o kadar ki, Bovary Anne kalkıp gitmek istedi. Hemen ertesi sabah evden çıktı, kendisini tutmak isteyen oğluna eşikte:

— Hayır, hayır, dedi. Onu benden çok seviyorsun, bunda haklısın, bu, tabii bir şey. Alt tarafı, ne olacaksa olur! Görürsün!.. Güle güle oturun... Çünkü sandığın gibi, bu yakınlarda kavga çıkarmaya gelicilerden değilim ben artık.

Charles yine de Emma'nın karşısında ne yapacağını bilemedi. Emma da, kendisine güvensizlik gösterdiği için dargınlığını saklamıyordu; ancak, birçok yalvarıp yakarmadan sonra yeniden adına vekâletname çıkarılmasına razı oldu, hatta Charles, Emma ile birlikte Mösyö Guillaumin'e giderek eskisinin aynı bir ikinci vekâletname yaptırdı.

Noter:

— Halden anlarım, dedi; bir bilim adamı hayatın pratik ayrıntılarıyla uğraşamaz.

Charles, zaafına üstün bir meşguliyetin iltifatlı görünüşünü sağlayan bu dalkavukça düşünce ile kendini daha rahat hissetti.

Ertesi perşembe, otelde, odalarında, Léon ile o ne coşkunluktu! Emma güldü, ağladı, şarkı söyledi, dans etti, şerbetler getirtti, sigara içmek istedi, hasılı, Léon'a acayip, fakat harikulade, tapılmaya layık bir halde göründü.

Léon, varlığının hangi tepkisinin Emma'yı hayatın zevklerine göre böyle fırlattığını bilemiyordu. Çabuk öfkeleniyordu, obur oluyordu, şehvetli oluyordu; Léon'la birlikte, alnı açık, dediğine göre, dile düşmekten korkmaksızın, sokaklarda dolaşıyordu. Bununla beraber, Rodolphe ile karşılaşma ihtimali zihninde belirir belirmez ürperiyordu. Ona öyle geliyordu ki, birbirlerinden ebediyen ayrılmış olmalarına rağmen, henüz hâkimiyetinden tamamıyla kurtulmuş değildi.

Bir akşam Yonville'e dönmedi. Charles aklını oynatacak gibi oldu. Küçük Berthe, annesi yok diye uyumak istemiyor, çatlayacak kadar hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Justin, rasgele yollara dökülmüştü. Mösyö Homais bile eczaneyi bırakıp gitmişti.

Nihayet, saat on bire doğru, Charles artık yerinde duramayarak arabayı hazırladı, içine atladı, beygiri kamçıladı ve sabahın saat üçüne doğru *Kızıl Haç*'a vardı. Kimseler yoktu. Noter kâtibinin onu görmüş olacağı aklına geldi; fakat nerede oturuyordu? Bereket versin, patronunun adresini hatırladı, oraya koştu.

Gün doğmaya başlıyordu. Bir kapının üstünde tabelalar gözüne ilişti. Kapıyı çaldı, birisi, kapıyı açmaksızın ona istediği adresi söyledi, bu tarife,

gece yarısı elâlemi rahatsız eden insanlara karşı bir alay küfür eklemeyi de unutmadı.

Noter kâtibinin oturduğu evin ne çıngırağı, ne tokmağı, ne de kapısı vardı. Charles kapıyı var kuvvetiyle yumrukladı. O sırada bir polis memuru geçti, o zaman korktu ve çekip gitti.

Kendi kendine:

— Ben çıldırdım galiba, dedi. Herhalde Mösyö Lormeau da akşam yemeğine alıkoymuş olmalılar.

Lormeau ailesi artık Rouen'da oturmuyordu.

— Madam Dubreuil'e bakmak için kaldı herhalde. İyi ama, Madam Dubreuil öleli on ay oluyor!.. Peki nerede öyleyse?

Aklına bir fikir geldi. Bir kahveye girerek *adres kitabı*'nı istedi, acele acele Matmazel Lempereur'ün adını aradı. La Renelle-des-Maroquiniers sokağında 74 numarada oturduğunu öğrendi.

Tam o sokağa giriyordu ki, Emma öbür uçtan çıkıverdi. Charles, kucaklamaktan ziyade adeta kadının üzerine atıldı:

— Dün, seni kim alkoydu?

— Hastaydım.

— Ne hastası?.. Nerede?.. Nasıl?..

Emma elini alnından geçirdi:

— Matmazel Lempereur'ün evinde.

— Emindim! Zaten oraya gidiyordum.

— Boşuna gitme. Az önce sokağa çıktı; fakat bundan sonra kendine hâkim ol. Küçük bir gecikmeden bu kadar telaşa düşeceğini bilirsem artık serbest davranamam, anlıyorsun değil mi?

Bu, kaçamaklarında hiç tedirgin olmamak için kendi kendine verdiği bir çeşit izindi. Nitekim bundan, keyfi istediği gibi, alabildiğine faydalandı da.

Léon'u görmeyi canı istedi mi, rasgele bir bahane bulup yola çıkıyor, o gün kendisini beklemeyen Léon'u gidip noterlikte buluyordu.

İlk defalar, bu onun için büyük bir mutluluktu; fakat çok geçmeden gerçeği saklayamaz oldu, yani: patronu böyle rahatsız edilmelerinden çok şikâyetçiydi.

Emma:

— Aldırma, gel, diyordu.

O da sıvışıyordu.

Emma, Léon siyahlar giysin ve XIII. Louis'nin tablolarına benzemek için de çenesinde küçük bir sakal bıraksın diye tutturdu. Nerede oturduğunu öğrenmek istedi, evini pek kötü buldu; Léon utancından kızardı. Emma onun bu haline aldırmadı, sonra kendisininkine eş perdeler satın almasını tavsiye etti. Léon'un, masraf olacak demesine gülerek:

— Aman sen de, diye karşılık verdi; paracıklarına da ne kadar düşkünsün!

Léon'un her seferinde, son randevudan itibaren neler yapmış olduğunu bir bir anlatması gerekiyordu. Emma ondan, şiir, kendisi için şiir, kendi namına *bir aşk şiiri* yazmasını istedi. Léon ikinci mısraa kafiye bulamadı ve sonunda *hediyelik bir kitaptan* bir sone kopya etti.

Bütün bunları, kendi gururunu okşamaktan ziyade onun hoşuna gitmek için yapıyordu. Léon onun fikirlerini münakaşa etmiyordu; bütün zevklerini kabulleniyordu. Emma onun metresi olacağına, o Emma'nın metresi oluyordu. Emma'nın öpücüklerle karışık tatlı sözleri, Léon'un yüreğini çeliyordu. Derin ve gizli oluşu yüzünden adeta madde dışı bir hale gelen bu baştan çıkarmayı acaba nereden öğrenmişti?

VI

Léon, Emma'yı görmek için Yonville'e gittikçe, ekseriya eczacılarda yemeğe kalırdı. Bir seferinde kendisinin de nezaketen eczacıyı davet etmesi gerektiğini düşündü.

Mösyö Homais:

— Hay hay, dedi. Zaten benim de insan yüzü görmeye ihtiyacım var. Burada adeta küfleniyordum. Beraberce tiyatroya, lokantaya gideriz, papaz uçururuz.

Madam Homais, kocasının atılmak istediği belirsiz tehlikelerden ürkerek şefkatle:

— Ah dostum, diye mırıldandı.

— Ne varmış, canım? Eczaneden durmadan sızan zehirler arasında yaşamakla sağlığımı yeter derecede mahvetmiyor muyum sanki? İşte, zaten kadınların huyu böyledir: bilimi kıskanırlar, sonra da en masum, en meşru eğlencelere de karşı koyarlar. Ne olursan olsun, bana güvenin; bugünlerde Rouen'a geleceğim. Birlikte artık vur patlasın, çal oynasın.

Eczacı, eskiden böyle bir deyim kullanmaktan pek çekinirdi; ama şimdi zamanenin geçer akçesi saydığı o delişmen ve Parisli üslubuna bayılıyordu ve tıpkı komşusu Madam Bovary gibi, noter kâtibini Paris âdetleri hakkında merakla sorguya çekiyor, hatta burjuvaları afallatmak maksadıyla, örneğin gidiyorum yerine *kirişi kırıyorum* kabilinden argo kelimeler kullanıyordu.

Böylece, bir perşembe günü, Emma Mösyö Homais'ye *Altın Aslan* mutfağında rast gelince şaşırdı kaldı. Eczacı, yolcu kıyafetindeydi, yani sırtında nereden çıktığı belli olmayan kocaman bir palto, bir elinde bavul, öbür elinde de eczanesinde ayaklarını ısıtmak için kullandığı kürklü bir tandır vardı. Kasabadan ayrılması halkı meraka düşürmesin diye yola çıkacağını kimseye açmamıştı.

Gençliğinin geçtiği yerleri tekrar görmek düşüncesi onu pek heyecanlandırmış olmalıydı ki, o uzun yolculuk boyunca durmadan konuştu durdu; sonra, şehre varır varmaz hemen arabadan atlayarak Léon'u aramaya

koyuldu. Noter kâtibinin direnmesine rağmen, delikanlıyı Grande-Normandie kahvesine sürükledi. Umumi bir yere girince şapka çıkarmayı taşra âdeti sayarak, kahveye şapkası başında daldı.

Emma, Léon'u üç çeyrek saat bekledi. Sonunda noterliğe koştu ve aklı türlü ihtimallerle perişan, Léon'u kayıtsızlıkla itham ederek, zaafını da kendi başına kakarak, alnı pencere camlarına dayalı saatlerce bekledi.

Berikiler, saat ikide henüz kahvede, sofra başındaydılar. Büyük salon boşalıyordu. Sobanın palmiye biçimindeki borusu, beyaz tavanda yaldızlı bir sorguçla nihayetleniyordu. Yanlarında, camekânın arkasında, tam güneşin alnında, küçük bir fıskıye bir mermer havuza şıpırdayarak dökülüyordu. Havuzda, maydanozlarla kuşkonmazlar arasında, sersemlemiş üç ıstakoz, kenarda üst üste konmuş bıldırcınlara doğru uzanıyordu.

Homais'nin keyfine diyecek yoktu. Ziyafetten çok lüksten mest olmuştu, ama Pommard şarabı da melekelerini biraz tahrik ediyordu. Nitekim, romlu omlet gelince, kadınlara dair ahlaka aykırı düşünceler ortaya attı. Onu en fazla büyüleyen şey, *şıklıktı*. Güzel döşenmiş bir dairede zarif bir tuvalete bayılıyordu. Vücut güzelliğine gelince, iyi *parça*'ları da hor görmüyordu tabii.

Léon, ümitsizlik içinde duvar saatinden gözlerini ayırmıyordu. Eczacı ise içiyor, yiyor, konuşuyordu.

Birdenbire:

— Siz, dedi! Rouen'da, yoksunluk içinde olmalısınız. Gerçi sevgiliniz pek uzaklarda oturmuyor ama...

Léon kıpkırmızı kesilince de:

— Haydi, haydi, dedi; samimi olalım. İnkâr mı edeceksiniz, Yonville'de?..

Genç adam kekeledi.

— Madam Bovary'nin evinde kur yapmıyor musunuz?

— Kime?

— Hizmetçi kıza!

Şaka söylemiyordu; ama kendini beğenmişlik, her türlü sıkılganlığı unutturmuş olacaktı ki, Léon, istemeyerek itiraz etti. O, yalnız esmer kadınlardan hoşlanırdı.

Eczacı:

— Size hak veririm, dedi; onlar daha ateşli olurlar.

Dostunun kulağına eğilerek, bir kadının ateşli olup olmadığını ne gibi belirtilerden anlamak lazım geldiğini anlattı. Hatta konuyu genişleterek çeşitli milletlere mensup kadınlardan söz açtı: Alman kadını edalı, Fransız kadını çapkın, İtalyan kadını hırslı olurmuş.

Noter kâtibi:

— Ya zenci kadınlar? diye sordu.

— Onlar sanatkârlara layıktır. – Garson, iki küçük fincan kahve!

Léon nihayet sabırsızlıkla sordu:

— Gidiyor muyuz?

— *Yes*.

Ama gitmeden önce işyeri sahibini görüp onu kutlamak istedi.

O zaman genç adam, yalnız kalmak için, işi olduğunu söyledi.

Homais:

— O halde, dedi; sizi geçireyim bari.

Sokaklardan geçerken, yanındakine karısından, çocuklarından, geleceklerinden, eczanesinden söz etti, orasının vaktiyle ne berbat bir halde bulunduğunu, ne çabayla bugünkü mükemmel durumuna getirdiğini anlattı.

Boulogne oteline gelince, Léon onu yüzüstü bırakıverdi, merdivenleri dörder dörder çıktı, metresini heyecan ve telaş içinde buldu.

Emma, eczacının adını duyunca küplere bindi. Ama genç adamın mazeretleri akla uygundu, kendisinin hiç kabahati yoktu. Mösyö Homais'yi o da tanımıyordu sanki! Onunla vakit geçirmeyi Emma ile beraber

bulunmaya nasıl tercih ederdi? Fakat Emma sırtını dönmüştü bile, Léon onu durdurdu; ve dizleri üzerine yığılarak, isteri ve yalvarma dolu baygın bir tavırla iki elini beline doladı.

Emma, ayaktaydı; çakmak çakmak olmuş iri gözleriyle ona ciddi ciddi, adeta korkunç korkunç bakıyordu. Sonra gözyaşları o bakışları bulandırdı, pembe gözkapakları kapandı, ellerini bırakıverdi. Léon tam o elleri ağzına götürüyordu ki, bir uşak görünerek Mösyö'yü aşağıda beklediklerini bildirdi.

Emma:

— Döneceksin, değil mi? diye sordu.

— Elbette.

— Ama ne zaman?

— Az sonra.

Eczacı, Léon'u görür görmez:

— *Numara* yaptım, dedi. Hoşunuza pek gitmediğini anladığım bu ziyareti kısa kestirmek istedim. Haydi, Bridoux'ya gidelim de bir kadeh garus içelim.

Léon, hemen noterliğe dönmesi gerektiğine dair yeminler etti. O zaman da eczacı, kâğıt yığınları ve işlemler konusunda şakalar yaptı.

— Bırakın biraz, Allah'ı severseniz Cujas ile Barthole'ü. Size kim karışır? Cesur olun! Bridoux'ya gidelim. Köpeğini görürsünüz. Görülecek şeydir hani!

Noter kâtibinin hâlâ ayak direndiğini görünce de:

— Peki, ben de noterliğe giderim, dedi. Orada sizi bekleyerek ya gazetede okurum, yahut bir kanun karıştırırım.

Léon, Emma'nın öfkesi, Mösyö Homais'nin gevezeliği ve belki de öğle yemeğinin ağırlığıyla uyuşmuş, sanki eczacı tarafından büyülenmiş gibi, kararsız duruyordu. Eczacı ise boyuna tekrarlıyordu:

— Bridoux'ya gidelim! İki adımlık yer, Malpalu sokağında.

O zaman, tabansızlıkla, budalalıkla, insanları hiç de hoş olmayan hareketlere yönelten o tarif kabul etmez duygu ile, kendini bırakıverdi. Bridoux'ya gittiler ve adamı, Seltz suyu yapmak için bir makinenin kocaman çarkını soluk soluğa çevirmekte olan üç garsonun başında buldular. Homais garsonlara yol gösterdi. Bridoux'yu kucakladı. Garus içildi. Léon yirmi kez kalkıp gitmek istedi; fakat öteki, kolundan yakalayarak durduruyor ve:

— Az sonra, diyordu; ben de kalkacağım. Birlikte *Rouen Feneri*'ne gider oradaki beyleri görürüz. Sizi Thomassin'le tanıştırırım.

Ama yine de yakayı kurtardı, bir koşuda otele vardı. Emma'nın yerinde yeller esiyordu. Öfke içinde az önce kalkıp gitmişti. Randevuda sözünü tutmamayı hakaret saymıştı. Ondan kopmak için başka nedenler de arayıp buldu: bir kahramanlıkta bulunmaktan âcizdi, zayıftı, bayağıydı, bir kadından daha pelte gibiydi, hasisti, tabansızdı.

Sonra, sükûnet bulunca, ona herhalde iftiralarda bulunduğunu anladı. Fakat sevdiğimiz kimseleri hor görmek bizi onlardan az çok uzaklaştırır. Mabutlara dokunmamak lazımdır, yoksa yaldızları elimizde kalır.

İkisi de, mektuplarında çoğu zaman aşklarıyla ilgisi olmayan şeylerden söz etmek derecesine geldiler; Emma'nın gönderdiği mektuplarda çiçeklerden, şiirden, aydan, yıldızlardan bahis vardı. Bunlar, bütün dış yardımlarla alevlenmeyi deneyen zayıf düşmüş bir tutkunun safça başvurduğu çarelerdi. Emma her seferinde, çıkacağı ilk yolculukta derin bir mutluluğa ermeyi tasarlıyordu; fakat sonunda, olağanüstü hiçbir şey duymadığını da kendi kendine açığa vuruyordu. Bu hayal kırıklığı yeni bir ümitle çabucak siliniyor ve Emma, âşığına daha ateşli, daha tutkulu dönüyordu. Haşin haşin soyunuyor, korsesinden kopardığı ince bağ, kayan bir yılan gibi kalçalarının etrafında ıslık çalıyordu. Çıplak ayaklarının ucuna basarak, kapının kapalı olup olmadığını bir kere daha muayene etmeye gidiyor, sonra bir tek hareketle bütün elbiselerini bir anda yere düşürüyor; solgun, hiç konuşmadan, ciddi ciddi, uzun bir ürperme ile, kendini âşığının koynuna atıyordu.

Bununla birlikte, soğuk ter damlalarının kapladığı bu alında, bu fısıldayan dudaklarda, bu dalgın gözbebeklerinde, bu kolların sarılışında, Léon'a onları

birbirinden ayırmak için, ansızın aralarına kayıvermiş gibi gelen, aşırı, kararsız, iç karartan bir şey vardı.

Léon, ona soru sormaya cesaret edemiyordu; fakat, ne kadar tecrübeli olduğunu fark edince, kendi kendine, herhalde acının ve zevkin bütün sınavlarını vermiş olmalı diyordu. Vaktiyle kendisini o kadar büyülemiş olan şey şimdi onu korkutuyordu. Zaten, kişiliğinin her gün biraz daha yutulmasına isyan ediyordu. Bu sürekli zaferinden dolayı Emma'ya hınç besliyordu. Hatta onu sevmemeye kendisini zorluyor, fakat potinlerinin gıcırtısını duyunca, kuvvetli içkiler karşısındaki sarhoşlar gibi, kendini pısırık hissediyordu.

Gerçi Emma, yemeklere gösterdiği özenden tutunuz da, giyim kuşam zarafetine ve bakışlardaki süzgünlüğe kadar, her bakımdan onun üzerine titremekten geri durmuyordu. Yonville'den göğsünün üstünde güller getiriyor ve onun yüzüne atıyordu; sağlığı için meraka düşüyor, nasıl davranması gerektiğine dair öğütler veriyordu. Kendine sımsıkı bağlamak için, Allah'ın da bu işe karışacağını umarak, boynuna bir Hazreti Meryem madalyonu da geçirmişti. Evladına düşkün bir anne edasıyla, arkadaşları hakkında bilgi alıyordu. Ona:

— Onlarla buluşma, çıkma, yalnız bizi düşün; beni sev, diyordu.

Hayatını gözaltında bulundurabilmek de isterdi, hatta peşine adam koymayı bile düşündü. Daima, otelin yanında, yolculara yanaşan öyle bir serseri vardı ki, isterse, pekâlâ... Fakat gururu isyan etti:

— Eh, artık ne olursa olsun, isterse aldatsın, umurumda değil!

Bir defasında birbirlerinden erken ayrılmışlardı. Emma tek başına bulvardan geçerek dönerken, manastırın duvarları gözüne ilişti; karaağaçların gölgesinde bir sıraya oturdu. O zamanlar ne kadar huzur içindeydi! Okuduğu kitaplara göre hayal etmeye çalıştığı o anlatılmaz aşk duygularına şimdi ne kadar hasret çekiyordu!

Evliliğinin ilk ayları ormanda atla gezintileri, vals eden Vikont ve şarkı söyleyen Lagardy, hepsini gözlerinin önünden geçirdi... Ve Léon da kendisine tıpkı ötekiler kadar uzak göründü.

Kendi kendine:

— Onu seviyorum ama, diyordu.

Ne olursa olsun mutlu değildi, hiçbir zaman mutlu olmamıştı. Hayatın bu yetersizliği, dayandığı şeylerin hemen bozulup çürümesi nereden geliyordu?.. Ama, bir yerlerde kuvvetli ve güzel bir insan, hem coşkunluk, hem de incelikle dolu kıymetli bir varlık, bir melek kılığı altında bir şair kalbi, gökyüzüne şairane düğün destanları söyleyen tunç telli bir rebap bulunsaydı, onunla tesadüfen niçin karşılaşmamalıydı? Ah, ne imkânsızlık! Zaten hiçbir şey böyle bir araştırmaya değmezdi; her şey yalan söylüyordu, her gülümsemenin altında sıkıntıdan bir esneme vardı. Her sevinç bir lanet, her zevk bir iğrenme gizliyordu ve en iyi öpücükler, dudaklarda gerçekleşmesi imkânsız daha yüksek bir şehvet özlemi bırakıyordu.

Havada bir madeni hırıltı dolaştı ve manastırın çanı dört kere vurdu. Saat dört! Ona çok eskiden beri burada, şu sıranın üstündeymiş gibi geliyordu. Fakat bir kalabalığın küçük bir yere sığması gibi, sayısız tutkular da tek bir dakikanın içine girebilir.

Emma da yalnız kendi tutkularıyla yaşıyordu, bir arşidüşesten fazla paraya kıymet verdiği yoktu.

Ama bir seferinde, ufak tefek, yüzü kıpkırmızı, kafası dazlak biri, Rouen'dan, Mösyö Vinçart tarafından gönderildiğini söyleyerek Emma'ya geldi. Uzun yeşil redingotunun yan cebini kapayan topluiğneleri çekip çıkardı, hepsini elbisesinin koluna iliştirdi, terbiyeli terbiyeli bir kâğıt uzattı.

Bu, kendisinin imzalayıp da bütün teminatına rağmen Lheureux'nün Vinçart'a ciro ettiği yedi yüz franklık bir borç senediydi.

Emma hemen hizmetçisini dükkâncıya gönderdi. Adam gelemiyordu.

Bunun üzerine, o zamana kadar kalın sarışın kaşlarının gizlediği mütecessis gözlerle sağa sola bakınarak ayakta kalmış olan meçhul adam, saf bir eda ile sordu:

— Mösyö Vinçart'a ne cevap götüreyim?

— Ne cevap mı? Kendisine söyleyin ki, şimdilik param yok... Ama gelecek hafta.. Evet, beklesin, gelecek hafta.

Adamcağız bir tek kelime söylemeden çıktı gitti.

Fakat ertesi günü öğleye doğru Emma'ya bir protesto geldi. Üstünde yer yer iri harflerle "*Hareng efendi, Buchy icra memuru*" ibaresi yazılı bulunan bu damgalı kâğıdı görür görmez Emma fena halde ürktü ve soluğu kumaş tacirinde aldı.

Onu dükkânda, paket bağlarken buldu.

— Buyursunlar, dedi; emirleriniz?

Kendisine hem çıraklık hem aşçılık eden, on üç yaşlarında, kamburumsu bir genç kızın yardımıyla, yine kendi işine koyuldu.

Sonra, dükkânın döşeme tahtaları üzerinde kunduralarını takırdata takırdata, Madam'ın önüne geçip birinci kata çıktı ve kendisini dar bir odaya aldı. Burada, üzerindeki büyük defterler asma kilitli verev bir demir çubukla muhafaza altına alınmış, kocaman bir yazıhane vardı. Basma topları altında duvara dayalı bir kasa görülüyordu; fakat öylesine büyük çaptaydı ki, içine para ve senetten başka şeyler de konulmuş olacaktı. Gerçekten, Mösyö Lheureux, rehin karşılığında borç para vermekteydi. Madam Bovary'nin altın zincirini de, zavallı Tellier Baba'nın küpeleriyle birlikte oraya koymuştu. Adamcağız, sonunda küpeleri satmak zorunda kalmış, Quincampoix'da külüstür bir bakkal dükkânı satın almıştı. Şimdi orada, suratından daha az sarı şamdanları arasında, müzmin nezleden geberip gidiyordu.

Lheureux, geniş hasır koltuğuna oturdu:

— Ne var, ne yok?

— Alın, bakın.

Ona kâğıdı gösterdi.

— Peki, ne yapabilirim?

O zaman Emma, senetleri ciro etmemek hususunda verdiği sözü hatırlatarak, köpürdü.

— Ama mecbur oldum da yaptım. Beni sıkboğaz ediyorlardı.

— Şimdi ne olacak?

— Olacağı basit: Bir mahkeme kararı, arkasından da haciz... *Oldu da bitti!*

Emma herifi dövmemek için kendini zor tutuyordu. Adama, yumuşak bir eda ile, Mösyö Vinçart'ı avutmak çaresi olup olmadığını sordu.

— Evet, Vinçart'ı avutmak ha! Kendisini tanımıyorsunuz anlaşılan; o bir Araptan daha yırtıcıdır.

Ama yine de Mösyö Lheureux'nün işe müdahale etmesi lazım geldi.

— Dinleyin beni! Zannederim ki bugüne kadar size karşı iyi davrandım.

Ve defterlerinden birini açarak:

— Bakın! dedi.

Sonra, parmağını sayfanın altından yukarıya doğru gezdirdi:

— Hah işte... 3 Ağustos'ta iki yüz frank... 17 Temmuz'da yüz elli... 23 Mart'ta kırk altı... nisanda...

Bir budalalık yapmaktan çekiniyormuş gibi durdu.

— Mösyö'nün imzaladığı senetlerden söz etmiyorum bile. Onların da biri yedi yüz franklık, öbürü üç yüz franklık! Aldığınız küçük avanslar, faizler, bir türlü arkası gelmiyor, insanın zihni karışıyor. Artık ben bu işte yokum!

Emma ağlıyordu, adama, "Mösyö Lheureux'cüğüm" bile diyordu. Fakat dükkâncı, bütün suçu o "Köpoğlu Vinçart"a yüklüyordu. Zaten kendisinin on parası yoktu, şimdi kimse borcunu ödemiyordu, herkes onun sırtından geçinmeye bakıyordu, onun gibi biçare bir dükkâncı avans filan veremezdi.

Emma susuyordu; Mösyö Lhereux ise elindeki kalemin tüylerini ısırarak, herhalde bu susmadan kaygılanmış olacaktı ki:

— Şayet, diye devam etti; şu günlerde elime para geçse... belki...

— Zaten Barneville'in bakiye hesabı gelir gelmez...

— Nasıl?..

Langlois'nın henüz parayı ödemediğini duyunca, pek hayrete düşmüş göründü. Sonra, tatlı bir sesle:

— Anlaşalım, ama nasıl?..

— Siz nasıl isterseniz!

O zaman, düşünüyormuş gibi gözlerini kapadı, birkaç rakam yazdı, pek sıkıntıya düşeceğini, bu işin çok güç bir iş olduğunu, *son meteliğini* vereceğini söyleyerek, Emma'ya her biri iki yüz elli franklık ve birbirinden birer ay aralıklı vadeli dört senet yazdırdı.

— Allah vere de Vinçart bana olmaz demese! Esasen, bir kere anlaştık, işi savsaklayacak değilim, elma gibi yuvarlak adamımdır ben.

Sonra, hiç oralı değilmiş gibi, Emma'ya dükkâna yeni gelmiş bir sürü mal gösterdi, fakat kendi kanaatince, hiçbiri Madam'a layık değildi.

— Mesela, bakın şu elbiseliğe, metresi otuz beş santime, rengi de hiç atmazmış! Pekâlâ herkes yutuyor bunu, tabii anlarsınız, işin doğrusu söylenmez ki.

Dükkâncı, başkalarına yaptığı bu aldatmacaları itiraf etmekle, Emma'yı kendisine ne kadar dürüst davrandığına inandırmak istiyordu.

Sonra, geçenlerde bir *satışta* bulduğu üç buçuk metrelik bir dantela parçasını göstermek için kendisine seslendi:

— Bakın, güzel değil mi? Şimdi bu dantelayı koltuk başlarına koyuyorlar, moda böyle.

Bir hokkabazdan daha atik davranarak dantelayı mavi bir kâğıda sardı ve Emma'nın eline tutuşturdu.

— Ama, hiç değilse şeyini öğrenseydim?..

Arkasını dönerek:

— Sonra, sonra, dedi.

Daha o akşam, Emma, kocasını, mirastan artanı derhal göndermesi için annesine mektup yazmaya zorladı. Kaynana gönderilecek bir şey kalmadığını bildirdi: Tasfiye tamamlanmıştı, kendilerine, Barneville'den

başka, altı yüz liralık bir akar kalıyordu, onu da düzenli olarak gönderecekti.

O zaman Madam, kocasının hastalarına iki üç fatura gönderdi ve faydasını gördüğü bu usulü sonraları da bol bol kullandı. Faturalara not olarak şunu da eklemeyi hiç unutmuyordu: "*Bundan kocama hiç bahsetmeyiniz, ne kadar mağrur olduğunu bilirsiniz... Kusura bakmayınız... Hürmetkârınız...*" Gerçi bazı itirazlar oldu ama hiçbiri kocasının eline geçmedi.

Para bulmak için eski eldivenlerini, eski şapkalarını, eski kap kacağı satmaya başladı; gayet ustaca pazarlık ediyordu, damarlarındaki köylü kanı on metelik sektirtmiyordu. Şehre her inişinde, bazı ufak tefek şeyler satın alıyordu. Mösyö Lheureux başka bir şey bulamayınca, hiç değilse bunları alıp götürdü. Devekuşu tüyleri, Çin porseleni, sandıkları aldı; Félicité'den, Madam Lefrançois'dan, *Kızıl Haç* sahibesinden, herkesten borç para çekti. Nihayet Barneville'den gelen para ile senetlerin iki tanesini ödedi, diğer bin beş yüz frank eridi gitti. Yeniden borçlandı ve bu, böylece devam etti.

Bazen, doğrusu hesap yapmaya gayret ettiği de oluyordu, fakat öyle akıl almaz şeyler keşfediyordu ki, inanası gelmiyordu. O zaman yeniden hesaba girişiyor, zihni çabucak karmakarışık oluyor, her şeyi olduğu yerde bırakıyor, bir daha da kafa yormuyordu.

Şimdi evin hali pek hazindi! Satıcıların kapıdan asık suratla çıktıkları görülüyordu. Mutfaktaki ocakların üzerinde mendillere rast geliniyor ve küçük Berthe, Madam Homais'nin ayıplamasına rağmen, delik çoraplarla dolaşıyordu. Charles, ezile büzüle bir ihtarda bulunacak olursa, Emma kaba kaba cevap veriyor, bunda kendisinin kabahati olmadığını söylüyordu!

Neden bu kadar öfkeleniyordu? Charles her şeyi karısının geçirmiş olduğu sinir hastalığı ile izah ediyor, sakatlığını kusur saydığı için kendi kendine kızıyor, kendini bencillikle suçluyor ve içinden hemen gidip karısını öpmek geliyordu.

Kendi kendine:

— Hayır, olmaz, diyordu; belki canını sıkmış olurum.

Olduğu yerde kalıyordu.

Akşam yemeğinden sonra bahçede tek başına dolaşıyor, küçük Berthe'i dizlerine oturtuyor, tababet gazetesini açarak ona okuma öğretmeye çalışıyordu. Dersle hiç başı hoş olmayan çocuk, çok geçmeden o kederli iri gözlerini açıyor ve ağlamaya koyuluyordu. O zaman Charles çocuğu teselli ediyor, kum üzerinde ırmaklar yapsın diye gidip bahçe kovasıyla su getiriyor, yahut kınaağaçlarının dallarını kırarak tarhlara ağaç diye dikiyordu. Bu da zaten ot bürümüş bahçeyi pek bozmuyordu. Lestiboudois'nın o kadar gündelik alacağı vardı ki! Sonra çocuk üşüyor, annesini istiyordu.

Charles:

— Hizmetçiyi çağır, diyordu. Biliyorsun ki, yavrucuğum, annen rahatsız edilmek istemez.

Sonbahar başlamıştı, yapraklar şimdiden dökülüyordu – iki yıl önce, hastalandığı zamanki gibi! Ne zaman bitecek bütün bu belalar!.. Ve elleri arkasında, yürümeye devam ediyordu.

Madam odasındaydı. Oraya çıkılmıyordu. Emma orada uyuşmuş, yarı çıplak, bütün gün kalıyor, vakit vakit Rouen'da bir Cezayirlinin dükkânından satın aldığı saray tabletleriyle tütsü yapıyordu. Geceleri, yanında uzanıp uyuyan bir adamdan kurtulmak için yapmadığını bırakmamış ve sonunda kocasını ikinci kata sürgün etmişti. Kendisi sabahlara kadar, içinde kanlı sahnelerle azgın şehvet betimleri bulunan acayip kitaplar okuyordu. Çoğu zaman dehşete düşüyor, bir çığlık koparıyordu. Charles hemen koşup geliyordu.

O da:

— Ah, git, git! diyordu.

Yahut bazen, zinanın körüklediği o mahrem alevle daha da yanarak, heyecan içinde, nefes nefese, safi arzu kesilmiş, pencereyi açıyor, soğuk havayı içine çekiyor, gür saçlarını rüzgâra dağıtıyor ve yıldızlara bakarak kendine prens aşkları temenni ediyordu. Onu, Léon'u düşünüyordu. Kendisini doyuran o randevulardan bir tanesini yaşamak için o anda her şeyini verebilirdi.

Randevular onun bayram günleriydi. Onların muhteşem olmasını istiyordu! Şayet âşığı tek başına masrafın altından kalkamazsa, açığı cömertlikle kendisi kapatıyordu. Bu da, hemen hemen her defasında böyle oluyordu. Léon, başka yerlerde, daha gösterişsiz otellerde de pekâlâ rahat edebileceklerini kendisine anlatmaya çalıştı; fakat hep Emma'nın itirazlarıyla karşılaştı.

Bir gün çantasından altı tane altın yaldızlı küçük kaşık çıkardı (bunlar Rouault Baba'nın düğün hediyesiydi) ve Léon'dan hemen gidip bunları Emniyet Sandığı'na götürmesini rica etti; pek hoşuna gitmediği halde Léon emri yerine getirdi. Kötü bir vaziyete girmekten korkuyordu.

Sonra, iyice düşününce, metresinin garip tavırlar takındığını, kendisini ondan uzaklaştırmak isteyenlerin pek haksız olmadıklarını anladı.

Gerçekten, birisi annesine uzun bir imzasız mektup göndermişti. Mektupta, oğlunun *evli bir kadınla kendini mahvettiğini* haber veriyordu; kadıncağız, bu işin içinde de ailelerin ezeli umacısını, yani aşkın derinliklerinde çöreklenen o belirsiz kötü yaratığı, o denizkızını, o canavarı görür gibi olarak, oğlunun patronu Dubocage efendiye mektup yazdı. O da bu işi mükemmelen becerdi. Delikanlının gözünü açmak, ona uçurumu göstermek için, üç çeyrek saat öğüt verdi. Böyle bir macera, sonraları kendi müessesesine de zararlı olabilirdi. Kadınla ilgisini kesmesi için yalvardı. Kendi menfaati uğruna bunu yapmazsa, bari onun için, yani Dubocage için bu fedakârlığa katlanmalıydı.

Léon sonunda bir daha Emma'yı görmeyeceğine yemin etmişti; sözünü tutmadığı için kendi kendine kızıyordu, çünkü, arkadaşlarının sabahları soba etrafında yaptığı şakaları hesaba katmasa bile, bu kadın yüzünden başına türlü belalar gelebilir, daha bir sürü nasihat dinlemeye mecbur kalırdı. Hem yakında başkâtip olacaktı: artık ciddi olmanın zamanıydı. Nitekim flütten, coşkun duygulardan, hayal kurmaktan vazgeçti: çünkü her burjuva, gençlikte kanı kaynadığı zaman, bir tek gün, bir tek dakika bile olsa, yine kendini sınırsız tutkulara, pek büyük girişimlere yetenekli sanır. Çapkının en bayağısı sultan hanımların hayaliyle geçinir, her noterin gönlünde birazcık şair kırıntısı bulunur.

Léon, göğsünün üstünde Emma birdenbire hıçkırmaya başladı mı artık sıkılıyordu; kalbi, tıpkı belirli bir müzik dozundan fazlasına tahammül

edemeyen insanlar gibi, artık inceliklerini pek fark edemediği bir aşkın gürültüsü karşısında ilgisizlikten uyukluyordu.

Birbirine sahip olmak zevkini yüz katına çıkaran o şaşmaları duyamayacak kadar birbirlerini fazla tanıyorlardı. Emma ondan ne kadar tiksinmişse, o da Emma'dan o kadar usanmıştı. Emma, zinada evliliğin yavanlıklarıyla yeniden karşılaşmıştı.

Fakat nasıl kurtulmalıydı? Sonra böyle bir mutluluğun bayağılığı ile kendini ne kadar aşağılık hissederse etsin, Emma, alışkanlıkla veya ahlaksızlıkla, o saadetten vazgeçemiyordu; hatta, her gün biraz daha üstüne düşüyor, daha da çoğalmasını istemekle, her çeşit saadetin kökünü kurutuyordu. Ümitlerinin kırılmasından, sanki kendisine ihanet etmiş gibi, Léon'u sorumlu buluyor, karar vermek cesaretini gösteremediğinden, içinden, "Bir felaket olsa da ayrılsak" diyordu.

Ama, bir kadının daima âşığına mektup yazması lazımdır fikriyle, Léon'a mektup göndermekten asla geri kalmıyordu.

Fakat yazarken, kafasında başka bir adam, en ateşli hatıralar, okuduğu en güzel şeyler ve en kuvvetli arzularının yarattığı bir hayalet beliriyordu; sonunda bu hayalet o kadar gerçek, o kadar ele avuca sığar bir hale geliyordu ki, Emma hayranlıkla sarsılıyor; fakat niteliklerinin bolluğu altında kaybolarak bir tanrıya döndüğü için, yine de onu bütün açıklığıyla hayalinde canlandıramıyordu. O hayalet, ay ışığında ve çiçeklerin güzel kokusu altında, balkonlarda ipek merdivenlerin sallandığı mavimtırak bir ülkede oturuyordu. Emma onu yanı başında hissediyor, geleceğini ve bir öpücükte kendisini alıp kaçıracağını sanıyordu. Sonra, kolu kanadı kırılmış, yine olduğu yere sırtüstü yuvarlanıyordu; çünkü bu belirsiz aşkın atılımları, onu, azgın zevk ve eğlence âlemlerinden daha fazla yoruyordu.

Şimdi artık içinde sızısı hiç dinmeyen ve her yeri kaplayan bir kırıklık duyuyordu. Ona sık sık celpler, damgalı kâğıtlar geliyor, fakat bunlara şöyle bir göz atıp geçiyordu. Artık yaşamamak, yahut uyanmaksızın hep uyumak istiyordu.

Büyük perhizin üçüncü perşembe günü, Emma Yonville'e dönmedi; gece maskeli baloya gitti. Kadife bir pantolonla kırmızı çoraplar giymiş, başına fiyonglu bir peruka ile yana eğdiği üç köşeli bir şapka geçirmişti. Bütün

gece trombonların azgın sesine ayak uydurarak zıpladı durdu; herkes etrafında halka oluyordu. Sabah olunca kendini tiyatronun girişinde, beş altı maskelinin arasında buldu. Bunlar, Léon'un hamal veya gemici kıyafetine girmiş olan arkadaşlarıydı, gidip bir yerlerde yemek yemekten söz ediyorlardı.

Etraftaki kahveler tıklım tıklım doluydu. Rıhtımda en adi cinsinden bir lokantayı gözlerine kestirdiler. Lokanta sahibi, bunlara dördüncü katta küçük bir oda açtı.

Erkekler bir köşeye çekilip fiskos ettiler; herhalde masraf hakkında konuşuyorlardı. Odada bir noter kâtibi, iki tıp talebesi ve bir de tüccar kâtibi vardı. Allah için, Emma'ya layık bir meclisti bu! Kadınlara gelince, daha seslerinden, hemen hemen hepsinin en aşağı cinsten olduğunu anlamakta gecikmedi. O zaman içine korku girdi, iskemlesini geri çekti ve gözlerini yere indirdi.

Ötekiler yemeğe koyuldular. Emma yemedi; alnı ateş gibi yanıyor, gözkapakları karıncalanıyor, derisi buz gibi soğuyordu. Balonun döşeme tahtalarını, sanki dans eden binlerce ayağın ritmik vuruşuyla hâlâ gümbürdüyormuş gibi, kendi kafasının içinde duyuyordu. Sonra, punç kokusuyla yaprak sigaralarının dumanı onu büsbütün sersemletti. Bayılıyordu; pencerenin önüne götürdüler.

Gün ağarmaya başlıyordu. Sainte-Catherine tarafında, solgun gökyüzünde büyük bir kırmızı leke genişliyordu. Kurşun rengi bağlamış nehir rüzgârla ürperiyordu. Köprülerin üzerinde kimsecikler yoktu; sokak fenerleri sönüyordu.

Emma, nihayet kendine geldi ve orada, hizmetçisinin odasında uyumakta olan Berthe'i düşündü. Fakat uzun demir çubuklarla yüklü bir at arabası, evlerin duvarına sağır edici bir madeni sarsıntı fırlatarak geçti.

Emma hemen oradan sıvıştı, balo kostümünü çıkarıp attı, Léon'a dönmesi gerektiğini söyledi ve nihayet *Boulogne* otelinde tek başına kaldı. Her şeye, hatta kendisine de tahammül edemez olmuştu. Bir kuş gibi uçup giderek, uzaklarda, lekesiz uzaklıklarda, bir yerlerde yeniden gençleşmeyi ne kadar istiyordu.

Otelden çıktı, bulvardan, Cauchoise meydanından, kenar semtten geçti. Bahçelere bakan iki yanı boş bir sokağa geldi. Hızlı yürüyordu, açık hava onu teskin ediyordu: kalabalığın suratları, maskeleri, kadriller, avizeler, lokantadaki yemek, o kadınlar, her şey, azar azar, rüzgârın önüne kattığı sis tabakaları gibi kayboldu. Sonra, tekrar *Kızıl Haç*'a döndü, duvarlarında *Nesle Kulesi*'nin resimleri asılı duran ikinci kattaki küçük odasında, kendini yatağın üzerine attı. Akşamın saat dördünde Hivert gelip kendisini uyandırdı.

Eve girer girmez, Félicité ona duvar saatinin arkasında kül rengi bir kâğıt gösterdi. Emma okudu:

"Mahkemenin icra yetkisi veren hükmü gereğince..."

Hangi hüküm? Gerçekten, bir gün önce başka bir kâğıt daha gelmişti, ama haberi olmamıştı ki. Şu kelimeleri okuyunca büsbütün şaşırdı kaldı:

"Kral, kanun ve adalet namına Madam Bovary'ye tebliğ olunur ki..."

Birçok satır atladı ve şunu gördü:

"*Yalnız yirmi dört saatlik bir süre içinde.*" Ne oluyor? "*Sekiz bin franklık bir meblağı ödemek.*" Hatta, biraz daha altında şunlar vardı: "*Kendisi, bütün kanuni yollardan ve özellikle mal ve eşyasının hacziyle zorlanacaktır.*"

Yapılacak ne vardı?.. Demek, yirmi dört saat sonra; yarın! Lheureux'nün herhalde kendisini yine korkutmak istediğini düşündü. Bütün dalaverelerini, hoş görünmelerinin amacını bir anda kavradı. Tutarın gereğinden fazla şişirilmiş olması içine biraz soğuk su serpiyordu.

Bununla birlikte, boyuna satın almak, parasını ödememek, borç para almak, senetler imzalamak, sonra, yeni bir vadeye bağlandıkça bedeli artan senetleri yenilemek suretiyle Emma, Lheureux efendiye karışık işlerinde kullanmak için sabırsızlıkla beklediği bir sermaye hazırlamıştı.

Emma, gayet serbest bir tavırla adamın karşısına çıktı.

— Biliyor musunuz başıma geleni? Herhalde bir şaka olmalı bu!

— Hayır.

— Nasıl hayır?

Ağır ağır ona döndü ve kollarını kavuşturarak:

— Benim, dedi; kıyamete kadar size pîr aşkına müteahhitlik ve bankerlik yapacağımı mı sanıyordunuz, hanımcığım? Cebimden çıkarıp verdiğim paraların yine cebime girmesi gerek, haksızlık etmeyelim!

Emma borcun miktarına itiraz edecek oldu.

— Ne yapalım, bu böyle! Mahkeme kabul etti! Elde hüküm var! Onu da size tebliğ ettiler. Zaten bunları yapan ben değilim, Vinçart.

— Acaba bir şeyler yapmanız...

— Hiçbir şey yapamam.

— Ama... yine de... bir düşünsek.

Emma her çareye başvurdu. Hiç haberi olmamıştı ki... Başına birdenbire gelmişti bu iş...

Lheureux, alaylı bir selamla:

— Kabahat kimin? dedi. Ben ırgat gibi çalışıp dururken siz keyfinize bakıyordunuz.

— Ahlak dersi istemez!

— Ahlak dersinin kimseye zararı olmaz.

Emma küçüldü, yalvardı, hatta o küçük ve güzel beyaz elini dükkâncının dizleri üzerine koydu.

— Bırakın beni! Neredeyse beni baştan çıkarmaya kalkışacaksınız.

— Siz aşağılık bir adamsınız!

Dükkâncı gülerek:

— Oo, oo, pek ileri gidiyorsunuz, dedi.

— Sizin ne adam olduğunuzu herkese söyleyeceğim. Kocama diyeceğim ki...

— Öyle mi? Ben de bir şeyler göstereceğim kocanıza!

Lheureux kasasından, Vinçart'ın ıskontosu sırasında Emma'nın kendisine verdiği bin sekiz yüz franklık makbuzu çıkardı.

— O zavallı adamcağız sizin bu küçük hırsızlığınızı anlamaz mı sanıyorsunuz?

Emma, başına bir topuz inmişten daha beter, olduğu yere yığıldı. Lheureux pencere ile yazı masası arasında mekik dokurken, boyuna tekrarlıyordu.

— Evet, göstereceğim ona bu makbuzu... göstereceğim ona...

Sonra, kadına yaklaştı ve tatlı bir sesle:

— Biliyorum, dedi; hoş bir şey değil bu; fakat hiç kimse de bu yüzden ölmemiştir alt tarafı. Mademki paramı iade etmek için bundan başka çareniz yok...

Emma kollarını büke büke:

— Ama nereden bulacağım, dedi.

— Adam sen de! Bu kadar dostunuz var!

Kendisine öyle keskin ve korkunç bir tarzda bakıyordu ki, Emma iliklerine kadar titredi.

— Size söz veriyorum, imzalayacağım...

— Bıktım, usandım artık imzalarınızdan!

— Yine satacağım...

Omuz silkerek:

— Haydi canım siz de! dedi. Satacak neyiniz var ki?

Ve dükkâna açılan küçük pencereden seslendi:

— Annette! 14 numaranın üç kuponunu unutma sakın.

Hizmetçi kız geldi; Emma bunun manasını anladı ve "kovuşturmayı durdurmak için ne kadar para lazım olduğunu" sordu.

— Çok geç artık.

— Ama size binlerce frank, tutarın dörtte birini, üçte birini, hemen hemen tümünü getirecek olursam?

— Olmaz artık. Yararı yok!

Onu usulca merdivene doğru itti.

— Mösyo Lheureux, size yalvarırım, birkaç gün daha sabredin!

Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

— Hoppala! Şimdi de ağlama faslı!

— Beni mahvediyorsunuz!

— Vız gelir bana, dedi ve kapıyı kapadı.

VII

Ertesi gün, icra memuru Hareng efendi, haciz zaptını tutmak üzere iki şahitle birlikte eve geldiği zaman, Emma acısını bağrına bastı.

Adamlar, Bovary'nin muayene odasından işe başladılar. *Meslek âleti* saydıkları kurukafayı deftere kaydetmediler; fakat mutfakta tabak çanağı, tencereleri, iskemleleri, şamdanları ve yatak odasında da etajerdeki bütün ufak tefekleri saydılar. Fistanları, iç çamaşırını, tuvalet odasını gözden geçirdiler. Emma'nın hayatı, en gizli köşelerine kadar, otopsi yapılan bir ceset gibi, bu üç adamın gözleri önüne boylu boyunca serildi.

Düğmeleri iliklenmiş daracık siyah elbisesi, beyaz kravatı, çok gergin subyeleri ile Hareng efendi, zaman zaman:

— Müsaade eder misiniz, Madam? Müsaade eder misiniz? deyip duruyordu.

Sık sık, hayranlıkla:

— Çok hoş!.. Çok güzel! diyordu.

Sonra, kalemini sol eliyle tuttuğu bir bağa hokkaya batırarak yazmaya koyuluyordu.

Evin katlarını bitirdikten sonra, tavan arasına çıktılar.

Rodolphe'un mektuplarını Emma orada bir çekmeceye kilitlemişti. Açmak icap etti.

Hareng efendi, halden anlayan bir gülümsemeyle:

— Ah, mektuplar! dedi. Fakat, müsaade ediniz, zira içinde başka bir şey bulunup bulunmadığından bizzat emin olmalıyım.

İçindeki Napoléon altınlarını düşürmek istiyormuş gibi kâğıtları yavaşça eğdi. Emma vaktiyle kalbini çarptıran o kâğıtlara, parmakları sümüklüböcek gibi kırmızı ve gevşek o iri elin dokunduğunu görünce tiksindi.

Nihayet gittiler. Félicité içeriye girdi. Emma onu Bovary'yi oyalamak için gözcülük etmeye göndermişti; ikisi bir olup haciz muhafızını damın altına yerleştirdiler, o da oradan kımıldamayacağına söz verdi.

Emma o akşam Charles'ı düşünceli buldu. Yüzünün çizgilerinden suçlamalar sezerek, hafakan dolu bakışlarını ondan ayırmıyordu. Sonra gözleri, Çin ekranlarıyla süslü ocağa, geniş perdelere, koltuklara, hayatının tatsızlığına lezzet katmış olan bütün o eşyaya ilişince, içini vicdan azabı, daha doğrusu uçsuz bucaksız bir pişmanlık kaplıyor, bu da tutkusunu yok edeceğine, büsbütün şahlandırıyordu. Charles, iki ayağını ocağın demirlerine dayamış, rahat rahat kütükleri karıştırıyordu.

Bir an geldi, muhafız, gizlendiği yerde sıkılmış olacak ki, birazcık gürültü etti:

Charles:

— Yukarda biri mi dolaşıyor? dedi.

— Hayır, bir küçük pencere açık kalmış herhalde, rüzgârdan sallanıyor.

Emma, ertesi pazar günü, ismini bildiği bankerleri görmek maksadıyla Rouen'a gitti. Bunlar ya kıra gitmişlerdi, yahut geziye çıkmışlardı. Fakat yılmadı, rast getirebildiklerinden para istedi. Paraya acele ihtiyacı vardı, işi olur olmaz iade edecekti. Bazıları alay etti: kimse razı olmadı.

Saat ikide Léon'un evine gitti, kapıyı vurdu. Kimse açmadı. Nihayet Léon göründü.

— Seni hangi rüzgâr attı böyle?

— Rahatsız mı ettim?

— Hayır... ama...

Ev sahibinin eve "kadın" almasından hoşlanmadığını itiraf etti.

Emma:

— Sana diyeceklerim var, dedi.

Léon elini anahtara attı. Emma, durdurdu.

— Hayır, burada olmaz, bize gidelim.

Boulogne otelindeki odalarına gittiler.

Emma, gelir gelmez bir bardak dolusu su içti. Çok solgundu:

— Léon, dedi; bana yardım edeceksin.

Sımsıkı yakaladığı iki elini sarsarak, ilave etti:

— Dinle beni, sekiz bin frank lazım bana!

— Sen delirmişsin!

— Henüz değil.

Arkasından hemen, haciz hikâyesini anlatarak, ne berbat bir vaziyette olduğunu izah etti; zira Charles hiçbir şeyin farkında değildi: kaynanası kendisinden nefret ediyordu, Rouault Baba'nın elinden bir şey gelmezdi; fakat o, yani Léon, bu çok lüzumlu parayı bulmak için hemen paçaları sıvamalıydı.

— Ama nasıl olur?..

Emma:

— Amma da bayağı adammışsın! diye haykırdı.

O zaman Léon, aptal aptal:

— Sen de işi fazla büyütüyorsun, dedi. Belki bin *écu* kadar bir para ile herif yatışır.

Demek hemen teşebbüse geçmek lazımdı. Üç bin frank bulmak pek olmayacak şey değildi. Zaten, kendi yerine Léon da pekâlâ borca girebilirdi.

— Git! Dene! Lazım! Koş!... Oh! Bir şeyler yap! Bir şeyler yap! Seni daha da seveceğim!

Léon çıkıp gitti, bir saat sonra döndü, suratı bir tören ağırbaşlılığı içinde:

— Üç kişiye gittim, dedi; ama boşuna!

Sonra ocağın iki ucuna karşılıklı oturup, hiç konuşmadan, hareketsiz kaldılar. Emma yerinde tepinerek omuz silkiyordu. Léon onun fısıldadığını duydu:

— Ben senin yerinde olsaydım, pekâlâ bulurdum.

— Nereden bulurdun!

— Senin noterlikten!

Ve gözlerini Léon'a dikti.

Alev alev yanan gözbebeklerinden cehennemi bir cüret fışkırıyor, gözkapakları şehvet ve cesaret verici bir tarzda birbirine yaklaşıyordu; öyle ki, genç adam kendisine suç işlemeyi öğütleyen bu kadının dilsiz iradesi karşısında sıfırı tükettiğini hissetti. O zaman korktu ve her çeşit izahın önüne geçmek için, eliyle alnına vurarak bağırdı:

— Morel bu gece dönecek! Ümit ederim ki benden esirgemez bunu (Morel, dostlarından biriydi, çok zengin bir tacirin de oğluydu), ben de yarın sana getiririm.

Emma bu ümidi onun hayal ettiği gibi sevinçle karşılar görünmedi. İşin içinde bir yalan olduğundan mı şüphe ediyordu? Sonra Léon kızararak devam etti:

— Ama, saat üçe kadar gelemezsem, beni artık bekleme, sevgilim. Artık gitmem gerek kusura bakma, Allahaısmarladık!

Elini sıktı, ama o el, ona pörsümüş gibi geldi. Emma'nın artık hiçbir şey hissedecek hali kalmamıştı.

Saat dördü çaldı; Emma, alışkanlıkların dürtüsüne bir makine gibi itaat ederek, Yonville'e dönmek üzere yerinden kalktı.

Hava güzeldi; güneşin bembeyaz bir gökyüzünde parıldadığı, martın berrak ve sert günlerinden biriydi. Yabanlıklarını giymiş Rouen'lılar, keyifli keyifli geziniyorlardı. Parvis meydanına geldi. İkindi ibadetinden çıkılıyordu; halk, bir köprünün üç kemeri altından akan nehir gibi, kilisenin üç büyük kapısından boşanıyordu ve kavas, bunların ortasında, bir kaya parçasından daha hareketsiz duruyordu.

O zaman Emma, önüne serilen geniş, fakat aşkından daha az derin bu büyük kubbe altına endişe içinde ve ümitle girdiği günü hatırladı ve peçesinin altında ağlayarak, sersemlemiş, sarsak, neredeyse bayılmak üzere, yürümeye devam etti.

Açılan bir arabalık kapısından çıkan bir ses:

— Varda! diye haykırdı.

Emma, samur kürk giymiş bir kibar zatın kullandığı iki tekerlekli bir aranın okları arasında yeri eşeleyen güzel bir siyah at geçsin diye durdu. Kim bu acaba? Emma onu tanıyordu... Araba hızlandı ve gözden kayboldu.

Ama önünden geçen adam, o idi, Vikont'tu! Emma dönüp baktı; sokak bomboştu. Kendisine öyle bir bitkinlik, öyle bir hüzün geldi ki, düşmemek için bir duvara dayandı.

Sonra içinden, "Belki aldandım" dedi. Aslında, ne olup bittiğini bilmiyordu. İçinden, dışından her şey onu yüzüstü bırakmıştı. Tarif edilmez uçurumlara rasgele yuvarlanarak, kendini mahvolmuş hissediyordu. Nitekim, *Kızıl Haç*'a gelip de, ecza ile dolu kocaman bir sandığın *Kırlangıç*'a yükletilmesine bakan Homais'ciği görünce adeta sevindi; eczacının elinde, karısına götürmek üzere bir mendile sardığı altı küçük francala vardı.

Madam Homais perhiz günlerinde tuzlu tereyağı ile yenilen, bu sarık biçiminde, küçük tıkız francaları pek severdi.

Bunlar, belki haçlı seferleri devrinden kalma, gotik çağı yiyeceklerinin son örnekleriydi; gürbüz Normandiyalılar, sofrada, meşalelerin sarı ışığı altında, tatlı şarap güğümleriyle dev gibi jambon ve sucuk yığınları arasında, yutulacak Mağribi kelleleri zannederek karınlarını bunlarla doldururlardı. Eczacının karısı da, dişlerinin pek bozuk olmasına rağmen, o tıkız francalaları, tıpkı eski Normandiyalılar gibi, kahramanca tıkır tıkır yerdi; bu nedenle, Mösyö Homais, şehre her inişinde, karısına bunlardan getirmeyi hiç ihmal etmezdi, hep Massacra sokağındaki meşhur börekçiden gidip alırdı.

Homais, *Kırlangıç*'a binmesine yardım etmek için elini Emma'ya uzatırken:

— Sizi gördüğüme pek sevindim, dedi.

Sonra, francalaları filenin kayışlarına astı, düşünceli ve Napoléon'vari bir tavırla, başı açık, kollarını kavuşturarak yerine oturdu.

Fakat kör adam, her defasında olduğu gibi, tepenin eteğinde peyda olunca:

— Doğrusu, dedi; idarenin bu kadar çirkin işlere göz yummasını bir türlü aklım akmıyor! Bu biçareleri yakalamalı ve bir işte çalışmaya zorlamalı. Terakki, şerefsizim, kaplumbağa adımıyla ilerliyor. Vahşet içinde yuvarlanıp duruyoruz.

Kör, arabanın kapısı kenarından, duvar halısının çividen kurtulmuş bir köşesi gibi sallanıp duran şapkasını uzatıyordu.

Eczacı:

— İşte, dedi; bir sıraca iltihabı!

Bu zavallıyı çoktandır tanıdığı halde, sanki ilk kez görüyormuş gibi davrandı, *dış tabaka*, *donuk tabaka*, *göz akı, yüz biçimi* gibi kelimeler mırıldandı ve sonra babacan bir tavırla:

— Dostum, diye sordu; bu korkunç illet sende çoktan beri mi var? Meyhanelerde kafayı çekeceğine, perhize girsen daha iyi olur.

Ona şarabın iyisini, biranın iyisini, rostonun iyisini tavsiye ediyordu. Kör, bir şarkı tutturmuştu; zaten pek budala görünüyordu. Nihayet, Mösyö Homais kesesini açtı.

— İşte sana beş santim, bana iki mangır geri ver, tavsiyelerimi unutma, faydasını görürsün.

Hivert, bu nasihatlerin tesirinden şüphe ettiğini açıkça söylemek cesaretinde bulundu. Fakat eczacı, kendi tertibi olan iltihap geçirici bir merhemle herifi bizzat iyi edeceğine dair teminat verdi, adresini de söyledi:

— Mösyö Homais, kapalı pazaryerinin yanında, herkes tanır.

Hivert:

— Öyleyse, karşılık olarak sen de *palyaçoluk* et bize bakalım, dedi.

Kör, dizleri üzerine çöktü, başını geriye attı, yeşilimtırak gözlerini fıldır fıldır döndürerek, dili dışarıda, iki eliyle midesini ovuşturmaya başladı. Aynı zamanda, aç kalmış bir köpek gibi, bir çeşit boğuk uluma tutturdu. Emma, tiksinti içinde, ona omzunun üzerinden bir beş franklık fırlattı. Bütün serveti bundan ibaretti. Onu böyle fırlatıp atmayı hoş bir hareket sayıyordu.

Araba tekrar yürümeye başlamıştı ki, Mösyö Homais, birdenbire pencereden dışarıya sarkarak bağırdı:

— Unlu şeyler, sütlü şeyler yemek yok! Cildiniz üzerine yünlü şeyler giyin, iltihaplı yerleri ardıç tohumu tütsüsüne tutmak lazım!

Gözlerinin önünde geçip giden tanıdık şeylerin manzarası, Emma'yı o andaki ıstırabından yavaş yavaş uzaklaştırıyordu. Üzerine dayanılmaz bir yorgunluk çökmüştü. Evine, afallamış, cesareti kırılmış, adeta uyuklayarak geldi.

Kendi kendine:

— Başa gelen çekilir, diyordu. Hem sonra, kim bilir? Niçin beklenmedik bir olay birdenbire patlak vermesin? Lheureux bile pekâlâ ölebilir.

Sabahın saat dokuzunda, meydandan gelen seslerin gürültüsüyle uyandı. Pazaryerinin etrafında bir kalabalık toplanmış, bir direğe asılı kocaman bir ilanı okuyordu. Emma, Justin'in bir taşın üstüne çıkarak ilanı yırttığını gördü. Fakat, tam o sırada, kır bekçisi çocuğu ensesinden yakaladı. Mösyö Homais eczaneden çıktı, Lefrançois Anne'nin kalabalığın ortasında nutuk verir gibi bir hali vardı.

Félicité:

— Madam! Felaket! dedi.

Zavallı kız, heyecanlar içinde, kapıdan kopardığı sarı bir kâğıdı hanımına uzatıyordu. Emma bir bakışta, bütün mobilyasının satılığa çıkarıldığını okudu.

O zaman sessizce birbirlerine bakıştılar. Hizmetçi ile hanımı birbirlerinden sır saklamazlardı. Nihayet Félicité içini çekerek:

— Ben sizin yerinizde olsam, Madam, dedi; Mösyö Guillaumin'e giderim.

— Sahi mi?

Bu sualin anlamı şuydu:

— Uşak vasıtasıyla evin durumunu biliyorsun, acaba evin efendisinin benden söz ettiği olur muydu hiç?

— Evet, Madam, gidin, iyi edersiniz.

Giyindi, siyah fistanının üstüne kara benekli pelerinini geçirdi. Kimse görmesin diye (çünkü meydanda hâlâ kalabalık vardı), dere boyundaki patikadan kasaba dışına çıktı.

Noterin parmaklığı önüne geldiği zaman, nefes nefeseydi. Gökyüzü kapanıktı ve biraz kar yağıyordu.

Çıngırak çalınınca, Théodore, kırmız yeleği ile sahanlıkta göründü. Eski bir tanıdığıymış gibi, adeta laubali bir tavırla gelip kapıyı açtı ve Emma'yı yemek odasına götürdü.

Duvardaki rafı dolduran bir kaktüsün altında büyük bir çini soba horulduyordu. Meşe kâğıdı kaplanmış duvarlara, siyah çerçeveler içinde Steuben'in *Esmeralda*'sı ile Schopin'in *Putiphar*'ı asılmıştı. Sofra hazırdı, iki gümüş ısıtacak, billur kapı tokmakları, parke ve mobilyalar, her şey, titiz İngilizlere özgü bir temizlik içinde pırıl pırıl parlıyordu; pencere camları, bütün köşelerine renkli camlar yerleştirilerek süslenmişti.

Emma:

— İşte yemek odası buna denir, diye düşündü; bana da böyle bir tanesi lazım.

Noter içeriye girdi, sol eliyle dallı robdöşambrını vücuduna bastırırken, öbür eliyle kahverengi kadifeden takkesini başından çıkarıp hemen tekrar yerine koyuverdi. Takke, ta arkadan uzatılarak dazlak kafayı çevreleyen üç sarışın perçemin uçlarının çıktığı sağ tarafa, afili bir tarzda oturtulmuştu.

Noter, Emma'ya oturulacak bir yer gösterdikten sonra, nezaketsizliğinden dolayı özür dileyerek öğle yemeğine oturdu.

Emma:

— Mösyö, size ricaya geldim... dedi.

— Ne hususta, Madam? Sizi dinliyorum...

Emma vaziyetini anlatmaya başladı.

Guillaumin efendi, kumaş taciriyle gizlice iş yaptığı için vaziyeti biliyordu. Kendisinden istenen ipotek karşılığı borçlanma işlerinde gereken parayı hep ondan alıyordu.

Demek, başlangıçta önemsiz, türlü türlü kimselere ciro edilen, uzun vadelere göre sıralanmış, mütemadiyen yenilenen senetlerin uzun hikâyesini (Emma'dan daha iyi) biliyordu. Tacir, bütün protestoları toplayarak, hemşerileri kendisini yırtıcı bir kaplan bilmesinler diye, dostu Vinçart'ı kendi adına gereken kovuşturmaya girişmekle görevlendirmişti.

Emma, hikâyesini anlatırken, Lheureux aleyhinde suçlamalarda bulunmaktan geri kalmıyor, noter bu suçlamalara zaman zaman, anlamı olmayan bir sözle cevap veriyordu. Pirzolasını yiyip çayını da içtikten sonra, çenesini, birbirine küçük bir altın zincirle bağlı iki elmas iğne geçirilmiş gök mavisi kravatı üzerine yasladı ve tatlımtırak, karışık anlamlı, garip bir tebessümle gülümsemeye başladı. Fakat, Emma'nın ayaklarının ıslak olduğunu görünce:

— Sobaya yaklaşsanıza, dedi; daha yukarıya, çini üzerine koyun ayaklarınızı.

Emma kirletmekten çekiniyordu. Noter, çapkın bir eda ile:

— Güzel şeyler zarar vermez, dedi.

O zaman Emma, adamı heyecanlandırmak istedi, kendi de heyecanlanarak, ona aile hayatının darlığını, sıkıntılarını, ihtiyaçlarını anlatmaya koyuldu. Noter anlıyordu bunu: zarif bir kadın! Yemeğine ara vermeden, tamamıyla Emma'ya doğru dönmüştü, öyle ki, dizi, tabanı soba üzerinde tüterek bükülen potinine değiyordu.

Fakat, Emma kendisinden bin *écu* isteyince dudaklarını büzdü, sonra, vaktiyle servetinin idaresini kendi üzerine almamış olmaktan çok üzüntü

duyduğunu söyledi, çünkü parayı değerlendirmenin, bir kadın için bile, çok elverişli, yüzlerce usulü vardı. Örneğin, Grumesnil kömür ocaklarına veya Havre'daki arsalara hemen hemen tam güven içinde mükemmel yatırımlar yapmak mümkündü. Böyle yapmış olsaydı, mutlaka kazanacağı akla sığmaz rakamlardan söz ederek, Emma'nın içindeki ateşi büsbütün körüklüyordu.

— Bana başvurmayışınızın nedeni neydi acaba?

— Bilemiyorum.

— Neydi, ha? Sizi o kadar korkutuyor muydum? Bilakis, asıl ben şikâyetçi olmalıyım! Birbirimizi pek az tanıyoruz! Ama ben size karşı içten bağlıyım. Ümit ederim ki, bundan kuşkunuz yoktur!

Elini uzattı, Emma'nın elini yakaladı, hırsla öptü, sonra dizinin üstünde tuttu; ona türlü diller dökerek, nazik nazik parmaklarıyla okşadı durdu.

Tatsız sesi, akan bir ırmak gibi, pısır pısır ediyordu; gözlüklerinin parıltısı arasından gözbebeğinden bir kıvılcım fırlıyor, elleri, kolunu okşamak için, Emma'nın yeni içinde ilerliyordu. Emma, yanağında kesik kesik bir soluma hissetti, bu adam onu fena halde rahatsız ediyordu.

Bir sıçrayışta ayağa kalktı:

— Mösyö, bekliyorum! dedi.

Birdenbire rengi atan noter sordu:

— Ne bekliyorsunuz?

— Parayı.

— Ama...

Sonra, patlak veren çok güçlü bir arzuya dayanamayarak:

— Peki, öyle olsun!.. dedi.

Robdöşambrına aldırış etmeden, dizlerinin üzerinde Emma'ya doğru sürükleniyordu.

— Kalın, yalvarırım! Sizi seviyorum!

Kadını belinden yakaladı.

Madam Bovary'nin yüzüne hemen kan hücum etti. Korkunç bir tavırla geri çekilirken haykırdı:

— Benim perişanlığımdan, utanmadan istifade etmeye bakıyorsunuz, Mösyö! Ben acınacak bir kadınım, fakat satılık değilim!

Çıktı.

Noter, gözleri kanaviçe işlemeli terliklerinde, şaşkın şaşkın kalakaldı. O terlikler, bir sevgilisinin hediyesiydi. Onlara baka baka avundu. Zaten, böyle bir serüvenin kendisini nerelere sürükleyeceği belli olmazdı.

Yolun akçakavakları altında sinirli adımlarla kaçarken, Emma söyleniyordu:

— Ne sefil adam! Ne alçak herif!.. Ne adilik! Başarısızlığının hayal kırıklığı, hakarete uğramış iffetinin öfkesini artırıyordu. Ona, alınyazısı kendisiyle uğraşıyor gibi geliyor ve bundan büsbütün gurur duyuyordu. Kendine karşı asla bu kadar saygı beslememiş, başkalarını böylesine hor görmemişti. İçinden gelen bir kavgacılık dürtüsü onu sürükleyip götürüyordu. Elinden gelse bütün erkekleri dövecek, suratlarına tükürecek, kemiklerini kıracaktı. Solgun, titremeler içinde, kızgın, yaşlı gözlerle boş ufku tarayarak, kendisini boğan kinden zevk alır gibi, hızlı adımlarla dosdoğru yürümeye devam ediyordu.

Evini görür görmez, kendisine bir uyuşukluk geldi. Artık ilerleyemez olmuştu; ama, lazımdı; zaten nereye kaçabilirdi?

Félicité kapıda bekliyordu:

— Ne oldu? diye sordu.

Emma:

— Olmadı, dedi.

Baş başa vererek, bir çeyrek saat, Yonville'de ona yardım etmesi mümkün olan değişik kimseleri gözden geçirdiler. Fakat Félicité hangi ismi söylerse, Emma:

— Hiç olacak şey mi, diyordu; istemezler.

— Mösyö de neredeyse eve dönecek.

— Biliyorum... Beni yalnız bırak.

Her çareye başvurmuştu. Artık yapılacak bir şey kalmamıştı; Charles döner dönmez, ona artık:

— Çekil oradan, demeliydi; üstünde yürüdüğün bu halı artık bizim değil. Evinde, artık ne eşyan var, ne bir iğnen, ne de bir çöpün, seni ben bu duruma getirdim, zavallıcık!

O zaman kocası bir hıçkırık koparacak, sonra kana kana ağlayacak, nihayet, şaşırması geçince, affedecekti.

Emma dişlerini gıcırdatarak mırıldandı:

— Evet, affedecek beni, beni tanıdığından dolayı kendisini mazur göreyim diye bana bir milyon vermeyi bile az bulan bu adam, affedecek beni... Asla! Asla!

Bovary'nin kendisine üstün oluşu fikri Emma'yı çileden çıkarıyordu. Ama, ister itiraf etsin, ister etmesin, ya az sonra, yahut yarın, felaketi öğrenmemesine imkân yoktu; o halde o korkunç sahneye hazır olmak ve kocasının gönül yüceliğine katlanmak gerekecekti. Tekrar Lheureux'ye gitmek aklına geldi: neye yarar? Babasına mektup yazmak; çok geç kalmıştı; o anda belki de ötekinin arzusunu reddettiğine pişman olmaktaydı ki, ağaçlıklı yoldan bir atın tırısla geldiğini duydu. Bu, Charles'dı. Bahçe kapısını açtı, yüzü kireç gibi bembeyaz kesilmişti. Emma, kendini merdivene attı, meydandan hızlı hızlı uzaklaştı, kilisenin önünde Lestiboudois ile konuşan belediye başkanının karısı, onun tahsildarın evine girdiğini gördü.

Hemen koşup Madam Caron'a haber ulaştırdı. Her iki hanım, tavan arasına çıktılar ve sırıkların üzerine asılmış çamaşırların arkasına gizlenerek, Binet'nin evinin içini rahatça görecek şekilde yerleştiler.

Binet, tavan arasındaki odasında, tek başına, hilaller ve iç içe oyulmuş kürelerden meydana gelmiş, bütünü dikilitaş gibi dimdik ve hiçbir işe yaramayan o tanımlanamaz fildişi işlerinden birini tahta üzerine kopya

etmekle meşguldü; son parçayı da ele almış ve amacına yaklaşmıştı! Atölyesinin alacakaranlığında, elindeki aletten, tıpkı dörtnala kalkmış bir atın nallarından püskül püskül çıkan kıvılcımlar gibi, sarı bir toz uçuşuyordu. İki tekerlek de dönüyor, uğulduyordu. Binet, çenesi gerdanına yaslanmış, burun delikleri açılmış, gülümsüyor, herhalde zekâyı kolay güçlüklerle eğlendiren ve ötesinde hayal edilecek hiçbir şeyin bulunmadığı bir eserle uyuşturan bayağı uğraşlara özgü, eksiksiz bir saadet içinde yüzüyor gibiydi.

Madam Tuvache:

— Ah, işte geldi, dedi.

Fakat torna yüzünden, ne söylediğini işitmek pek mümkün değildi.

Nihayet hanımlar, *frank* kelimesini duyar gibi oldular ve Tuvache Anne, yanındakinin kulağına hafifçe fısıldadı:

— Vergilerini geciktirmek için rica ediyor.

— Görünüş bu.

Kadınlar Emma'nın, duvarlardaki peçete halkalarına, şamdanlara, tırabzan yuvarlaklarına bakarak, bir aşağı bir yukarı dolaştığını gördüler; Binet memnun bir tavırla, sakalını sıvazlıyordu.

Madam Tuvache:

— Acaba adama bir şey sipariş etmek için mi geldi? diye sordu.

Komşusu cevap verdi:

— Hiçbir şey sattığı yok ki!

Tahsildar, sanki hiçbir şey anlamıyormuşçasına, gözlerini dört açarak dinliyor gibiydi. Emma, gayet nazik, yalvarır gibi konuşuyordu. Nihayet yaklaştı; göğsü kalkıp iniyordu; artık konuşmuyorlardı.

Madam Tuvache:

— Acaba adama cilve mi ediyor? diye sordu.

Hiç şüphe yok, tahsildara iğrenç bir teklifte bulunuyordu; Binet, cesur bir adamdı, Bautzen'de, Lutzen'de çarpışmış, Fransa'daki vuruşmalara katılmış, hatta nişan alacaklar listesine girmişti, birdenbire, yılan görmüş gibi:

— Madam, düşündüğünüz şeye bakın! diye haykırarak, bir hayli geriledi.

Madam Tuvache:

— Böyle karıları kırbaçlamalı! dedi.

Madam Caron:

— Peki, nerede şimdi? diye sordu.

Zira Emma, bunlar konuşulurken gözden kaybolmuştu; sonra, büyük caddeye çıktığını, mezarlığa gidecekmiş gibi sağa saptığını fark edince, türlü türlü tahminler yürüttüler.

Emma, sütninenin evine varır varmaz:

— Rollet Anne, dedi; boğuluyorum, çözün şu bağları.

Kendini yatağın üzerine attı; hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Rollet Anne, üzerine bir eteklik örttü, yanında ayakta durdu. Emma'nın cevap vermediğini görünce de, kadıncağız uzaklaşıp, çıkrığa gitti ve keten eğirmeye başladı.

Emma, Binet'nin tornası dönüyor sanarak:

— Yeter! Durdurun şunu!.. diye mırıldandı.

Sütnine, kendi kendine:

— Acaba kim rahatsız etti onu? Neden buraya geldi?.. diye düşünüyordu.

Emma, onu evinden kovan bir çeşit korkunun etkisiyle buralara kadar koşup gelmişti.

Sırtüstü uzanmış, hareketsiz, gözleri sabit, budalaca bir inatla dikkatini toparlamaya çalıştığı halde eşyayı ancak belli belirsiz ayırt edebiliyordu. Duvarın badanası dökülmüş yerlerini, uç uca tüten iki odunu, başının üstendeki kirişin yarığında yürüyen uzun bir örümceği seyrediyordu. Nihayet, zihnini toparladı. Hatırlıyordu... Bir gün, Léon ile birlikte... Ah!

Ne kadar uzakta kalmıştı bu hatıra... Güneş, ırmağın üzerinde parlıyordu, filbaharlar buram buram kokuyordu... O zaman kendini, kaynayan bir sel gibi hatıralarına kaptırınca, çok geçmeden dünkü günü hatırlayabildi.

— Saat kaç? diye sordu.

Rollet Anne dışarıya çıktı, sağ elinin parmaklarını gökyüzünün daha aydınlık tarafına doğru kaldırdı ve yavaş yavaş içeriye girerek:

— Nerdeyse üç olacak, dedi.

— Ah, teşekkür ederim! Teşekkür ederim!

Çünkü gelecekti. Mutlaka gelecekti! Parayı tedarik etmişti herhalde. Ama burada olduğunu bilmediği için, belki öbür tarafa gidecekti; sütnineye, bir koşu eve kadar gidip onu buraya getirmesini rica etti.

— Acele ediniz!

— Ama, hanımcığım, gidiyorum, gidiyorum işte!

Şimdi, neden her şeyden önce onu düşünmediğine şaşıyordu. Dün, söz vermişti, sözünü tutmamazlık edemezdi; kendini daha şimdiden Lheureux'nün dükkânında, yazı masasına üç banknotu sıralar görüyordu. Sonra, Bovary'ye olup bitenleri açıklayıcı bir masal uydurmak gerekecekti. Ne masalı?

Sütnine bir türlü geri dönmüyordu. Fakat, kulübede saat bulunmadığı için, Emma zamanın uzunluğunu gözünde fazla büyütmekten de çekiniyordu. Bahçede, adım adım, dört dört dönmeye başladı. Çit boyunca patikadan gidiyor, kadıncağızın bir başka yoldan dönmüş olacağını ümit ederek, hızla geri dönüyordu. Nihayet, beklemekten usanarak, bir türlü üstüne kondurmadığı kuşkuların saldırısı altında, orada bir yüzyıl mı, yoksa bir dakika mı beklediğini kestirmekten âciz, bir köşeye oturdu, gözlerini kapadı, kulaklarını tıkadı. Bahçe kapısı gıcırdadı: Emma bir sıçrayışta ayağa kalktı; fakat daha ağzını açmadan, Rollet Anne:

— Sizde hiç kimseler yok! dedi.

— Nasıl olur?..

— Hiç kimse! Mösyö ağlıyor. Sizi çağırıyor. Sizi arıyorlar.

Emma hiç cevap vermedi. Etrafına bakına bakına, kesik kesik soluyordu; köylü kadın ise, yüzündeki ifadeden korkmuş, delirdiğini sanarak, elinde olmadan, geri geri çekiliyordu. Emma, birdenbire alnına vurdu, bir çığlık kopardı, çünkü Rodolphe'un hatırası, karanlık bir gecede çakan büyük bir şimşek gibi, zihninde doğuvermişti. Ne iyi, ne ince, ne cömert insandı! Hem, şayet böyle bir hizmette bulunmakta tereddüt edecek olursa, o mahvolan aşklarını bir tek bakışla hatırlatarak, kendisini buna zorlamasını bilirdi. Böylece, az önce kendisini çileden çıkarmış olan şeye kendi ayağıyla teslim olmaya gittiğini bilmeden, böyle bir zilletin zerre kadar farkına varmadan, Huchette'in yolunu tuttu.

VIII

Yürürken kendi kendine: "Ne diyeceğim? Neresinden başlayacağım?" diye düşünüyordu. Yolda ilerledikçe, fundalıkları, ağaçları, tepedeki kamışları, ta ötedeki şatoyu tanıyordu. Kendini yeniden ilk sevgisinin heyecanları içinde buluyor, büzülüp kalmış olan yürekceğizi bu duygularla şevkle genişliyordu. Yüzüne ılık bir rüzgâr esiyordu; kar, eriyerek tomurcuklardan damla damla otlara düşüyordu.

Eskiden olduğu gibi, parkın küçük kapısından içeri girdi, sonra sık yapraklı iki sıra ıhlamur ağacının çerçevelediği tören avlusuna vardı. Ihlamurlar ıslık çalarak üzerine dallarını sallıyorlardı. Kulübelerindeki köpekler hep bir ağızdan havlıyorlar, sesleri ortalığı çınlattığı halde kimse meydana çıkmıyordu.

Manastırlarda veya hanlarda olduğu gibi, sıra sıra birçok odanın açıldığı, tozlu iri taşlar döşeli bir koridora varan, tahta tırabzanlı, dikine ve geniş bir merdivenden çıktı. Solda, uçta, en dipteki oda onun odasıydı. Parmaklarını kilidin üstüne koyduğu anda, birdenbire kuvvetten kesildi. Orada bulunmamasından korkuyor, bunu adeta temenni ediyordu, ama yine de bu onun son ümidi, son kurtulma şansıydı. Bir dakika kendi kendini dinledi; içinde bulunduğu zaruret, cesaretini kuvvetlendirdi, içeriye daldı.

Rodolphe, iki ayağını şöminenin pervazına dayamış, ateşin karşısında pipo içiyordu.

— Ha! Siz misiniz! dedi.

— Evet, benim... Size akıl danışmaya geldim, Rodolphe.

Rodolphe, bütün gayretine rağmen, ağzını açıp da bir şeyler söylemiyordu.

— Hiç değişmemişsiniz, her zamanki gibi güzelsiniz.

Emma, acı acı:

— Ah, dedi; talihsiz bir güzellik bu, dostum, onu hor görmenizden belli.

Rodolphe o zaman, daha iyisini uyduramadığı için, belirsiz deyimlerle özür dileyerek, neden o şekilde hareket etmiş olduğunu izaha başladı.

Emma sözlerine, sözlerinden daha çok da sesine ve şahsının görünüşüne kapılıverdi; öyle ki, ayrılışlarına dair anlattığı bahaneye inanır gibi göründü, belki de gerçekten inandı. Güya bu, bir üçüncü şahsın şerefi ve hatta hayatıyla sıkı sıkıya bağlı bir sırdı.

Emma, kederli gözlerle ona bakarak:

— Ne ise, dedi; çok ıstırap çektim ben.

Rodolphe, filozofça bir eda ile cevap verdi:

— Hayat böyledir işte.

— Bari ayrıldığımız günden beri sizinki iyi geçti mi?

— Ne iyi... ne de kötü.

— Hiç ayrılmasaydık belki daha iyi olurdu.

— Evet... belki!

Rodolphe'a yaklaşarak:

— Emin misin?

İçini çekti:

— Ah Rodolphe! Bilseydin!.. Seni çok sevmiştim!

İşte o anda elini yakaladı, tıpkı ziraat şenliğinde olduğu gibi, parmakları birbirine dolanmış, bir süre öylece kaldılar. Rodolphe bunu bir gurur meselesi yaparak, içlenmemek için kıvranıp duruyordu. Fakat Emma, onun göğsüne yaslandı ve:

— Sensiz yaşamamı nasıl isterdin? dedi. İnsan saadete alıştı mı vazgeçemiyor! Ben mahvolmuştum! Öleceğimi sandım! Bütün bunları anlatırım sana, görürsün. Oysa sen, benden kaçtın!

Çünkü Rodolphe, o erkeklere özgü korkaklıkla, üç yıldır, Emma ile karşılaşmamak için elinden geleni yapmıştı. Emma, sevdalı bir kediden

daha sokulgan, cana yakın baş hareketleriyle devam ediyordu:

— Başkalarını seviyorsun, itiraf et. Onlara hak veriyorum, aslına bakarsan. Onları mazur görüyorum; bana yaptığın gibi, onları da baştan çıkarmışsındır. Sen bir erkeksin! Kendini sevdirmek için her şeyin var. Ama yeniden başlayacağız, değil mi? Birbirimizi seveceğiz! Bak, artık gülüyorum, mutluyum!.. Konuşsana!

Fırtınalı yağmurdan bir mavi koncaya düşmüş su gibi bir damla gözyaşının titrediği bakışıyla, harikulade güzeldi.

Rodolphe onu çekip dizlerine oturttu, alacakaranlıkta son bir güneş ışınının altın bir ok gibi parıldadığı dümdüz saç örgülerini elinin tersiyle okşuyordu. Emma alnını eğiyordu; Rodolphe nihayet onu yavaşça, dudaklarının ucuyla gözkapaklarından öptü.

— Ama, sen ağlamışsın! Neden?

Emma hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Rodolphe bu hali aşkının boşalması sandı; sustuğu için de, bu sessizliği son bir utanç saydı ve o zaman:

— Ah, affet beni, dedi. Sen hoşlandığım tek kadınsın. Ben aptallık ettim, kötülük ettim! Seni seviyorum, daima da seveceğim! Nen var? Söyle bana!

Rodolphe diz çökmüştü.

Emma:

— Nem mi var?.. dedi. Ben mahvoldum, Rodolphe! Bana üç bin frank borç ver!

Rodolphe yavaş yavaş yerinden doğrulurken, yüzü de gittikçe ciddileşiyordu:

— Ama... ama...

Emma hızlı hızlı devam etti:

— Biliyorsun ki, kocam bütün servetinin idaresini bir notere bırakmıştı; adam kaçtı, gitti. Biz de borca girdik; müşteriler para ödemiyorlardı. Zaten tasfiye hesapları da henüz tamamlanmadı; ileride elimize para geçecek

tabii. Fakat bugün, üç bin frangımız olmadığı için, haciz koyacaklar; hem de şimdi, şu anda; ben de dostluğuna güvenerek buraya geldim.

Rodolphe, rengi birdenbire atarak: "Ah! Demek bunun için gelmiş!" diye düşündü.

Nihayet, gayet sakin bir tavırla:

— O kadar param yok, aziz Madam, dedi.

Yalan söylemiyordu. Aşkın üzerine düşen sağanaklardan en soğuğu ve en yıkıcısı para istemek olduğundan, böyle bir hayırlı iş yapmak genellikle hoşa gitmese bile, parası olsaydı, mutlaka verirdi.

Emma evvela ona birkaç dakika bakakaldı.

— Demek o kadar paran yok!

Birkaç defa tekrar etti:

— Demek o kadar paran yok!.. Kendimi bu yüz kızartıcı duruma düşürmemeliydim. Sen demek beni hiç sevmedin! Sen de başkalarından farklı değilsin!

Kendi kendini ele veriyor, kendini mahvediyordu.

Rodolphe kendisinin de "sıkıntıda" olduğunu söyleyerek, sözünü kesti.

Emma:

— Ah, dedi; sana acıyorum! Hem de ne kadar acıyorum, bilemezsin!..

Duvardaki silahlıkta parıldayan gümüş savatlı bir karabinaya gözü ilişince:

— Ama, dedi; insan bu kadar fakir olursa, tüfeğinin dipçiğini gümüşletmez! (Boulle saatini göstererek) Sedef kakmalı duvar saati de almaz, diye devam etti; kırbaçlarına altın suyuna batmış gümüş sap da taktırmaz!.. –Elini sürerek–Saatinin zincirine altından ıvır zıvır da asmaz! Ah, hiçbir şey eksik değil, odasında likör takımına varıncaya kadar; çünkü kendini seviyorsun, iyi yaşıyorsun, bir şaton, çiftliklerin, koruların var; sürek avına çıkıyorsun, Paris'e seyahat ediyorsun... –Şöminenin üzerindeki kol düğmelerini alarak– Bunlardan başka bir şeyciğin olmasa bile!.. diye

bağırdı; yalnız şu aptalca şeylerin en kıymetsizi bile, satınca para eder!.. Hayır, alacak değilim! Senin olsun!

İki kol düğmesini bir hayli uzağa fırlattı, düğmelerin altın zinciri duvara çarparak koptu.

— Ama, ben, sana her şeyimi verirdim, her şeyimi satardım, bir gülüş, bir bakış için, bana bir "Teşekkür ederim!" demeni işitmek için, ellerimle iş görürdüm, sokak ortasında dilencilik ederdim. Ama sen, sanki bana hiç azap çektirmemişsin gibi, şurada rahatça koltuğunda oturuyorsun, öyle mi? Sen olmasaydın, bunu bilmiş ol, ben mutlu yaşayabilirdim! Kim seni zorladı! Birisiyle bahse mi girdin? Ama yine de beni seviyordun, söylediğine bakılırsa... Az önce de diyordun bunu... Ah, keşke beni kovsaydın! Ellerimde hâlâ öpücüklerinin sıcaklığı var. Diz çökerek ölünceye kadar beni seveceğine yemin ettiğin yer, işte burası, şu halının üstü! Beni inandırdın, iki yıl, en muhteşem, en tatlı rüyalar içinde dolaştırdın beni!.. Ha! Seyahat projelerimizi hatırlarsın değil mi? Ah, mektubun, mektubun! Benim kalbimi parçaladı o! Sonra, ona tekrar geliyorum, o, zengin, mutlu, hür! Yalvararak ve bütün sevgimi getirerek, rasgele birinin yapacağı bir yardımı istemek için geliyorum ona, o ise beni itiyor, çünkü bu kendisine üç bin franga mal olacak!

Rodolphe, mütevekkil öfkelerin çoğu zaman bir kalkan gibi sarındığı tam bir sükûnetle:

— O kadar param yok, dedi.

Emma çıktı gitti. Duvarlar titriyor, tavan onu eziyordu; rüzgârın dağıttığı kuru yaprak yığınlarında tökezleyerek, ağaçlıklı uzun yoldan tekrar geçti. Nihayet, parmaklığın önündeki hendeğe geldi; açmak için öyle acele ediyordu ki, kilidin üzerinde tırnakları kırıldı. Sonra, yüz adım ötede, nefes nefese, yuvarlanmak üzereyken durdu. O zaman, başını döndürünce parkı, bahçeleri, üç avlusu ve cephesinin bütün pencereleriyle o kılı kıpırdamayan şatoyu bir daha gördü.

Şaşkınlıktan kendini kaybetmiş, damarlarından bütün kırı dolduran sağır edici bir müzik gibi yayıldığını sandığı yürek çarpıntısından başka, kendisinden artık tamamıyla habersiz, kalakaldı. Zemin, ayakları altında sudan daha yumuşaktı, yerdeki izler ise, ona, sahile vuran koyu renkli

muazzam dalgalar gibi göründü. Kafasının içinde hatıra ve fikir namına ne varsa, bir donanma gecesinin bin bir mehtap fişeği gibi, karmakarışık, bir hamlede fırlayıp gidiyordu. Babasını, Lheureux'nün yazıhanesini, oradaki odalarını, bir başka manzarayı görür gibi oldu. Deliriyordu, korktu, bulanık da olsa, zihnini toparlayabildi; çünkü, bu feci durumunun nedenini, yani para sorununu artık hatırlamıyordu. Ancak aşkı yüzünden ıstırap çekiyordu, can çekişirken, hayatlarının kanayan yaralarından akıp gittiğini hisseden yaralılar gibi, o da, ruhunun yalnız bu hatıradan boşaldığını duyuyordu.

Gece çöküyordu, kuzgunlar uçuşuyordu.

Birdenbire kendisine öyle geldi ki, ateş renginde kürecikler, çarpınca dağılan mermiler gibi havada patlıyor, dönüyor, dönüyor, sonra ağaçların dalları arasından kara saplanıp eriyordu. Bu mermilerin her birinin ortasında, Rodolphe'un yüzü gözüküyordu. Bunlar çoğalıyor, yaklaşıyor, Emma'nın içine nüfuz ediyordu; her şey kayboldu. Emma, evlerin, uzakta sis içinde parıldayan ışıklarını fark etti.

O zaman vaziyeti, bir uçurum gibi, karşısına çıktı. Göğsü parçalanacakmış gibi soluyordu. Sonra, ona adeta neşe veren bir kahramanlık coşkunluğu içinde, koşa koşa tepeden indi, inek kalasını, patikayı, ağaçlıklı yolu, pazaryerini geçti ve eczacının dükkânı önüne geldi.

Kimsecikler yoktu. İçeriye girmeye hazırlanıyordu; fakat çıngırağın sesine gelenler olabilirdi. Çitten içeri kaydı, nefesini tutarak, duvarları yoklaya yoklaya, mutfağın eşiğine kadar ilerledi. Orada, ocağın üstünde bir mum yanıyordu. Justin, kollarını sıvamış, içeriye yemek götürüyordu.

— Ha, yemek yiyorlar, dedi. Bekleyelim.

Justin mutfağa döndü. Emma camı tıkırdattı. Çocuk dışarı çıktı.

— Anahtar! Yukarının anahtarı, hani orada şeyler var...

— Nasıl!

Justin, gecenin kapkara fonu önünde beyazlığı büsbütün beliren yüzünün solgunluğundan hayrete düşmüş, ona bakıyordu. Emma ona harikulade güzel ve bir hayalet gibi haşmetli göründü; ne istediğini anlamadan korkunç bir şeyler sezdi.

Fakat Emma pesten, tatlı, karşı konulmaz bir sesle hemen devam etti:

— İstiyorum! Ver o anahtarı.

Aradaki bölme ince olduğundan, yemek odasında çatalların tabaklar üzerindeki şıkırtısı işitiliyordu.

Kendisini uyutmayan fareleri öldürmek lazım geldiğini iddia etti.

— Mösyö'ye haber vermek lazım.

— Hayır! Kal burada!

Sonra, sanki umursanacak bir şey değilmiş gibi:

— Şimdilik lüzum yok, ben ona söylerim. Haydi gidelim, sen ışık tut bana.

Laboratuvar kapısının açıldığı koridora girdi. Duvarın üzerinde "ardiye" etiketini taşıyan bir anahtar vardı.

Sabırsızlanan eczacı:

— Justin! diye bağırdı.

— Yukarı çıkalım.

Justin, peşi sıra geldi.

Anahtar kilidin içinde döndü ve Emma, dosdoğru üçüncü rafa gitti. Hafızası onu iyi yöneltiyordu. Mavi kavanozu yakaladı, tıpasını çıkardı elini içine daldırdı, bir avuç dolusu beyaz toz çıkardı ve hemen ağzına atıp yutmaya başladı.

Justin bağırarak üzerine atıldı:

— Durun!

— Sus! Yoksa gelirler...

Çocuk çırpınıyor, yardım çağırmak istiyordu.

— Kimseye bir şey söyleme, yoksa suçu efendine yükletirler!

Sonra birdenbire rahatlayarak, adeta yapılmış bir görevin huzuru içinde çıkıp gitti.

Charles, haciz haberiyle aklı başından gitmiş, eve döndüğü zaman, Emma az önce çıkmış bulunuyordu. Bağırdı, ağladı, bayıldı, fakat Emma dönmedi. Nerede olabilirdi? Félicité'yi Homais'lere, Tuvache'lara, Lheureux'nün dükkânına, *Altın Aslan*'a her tarafa gönderdi. Endişesi biraz hafifler gibi oldu mu, saygınlığının sıfıra indiğini, servetinin mahvolduğunu, Berthe'in istikbalinden hayır kalmadığını kavrıyordu. Ne sebeple?.. Bir şey bildiği yoktu! Akşamın saat altısına kadar bekledi. Nihayet, daha fazla duramayarak, Emma'nın Rouen'a gitmiş olacağı düşüncesiyle, anacaddeye çıktı, yarım fersah yürüdü, kimseye rast gelmedi, biraz daha bekledi, geri döndü.

Emma eve gelmişti.

— Ne oldu?.. Niçin?.. Anlat bana!..

Emma yazı masasına oturdu, bir mektup yazdı, altına günün tarihini ve saatini ilave ederek, yavaş yavaş mühürledi. Sonra, merasimli bir tavırla:

— Yarın okursun, dedi; o zamana kadar, rica ederim, bana bir tek şey sorma... Hayır, bir tek şey sorma!

— Ama...

— Ah, bırak beni!

Boylu boyunca yatağına uzandı.

Ağzında duyduğu buruk bir tatla uyandı. Charles'ı gördü ve gözlerini tekrar yumdu.

Acı duyup duymadığını kavramak için merakla kendini dinliyordu. Bir şey yoktu! Henüz hiçbir şey yoktu. Saatin tiktağını, ateşin gürültüsünü, yatağının yanında ayakta duran Charles'ın nefes alıp verişini işitiyordu.

— Ölüm de pek önemli bir şey değilmiş, diye düşündü. Uyuyacağım ve her şey bitecek!

Bir yudum su içti ve duvar tarafına döndü.

O berbat mürekkep tadı devam ediyordu:

— Susadım!.. Ah, çok susadım! diye içini çekiyordu.

Charles bir bardak su uzatırken sordu:

— Nen var?

— Bir şey değil!.. Aç pencereyi... boğuluyorum!

Birdenbire gönlü bulandı; o kadar ani oldu ki, yastığın altındaki mendili almaya zor vakit bulabildi.

Hızlı hızlı:

— Kaldır şunu, dedi; at şunu!

Charles boyuna soruyordu, o, cevap vermiyordu. Birazcık heyecana düşüp de kusmak korkusuyla, hareketsiz duruyordu. Ama yine de, ayaklarından kalbine kadar buz kesilmeye başladığını hissetti.

— Ah, işte başlıyor, diye mırıldandı.

— Ne diyorsun?

Hafakanlar içinde, sanki dilinin üstünde gayet ağır bir şey varmış gibi, boyuna çene kemiklerini aralayarak, başını tatlı bir hareketle döndürüp duruyordu. Saat sekizde kusmalar yeniden başladı.

Charles, küvetin dibinde, porselenin üstüne yapışmış bir nevi beyaz tortu bulunduğunu fark etti.

— Olur şey değil, dedi. Çok garip!

Emma kuvvetli bir sesle:

— Hayır, dedi; aldanıyorsun!

O zaman Charles elini yavaşça, adeta okşar gibi, midesi üzerine götürdü. Emma keskin bir çığlık kopardı. Charles, ürkerek geri çekildi.

Sonra, önce hafiften, inlemeye koyuldu. Şiddetli bir titreme ile omuzları sarsılıyordu. Yüzü, büzülmüş parmaklarını batırdığı çarşaftan daha beyaz kesilmişti! Düzensiz atan nabzı, şimdi adeta hissedilmiyor gibiydi.

Bir madeni buhar içinde donmuşa benzeyen morarmış yüzünden damlalar sızıyordu. Dişleri birbirine vuruyor, büyümüş gözleri etrafına bulanık bulanık bakıyor, bütün sorulara yalnız başını sallayarak cevap veriyordu; hatta iki üç kez gülümsedi bile. İniltileri yavaş yavaş daha da kuvvetlendi. Boğuk bir çığlık kopardı; kendini daha iyi hissettiğini, az sonra yatağından kalkacağını söyledi. Ama vücudu sarsılmaya başladı:

— Aman Allahım, ne feci şey! diye haykırdı.

Charles, kendisini diz üstü yatağın önüne attı:

— Söyle, ne yedin? Allah aşkına cevap ver!

Emma'nın o ana kadar hiç görmediği sevgi dolu gözleri ona bakıyordu.

Emma, artık zor çıkan bir sesle:

— Ne mi, dedi, orada... orada!..

Charles yazı masasına atıldı, mührü kopardı ve yüksek sesle okudu: "*Hiç kimse suçlanmasın...*" Durdu, elini gözlerinin üzerinden geçirdi, tekrar okudu.

— Nasıl! İmdat! Koşun buraya!

Yalnız bir tek kelimeyi tekrarlamaktan başka bir şey yapamıyordu: "Kendini zehirlemiş, kendini zehirlemiş!" Félicité, Homais'ye koştu, eczacı, meydandakileri birbirine kattı; Madam Lefrançois *Altın Aslan*'da olayı duydu; oradakilerden bazıları kalkıp komşularına haber verdiler ve kasaba, bütün gece uyanık kaldı.

Charles, perişan, kekeleye kekeleye, nerdeyse yere yuvarlanacak halde, odada dört dönüyordu. Eşyaya çarpıyor, saçlarını yoluyordu; eczacı, bu kadar korkunç bir manzarayla karşılaşacağını hiç aklına getirmemişti.

Mösyö Caniver ile Doktor Larivière'e mektup yazmak üzere eve döndü. Zihni allak bullak olmuştu; on beşten fazla müsvedde yaptı. Hippolyte, Neufchâtel'e hareket etti ve Justin, Bovary'nin atını öylesine mahmuzladı ki, hayvan onu, yorgunluktan bitkin ve yarı yarıya gebermiş, Bois-Guillaume tepesinde bıraktı.

Charles, tıp lügatini karıştırmak istedi, gözü seçemiyordu, satırlar dans ediyordu.

Eczacı:

— Sakin olun! diyordu. Sorun sadece kuvvetli bir panzehir vermektir. Zehir ne idi?

Charles mektubu gösterdi. Zehir, arsenikti.

Homais:

— Öyleyse, dedi; tahlilini yapmak lazım.

Çünkü, bütün zehirlenme olaylarında bir tahlil yapmak gerektiğini biliyordu; Charles, anlamadan cevap verdi:

— Ah, yapınız, yapınız! Kurtarınız onu!..

Sonra, Emma'nın yanına gelerek, yere, halının üzerine yığıldı, başını yatağın kenarına dayayarak hıçkırmaya başladı.

Emma:

— Ağlama, dedi. Az sonra artık seni üzmeyeceğim!

— Niçin? Kim seni zorladı?

— Öyle lazımdı, dostum.

— Mutlu değil miydin? Benim yüzümden mi? Elimden geleni yaptımdı ama!

— Evet... Doğru, sen iyisin, sen!

Elini yavaş yavaş kocasının saçları arasında gezdirdi. Bu temasın tatlılığı, kederini büsbütün artırıyordu; onu, hele kendisine en fazla sevgi gösterdiği bir anda kaybetmek düşüncesiyle, bütün varlığının ümitsizlikten yıkıldığını hissediyordu; çabucak karar vermek zorunluluğu zihnini allak bullak ettiği için, hiçbir çare bulamıyor, bilmiyor, cesaret edemiyordu.

Emma, bütün ihanetlerle, alçaklıklarla, kendisine azap veren sayısız arzularla artık alakası kalmadığını düşünüyordu. Şimdi artık kimseden

nefret etmiyordu; bir alacakaranlık karışıklığı zihnine çökmüştü, dünyanın bütün gürültülerinden ancak şu zavallı kalbin, uzaklaşan bir senfoninin son yankısı gibi tatlı ve belirsiz, kesik kesik şikâyetini işitebiliyordu.

Dirseğinin üzerinde doğrularak:

— Bana küçüğü getirin, dedi.

Charles sordu:

— Fenalaşmıyorsun, değil mi?

— Hayır! Hayır!

Çocuk, dadısının kolları arasında geldi. Ciddi, hâlâ düş görüyor gibi bir hali vardı, çıplak ayakları uzun geceliğinden dışarıya çıkıyordu. Karmakarışık olmuş odaya şaşkın şaşkın bakıyor ve eşyalar üzerinde yanan şamdanlarla kamaşan gözlerini kırpıyordu. Bu, herhalde, kendisine yılbaşı, yahut büyük perhiz sabahlarını hatırlatıyordu, çünkü o günlerde de böyle şamdanların ışığında erken erken uyandırılır ve hediyelerini almak için annesinin yatağına gelirdi. Nitekim sordu:

— Peki, nerede annem?

Herkesin sustuğunu görünce de:

— Ama benim küçük ayakkabımı göremiyorum, dedi.

Félicité, çocuğu yatağa doğru eğiyor, oysa o daima şömine tarafına bakıyordu.

— Sütnine mi aldı ayakkabımı? diye sordu.

Madam Bovary, zinalarını ve felaketlerini hatırlatan bu ismi duyunca, ağzına kadar gelen daha güçlü bir başka zehirden tiksinmişçesine, başını çevirdi. Bu arada Berthe'i yatağının üzerine koydular.

— Ah anneciğim, gözlerin ne kadar da büyümüş! Ne kadar da solmuşsun! Ne çok terliyorsun!..

Annesi ona bakıyordu.

Küçük, geri geri çekilerek:

— Korkuyorum, dedi.

Emma öpmek için elini yakaladı; çocuk çırpınmaya başladı.

Yatağın yanında hıçkıran Charles:

— Yeter! Alın götürün! diye bağırdı.

Sonra belirtiler bir aralık durur gibi oldu; çırpınmaları hafiflemiş gibiydi; Charles, onun her anlamsız sözüne, göğsünün biraz daha sakin her solumasına bakarak, ümide kapılıyordu. Nihayet, Canivet içeriye girince, ağlayarak kollarına atıldı.

— Ah, siz misiniz? Teşekkür ederim! Ne iyisiniz! Şimdi çok daha iyi. İşte bakın...

Meslektaşı hiç de aynı fikirde değildi, bizzat dediği gibi, *kestirme yoldan*, mideyi tamamıyla temizlemek için kusturucu bir ilaç verdi.

Emma çok geçmeden kan kustu. Dudakları daha fazla kısıldı. Elleri ayakları büzüldü, vücudunu koyu lekeler kapladı, nabzı parmakların altında gergin bir iplik, neredeyse kopacak bir harp teli gibi kayıyordu.

Sonra, korkunç bir tarzda bağırmaya başladı. Zehire lanetler savuruyor, küfür ediyor, acele etsin diye yalvarıyor, kendisinden daha çok can çekişen Charles'ın içirmeye uğraştığı her şeyi kaskatı kesilmiş kollarıyla itiyordu. Charles ayakta, mendili dudakları üzerinde, göğsü hırıltılar içinde ağlıyor, ta topuklarına kadar bütün vücudunu sarsan hıçkırıklardan boğuluyordu; Félicité odada oradan oraya koşup duruyordu; Homais hareketsiz, derin derin içini çekiyordu, Mösyö Canivet ise, her zamanki metanetini muhafaza etmekle birlikte yine de heyecanlanmaya başladığını hissediyordu.

— Vay canına!.. Peki ama, içindekilerini çıkardı, mademki sebep ortadan kalktı...

Homais:

— Neticenin de ortadan kalkması lazım, diyordu; bu aşikâr.

Bovary:

— Kurtarsanıza onu! diye haykırdı.

Nitekim Canivet, eczanın: "Belki bu şifa ile sona erecek bir had devredir" varsayımına kulak asmadan, hastaya teriak vereceği sırada, bir kırbacın şakladığı duyuldu; bütün camlar titredi, kulaklarına kadar çamura batmış üç atın var kuvvetleriyle göğüsleyerek uçurduğu bir posta arabası, bir sıçrayışta pazaryerinin köşesinden meydana çıktı. Doktor Larivière geliyordu.

Bir tanrı gökten inseydi bundan fazla heyecan yaratamazdı. Bovary ellerini havaya kaldırdı. Canivet her şeyi bıraktı, Homais, daha doktor içeriye girmeden önce, başındaki takkeyi çıkardı.

Doktor Larivière, Bichat'nın önlüğü altından çıkmış o büyük cerrahi *okuluna*, taassup derecesine varan bir aşkla sanatlarına bağlı, o sanatı vecd ile, dirayetle icra eden, artık soyu tükenmiş filozof hekimler nesline mensuptu! Öfkelendiği zaman hastanesinde her şeyi tir tir titretirdi. *Öğrencileri* kendisine öyle saygı ile bağlanırdı ki, hekimlik etmeye başlar başlamaz, elden geldiği kadar onu taklit etmeye çalışırlardı; nitekim civardaki şehirlerde hekimlik eden eski *öğrencilerinin* üzerinde de, onun merinos yününden uzun yeleği ile, kol ağızlarının düğmeleri çözülünce ıstırapların içine hemen dalmak istermiş gibi, hiç eldiven taşımayan o tombul ve çok güzel ellerini birazcık örten, geniş siyah frakına rast gelinirdi. Nişanları, unvanları, akademileri hor gören, fakirlere karşı misafirperver, cömert, babacan, fazilete inanmaksızın fazilet sahibiydi; şayet zekâsının inceliğinden bir iblisten korkar gibi çekinilmeseydi, bir ermiş sayılabilirdi. Neşterlerinden daha keskin olan bakışları, dosdoğru insanın ruhuna işler, iddialarla utanmalar arasından her çeşit yalanı sıyırıp çıkarırdı. Onda büyük bir yeteneğin, servetin, çalışma ile geçmiş kırk yıllık tertemiz bir meslek hayatı şuurunun bahşettiği babayani bir ihtişam vardı.

Ağzı açık, sırtüstü yatan Emma'nın ölüye benzeyen yüzünü görünce kaşlarını çattı. Sonra, Canivet'nin anlattıklarını dinler gibi görünerek, şahadetparmağını burun deliklerinin altında dolaştırdı ve:

— Âlâ, âlâ, diye tekrarladı.

Fakat omuzlarını ağır ağır oynattı. Bovary bunu gördü: Bakıştılar; acıların türlüsünü görmeye alışmış olan bu adam, kendini tutamadı ve gözlerinden göğsüne bir damla yaş düştü.

Canivet'yi yandaki odaya götürmek istedi. Charles peşlerinden geldi.

— Durumu çok kötü, değil mi? Acaba hardal lapası koysak? Siz o kadar hayat kurtardınız, bir çare bulun!

Charles iki koluyla adama sarılmış, göğsünün üstünde adeta kendinden geçmiş, şaşkın, yalvaran gözlerle ona bakıyordu.

— Metin ol, yavrucuğum, dedi; artık yapılacak hiçbir şey yok!

Ve Doktor Larivière arkasını döndü.

— Gidiyor musunuz?

— Yine geleceğim.

Arabanın sürücüsüne emir verecekmiş gibi dışarıya çıktı, tıpkı onun gibi, Emma'nın kendi gözleri önünde ölmesine pek meraklı olmayan Canivet efendi de yanındaydı.

Eczacı meydanda onlara yetişti. Mizacı itibariyle, meşhur kimselerin yanından ayrılmazdı. Nitekim, beraber yemek yemeyi kabul etmek suretiyle kendisine şeref vermesini Mösyö Larivière'den ısrarla rica etti.

Derhal, güvercin getirsin diye *Altın Aslan*'a, pirzola olarak nesi varsa alınsın diye kasaba, krema için Tuvache'a, yumurta içinde de Lestiboudois'ya adam gönderildi. Eczacı bizzat hazırlıklara yardım ediyor, Madam Homais de önlüğünün şeritlerini çeke çeke:

— Kusura bakmayın efendim, diyordu; bizim şu zavallı kasabada insan bir gün öncesinden haberi olmazsa...

Homais bir nefeste: "Ayaklı kadehler!" diye seslendi.

— Şehirde olsaydık, şöyle güzel bir paça dolması tedarik ediverirdik.

— Sus canım!.. Sofraya buyurun, doktor!

Eczacı ilk lokmalarından sonra, felakete dair bazı tafsilat vermeyi münasip gördü:

— İlkönce gırtlakta bir kuruluk var zannettik, sonra üst karın nahiyesinde dayanılmaz sancılar, bol bol kusmalar, koma.

— Peki, kendini nasıl zehirlemiş?

— Malumatım yok, doktor, hatta bu arsenik asidini de nereden tedarik ettiğini bilmiyorum.

O sırada, bir yığın tabak götürmekte olan Justin'i bir titremedir aldı.

Eczacı sordu:

— Nen var?

Genç adam, bu soru üzerine, her şeyi büyük bir gürültü ile yere düşürüverdi.

Homais bağırdı:

— Aptal! Beceriksiz! Eşek herif!

Fakat, hemen kendine hâkim olarak:

— Bir tahlile girişmek istedim, doktor, dedi; evvelemirde, bir tüp içinde dikkatle soktum...

Cerrah:

— Keşke boğazına parmaklarınızı soksaydınız! dedi.

Meslektaşı, kusturucu ilaç nedeniyle biraz önce gizlice kuvvetli bir zılgıt yediği için, susuyordu; küt ayak ameliyatı günlerinde hayli pervasızlık ve gevezelik eden Canivet'cik, şimdi pek mütevazı olmuştu, üstadı tasdik makamında hep gülümseyip duruyordu.

Homais, ziyafet sahibi olmanın gururu içinde, açılıp saçılıyordu. Bencil bir duygu ile kendi durumuna bakarak, Bovary'nin yürekler acısı vaziyeti de keyfini belli belirsiz artırmıyor değildi. Sonra doktorun orada bulunuşu da onu büsbütün coşturuyordu. Bütün bilgisini ortaya döküyor, kuduzböceği, upas,[30] mencenila, engerek yılanı hakkında gelişigüzel bilgiçlik ediyordu:

— Hatta bazı kimselerin pek sıkı bir tütsüden geçmiş kan sucukları yüzünden zehirlendiklerini, yıldırımla çarpılmışa döndüklerini bir yerlerde okudum, doktor! Galiba, eczacılık üstatlarından ve hocalarından birinin,

meşhur Cadet de Cassicourt'un kaleme aldığı mükemmel bir raporda görmüştüm!

Madam Homais, ispirto yakan o sallantılı aletlerden birini yakalamış, içeriye girdi; zira Homais kahveyi sofrada pişirmeye pek meraklıydı, zaten kahveyi hep kendi eliyle kavurur, kendi eliyle öğütür, kendi eliyle harmanını yapardı.

Şeker uzatırken:

— *Saccharum*, doktor, dedi.

Sonra, beden yapıları hakkında cerrahın düşüncesini öğrenmek merakıyla, bütün çocuklarını yemek odasına getirtti.

Nihayet, Mösyö Larivière'in gideceği sırada, Madam Homais, kocası hakkında kendisine akıl danışmak istedi. Akşam yemeğini yer yemez hemen uykuya başlamakla kanını pıhtılaştırdığından şikâyet etti.

— Uykusu, duygusuna engel değildir.

Doktor, kimsenin pek farkına varmadığı bu cinasa biraz gülümseyerek, kapıyı açtı. Fakat eczane hıncahınç doluydu. Hep küllere tükürmek âdetine bakarak karısının akciğer iltihabına yakalanmış olmasından korkan Mösyö Tuvache'tan; sonra, bazen pek şiddetli açlık duyan Mösyö Binet'den, kaşıntıları olan Madam Caron'dan, ikide birde başı dönen Lheureux'den, romatizma çeken Lestiboudois'dan, midesi ekşiyen Madam Lefrançois'dan güçbela yakayı kurtarabildi. Nihayet, arabaya koşulu üç beygir harekete geçti ve eczanedekiler, doktorun hiç de hatırseverlik göstermediğini söylediler.

Mösyö Bournisien, elinde mukaddes yağlarla pazaryerinden çıkıverince, kalabalığın dikkati bu sefer başka tarafa döndü.

Homais, prensiplerine bağlı bir adam olarak, papazları ölü kokusuna koşan kargalara benzetti; bir kilise adamı görmek hiç de hoşuna gitmiyordu, zira siyah cüppe ona kefeni hatırlatıyor, o da birinden korktuğu için ötekinden tiksiniyordu.

Bununla birlikte, Homais, *görevim* dediği şeyden kaçınmayarak, Mösyö Larivière'in gitmeden önce böyle hareket etmesini sıkı sıkıya tembih ettiği

Canivet ile birlikte, Bovary'nin evine döndü. Hatta, karısının itirazları olmasaydı, hayatın zorlu gereklerine alıştırmak için, bir ders, bir örnek, ileride belleklerinde yer edecek muhteşem bir tablo olsun diye iki oğlunu da birlikte götürecekti.

İçeriye girdikleri zaman oda, iç karartıcı bir görüntüyle doluydu. Beyaz bir peçete serilmiş dikiş masasının üstünde, yanan iki şamdanın ortasında, iri bir haçın yanında bir gümüş tabak içinde beş altı pamuk yumağı vardı. Emma, çenesi göğsüne yaslanmış, gözlerini alabildiğine açıyordu. Elceğizleri, can çekişenlerin bir an önce başlarına kefeni çekmek ister gibi yaptıkları o korkunç ve yumuşak hareketlerle, çarşafın üstünde sürükleniyordu. Charles heykel gibi solgun, gözleri kor gibi kıpkırmızı, hiç ağlamadan, yatağın ayakucunda, yüzünü ona dönmüş, ayakta duruyor, papaz ise, bir diziyle yere çökmüş alçak sesle bir şeyler mırıldanıyordu.

Emma yavaş yavaş yüzünü döndürdü ve birdenbire papazın omzundaki mor şalı görünce sevinir gibi oldu. Herhalde, eşi görülmemiş bir sessizlik havası içinde, başlamakta olan sonsuz huzur hayalleriyle, ilk mistik özlemlerinin kaybolmuş lezzetine yeniden kavuşuyordu.

Papaz yerinden doğrulup haçı aldı; Emma o zaman, susuzluktan içi yanıyormuş gibi boynunu uzattı, dudaklarını Tanrı-İnsan'ın vücuduna yapıştırarak, can çekişen bütün gücüyle, o ana kadar vermediği en büyük aşk öpücüğünü kondurdu. Sonra papaz, *Misereatur* ve *Indulgentiam* dualarını okudu, sağ elinin şahadetparmağını kutsal yağa batırdı ve sürmeye başladı; önce, bu alçak dünyanın bütün saltanatlarına hırsla dikilmiş gözlere, sonra ılık meltemle aşk kokularına düşkün burun deliklerine, sonra, yalan söylemek için açılmış, gururla inlemiş ve şehvetle bağırmış ağıza, sonra, tatlı temaslardan hoşlanan ellere, nihayet, arzularının tatminine koşarken vaktiyle pek hızlı giden, fakat artık kımıldayamayacak olan ayak tabanlarına sürdü.

Papaz parmaklarını sildi, yağa batırılmış pamuk kırıntılarını ateşe attı, can çekişen hastanın yanına oturup acılarını artık İsa'nın ıstıraplarıyla birleştirmesini ve kendini Tanrı'nın bağışlamasına terk etmesini söyledi.

Telkinlerini bitirirken, az sonra kendisini saracak olan ilahi şan ve şerefin bir sembolü olmak üzere, eline kutsallaştırılmış bir mum sıkıştırmayı

denedi. Çok kuvvetten düşmüş olan Emma; parmaklarını kapayamadı. Mösyö Bournisien olmasaydı, mum yere düşecekti.

Ama yine de rengi o kadar atmamıştı, sanki bu kutsamadan şifaya kavuşmuş gibi, yüzünde bir huzur anlamı vardı.

Papaz bu hali belirtmekten geri kalmadı, hatta Bovary'ye, Tanrı'nın, kurtuluşları için uygun gördüğü takdirde bazı kimselerin hayatını uzattığını anlattı; Charles da bir gün, tıpkı böyle ölmek üzereyken, onun aynı törenden geçtiğini hatırladı:

— Belki de ümitsizliğe düşmemek lazım, diye düşündü.

Nitekim Emma, rüyadan uyanıyormuşçasına, yavaşça ertafına bakındı, sonra, sözleri anlaşılır bir sesle, aynasını istedi ve gözlerinden iri yaşlar boşanıncaya kadar, bir süre üzerine eğilip kaldı. O zaman içini çekerek, başını geriye attı ve yastığın üzerine bıraktı.

Göğsü de sık sık inip kalkmaya başladı. Dili tamamıyla dışarıya çıktı; gözleri dönerken, sönmekte olan iki lamba fanusu gibi donuklaşıyordu, sanki, ruh bedenden kopmak için çırpınıyormuşçasına, azgın bir nefesle sarsılan kaburga kemiklerinin o korkunç hızlanması olmasa, şimdiden öldüğüne hükmedilebilirdi. Félicité, haçın önüne diz çöktü, eczacının bile dizlerinin bağı biraz çözülür gibi oldu. Bu arada Canivet dalgın gözlerle meydana bakıyordu. Bournisien, yüzü yatağın kenarına doğru eğilmiş, arkasında etekleri yerde sürünen uzun siyah cüppesiyle tekrar duaya başlamıştı. Charles, yatağın öbür tarafında, yere diz çökmüş, kollarını Emma'ya uzatıyordu. Ellerini yakalamış, sıkıyor, yüreğinin her atışında, yıkılan bir kalıntının tepkisi gibi titriyordu. Hırıltı şiddetlendikçe papaz ölüm duasını daha hızlı okuyordu. Dua, Bovary'nin kesik kesik hıçkırıklarına karışıyor ve bazen hepsi, bir matem çanı gibi çınlayan Latince hecelerin boğuk mırıltısı içinde kayboluyordu.

Ansızın sokaktan, yere sürünen bir sopa ile tahta kunduraların gürültüsü duyuldu; bir ses, şarkı söyleyen, kısık bir ses yükseldi:

"Güzel günde sıcak basar

Küçücük kız aşka susar."

Emma, çözük saçları ve iri iri açılmış sabit gözbebekleriyle, bir an için yeniden hayata kavuşmuş bir ceset gibi doğruldu.

"Tez toplamak için bir bir

Başakları, hem kaç kere,

Nanette'im durur, eğilir

Bu nimeti veren yere."

Emma:

— Kör! diye haykırdı.

Ve, biçarenin sonsuz karanlıklar içinden bir dehşet gibi dikilen çirkin yüzünü görüyormuş gibi, korkunç ve ümitsiz bir kahkaha ile katıla katıla gülmeye başladı.

"O gün rüzgâr pek yamandı

Kısa etek havalandı!"

Bir sarsıntı onu şilteye devirdi. Herkes yaklaştı. Emma artık hayatta değildi.

IX

Bir kimsenin ölümünden sonra, hiçliğin bu geri tepmesini kavramak ve inanmaya katlanmak o kadar zordur ki, ortalığa daima şaşkınlık gibi bir şey yayılır. Fakat Charles, hareketsiz kalışının farkına varınca:

— Elveda! Elveda!.. diye bağırarak, Emma'nın üzerine atıldı.

Homais ile Canivet onu odadan dışarı çıkardılar.

— Sakin olunuz!

Charles çırpınırken:

— Evet, diyordu; makul olacağım, kötü bir şey yapmayacağım. Ama bırakın beni! Onu görmek istiyorum! Karım o benim!

Ve ağlıyordu.

Eczacı:

— Ağlayın, diyordu; doğaya karşı gelmeyin, açılırsınız!

Charles bir çocuktan daha güçsüz, kendisini aşağıya, yemek odasına götürmelerine karşı durmadı. Mösyö Homais de çok geçmeden evine döndü.

İltihap geçirici merheme kavuşmak ümidiyle ta Yonville'e kadar sürüklenerek gelen ve yoldan her geçene eczacının nerede oturduğunu soran kör, meydanda karşısına çıktı.

— İyi, iyi! Sanki yapılacak başka işim kalmamış gibi! Ne yapalım, daha sonra gel!

Ve acele acele eczaneye girdi.

İki mektup yazması, Bovary'ye teskin edici bir ilaç hazırlaması, zehirlenmeyi gizleyecek bir yalan uydurması, *Fener* için bir makale kaleme alması gerekti. Havadis almak için kendisini bekleyen kimseler de cabasıydı. Yonville'lilerin hepsine, vanilyalı krema yaparken şeker yerine

arsenik kullandığı öyküsünü dinlettikten sonra, bir kez daha Bovary'nin evine yollandı.

Onu yalnız buldu (Mösyö Canivet az önce gitmişti), pencerenin yanına, bir koltuğa oturmuş, yemek odasının döşeme taşlarını şaşkın şaşkın seyrediyordu.

Eczacı:

— Şimdi törenin saatini bizzat tespit etmeniz gerek, dedi.

— Niçin? Ne töreni?

Sonra, ürkek bir sesle kekeledi:

— Hayır, olmaz, değil mi? Yanımda kalmasını istiyorum.

Homais, iş olsun diye, ıtır çiçeklerini sulamak için etajerdeki sürahiyi aldı.

Charles:

— Ah, teşekkür ederim, dedi; siz ne iyisiniz!

Eczacının bu hareketi onda o kadar hatıra canlandırmıştı ki, boğulur gibi oldu ve sözünü tamamlayamadı.

O zaman Homais, onu oyalamak için, biraz çiçekçilikten söz etmeyi uygun gördü; bitkilerin rutubete ihtiyacı vardı. Charles tasdik makamında başını eğdi.

— Zaten, havalar yakında düzelir.

Bovary:

— Ya! dedi.

Eczacı, yapacak başka bir şey bulamayınca, renkli camın küçük perdelerini yavaşça araladı.

— Bakın, dedi; Mösyö Tuvache geçiyor.

Charles bir makine gibi tekrarladı:

— Mösyö Tuvache geçiyor.

Homais ona tekrar cenaze hazırlıklarından söz etmeye cesaret edemedi; Charles'ı buna razı eden papaz oldu.

Muayene odasına çekildi, eline kalemi aldı ve bir süre hıçkıra hıçkıra ağladıktan sonra, yazdı:

"Beyaz ayakkabıları ve tacıyla birlikte, gelinlik elbisesi içinde gömülmesini istiyorum. Saçları omuzlarına dökülmelidir; biri meşeden, diğeri akajudan, bir diğeri de kurşun olmak üzere, iç içe üç tabuta konulmalıdır. Bana hiçbir şey söylenmesin, metin olacağım. Hepsinin üstüne büyük bir yeşil kadife serilsin. Böyle istiyorum. Dediğimi yapın!"

Bu işle uğraşanlar, Bovary'nin şairane fikirlerinden pek hayrete düştüler; eczacı derhal ona giderek:

— Bu kadife bana pek fazla gibi geliyor. Zaten, masraf...

Charles:

— Siz ne karışıyorsunuz? diye bağırdı. Bırakın beni! Siz onu zaten sevmezdiniz! Haydi gidin!

Rahip koluna girerek ona bahçede bir gezinti yaptırdı. Bu dünya işlerinin boşluğuna dair sözler söyledi. Tanrı büyüktü, iyiydi; hiç şikâyet etmeden iradesine itaat etmek, hatta kendisine şükreylemek lazımdı.

Charles ağzına gelen küfrü savurdu:

— Ben nefret ediyorum, o sizin Tanrınızdan!

Rahip göğüs geçirerek:

— İsyankârlık hâlâ içinizde, dedi.

Bovary uzaklaşmıştı. Duvar boyunca dizi dizi ağaçların yanı sıra iri adımlarla yürüyor, dişlerini gıcırdatıyor, lanetler savurarak gözlerini gökyüzüne dikiyordu; fakat bir tek yaprak bile kımıldamadı.

Yağmur çiseliyordu. Göğsü bağrı açık olan Charles nihayet titremeye başladı; içeri girip mutfakta oturdu.

Saat altıda meydanda bir teneke gürültüsüdür duyuldu. Bu, kasabaya dönen *Kırlangıç*'tı; Charles alnı cama dayalı, birbiri arkasından arabadan inen bütün yolculara baktı durdu. Félicité, yatsın diye salonda yere bir yatak serdi; Charles kendini yatağa attı ve uyudu.

Filozof olmasına rağmen, Mösyö Homais'nin ölülere saygısı vardı. Nitekim zavallı Charles'a hınç beslemeksizin, o gece üç cilt kitap ve not almak için bir defterle birlikte, cenazeyi beklemek üzere yine eve geldi.

Mösyö Bournisien oradaydı; yataklıktan çekilip dışarıya çıkarılmış olan karyolanın başucunda iki büyük mum yanıyordu.

Sessizlikten bıkıp usanan eczacı, bu "bahtsız genç kadın" hakkında bazı şikâyetlerde bulunmakta gecikmedi; papaz şimdi yapılacak şeyin onun için dua etmekten ibaret olduğu cevabını verdi.

Homais:

— Bununla birlikte, dedi; iki şıktan biri: ya (kilisenin dediği gibi) bağışlamaya kavuşarak ölmüştür, o takdirde bizim dualarımıza ihtiyacı yoktur; yahut tövbekâr olmadan (bu da zannımca din adamlarının deyimidir) vefat etmiştir; o zaman da...

Bournisien sert bir tavırla, yine de dua etmek gerektiğini söyleyerek, eczacının sözünü kesti.

Eczacı:

— Ama, dedi; Tanrı bizim gereksinimlerimizi bilir, dua neye yarayacak öyleyse?

— Nasıl! Dua mı? Siz Hıristiyan değil misiniz?

— Affedersiniz! Ben Hıristiyanlığa hayranımdır. Çünkü Hıristiyanlık evvela köleleri azat etmiştir, dünyaya ahlak getirmiştir...

— Mesele bu değil! Bütün kitaplar...

— Evet, evet, kitaplara gelince, açın da bakın tarihe; onları Cizvitlerin tahrif ettiğini herkes bilir.

Charles içeriye girdi, yatağa doğru ilerledi ve yavaşça perdeleri açtı.

Emma'nın başı sağ omzuna düşmüştü. Açık duran ağzının köşesi, yüzünün alt kısmında siyah bir delik gibiydi, ellerinin başparmakları ayaklarına doğru bükük duruyordu; bir çeşit beyaz toz yer yer kirpiklerine konmuştu. Gözleri, sanki örümcekler üzerine ağlarını örmüş gibi, yüzünün solgunluğu içinde kaybolmaya başlamıştı. Çarşaf, memelerinden dizlerine kadar çökük duruyor, sonra ayak parmaklarının ucunda yeniden yükseliyordu; Charles'a, sonsuz yığınlardan muazzam bir ağırlık cesede çöküyor gibi geldi.

Kilisenin saati ikiyi çaldı. Taraçanın dibinden, karanlıklarda akıp giden ırmağın derin fısıltısı duyuluyordu. Mösyö Bournisien, zaman zaman, gürültü ile burnunu siliyor ve Homais kalemini kâğıt üstünde gıcırdatıyordu.

— Haydi sevgili dostum, çekilin artık, bu manzara yüreğinizi parçalıyor!

Charles gidince, eczacı ile papaz tekrar tartışmaya başladılar. Biri:

— Voltaire'i okuyunuz, Holbach'ı okuyunuz, *Encyclopédie*'yi okuyunuz, diyordu.

Öbürü ise:

— *Birkaç Portekiz Yahudisinin Mektupları*'nı okuyunuz, diyordu. Eski hâkim Nicolas'ın *Hıristiyanlığın Sebep ve Hikmeti*'ni okuyunuz.

Hararetleniyorlardı, kıpkırmızı kesilmişlerdi, birbirlerini dinlemeden, aynı zamanda konuşuyorlardı; Bournisien bu kadar cüretkârlığa kızıyor, Homais bu kadar aptallığa hayret ediyordu. Tam birbirlerine küfürler savurmak kertesine gelmişlerdi ki, Charles tekrar ortaya çıktı. Sanki bir büyü onu çekiyordu. O da durmadan merdivenleri çıkıyordu.

Onu daha iyi görmek için tam karşısında duruyor, derinliği yüzünden artık ıstıraplı olmaktan çıkmış böyle bir seyredişte kendinden geçiyordu.

Aklına hep katalepsi hikâyeleri, manyetizma mucizeleri geliyordu; son derece isterse, belki onu diriltebileceğini düşünüyordu. Hatta bir defasında, cesedin üzerine eğildi ve yavaşça: "Emma! Emma!" diye haykırdı. Ağzından hızla çıkan nefesi, mumların alevini duvar üzerinde titretti.

Şafak vakti, Bovary Anne geldi; Charles onu öperken, tekrar gözyaşları döktü. İhtiyar kadın, tıpkı eczacının teşebbüs ettiği gibi, defin masrafları hakkında ona bazı öğütlerde bulunmaya kalktı. Charles o kadar öfkelendi ki, kadıncağız sustu, hatta oğlu kendisine derhal şehre inip gereken şeyleri satın alma işini havale etti.

Charles öğleden sonra hep tek başına kaldı; Berthe'i Madam Homais'ye götürmüşlerdi; Félicité, Lefrançois Anne ile yukarda, odadaydı.

Akşam olunca ziyaretler başladı. Charles hiç konuşmadan el sıkıyor, sonra şöminenin önünde geniş bir yarım daire halinde sıralananların yanına oturuyordu. Ziyaretçiler yüzleri yere eğilmiş, bacak bacak üstünde, arada bir derin göğüs geçirerek ayaklarını oynatıyorlardı; hepsi de can sıkıntısından patlıyordu; fakat hiçbiri ötekilerden önce kalkıp gitmek istemiyordu.

Homais (iki günden beri meydandan yalnız onun gelip geçtiği görülüyordu), saat dokuzda bir sürü kâfuru, aselbent ve güzel kokulu otlarla birlikte geldi. Kokuyu önlemek için de bir kap dolusu klor getirmişti. O sırada, hizmetçi kız, Madam Lefrançois ve Bovary Anne, Emma'nın etrafında döneniyorlar, onu giydirme işini tamamlıyorlardı. Uzun katı bezi, saten ayakkabılarına kadar örtecek biçimde üzerine çektiler.

Félicité hıçkırıyordu:

— Ah zavallı hanımcığım! Zavallı hanımcığım!

Han sahibesi içini çekerek:

— Bakın, diyordu; hâlâ da ne kadar güzel! Hani nerdeyse az sonra yerinden kalkacak gibi.

Başına tacını koymak için yeniden üzerine eğildiler. Başını biraz yukarıya kaldırmak icap ediyordu, tam o anda ağzından, sanki kusuyormuş gibi, kapkara bir sıvı yığını boşandı.

Madam Lefrançois:

— Ah Yarabbi! Elbisesi, dikkat edin elbiseye! diye bağırdı. –Eczacıya dönerek– Bize yardım etsenize, dedi. Yoksa korkuyor musunuz?

Eczacı omuz silkerek:

— Ben, korkmak mı? dedi. Neden korkacakmışım? Eczacılık tahsil ederken, Hôtel-Dieu'de türlüsünü gördüm. Teşrih amfisinde punç yapıp içerdik! Hiçlik bir filozofu korkutmaz; hatta, her zaman da dediğim gibi, bilime hizmet etsin diye, kendi cesedimi bile hastanelere bağışlamak niyetindeyim.

Papaz, eve varır varmaz, Mösyö'nün ne halde olduğunu sordu ve eczacının cevabı üzerine:

— Biliyorsunuz, dedi; yarası henüz pek taze.

O zaman Homais, herkes gibi sevgili bir eşi kaybetmek tehlikesine maruz bulunmadığı için papazı kutladı; bunun arkasından da papazların bekârlığı konusunda tartışma başladı.

Eczacı:

— Çünkü, diyordu; bir erkeğin kadınsız yaşaması doğal değildir. Öyle cinayetler görülmüştür ki...

Papaz:

— Behey Allah'ın akıllısı, diye cevap verdi; çoluk çocuğa karışmış bir adam, örneğin günah çıkartma işinde nasıl sır tutabilir?

Homais günah çıkartmaya da dil uzattı. Bournisien savundu; günah çıkartma sayesinde birçoklarının hak yoluna döndüklerini anlattı durdu. Birdenbire namuslu adam oluveren hırsızlara dair çeşitli fıkralar hikâye etti. Askerler vardı ki, kefaret mahkemesi önüne gelince gözlerini bağlayan bağların düştüğünü hissetmişlerdi. Fribourgs'da bir papaz vardı, o...

Daha anlatacaktı ama, karşısındaki uyuyordu. Sonra, kendisi de odanın fazla ağır havası içinde biraz tıkanır gibi olmuştu, gidip pencereyi açtı, gürültüsü eczacıyı uyandırdı. Ona:

— Alın bir tutam, dedi; alın, uykuyu açar.

Uzaklarda, bir yerlerden ardı arkası kesilmeyen köpek havlamaları geliyordu.

Eczacı:

— Bir köpek uluyor, işitiyor musunuz? diye sordu.

Papaz:

— Köpekler ölülerin kokusunu alırlarmış derler. Arılar da böyledir; onlar da sahipleri ölünce kovanlarını bırakıp giderlermiş...

Homais bu batıl inançlara itiraz etmedi, çünkü yeniden uykuya dalmıştı.

Daha gürbüz bir adam olan Bournisien, bir süre daha dudaklarını kıpırdattı durdu; sonra, çenesi yavaşça göğsüne yaslandı, kocaman kara kitabı elinden düştü, horlamaya başladı.

Göbekleri öne fırlamış, yüzleri şişmiş, somurtkan, o kadar çekişmeden sonra aynı insani güçsüzlük içinde karşı karşıyaydılar; yanlarında uyur gibi yatan ceset kadar hareketsizdiler.

Charles onları uyandırmadan, içeriye girdi. Bu, sondu, Emma'ya veda etmeye gelmişti.

Güzel kokulu otlar hâlâ tütüyordu. Mavimtırak buhar dalgaları pencerenin pervazı üzerinde içeriye dalan sisle karışıyordu. Gökte birkaç yıldız parıldıyordu; hoş bir geceydi.

Şamdanların balmumu iri damlalar halinde yatağın çarşafı üzerine düşüyordu. Charles, gözlerini sarı alevlerinin parıltısında yorarcasına, mumların yanmasına bakıyordu.

Bir ay ışığı kadar beyaz saten elbisenin üzerinde hareler titreşiyordu. Emma bunların altında kayboluyordu; Charles'a öyle geldi ki, Emma, kendinden dışarıya yayılarak eşyanın etrafında, sessizlikte, gecenin içinde, esen rüzgârda ve yükselen nemli kokularda eriyip kayboluyordu.

Sonra birdenbire, onu Tostes'taki bahçede, dikenli çite dayalı bir sıranın üzerinde, yahut Rouen'da, sokaklarda, evlerinin kapısı önünde, Bertaux'ların avlusunda görüyordu. Elma ağaçlarının altında dans eden delikanlıların neşeli kahkahalarını hâlâ duyuyordu; oda, saçlarından yayılan güzel koku ile dolmuştu ve elbisesi kollarının arasında bir kıvılcım çıtırtısı ile ürperiyordu. Bu kadın, aynı kadındı!

Böyle uzun zaman bütün o kaybolan saadetleri, Emma'nın tavırlarını, hareketlerini, sesinin yankısını hatırladı durdu. Bir yakınmanın peşi sıra daima bir başkası geliyor ve bu durum, yükselen bir denizin dalgaları gibi durmadan devam ediyordu.

Korkunç bir meraka kapıldı; yavaşça, parmaklarının ucuyla, titreye titreye, örtüsünü kaldırdı. Ama öyle bir dehşet çığlığı kopardı ki, odadakiler uyandı. Onu aşağıya, yemek odasına götürdüler.

Sonra Félicité geldi ve Mösyö'nün saç istediğini söyledi.

Eczacı:

— Kes bir parça, dedi.

Hizmetçi kız cesaret edemediği için, eline makas alarak kendisi öne atıldı. O kadar titriyordu ki, makası birkaç kez şakakların derisine batırdı. Nihayet, heyecana karşı kendisini toparladı, makası rasgele iki üç kere açıp kapadı, bu da, o güzel siyah saç yığınında beyaz izlerin belirmesine neden oldu.

Eczacı ile papaz, zaman zaman uyuklamakla birlikte, yine eski uğraşlarına daldılar ve her uyanışlarında karşılıklı olarak birbirlerini uyumakla suçladılar. O zaman Mösyö Bournisien odaya kutsal su serpiyor, Homais ise yere birazcık klor atıyordu.

Félicité, onlar için komodinin üzerine bir şişe Fransız rakısı ile peynir ve kocaman bir çörek koymuştu. Artık dermanı kalmayınca eczacı, sabahın dördüne doğru içini çekti:

— Hani ağzıma bir lokma bir şey koysam, fena olmayacak!

Papaz, hiç nazlanmadı; ayin yapmaya gitti ve döndü. Sonra, yediler, içtiler, kederli saatlerden sonra insanları saran o belirsiz neşe yüzünden olacak, nedenini bilmeden birazcık da şakalaştılar; son kadehte papaz, eczacının omzunu sıvazlayarak:

— Bir gün gelecek, anlaşacağız, dedi.

Aşağıda, girişte, eve gelen işçilerle karşılaştılar. Charles, iki saat süreyle tahtalar üzerinde çınlayan çekiç darbelerinin işkencesine katlanmak zorunda kaldı. Sonra Emma'yı meşeden tabuta yatırdılar, tabutu da diğer ikisinin

içine yerleştirdiler; fakat en üstteki tabut biraz genişti, aradaki boşlukları bir şilteden çıkardıkları yünle doldurmak icap etti. Nihayet, üç kapak da rendelendikten, çivilendikten, lehimlendikten sonra, tabut kapının önüne kondu; kapılar ardına kadar açıldı ve Yonville ahalisi içeriye doldu.

Rouault Baba geldi. Siyah örtüleri görür görmez, hemen meydanda bayıldı.

X

Rouault Baba, eczacının mektubunu olaydan ancak otuz altı saat sonra almıştı. Mösyö Homais, hassasiyetini göz önünde tutarak mektubu o tarzda kaleme almıştı ki, doğru dürüst bir anlam çıkarmanın imkânı yoktu.

Adamcağız önce inme inmiş gibi yere yığıldı. Sonra henüz ölmediği anlamını çıkardı. Fakat ölmüş de olabilirdi... Nihayet sırtına bluzunu geçirdi, şapkasını giydi, ayakkabısına bir mahmuz taktı ve dörtnala yola çıktı. Bütün yol boyunca, Rouault Baba, nefes nefese, yürek çarpıntıları içinde kendini yedi bitirdi. Hatta bir defasında attan inmeye mecbur oldu. Gözleri görmez olmuştu, etrafında sesler duyuyordu, çıldırdığını hissetti.

Gün doğdu. Bir ağacın üstünde uyuyan üç siyah tavuk gözüne ilişti; bu uğursuzluktan ödü koparak, titremeye başladı. Hazreti Meryem'e kilise için üç tane papaz göğüslüğü adadı. Bertaux mezarlığından Vassonville kilisesine kadar yalınayak yürümeyi vaat etti.

Hanın adamlarına seslenerek Maromme'a girdi, omuzlayarak kapıyı kırdı, yulaf torbasına saldırdı, yemliğe bir şişe tatlı elma şurubu boşalttı ve midillisine atladığı gibi tozu dumana kattı.

Kendi kendine: "Emma'yı herhalde kurtarırlar" diyordu: hekimler bir çare bulacaklardı, bu muhakkaktı. Kendisine anlatılmış olan bütün inanılmaz iyileşmeler hatırına geldi.

Sonra onu ölmüş gibi gördü. Oradaydı, önünde, yolun ortasında sırtüstü yatmıştı. Dizginleri çekti ve hayal kayboldu.

Quincampoix'da kalbine kuvvet versin diye, üst üste üç kahve içti.

Mektubu yazanın bir isim yanlışlığı yaptığını düşündü. Cebinde mektubu aradı, orada olduğunu eliyle anladı, fakat açmaya cesaret edemedi.

Sonra bunun belki bir muziplik, birinin intikamı, bir sarhoşun şakası olması ihtimali aklına geldi; zaten ölmüş ise, bilinmeyecek miydi? Ama nereden? Kırda hiçbir fevkaladelik yoktu; gökyüzü maviydi, ağaçlar sallanıyordu; bir koyun sürüsü geçti. Kasaba göründü; Rouault Baba'nın,

atının üzerinde iyice eğilmiş, ha bire sopa vurarak, hızla ilerlediğini gördüler, kolanlardan kan damlıyordu.

Kendine geldiği zaman, gözyaşları içinde Bovary'nin kolları arasına düştü:

— Kızım! Emma'cığım! Yavrum! Anlatın bana...

Charles, hıçkırıklarla cevap verdi:

— Bilmiyorum! Bilemiyorum! Bir belaya uğradık!

Eczacı, onları birbirinden ayırdı.

— Bu yürekler acısı ayrıntıların gereği yok. Ben Mösyö'ye anlatırım. Bakın cemaat geliyor. Biraz metanet, canım, filozof olun biraz!

Zavallı çocuk, metin görünmek istedi ve birkaç kez tekrarladı:

— Evet... cesaret!

Rouault Baba:

— Pekâlâ, dedi; metin olacağım, hay Allah belasını versin! Sonuna kadar yanından ayrılmayacağım.

Çan çalıyordu. Her şey hazırdı. Yola çıkmak icap etti.

Kilisenin ön tarafındaki tahta koltuklara yan yana oturdular ve üç ilahicinin dua okuyarak mütemadiyen önlerinden gelip geçtiğini gördüler. Nefirin sesi gayet gür geliyordu. Mösyö Bournisien, büyük tören kıyafetinde tiz bir sesle okuyordu; kutsal ekmeğin korunduğu dolabı selamlıyor, ellerini kaldırıyor, kollarını uzatıyordu. Lestiboudois, elinde asasıyla kilisede dolaşıyordu; tabut rahlenin yanına, dört sıra mum arasına yerleştirilmişti. Charles'ın içinden, kalkıp o mumları söndürmek geldi.

Ama yine de kendini sofuluğa vermeye, onu tekrar göreceği bir öbür hayat ümidine kapılmaya çalışıyordu. Emma'nın çok önce, çok uzaklara bir seyahate çıktığını hayal ediyordu. Fakat, şunun altında olduğunu, her şeyin bittiğini, toprağa gömeceklerini düşündükçe, azgın, kapkara, ümitsiz bir öfkeye düşüyordu. Bazen, hiçbir şey hissetmediğini sanıyor, kendini

alçaklıkla suçlamakla birlikte, acısının böyle hafiflemiş olmasından zevk duyuyordu.

Kilisenin döşeme taşları üzerinde, eşit aralıklarla yere inen ucu demirli bir sopanın tok gürültüsü gibi bir ses duyuldu. Gürültü dipten geliyordu, kilisenin yandaki alçak kısmında hemen durdu. Koyu renkte kaba bir ceket giymiş olan bir adam, bin bir güçlükle diz çöktü. Bu, *Altın Aslan*'ın uşağı Hippolyte'ti. Yeni bacağını takmıştı.

İlahicilerden biri, yardım parası toplamak için kilisenin cemaat yerini dolaşmaya başladı. Kocaman paralar, birbiri peşi sıra gümüş tepsi üstünde çınlıyordu.

Bovary öfke ile bir beş franklık fırlatırken:

— Çabuk olsanıza! diye haykırdı. Ben neler çekiyorum!

Kilisenin adamı yerlere kadar eğilerek kendisine teşekkür etti.

İlahi okunuyordu, diz çökülüyordu, tekrar kalkılıyordu, bir türlü sonu gelmiyordu! Charles, ilk zamanlarda bir defa beraberce dinsel törende hazır bulunduklarını ve öbür tarafta, sağda, duvar dibinde durduklarını hatırladı. Çan yeniden başladı. İskemleler yerlerinden oynatıldı. Cenaze taşıyıcılar, tabutun altına üç sırık koydular, kiliseden çıkıldı.

O anda Justin eczanenin kapısında göründü, rengi uçmuş, sarsak sarsak hemen içeriye girdi.

Cenaze alayını görmek için pencerelerde yer almışlardı. Charles, önde, dimdik yürüyordu. Cesur bir tavır takınıyor ve daracık sokaklardan veya kapılardan çıkarak kalabalıkta sıraya girenleri işaretle selamlıyordu. Her iki yanda üçerden altı kişi ağır adımlarla yürüyor ve sık sık nefes alıyorlardı. Papazlar, ilahiciler ve iki korocu çocuk *De Profundis*'i okuyorlar; sesleri dalgalanmalarla alçalıp yükselerek, kıra doğru uzanıyordu. Bazen cemaat bir patikanın dönemecinde kayboluyor, fakat büyük gümüş haç daima ağaçların arasından yükseliyordu.

Kadınlar, kukuletaları inik, siyah yas tüllerine bürünmüşler, arkadan geliyorlardı; ellerinde yanmakta olan iri mumlar vardı. Charles, bu bitmez tükenmez dua tekrarı ve meşale geçişi, bu gönül bulandırıcı balmumu ve cüppe kokuları karşısında bayılacak gibi oluyordu. Serin bir meltem

esiyordu, çavdarlar ve kolzalar yemyeşildi; yolun kenarında, dikenli çitlerin üzerinde çiy taneleri titreşiyordu. Türlü türlü neşeli gürültüler ufku dolduruyordu; uzakta, tekerlek izleri üzerinde bir at arabasının gıcırtısı, durmamacasına öten bir horozun kokorikosu veya elma ağaçları altında kaçtığı görülen bir tayın dörtnala gidişi. Açık gökyüzü pembe bulutlarla beneklenmişti; süsenlerle örtülü kulübelerin üzerine mavimtırak hareler dökülüyordu; Charles geçerken, avluları tanıyordu. Böyle bir sabah vakti, bazı hastalarını ziyaret ettikten sonra, o avlulardan geçtiğini ve Emma'ya döndüğünü hatırlıyordu.

Üstüne beyaz gözyaşları serpilmiş siyah örtü, zaman zaman yerinden oynuyor ve tabut meydana çıkıyordu. Yorulan cenaze taşıyıcılarının adımları ağırlaşmıştı; cenaze, her dalgada yalpa vuran bir filika gibi dura kalka ilerliyordu.

Mezarlığa vardılar.

Erkekler aşağıya, çimenlikte çukur kazılmış yere kadar yürüdüler.

Çukurun etrafında halka oldular; papaz söz söylerken, kenarlara atılmış kırmızı toprak, gürültüsüzce, durmadan, köşelerden akıyordu.

Sonra, dört ip yerli yerine konunca, üzerine tabutu ittiler. Charles inişine baktı. Hep iniyordu.

Nihayet bir çarpma duyuldu; ipler gıcırdayarak yukarıya çıktı. Bournisien, Lestiboudois'nın uzattığı küreğe iyice doldurduğu toprağı çukura sürdü; taş parçalarının çarptığı tabutun tahtasından, sonsuzluğun yankısına benzeyen korkunç bir gürültü yükseldi.

Rahip, kutsal su kabını yanındakine uzattı. Bu, Mösyö Homais'ydi. Eczacı onu ciddi ciddi salladı, sonra Charles'a verdi. Charles dizleri üstüne toprağa yığıldı, "Elveda!" diye bağırarak var kuvvetiyle sallamaya başladı. Ona öpücükler yolluyor, onunla birlikte gömülmek için çukura doğru sürükleniyordu.

Alıp götürdüler; diğerleri gibi o da, belki bu işi bitirmiş olmanın belirsiz kıvancı içinde, sessizliğe kavuşmakta gecikmedi.

Rouault Baba, dönüşte, rahat rahat piposunu içmeye koyuldu; Homais, içinden bunu biraz yakışıksız buldu. Keza, Mösyö Binet'nin hiç ortalıkta

görünmediğini, Tuvahce'ın da dinsel törenden sonra sırra kadem bastığını, noterin uşağı Théodore'un ise "mademki âdet olmuş, sanki siyah bir elbise bulunamamış gibi" maviler giydiğini gözden kaçırmadı. Bu gözlemlerini anlatmak için de, bir gruptan ötekine gitti durdu. Herkes ve özellikle cenazeye gelmiş olan Lheureux, Emma'nın ölümüne acıdı.

— Zavallı kadıncağız! Kocası için ne acı!

Eczacı:

— Eğer ben olmasaydım, diyordu; canına kıymaya kalkışacaktı!

— Ne iyi bir kadındı! Daha geçen cumartesi günü bizim dükkânda görmüştüm kendisini!

Homais:

— Mezarı önünde söylemek üzere birkaç söz hazırlamaya bile vakit bulamadım, dedi.

Eve dönünce, Charles üstündekileri çıkardı, Rouault Baba da yeniden önlüğünü giydi. Gömlek yeniydi; yalnız kasabaya gelirken, yenleriyle sık sık gözlerini sildiği için boyası atmıştı. Gözyaşlarının izleri, gömleği kirleten toz tabakası içinde yol yol görünüyordu.

Bovary Anne de onlarla beraberdi. Her üçü de susuyordu. Nihayet yaşlı adam içini çekerek:

— Hatırlıyor musunuz, dostum, dedi; rahmetli ilk karınızın öldüğü sırada, bir defa Tostes'a gelmiştim, o zaman sizi teselli etmiştim, söyleyecek sözler bulmuştum; ama şimdi..

Sonra bütün göğsünü sarsan uzun bir inilti ile:

— Ah, dedi; benim işim bitti artık! Karımın öldüğünü gördüm... sonra oğlum gitti... şimdi de kızım!

Artık bu evde uyuyamayacağını söyleyerek, hemen Bertaux'ya dönmek istiyordu. Hatta torununu bile görmeyi reddetti.

— Hayır, hayır! Yüreğim büsbütün parçalanacak. Yalnız siz kendisini bol bol öpün! Allahaısmarladık!.. Siz iyi çocuksunuz! –Baldırına vurarak–

Sonra, –dedi– bunu hiç unutmayacağım, korkmayın! Yine her zamanki gibi hindinizi göndereceğim.

Fakat bayırın üstüne varınca, vaktiyle Emma'dan ayrılırken Saint-Victor yoluna dönüp baktığı gibi, arkasına döndü. Çayırda batmakta olan güneşin eğri ışınları altında kasabanın bütün pencereleri alev almış gibiydi. Elini gözlerinin önüne götürdü, ufukta, ağaçların beyaz taşlar arasında yer yer siyah demetler halinde belirdiği duvarlarla çevrili bir yer gördü, sonra, midillisi topalladığı için, ağır ağır yoluna devam etti.

Charles ile annesi yorgunluklarına rağmen, gece geç vakitlere kadar oturup konuştular. Eski günlerden ve gelecekten söz açtılar. İhtiyar kadın, Yonville'e gelecekti, evini idare edecekti, artık birbirlerinden ayrılmayacaklardı. Yıllardan beri elinden kaçırmış olduğu bir sevgiye yeniden kavuştuğuna içinden sevinerek, oğluna tatlı dille ne yapacağını bilemiyordu. Saat gece yarısını çaldı. Kasaba, her zamanki gibi sessizdi. Charles ise, uyanık, hep onu düşünüyordu.

İçi açılsın diye bütün gün ormanda dolaşmış olan Rodolphe, şatosunda rahatça uyuyordu, Léon da, Rouen'da uyumaktaydı.

Fakat biri vardı ki, o saatte gözüne uyku girmiyordu. Çamlıklar arasındaki mezarın üstünde bir çocuk, yere diz çökmüş ağlıyordu. Hıçkırıklarla parçalanan göğsü, aydan daha tatlı ve geceden daha sır dolu, uçsuz bucaksız bir pişmanlığın baskısı ile kalkıp iniyordu. Parmaklık birdenbire gıcırdadı. Bu, unuttuğu küreği almaya gelen Lestiboudois idi. Duvardan atlayan Justin'i tanıdı ve patateslerini çalan hırsızın kim olduğuna dair bir fikir sahibi oldu.

XI

Charles, ertesi gün küçük kızını eve getirtti. Çocuk annesini sordu. Ona, evde olmadığını, kendisine oyuncaklar getireceğini söylediler. Berthe birçok defalar daha annesinin sözünü etti; sonra, zamanla, artık düşünmez oldu. Bu çocuğun neşesi Charles'ın yüreğini burkuyordu, eczacının o dayanılmaz tesellilerine de katlanması gerekiyordu.

Lheureux, dostu Vinçart'ı yeniden kışkırtınca, çok geçmeden para meseleleri yine patlak verdi. Charles yine boğazına kadar borca girdi; çünkü *ona ait* olan eşyadan hiçbirinin satılmasını istemiyordu. Annesi buna çok kızdı. Charles ondan daha fazla öfkelendi. Artık tamamıyla değişmişti. İhtiyar kadın evi bırakıp gitti.

O zaman herkes istifade etmeye baktı. Emma bir tek ders dahi almadığı halde (Bovary'ye göstermiş olduğu o ödenmiş faturaya rağmen) Matmazel Lempereur altı aylık ders ücreti istedi; oysa bu iki kadın arasında bir anlaşmaydı. Kira ile kitap veren adam üç yıllık abonman parası talep etti. Rollet Anne yirmi kadar mektubun posta parası diye tutturdu; Charles bu işin aslını sorunca da:

— Ne bileyim ben, herhalde iş için olacak, diye cevap vermek inceliğini gösterdi.

Her borcu ödedikçe, Charles, artık sonu geldi sanıyordu. Fakat hiç durmadan başka borçlar çıkıyordu.

O zaman eski vizitelerinden kalan alacaklarını istedi. Karısının göndermiş olduğu mektupları kendisine gösterdiler. Bunun üzerine özür dilemek icap etti.

Félicité artık Madam'ın elbiselerini giyiyordu; hepsini değil, çünkü Charles bunlardan bazılarını saklamıştı ve onları seyretmek için gidip tuvalet odasına kapanıyordu. Félicité hemen hemen onun boyundaydı, öyle ki, ekseriya Charles, kendisini arkadan görünce, vehme kapılıyor ve:

— Ah! Gitme! Gitme! diye haykırıyordu.

Fakat, Pentecôte yortusunda, Félicité, eski hanımının ne kadar elbisesi kalmışsa, hepsini çalarak, Théodore'la birlikte Yonville'den kaçtı gitti.

Yine o sıralarda dul Madam Dupois, "oğlu Yvetot'da Noter Mösyö Léon Dupois ile Bondeville'den Matmazel Léocadie Leboeuf'ün izdivacını" Charles'a haber vermekle şeref kazandı. Charles, gönderdiği tebrik mektubuna şu cümleleri de sıkıştırdı:

"Zavallı karım buna ne kadar sevinecekti!"

Bir gün, evin içinde rasgele dolaşırken, tavan arasına kadar çıktı, terliğinin altında tortop olmuş bir kâğıt parçası hissetti. Açtı ve okudu: "*Cesaret, Emma! Cesaret! Hayatınızı mahvetmek istemiyorum.*" Bu, Rodolphe'un mektubuydu, sandıklar arasına düşmüş ve orada kalmıştı. Şimdi de çatı penceresinden esen rüzgâr onu kapıya doğru sürüklemişti. Charles, vaktiyle Emma'nın ondan daha çok rengi atmış, ümitsizlik içinde, ölmek istemiş olduğu aynı yerde, hareketsiz ve şaşkın kalakaldı. Nihayet, ikinci sayfanın sonunda küçücük bir R harfi keşfetti. Kimdi acaba? Rodolphe'un eve pek sık uğrayışını, birdenbire ortadan kayboluşunu, ondan sonra, iki üç kez karşı karşıya geldikleri zaman gördüğü sıkıntılı halini hatırladı. Fakat mektubun hürmetkâr üslubu onu yanılttı.

— Belki uzaktan uzağa birbirlerini sevmişlerdir, diye düşündü.

Zaten Charles, meselelerin derinliğine inen insanlardan değildi. Delillerin karşısında geriledi ve belli belirsiz kıskançlığı, kederinin sonsuz genişliği içinde kayboldu.

İçinden: "Herkes ona hayran oluyordu herhalde" dedi. Bütün erkekler, hiç şüphesiz ona göz dikmişlerdi. Böylece, Emma kendisine daha güzel göründü ve içinde ona karşı devamlı ve azgın bir arzu peyda oldu. Bu arzu onun tasasını alevlendiriyordu ve artık gerçekleşemeyeceği için de sonsuzdu.

Sanki hâlâ yaşıyormuş gibi, hoşuna gitmek için, onun zevklerini, fikirlerini benimsedi. Rugan çizmeler satın aldı, beyaz kravatlar takmayı âdet edindi. Bıyıklarına kozmetik sürüyor, tıpkı onun gibi emre yazılı senetler imzalıyordu. Emma onu mezardayken bile baştan çıkarıyordu.

Gümüş takımlarını parça parça satmak zorunda kaldı, sonra salonun mobilyalarını sattı. Evin bütün odaları boşalıyordu; yalnız yatak odası, onun odası, eskisi gibi kalmıştı. Akşam yemeğinden sonra Charles oraya çıkıyordu. Yuvarlak masayı ocağa doğru itiyor ve onun koltuğunu yaklaştırıyordu. Karşısına oturuyordu. Yaldızlı bir şamdanda bir mum yakıyordu. Berthe, yanı başında, basma resimleri boyuyordu.

Zavallı adam, kızını bağsız potinler ve koltuğunda kalçalarına kadar yırtık bluzlarla gördükçe bu kılıksızlığa pek üzülüyordu. Hizmetçi kadının bu işlere el sürdüğü yoktu. Fakat Berthe o kadar tatlı, o kadar cana yakındı ki, o küçük başının, gür sarı saçlarını pembe yanakları üzerine dökerek öyle zarif bir eğilişi vardı ki, Charles'ın içini, sonsuz bir hazla, o reçine kokan, bozuk şaraplar gibi buruk bir zevkle dolduruyordu. Oyuncaklarını tamir ediyor, ona mukavva ile kuklalar yapıyor, yahut bebeklerinin yırtılmış karnını dikiyordu. Sonra, gözleri dikiş kutusuna, yerde sürüklenen bir kurdeleye, yahut masanın bir çatlağına sıkışıp kalmış bir firketeye ilişecek olursa, hülyaya dalıyordu. O zaman öylesine bir kederli hali oluyordu ki, kızcağız da tıpkı onun gibi kederleniyordu.

Artık kimse onları görmeye gelmiyordu. Çünkü, Justin, Rouen'a kaçmış, orada bakkal çıraklığı ediyordu. Eczacının çocukları da küçüğü gittikçe daha seyrek ziyaret ediyorlardı. Mösyö Homais, sosyal durumları arasındaki farkı göz önünde tutarak, sıkı dostluğun devamına pek aldırış etmiyordu.

Merhem ile iyi edemediği kör ise, tekrar Bois-Guillaume bayırına dönmüş, eczacının hiçbir işe yaramayan tedavisini yolculara anlatıp duruyordu. O derecede ki, Homais şehre indiği zaman, onunla karşılaşmamak için, *Kırlangıç*'ın perdeleri arkasına gizleniyordu. Heriften nefret ediyordu. Kendi şöhretini korumak için, adamcağızdan her ne pahasına olursa olsun kurtulmak maksadıyla, el altından, hem zekâsının derinliğini, hem de kibrinin alçaklığını gösteren bir fesat dolabı çevirmeye başladı. Tam on ay süreyle, *Rouen Feneri*'nde ardı ardına şu kısa yazılar çıktı.

"Verimli Picardie diyarına uğrayan herkes, hiç şüphe yok, Bois-Guillaume bayırında, yüzünde korkunç bir yara ile dolaşan bir yoksula rast gelir. Bu adam herkesi rahatsız eder, canından bezdirir ve yolculardan tam manasıyla vergi alır. Serserilerin haçlı seferlerinden getirdikleri cüzamı ve

sıracayı umumi mahallelerimizde serbestçe teşhir ettikleri o korkunç ortaçağ devrinde mi yaşıyoruz hâlâ?"

Yahut:

"Serseriliği yasak eden kanunlara rağmen, büyük şehirlerimizin civarı dilenci sürüleriyle dolup taşmakta devam ediyor. İçlerinde tek başlarına dolaşanlar da var. Bunlar, ötekilerinden daha az tehlikeli değildir. Şehirlerimizi idare edenler, ne düşünürler acaba?"

Sonra Homais bazı hikâyeler de yaratıyordu:

"*Dün Bois-Guillaume bayırında ürkek bir at...*" Arkasından körün sebep olduğu bir kazanın öyküsü geliyordu.

Sözün kısası, öylesine uğraştı ki, adamı tutukladılar. Fakat sonra salıverdiler. Adam yeniden başladı... Homais de keza. Bu bir çatışmaydı. Zaferi eczacı kazandı; zira düşmanı, ömrünün sonuna kadar bir düşkünlerevinde yaşamaya mahkûm edildi.

Bu başarı onu cesarete getirdi ve o günden sonra kaza dahilinde çiğnenmiş bir tek köpek, yanmış bir tek ambar, dayak yemiş bir tek kadın olmadı ki, daima ilerleme aşkı ve papazlara beslediği hınçla harekete gelen eczacının kalemiyle derhal okuyuculara duyurulmamış olsun. Homais, ilkokullarla hocalık eden cahil rahipler arasında, neticesi hep ikincilerin aleyhine çıkan karşılaştırmalar yapıyordu. Bir kiliseye yüz frank verildi mi hemen Saint-Barthélemy katliamını hatırlatıyordu. Yolsuzlukları ihbar ediyor, herkese çatıyordu. Kendi dediği gibi, Homais, rast geldiği şeyi temelinden çökertiyordu. Tehlikeli bir adam oluyordu.

Bununla beraber gazeteciliğin dar sınırları içinde kalmak onu sıkıyordu, çok geçmeden kitap, eser yazmaya kalktı! O zaman, *İklime dair gözlemlerle birlikte Yonville kantonunun genel istatiği* adlı eseri kaleme aldı ve istatistik kendisini felsefeye sevk etti. Büyük sorunlarla uğraştı: Sosyal problem, fakir sınıfların ahlaka yönetilmesi, balıkçılık, kauçuk, demiryolları vs. Sonunda burjuva olmaktan utanır oldu. *Artist tavırları* takınmaya başladı, tütün içiyordu! Salonunu süslemek için iki tane gayet şık Pompadour heykelciği satın aldı.

Eczaneyi de ihmal etmedi, bilakis! Keşifleri yakından takip ediyordu. Büyük çikolatacılık hareketini gözden kaçırmıyordu. Aşağı-Seine vilayetine Şo-Ka'yı ve *revalentia*'yı ilk getiren o oldu. Pulvermacher hidroelektrik zincirlerine coşkun bir hayranlık gösteriyordu. Kendisinin de bir tane vardı. Akşamları fanila yeleğini çıkardığı zaman, Madam Homais, altında kocasının kaybolduğu o altın helezon karşısında mest oluyor, bir İskit'ten daha çok dolaklı ve sargılı, bir sihirbaz gibi gösterişli olan bu adama yanıp tutuştuğunu hissediyordu.

Emma'nın mezarı hakkında da pek parlak fikirleri oldu. Evvela, alt tarafı büzme perde şeklinde bir kırık sütun, sonra bir piramit, daha sonra bir vesta mabedi, etrafı sütunlu bir yuvarlak dam... yahut "bir harabe yığını" teklif etti. Bütün planlarda, kederin zorunlu sembolü saydığı salkımsöğütten asla şaşmıyordu.

Charles ile Homais, bir mezar müteahhidinde çeşitli lahitleri görmek için Rouen'a gittiler. Yanlarına da Bridoux'nun dostu Vaufrylard adında, durmamacasına tekerleme söyleyen bir ressam aldılar. Nihayet yüz kadar desen gözden geçirildikten sonra bir şartname hazırlattıktan ve tekrar Rouen'a bir yolculuk yaptıktan sonra, Charles, iki esas cephesinde "sönmüş bir meşale taşıyan bir peri" bulunacak bir türbe üzerinde karar kıldı.

Kitabeye gelince, Homais, *Sta Viator*'dan[31] güzel bir şey bulunmayacağını söylüyor ve bunda ısrar ediyordu. Hayal gücünü zorluyor, dilinin ucuna hep *Sta Viator* geliyordu... Nihayet arkası aklına geldi: *Amabilem conjugem Calcas*![32] Bu kitabe kabul edildi.

İşin tuhafı, Bovary durmadan Emma'yı düşündüğü halde, onu unutuyordu. Belleğinde tutmak için gösterdiği çabalara rağmen, bu hayalin kendisinden uzaklaştığını hissetmekten çok üzülüyordu. Ama yine her gece Emma rüyasına giriyordu. Bu hep aynı rüyaydı: Charles ona yaklaşıyor ve tam sarıldığı anda, Emma çürümüş bir külçe halinde kollarından dökülüyordu.

Charles'ın bütün bir hafta her akşam kiliseye girdiği görüldü. Mösyö Bournisien de kendisine iki üç ziyarette bulundu, sonra peşini bıraktı. Zaten papaz, Homais'nin rivayetine göre, gün geçtikçe daha hoşgörüsüz, daha bağnaz oluyordu. Çağın zihniyetine ateşler püskürüyor ve her on beş günde bir, vaazda, herkesin bildiği gibi, kakasını yiyerek ölen Voltaire'nin can çekişmesini anlatmayı ihmal etmiyordu.

Bovary pek idareli yaşadığı halde, eski borçlarını ödeyecek vaziyette değildi. Lheureux hiçbir senedi uzatmayacağını bildirdi. Hacizden kaçmaya artık imkân yoktu. Charles o zaman annesine başvurdu. İhtiyar kadın kendi malları üzerinde bir ipotek yaptırmasına razı oldu, ama Emma aleyhinde de yazmadığını bırakmadı. Hatta bir de, fedakârlığının karşılığı olmak üzere, Félicité'nin talanından artakalmış bir şalı istedi. Charles bunu reddetti. Bozuştular.

İlk barışma girişimi yine annesinden geldi. İhtiyar kadın, kendisine can yoldaşı olsun diye küçük kızı kendi evine almayı teklif ediyordu. Charles buna razı oldu. Fakat hareket anında cesaretini kaybetti. O zaman araları büsbütün, kesin olarak açıldı.

Sevdiklerini kaybettikçe, Charles kızına daha sıkı sıkıya bağlanıyordu. Fakat çocuk onu kaygılandırıyordu; çünkü bazen öksürdüğü oluyordu, elmacık kemiklerinin üzerinde kırmızı lekeler vardı.

Charles'ın karşısında, neye dokunsa altın eden, sağlıklı ve neşeli eczacı, ailesi ile birlikte sere serpe yaşıyordu. Napoléon kendisine laboratuvarda yardım ediyor, Athalie ona takke işliyor, Irma reçel kavanozlarının ağzını kapamak için kâğıttan yuvarlaklar kesiyor ve Franklin bir nefeste çarpım tablosunu ezberden okuyordu. Homais, babaların en mutlusu, insanların en talihlisiydi.

Ama yanlış! Bir tutku onu için için kemiriyordu: Homais nişan istiyordu. Türlü sebeplerle bunu hak etmişti.

1. Kolera esnasında sonsuz bir feragatle çalışarak kendini göstermişti; 2. Kendi hesabına olmak üzere, halk yararına çeşitli eserler yayımlamıştı, örneğin... (*Elma şarabı, imal tarzı ve tesirlerine dair* adlı bildirisini, sonra, akademiye göndermiş olduğu, elma ağaçlarına dadanan tüylü bir böceğe dair gözlemlerini, istatistik kitabını, hatta eczacılık tezini de) zikrediyordu. Birçok (halbuki bir tane) bilim derneğinde üye olması da cabasıydı.

Sonra bir çark yaparak:

— Nihayet, diyordu; yalnız yangınlarda gösterdiğim çaba, yeter de artar bile.

Bu nedenle Homais, iktidara yanaşıyordu. Seçimlerde vali beye gizlice büyük yardımları dokundu. Sonunda kendini sattı, yüzsüzlük etti. Hatta hükümdara, kendisine *hakkaniyetle davranılmasını* istirham eden bir dilekçe gönderdi; ona, "*Bizim iyi kalpli kralımız*" diyor, kendisini IV. Henri ile mukayese ediyordu.

Ve her sabah, eczacı, nişan alanlar arasında ismini görmek için gazeteye sarılıyordu. Adı bir türlü çıkmıyordu. Nihayet, artık sabrı tükenerek, bahçesine çimenle bir şeref yıldızı çizdirdi, kurdelesini benzetmek için de tepesine ottan iki hotoz kondurdu. Kollarını kavuşturup hükümetin beceriksizliği ve insanların nankörlüğü konusunda derin düşüncelere dala dala bunun çevresinde geziniyordu.

Charles, saygıdan veya araştırmalarını geciktiren bir çeşit şehvani hazla, Emma'nın kullandığı pelesenkağacından yazı masasının gizli gözünü henüz açmamıştı. Bir gün nihayet, önüne oturdu, anahtarı çevirdi, yayı itti. Léon'un bütün mektupları oradaydı. Bu sefer artık kuşkuya yer yoktu! Son mektuba kadar hepsini yutarcasına okudu, hıçkırarak, uluyarak, kendinden geçmiş, çılgın gibi, bütün köşe bucağı, bütün mobilyaları, bütün çekmeceleri, duvarların arkasını aradı durdu. Bir kutu keşfetti, bir tekmede çökertti. Karmakarışık aşk nameleri arasında Rodolphe'un resmi yüzüne fırladı.

Bu kadar üzüntüye düşmesine herkes hayret etti. Artık sokağa çıkmıyordu, ziyaret kabul etmiyordu, hastalarını bile gidip görmek istemiyordu. O zaman *kendini içkiye vermek için kapandığını* iddia ettiler.

Ama yine de bir meraklı, bazen bahçenin çiti üstünden uzanıyor, yırtık pırtık elbiseler giymiş bu uzun sakallı yabani adamın, yürürken, yüksek sesle ağladığını hayretle görüyordu.

Yazın, akşamları, kızını da yanına alarak mezarlığa gidiyordu. Gece iyice bastırıp da meydanda Binet'nin tavan arası penceresinden başka aydınlık bir yer kalmadığı zaman eve dönüyorlardı.

Bununla birlikte ıstırabının hazzı tam değildi, çünkü etrafında bunu kendisiyle paylaşacak hiç kimse yoktu. *Ondan* söz etmek için Lefrançois Anne'yi ziyaret ediyordu. Fakat, han sahibesi, kendisi de dertli olduğu için, onu yarım kulakla dinliyordu. Çünkü, Mösyö Lheureux, *Ticaretin*

Gözdeleri'ni kurmuştu. Alışveriş işlerinde büyük bir şöhreti olan Hivert de, aylığının artırılmasını istiyor ve "rakip tarafa" geçmek tehdidinde bulunuyordu.

Charles bir gün –son varlığı olan– atını satmak için gittiği Argueil pazarında Rodolphe'a rast geldi.

Birbirlerini görünce sarardılar. Sadece kartını göndermekle yetinmiş olan Rodolphe, evvela kekeleye kekeleye özür diledi, sonra cesaretlendi ve pişkinliği (hava pek sıcaktı, ağustos ayı idi) Charles'ı meyhanede bira içmeye çağıracak kadar ileri götürdü.

Karşısında, masaya dirseklerini dayamış, konuşurken yaprak sigarasını çiğniyor, Charles ise, karısının sevmiş olduğu bu insan karşısında hayallere dalıyordu. Ondan bir şeyler görür gibi oluyordu. Bu bir hayranlıktı. Bu adamın yerinde olmayı ne kadar isterdi.

Karşısındaki, herhangi bir telmihin sızabileceği bütün duraklamaları basit cümlelerle doldurarak, tarımdan, hayvanlardan, gübreden bahsetmeye devam ediyordu. Charles onu dinlemiyordu. Rodolphe bunun farkındaydı, yüzünün hareket eden çizgilerinden hatıraların geçişini takip ediyordu. Bu yüz, yavaş yavaş kızarıyor, burun kanatları hızlı hızlı açılıp kapanıyor, dudakları titriyordu; hatta bir an geldi, Charles, korkunç bir öfke ile gözlerini Rodolphe'a dikti. O da, bir çeşit korku içinde, durakaldı. Fakat çok geçmeden Charles, hafif ve yorgun bir sesle tekrar konuşmaya başladı:

— Size düşmanlık beslemiyorum!

Rodolphe hep susuyordu. Charles ise, başını elleri arasına almış, sönmüş bir ses ve sonsuz acıların o her şeyi oluruna bırakan edasıyla:

— Hayır, dedi; artık size düşmanlık beslemiyorum!

Hatta buna büyük bir laf, o ana kadar hiç söylemediği tek büyük lafı ilave etti:

— Kabahat alınyazısında!

O yazgıyı eliyle yöneltmiş olan Rodolphe, bu sözü, onun durumunda bulunan bir adam için fazla kalenderce, hatta komik, biraz da bayağı buldu.

Ertesi gün, Charles gitti, kameriyenin altındaki sıraya oturdu. Kafesten ışıklar geçiyordu. Asma yapraklarının gölgesi kumların üzerine düşüyordu, buram buram yasemin kokuyordu, gök masmaviydi, kunduzböcekleri çiçek açmış zambakların etrafında vızıldıyordu; Charles, kederli gönlünü dolduran belirsiz aşk buharları içinde bir delikanlı gibi adeta tıkanıyordu.

Saat yedide, öğleden beri kendisini hiç görmemiş olan küçük Berthe, akşam yemeğine çağırmak için geldi.

Charles, başı duvara yaslanmış, gözleri kapalı, ağzı açık, elinde uzun bir demet siyah saç tutuyordu.

Çocuk:

— Baba, gelsene, diye seslendi.

Ve oyun yaptığını sanarak, onu hafifçe itti. Charles yere yuvarlandı. Ölmüştü.

Otuz altı saat sonra, eczacının daveti üzerine, Mösyö Canivet koşup geldi. Otopsi yaptı, hiçbir şey bulamadı.

Her şey satılınca, elde on iki frank yetmiş beş santim kaldı. Bununla da Matmazel Bovary'nin büyükannesinin evine kadar yolculuk gideri karşılandı. İhtiyar kadıncağız da aynı yıl öldü. Rouault Baba inmeli olduğu için, kızı bir teyze yanına aldı. Kadın fakirdi, hayatını kazansın diye onu bir pamuk ipliği fabrikasına gönderdi.

Bovary'nin ölümünden sonra, üç hekim birbiri peşi sıra Yonville'e geldi, ama dikiş tutturamadı, Mösyö Homais derhal hepsinin gücünü tüketti. Eczanesi arı kovanı gibi işliyor, hükümet onu kolluyor, kamuoyu ise koruyor.

Şimdi kendisine şeref nişanı da verdiler.

[1] "Ben gülüncüm" demek.

[2] Kilise ziynetlerinin ve papaz elbiselerinin saklandığı yer.

[3] Can çekişenlere yutturulan okunmuş ekmek.

[4] Ucu tüylü bir çeşit mantar top.

[5] Sofu Katolikler cumaları perhiz yaparlar.

[6] 6 Ocak'ta yapılan haçı suya atma yortusu. O akşam ziyafet verilip içinde bir tane kuru bakla, yahut boncuk ve emsali şey bulunan bir çörek yenir. O bakla veya boncuk kime çıkarsa o, sofranın kralı olur ve bir daha sefere ziyafeti o verir.

[7] 52 ar tutarında eski bir yer ölçüsü birimi. (y. haz. n.)

[8] İlk Kudas ayini. (y. haz. n.)

[9] Üzerine para konulan bir mantarı bilye ile devirme oyunu. (y. haz. n.)

[10] Üstü açık ve hafif, iki kişilik atlı araba. (y. haz. n.)

[11] Sofracıbaşı (y. haz. n.)

[12] Küçük ev, kulübe.

[13] Frenklerde uşaklar, hizmetçiler, saygı sırasında, "Siz" demez, Mösyö, yahut Madam ne buyuruyor? Şunu ister mi? diye söz söyler.

[14] XVII. ve XVIII. yüzyıllarda moda olan bir dans.

[15] Kilisenin duaya çağıran çanı.

[16] İhtilalden önce kiliseye ve derebeylerine verilen aşar vergisi.

[17] Homais'nin ukalaca nutuklarını tamamıyla eski dile çevirmek belki daha doğru olurdu; fakat cesaret edemedim, ancak birkaç bileşim bıraktım. Son cümlelerin karışıklığı, aslında olduğu gibi, isteyerek bırakılmıştır. (N.A.)

[18] Takvimlerde her gün azizelerden birinin yortusu olarak gösterilir.

[19] Maria Magdelena, önce bir günahkâr kadındı; sonra İsa, kendisini tövbekâr ve Hıristiyan yaptı.

[20] Soytarılar (y. haz. n.)

[21] Böyle "benzerdi" gibi teşbih ıstılahları kullanmanın, Flaubert'in üslubuna ne kadar aykırı olduğunu biliyorum. O, hemen daima istiare ile düşünür. Fakat, onun her istiaresini yeni bir istiare ile çevirmeye, Türkçenin selikasını bozmadan, Türkçe cümleye bir yabancılık kokusu vermeden, imkân olmadığını sanıyorum. Herhalde benim elimden gelmiyor; bunu ancak Flaubert gibi bir sanatkâr yapabilecektir. (N.A.)

[22] Yani, Fransız bayrağının üç rengi.

[23] Mon: Benim, Mont: Dağ, tepe. Türkçeye çevrilmesi imkânsız bir cinaslı söz.

[24] Yosmalarının (y. haz. n.)

[25] Paris'te en soylu ailelerin oturduğu mahalle.

[26] Burada Türkçede gösterilemeyecek bir "nuance" var. Çünkü Fransızcada "de La Huchette" demek, "La Huchette'li" demek olduğu gibi, bir kişizadelik iddiası da olabilir.

[27] Top (y. haz. n.)

[28] Cizvit tarikatını kurmuş olan Ignace de Loyola kastedilmektedir.

[29] Vaktiyle Fransa'da kullanılan bir ağırlık ölçüsü. Bir once 30 gramdan biraz fazla gelirdi.

[30] Cava yerlilerinin oklarına sürdüğü bir zehrin adı.

[31] Latince: Dur yolcu!

[32] Latince: Güzel bir kadını çiğniyorsun!